

Vlada Crne Gore

Ministarstvo za evropske integracije

Podgorica, 24.11.2009

U p i t n i k

Informacija koju od Vlade Crne Gore zahtijeva Evropska komisija u cilju pripreme Mišljenja o zahtjevu Crne Gore za članstvo u Evropskoj uniji

II Ljudska prava

Odgovorno lice:	Gordana Djurovic
Rukovodilac grupe:	Sabahudin Delic
Zamjenik rukovodioca grupe:	
Sekretar grupe:	Svetlana Rajkovic
Zamjenik sekretara grupe:	Danica Ponomarev
Kontakt MEI:	Svetlana Rajkovic
IT Podrška:	Vladan Pejovic

Sadržaj:

POLITICKI KRITERIJUMI	5
II Ljudska prava	6

POLITICKI KRITERIJUMI

II Ljudska prava

Horizontalna pitanja

73. Molimo vas da pružite sažete informacije o vašem ustavnom poretku, zakonodavstvu ili drugim propisima koji uređuju područje osnovnih prava i njihovu usklađenost sa odgovarajućim međunarodnim konvencijama.

Pravni sistem Crne Gore osigurava visok stepen zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. Temeljne odredbe Ustava Crne Gore daju pravni osnov za promovisanje, jačanje i unapređenje zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda i potvrđuje obavezu Crne Gore da poštuje međunarodne standarde u tom kontekstu. Gotovo polovina (68 od 158) članova Ustava se odnose na ljudska prava i slobode, čime je normativno potvrđen njihov značaj. Osnovne odredbe Ustava sadrže 3 odredbe, suštinske za uživanje ljudskih prava i sloboda:

- U članu 6 jemči se i štite prava i slobode, kao nepovrjedive kategorije;
- članom 7 propisana je zabrana izazivanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kojem osnovu;
- članom 8 propisana je zabrana svake neposredne ili posredne diskriminacije po bilo kom osnovu, kao opšteg preduslova za uživanje svih ljudskih prava i sloboda.

Takođe, u Ustavu Crne Gore, u Drugom dijelu (članovi od 17 – 82), normirani su osnovni principi iz korpusa ljudskih prava i sloboda, građanskih i političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, kao i prava manjina. Pored nacionalnog zakonodavstva, kojim se garantuje poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i prava manjina, Crna Gora je, u članu 9 Ustava utvrdila, da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog porekta, te da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom, kao i da se neposredno primjenjuju u slučajevima kada su određena pitanja uređena drugačije u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.

Ustavom Crne Gore (čl. 8 i čl. 17) i potvrđenim međunarodnim sporazumima, jemči se jednakost pred zakonom i zabranjuje svake diskriminacije, neposredna i posredna, po osnovu bilo kakve posebnosti ili ličnog svojstva.

Ustavom se jemči rodna ravnopravnost, odnosno u članu 18 država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti. Način obezbjeđivanja i ostvarivanje prava po osnovu rodne ravnopravnosti i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života uređeno je i Zakonom o rodnoj ravnopravnosti (Sl. list RCG, br.46/07), a sprovodi se kroz Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, koji je usvojila Vlada Crne Gore u julu 2008.godine.

Ustavom su kao zajednička prava uređena - Jednaka zaštita prava i sloboda, Pravo na pravni lijek i pravnu pomoć, Pravo na lokalnu samoupravu i Pravo na zdravu životnu sredinu.

Takođe, Ustav definiše i ograničenja ljudskih prava i sloboda i privremeno ograničenje prava i sloboda.

Ustavom je, u dijelu Lična prava i slobode, zabranjena smrtna kazna, garantovano je dostojanstvo i nepovrednost ličnosti, utvrđen je način lišenja slobode i određenje pritvora, garantovano je pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku, pravo na odbranu, pravo na naknadu štete zbog nezakonitog postupanja, garantovana je sloboda kretanja i nastanjivanja, pravo na privatnost i nepovrednost stana, garantovana je tajnost pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja, zajamčena je zaštita podataka o ličnosti, garantovano je pravo azila itd.

Iz korpusa političkih prava i sloboda, Ustavom Crne Gore utvrđeno je biračko pravo, zajemčena sloboda misli, savjesti i vjeroispovjeti, dato je pravo na slobodu izražavanja i slobodu štampe,

zabranjena je cenzura, dato pravo na pristup informacijama u posjedu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja, zajemčena je sloboda mirnog okupljanja i sloboda udruživanja, dato pravo na obraćanje domaćim i međunarodnim organizacijama, dato je pravo na progovor savjesti i definisana zabrana djelovanja i osnivanja političkih i drugih organizacija.

Kada su u pitanju ekonomска, socijalna i kulturna prava i slobode, Ustavom su zajemčena prava svojine, preduzetništva, nasljeđivanja, garantovano je pravo na rad, zabranjen je prinudni rad, utvrđena su osnovna prava zaposlenih, dato je pravo na štrajk, utvrđena obaveznost socijalnog osiguranja, dato je pravo na zdravstvenu zaštitu, zajemčena je posebna zaštita lica sa invaliditetom, utvrđena je zaštita potrošača, regulisana je mogućnost zaključenja braka, zaštite porodice, zaštite majke i djeteta, zajemčena su prava djeteta, jemči se i pravo na školovanje pod jednakim uslovima, jemči se sloboda stvaralaštva uz obavezu države da podstiče i pomaže razvoj prosvjete, nauke, kulture, umjetnosti, sporta, fizičke i tehničke kulture, a regulisana je i dužnost zaštite prirodne i kulturne baštine.

Ustav, u cilju zaštite ukupnog nacionalnog identiteta, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemči set dodatnih prava i sloboda, a izričito je zabranio nasilnu asimilaciju i utvrdio dužnost države da zaštiti pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica od svih oblika nasilne asimilacije.

Ustavne odredbe koje se odnose na osnovna ljudska prava i slobode detaljnije su razrađene i ugrađene u veći broj zakona i podzakonskih akata, iz oblasti zaštite ljudskih prava i sloboda.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama (Sl. list RCG, br.31/06, 51/06 i 38/07), na bliži način uređuje set manjinskih prava i mehanizme zaštite tih prava. Navedeni Zakon obezbeđuje očuvanje nacionalnog identiteta manjina, tj. odbranu od asimilacije manjina, kao i omogućavanje djelotvornog učešća manjina u javnom životu. Zakon je usklađen sa:

- Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima;
- Deklaracijom o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkim vjerskih i jezičkih manjina;
- Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i sloboda;
- Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina;
- Evropskom poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima;
- Preporukama iz Haga, Oslo i Lunda (OSCE);
- Smjernicama za učešće nacionalnih manjina u izbornom procesu (OSCE) ;

Zakon o rodnoj ravnopravnosti (Sl. list RCG, br. 46/07) - jedan od zakona u grupi antidiskriminatorskih zakona, kojim se bliže uređuje način ostvarivanja Ustavom garantovanog prava na jednaka prava i obaveze za sve građane, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo, odnosno, i na pol. Zakon je usvojen u Skupštini RCG 24. jula 2007.godine i usklađen je sa:

- Ugovorom iz Amsterdama, od 10. novembra 1997. godine - članovi 2, 3, 13, 136, 137, 141,251- potpuno usklađen
- Direktivom Savjeta 75/117/EEC od 10. februara 1975 o ujednačavanju propisa država članica koji se odnose na primenu principa jednakih zarada za muškarce i žene – potpuno usklađen
- Direktivom Savjeta 76/207/EEC od 9. februara 1976. o primeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u odnosu na dostupnost zaposlenja, profesionalnu obuku, napredovanje na radnom mestu i na uslove rada – potpuno usklađen
- Rezolucijom Savjeta od 27. marta 1995. o ujednačenom učešću žena i muškaraca u procesu donošenja odluka – potpuno usklađen
- Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 2002/73/EC od 23. septembra 2002. koja predstavlja dopunu Direktive Savjeta 76/207/EEC o implementaciji principa jednakog tretmana za muškarce i žene u odnosu na pristup zapošljavanju, stručnom osposobljavanju i radnim uslovima – potpuno usklađen

Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti (Sl.list RCG, br. 78/05) bliže se uređuju prava iz socijalne i dječje zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite. Cilj socijalne i dječje zaštite je obezbeđenje zaštite porodice, pojedinca, djece u riziku i lica u stanju socijalne potrebe, odnosno socijalne isključenosti. Zakon je usklađen sa:

- Univerzalnom deklaracijom ljudskim pravima;
- Poveljom o osnovnim socijalnim pravima EU-Strazbur;
- Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i sloboda;
- Konvencijom o pravima djeteta;
- Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (Sl. list RCG, br. 54/03, 39/04, 79/04, 81/04 i 47/07 i Sl. list CG, br.79/08) usklađen je sa Uredbom 31971R1408, od 14. juna 1971. godine, o primjeni sistema socijalne sigurnosti za zaposlene osobe i članove njihovih porodica koji se kreću u Zajednici, kao i Konvencijom o beneficijama u slučaju povrede na radu, broj 121, od 1964. godine i Konvencijom o socijalnoj zaštiti (minimalni standardi), broj 102 od 1952. godine.

Crna Gora koordinira sistem socijalnog osiguranja sa 24 države, od kojih su većina njih članice Evropske unije, kroz primjenu postojećih konvencija o socijalnom osiguranju, kao i novopotpisanih ugovora , usklađenih sa Uredbom 31971R1408, od 14. juna 1971. godine, koja predstavlja osnovni propis Evropskog socijalnog zakonodavstva, kao i Uredbom 31972R0574, od 21. marta 1972. godine, koja sadrži odredbe za primjenu Uredbe 31971R1408 i Uredbom 32003R0859, od 14. marta 2003. godine, koja proširuje primjenu navedenih Uredbi. Stupanjem na snagu Uredbe 32004R0883 o koordinaciji sistema socijalne sigurnosti, od 1. maja 2010. godine, prestaje da važi Uredba 31971R1408, kao i regulativa za njenu implementaciju.

Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima (Sl. list RCG, br. 78/06 i 14/07) usklađen je sa Uputstvom Savjeta broj 31998L049 od 29. juna 1998. godine, o zaštiti prava na dodatne penzije zaposlenim i samozaposlenim licima koja se kreću unutar Zajednice.

Zakon o radu usaglašen je sa sljedećim Konvencijama i preporukama Međunarodne organizacije rada, od fundamentalnog značaja:

Konvencija o slobodi udruživanja i zaštiti prava na organizovanje br. 87; Kovencija o pravu na organizovanje i kolektivno pregovaranje br. 98; Konvencija o prinudnom radu br.29; Konvencija o ukidanju prinudnog rada br. 105; Konvencija o minimalnim godinama života za zapošljavanje br. 138; Preporuka o minimalnim godinama života za zapošljavanje br.146; Konvencija o najgorim oblicima dječjeg rada br.182; Konvencija o jednakom nagrađivanju muške i zenske radne snage za rad jednake vrijednosti br.100; Konvencija o utvrđivanju minimalnih plata br.131; Preporuka o utvrđivanju minimalnih plata br.136; Konvencija o diskriminaciji u pogledu zapošljavanja i zanimanja br.111 i Preporuka br.111 o diskriminaciji u pogledu zapošljavanja i zanimanja; Konvencija o zapošljavanju žena prije i poslije porođaja br.3; Konvencija o zapošljavanju žena na podzemnim radovima u rudnicima svih kategorija br.4; Konvencija o zaštiti materinstva (revidirana) br.103; Preporuka o zaštiti materinstva br.95; Konvencija o zaštiti i olakšicama koje se pružaju predstavnicima radnika u preduzeću br.135; Preporuka o radničkim predstavnicima 143; Konvencija o plaćenom godišnjem odmoru (revidirana) br.132; Konvencija o plaćenom odsustvu za obrazovne svrhe br.140; Preporuka o plaćenom odsustvu za obrazovne svrhe br.148; Konvencija o tripartitnim konsultacijama (međunarodni radni standardi iz 1976 g.) br.144; Preporuka o tripartitnim konsultacijama (aktivnosti MOR-a iz 1976.godine br.152; Preporuka o pregovaranju (na nivou privrede i na nacionalnom nivou iz 1960.godine), br 133; Konvencija o zaštiti na radu i radnoj sredini br.155; Konvencija o prestanku radnog odnosa na inicijativu poslodavca br.158; Konvencija o noćnom radu br.171; Preporuka u vezi sa noćnim radom br.178; Konvencija o zaštiti potraživanja radnika u slučaju insolventnosti poslodavca br.173.

Ovim Zakonom je obezbijeđena usaglašenost i sa sljedećim propisima Evropske unije:

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju EZ i njihovih država članica i Crne Gore; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima; Evropska socijalna povelja (revidirana); Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (Protokol br 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda); Opšta deklaracija o pravima čovjeka; Direktiva savjeta 2000/78/EZ kojom se utvrđuje opšti okvir za jednaki tretman prilikom zapošljavanja i na radnom mjestu; Direktiva savjeta 2001/23/EZ o usklađivanju zakona država članica koja se odnosi na zaštitu prava zaposlenih u slučaju transfera preduzeća, firmi ili njihovih djelova; Direktiva savjeta 98/59/EZ o prilagođavanju zakona država članica koji se odnose na kolektivno otpuštanje radne snage; Uputstvo Evropskog parlamenta i savjeta 2003/88/EZ koje se odnosi na određene aspekte radnog vremena; Uputstvo savjeta

80/987/EEZ o usklađivanju zakona država članica koje se odnosi na zaštitu radnika u slučaju bankrotstva poslodavca sa izmjenama i dopunama sadržanim u Direktivi 2002/74/EZ; Uputstvo savjeta 76/207/EEZ o primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u pogledu pristupa zapošljavanju, profesionalne obuke , napredovanju i radnih uslova sa izmjenama i dopunama iz 2002 godine; Uputstvo savjeta 2000/43/EZ o primjeni principa jednakog tretmana lica bez obzira na rasno ili etničko porijeklo.

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom (Sl. list CG, br 49/08) je usklađen sa standardima Međunarodne organizacije rada i međunarodnim ugovorima o socijalnom osiguranju i zapošljavanju; Međunarodnom konvencija OUN o pravima osoba sa invaliditetom; Međunarodnim Paktom OUN o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima; Socijalnom Poveljom EZ; Rezolucija Savjeta Evrope (1999/C186/02); Rezolucija Savjeta o unapređenju zapošljavanja i socijalne integracije lica sa invaliditetom (2003/C175/01); Direktiva Savjeta o uspostavljanju okvira za ravnopravan tretman u oblasti zapošljavanja i izbora zanimanja (2000/78/EZ); Konvencijom br.159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida, Konvencijom br.99 o stručnom osposobljavanju i preosposobljavanju invalida, i sa drugim dokumentima o zaštiti lica sa invaliditetom, Preporuka br.99 o stručnom osposobljavanju i preosposobljavanju invalida, i sa drugim dokumentima o zaštiti lica sa invaliditetom, koje je naša zemlja ratifikovala.

Zakon o zapošljavanju i radu stranaca (Sl. list CG, br. 22/08) - Ovim Zakonom se obezbjeđuje primjena međunarodnih konvencija, preporuka i drugih dokumenata iz oblasti zapošljavanja i rada, koji predstavljaju značajne instrumente za ujednačavanje uslova za zapošljavanje i zaštitu na radu, i to :

- Socijalna povelja Evropske zajednice;
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima;
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Uredba (EEC) br. 1408/71 o primjeni sistema socijalne sigurnosti za zaposlene osobe i članove njihovih porodica koji se kreću u Zajednici;
- Regulativa Savjeta (EEC) br. 2434/92 kojom se mijenja II dio Regulative (EEC) br. 1612/68 o slobodi kretanja radnika u okviru Zajednice;
- Regulativa Savjeta (ECC) br. 1612/68 o slobodi kretanja radnika u okviru Zajednice;
- Regulativa Savjeta (ECC) br. 31968R1612 o slobodi kretanja radnika u okviru Zajednice;
- Regulativa Savjeta (ECC) br. 31992R2434(1) o slobodi kretanja radnika u okviru Zajednice;
- Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta br. 32004L038;
- Konvencija br.2 o nezaposlenosti;
- Konvencija br.97 o migraciji u cilju zapošljavanja;
- Konvencija br. 111 o diskriminaciji u pogledu zapošljavanja i zanimanja i Preporuka br. 111 koja se odnosi na diskriminaciju (zapošljavanje i zanimanje);
- Konvencija br.122 o politici zapošljavanja;
- Ovim Zakonom obezbjediće se usklađenos sa propisima Evropske unije:
- Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Evropskih zajednica i njihovih država članica i Crne Gore;
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda;
- Protokol br. 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda;
- Opšta deklaracija o pravima čovjeka;

74. Molimo vas da pružite popis instrumenata i protokola iz područja ljudskih prava koje je Crna Gora potvrdila, uz datum potpisivanja i potvrđivanja. Uključite detaljne informacije o ograničenjima koja su učinjena prema ovim ugovorima i deklaracijama koje prepoznaju prava pojedinaca da se obrate odborima za predstavke/žalbe koje su predviđene ovim konvencijama. Dodatno, navedite zakonodavstvo i odredbe koje su usvojene kako bi se osigurala usklađenost sa obavezama koje proizilaze iz ovih konvencija. Na koji način se oni sprovode i nadziru? S obzirom na nedavno pristupanje Crne Gore Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, da li postoji retroaktivna primjena zaštite ljudskih prava za događaje koji su predhodili pristupanju Crne Gore, kao nezavisne države, ovoj Konvenciji (status slučajeva tokom trajanja Državne zajednice Srbija i Crna Gora)?

NAPOMENE:

- U međunarodnom javnom pravu »pravna radnja«, u konteksu međunarodnih sporazuma, se prevodi na engleski kao »action«
- »Sukcesija u odnosu na potpis« se prevodi »succession to signature«
- »Proizvodi pravno dejstvo« se prevodi »takes effect/becomes effective«
- »Stupa na snagu« prevodi se »enters into force«
- Rezerve, deklaracije i notifikacije su date samo na engleskom jeziku

Konvencije i protokoli Ujedinjenih nacija

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupil na snagu
1. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojen u Njujorku 16. decembra 1966. godine OBJAVLJEN: <i>Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori) 7/71;</i>	International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1966	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
2. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, usvojen u Njujorku 16. decembra 1966. godine OBJAVLJEN: <i>Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori) 7/71;</i>	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, New York, 16 December 1966	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
3. Fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, usvojen u Njujorku 16. decembra 1966. godine, OBJAVLJEN: <i>Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori)</i>	Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1966	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.

7/1971 i Sl.list SRJ (Međunarodni ugovori) 04/01;			
4. Drugi fakultativni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čiji cilj je ukidanje smrte kazne, usvojen u Njujorku 15. decembra 1989. godine OBJAVLJEN: Sl.list SRJ (Međunarodni ugovori) 04/01;	<p>Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, aiming at the abolition of the death penalty,</p> <p>New York, 15 December 1989</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara</p> <p>23.10. 2006.</p>	03.06. 2006.
5. Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CAT), usvojena u Njujorku 10. decembra 1984. godine, OBJAVLJEN: Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori) 9/91-3;	<p>Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, New York, 10 December 1984</p> <p>DECLARATION:</p> <p>By the notification of succession the Government of Montenegro confirmed the declarations made by the Government of Yugoslavia under articles 21 and 22. The declaration reads as follows:</p> <p>“Yugoslavia recognizes, in compliance with Article 21, para. 1 of the Convention, the competence of the Committee against Torture to receive and consider communications in which one State Party to the Convention claims that another State Party does not fulfil the obligations pursuant to the Convention.</p> <p>Yugoslavia recognizes, in conformity with Article 22, para. 1 of the Convention, the competence of the Committee against</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara</p> <p>23.10. 2006.</p>	03.06. 2006.

	Torture to receive and consider communications from or on behalf of individuals subject to its jurisdiction who claim to be victims of a violation by a State Party of the provisions of the Convention.”		
6. Fakultativni protokol uz Konvenciju protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (OPCAT), usvojen u Njujorku 18. decembra 2002. godine	<p>Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, New York, 18 December 2002</p> <p>Savezna Republika Jugoslavija je potpisala Fakultativni protokol 25. septembra 2003. godine.</p> <p>Nakon obnove nezavisnosti Skupština Crne Gore je potvrdila pomenuti protokol 17. decembra 2006. godine.</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji u odnosu na potpis deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p> <p>Instrument potvrđivanja deponovan kod depozitara 06.03. 2009.</p>	<p>Sukce sija u odnosu na potpis proizvodi dejstvo od 03.06. 2006.</p> <p>Opcioni protokol stupio na snagu u odnosu na CG 05.04. 2009.</p>

OBJAVLJEN:

Sl. list SCG
(Međunarodni ugovori)
16/2005-28 i 2/2006-60;

DECLARATION:

“The Government of Montenegro makes the following Declaration in relation to article 24 of the Optional Protocol:

In accordance with the article 24 of the Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Montenegro postpones the implementation of its obligations under part IV of the present Optional Protocol for two years

	after the date of the entrance into force of the Optional Protocol."		
7. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD), usvojena u Njujorku, 7. marta 1966.godine	<p>International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, New York, 7 March 1966</p> <p>OBJAVLJEN: <i>Sl. list SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 31/67-889 i 6/67-747;</i></p> <p>DECLARATION</p> <p>By the notification of succession the Government of Montenegro confirmed the declaration made by the Government of Yugoslavia under article 14 of the Convention. The declaration reads as follows:</p> <p>"By affirming its commitment to establish the principles of the rule of law and promote and protect human rights, the Government of the Federal Republic of Yugoslavia recognizes the competence of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination to receive and consider complaints submitted by individuals and groups alleging violations of rights guaranteed under the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination.</p> <p>The Government of the Federal Republic of Yugoslavia determines the competence of the Federal Constitutional Court to accept and consider, within its domestic legal system, the complaints submitted by individuals</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	03.06. 2006.

II Ljudska prava

	and groups under the State jurisdiction, alleging to have been victims of rights violations under the Convention, and who have exhausted all available legal means provided for by the national legislation.”		
8. Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), usvojena u Njujorku 18. decembra 1979. godine, OBJAVLJENO: <i>Sl. list SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 11/81-613;</i>	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, New York, 18 December 1979	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
9. Opcioni protokol uz Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, usvojen u Njujorku 6. oktobra 1999. godine, OBJAVLJENO: <i>Sl. list SRJ (Međunarodni ugovori) br. 13/2002-46;</i>	Optional Protocol to the Convention on the Elimination of Discrimination against Women, New York, 6 October 1999	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
10. Konvenciji o pravima djeteta (CRC), usvojena u Njujorku 20. novembra 1989. godine OBJAVLJEN: <i>Sl. list SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 15/90-8 i 4/96-68;</i>	Convention on the Rights of the Child, New York, 20 November 1989	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
11. Amandman na član 43 stav 2 Konvencije o pravima djeteta, usvojen u Njujorku 12. decembra 1995. godine OBJAVLJEN: <i>Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori 2/97-70</i>	Amendment to Article 43 (2) of the Convention on the Rights of the Child, New York, 12 December 1995	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
12. (Prvi) Fakultativni protokol o učešću djece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima djeteta, usvojen u Njujorku 25. maja 2000. godine	Optional protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, New York, 25	Notifikacija o sukcesisima odgovarajućom deklara-	03.06. 2006.

<p>OBJAVLJEN: <i>Sl. list SRJ (Međunarodni ugovori) br. 7/2002-64;</i></p>	<p>May 2000</p>	<p>cijom deponovana kod depozitara 02.05. 2007.</p>	
	<p>DECLARATION: The Republic of Montenegro hereby declares that in accordance with article 3, paragraph 2, the Government of the Republic of Montenegro does not impose mandatory military service. The minimum age at which Montenegro will permit voluntary recruitment into its national armed forces shall be 18 years. This provision is already prescribed in the Bill on Defence and Bill on the Army of the Republic of Montenegro, which are currently in the procedure in the Montenegrin Government."</p>		
<p>13. (Drugi) Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji uz Konvenciju o pravima deteta, usvojen u Njujorku 25. maja 2000. godine,</p>	<p>Optional protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, New York, 25 May 2000</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>OBJAVLJEN: <i>Sl. list SRJ (Međunarodni ugovori) br. 7/2002-58;</i></p>	<p>International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, New York, 18 December 1990</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji u odnosu na potpis deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>Sukcesija u odnosu na potpis proizvodi dejstvood 03.06. 2006.</p>
<p>15. Konvencije o zaštiti svih lica od prinudnog nestanka, usvojena u Njujorku 20. decembar 2006. godine</p>	<p>International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, New York, 20 December</p>	<p>Potpis 06.02. 2007.</p>	

II Ljudska prava

	2006		
16. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (ICPRD), usvojena u Njujorku 13. decembra 2006. godine	Convention on the Rights of Persons with Disabilities, New York, 13 December 2006	Potpis 27.09. 2007.	
17. Opcioni protokol o pravima osoba sa invaliditetom, usvojen u Njujorku 13. decembra 2006. godine;	Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, New York, 13 December 2006	Potpis 27.09. 2007.	
18. Konvenicija o sprečavanju i kažnjavanju krivičnog djela genocid, usvojena u Njujorku 9. decembra 1948. godine	Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, New York, 9 December 1948.	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23. 10.2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: <i>Sl. Vesnik Prezidijuma narodne skupštine FNRJ, 2/50;</i>	RESERVATION: <p>The succession was submitted with confirmation of the reservation made by Serbia and Montenegro upon accession:</p> <p>"[Montenegro] does not consider itself bound by Article IX of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide and, therefore, before any dispute to which [Montenegro] is a party may be validly submitted to the jurisdiction of the International Court of Justice under this Article, the specific and explicit consent of the FRY is required in each case."</p>		
19. Konvencija o nezastarjevanju ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, usvojena u Njujorku 26. novembra 1968. godine,	Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity, New York, 26 November 1968.	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: <i>Sl.list SFRJ</i>			

II Ljudska prava

(Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 50/70; 20. Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheidja, usvojena u Njujorku, 30. novembra 1973. OBJAVLJEN: <i>Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 14/75-340;</i>	International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, New York, 30 November 1973	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
21. Međunarodna konvencija protiv apartheidja u sportu, usvojena u Njujorku 10. decembra 1985. OBJAVLJEN: Tekst nije objavljen, ali je SFRJ ratifikovala konvenciju 4. oktobar 1989. (instrument o potvrđivanju deponovan kod depozitara 22. decembra 1989.)	International Convention Against Apartheid in Sports, New York, 10 December 1985	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.

Druge konvencije Ujedinjenih nacija koje su povezane sa zaštitom ljudskih prava

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupil na snagu
22. Konvencija o statusu izbjeglica, usvojena u Ženevi 28. jula 1951. godine OBJAVLJEN: <i>Sl.list FNRJ (Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 7/60;</i>	Convention relating to the Status of Refugees, Geneva, 28 July 1951 DECLARATION: "The Republic of Montenegro considers itself bound by alternative (b) of Article 1B (1) that is to say "events occurring in Europe or elsewhere before 1 January 1951".	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 10.10. 2006.	03.06. 2006.
23. Protokol o statusu izbjeglica, usvojen u Njujorku 31. janura 1967. godine OBJAVLJEN: <i>Sl.list SFRJ (Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 15/67;</i>	Protocol relating to the Status of Refugees, New York, 31 January 1967	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 10.10. 2006.	03.06. 2006.
24. Konvencija o statusu lica bez	Convention relating to the Status of	Notifikacija o	03.06. 2006.

državljanstva, usvojena u Njujorku 28. septembra 1954. godine	Stateless Persons, New York, 28 September 1954	sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	
OBJAVLJEN: <i>Sl.list FNRJ (Međunarodni ugovori i drugi sporazumi) 9/59;</i>			
25. Protokol kojim se mijenja Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine ženama i djecom (Ženeva, 30. septembar 1921.), usvojen u Njujorku 12 novembra 1947. godine	International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children, concluded at Geneva on 30 September 1921, as Amended by the Protocol signed at Lake Success, New York, on 12 November 1947	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: <i>Sl.list FNRJ 41/50-774</i>			
26. Protokol kojim se mijenjaju međunarodni sporazumi za uspješnu zaštitu od kriminalne trgovine poznate pod imenom »trgovina bijelim robljem« i međunarodne konvencije o suzbijenju trgovine bijelim robljem	International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic, signed at Paris on 18 May 1904, amended by the Protocol signed at Lake Success, New York, 4 May 1949	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: <i>Sl. list FNRJ-Dodatak 2/51</i>			
27. Konvencija o suzbijanju trgovine ljudskim bićima i iskoriščavanja prostitucije drugih, usvojena u Njujorku 21. marta 1950.	Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, Lake Success, New York, 21 March 1950	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: <i>Službeni glasnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ, br. 2/1951</i>			
28. Konvencija o ropstvu potpisana u Ženevi 25. septembra 1926, izmijenjena Protokolom od 7. decembra 1953.	Slavery Convention, signed at Geneva on 25 September 1926 and amended by the Protocol, New York, 7 December 1953	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.	03.06. 2006.
OBJAVLJEN: <i>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 4/1956</i>			
Konvencija o ropstvu, usvojena u Ženevi 25. septembra 1926. godine (Slavery Convention signed at Geneva on 25 September 1926)			
OBJAVLJEN: <i>Zbirka Ugovora Kraljevine Jugoslavije 1929. str. 607</i>			
Protokol o izmjenama Konvencije o ropstvu potpisane u Ženevi 25. septembra 1926, usvojen u Njujorku 7. decembra 1953. godine (Protocol amending the Slavery Convention			

<p>signed at Geneva on 25 September 1926)</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 6/1955</i></p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>UZIMAJUĆI U OBZIR STAV PRAVNE KANCELARIJE UN DA CRNA GORA NE MOŽE IZVRŠITI SUKCESIJU U ODNOSU NA MEĐ. SPORAZUME LIGE NARODA, NOTIFIKACIJA O SUKCESIJI JE PRIHVAĆENA SAMO ZA KONVENCIJU O ROPSTVU IZMIJENJENU PROTOKOLOM OD 7. DECEMBRA 1953, KOJA PREDSTAVLJA ZASEBAN MEĐUNARODNOPRAVNI INSTRUMENT UJEDINJENIH NACIJA</p>			
<p>29. Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i ustanova i prakse sličnih ropstvu, usvojena u Ženevi od 7. septembra 1956. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 7/1958</i></p>	<p>Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, Geneva, 7 September 1956</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>30. Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda, usvojen 17. jula 1998. godine;</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. list SRJ, Međunarodni, br. 5/2001-3</i></p>	<p>Rome Statute of the International Criminal Court, Rome, 17 July 1998</p> <p>NOTIFICATION : Notification of succession included the confirmation of the notification by Serbia and Montenegro upon accession which reads as follows: “... in accordance with article 87 paragraphs 1 (a) and 2 of the Rome Statute Serbia and Montenegro has designated Diplomatic Channel of communication as its channel of communication with the International Criminal Court and Serbian and English language as the languages of communication.”</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>31. Konvencija o političkim pravima žena, usvojena u Njujorku 31. marta 1953. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Službeni list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 7/1954</i></p>	<p>Convention on the Political Rights of Women, New York, 31 March 1953</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>

II Ljudska prava

<p>32. Konvencija o državljanstvu udatih žena, usvojena u Njujorku 20. februara 1957. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. list FNRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 7/1958</i></p>	<p>Convention on the Nationality of Married Women, New York, 20 February 1957</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>33. Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj starosti za sklapanje braka i registraciju brakova, usvojena u Njujorku 10. decembra 1962. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 13/1964</i></p>	<p>Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages, New York, 10 December 1962</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>34. Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, posebno ženama i djecom uz Konvenciju UN o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, usvojen u Njujorku, 15. novembra 2000. godine</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl.list SRJ –Međunarodni ugovori, br. 6/2001 - 3</i></p>	<p>Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, New York, 15 November 2000</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>
<p>35. Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl.list SRJ –Međunarodni ugovori, br. 6/2001 - 3</i></p>	<p>Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, New York, 15 November 2000</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 23.10. 2006.</p>	<p>03.06. 2006.</p>

Konvencije i protokoli Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu (HCCH)

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnje	Stupila na snagu
<p>1. Konvencija o građanskopravnim vidovima međunarodne otmice djece, potpisana u Hagu 25. oktobra 1980</p> <p>OBJAVLJEN:</p> <p><i>Sl. List SFRJ (Međunarodni ugovori) br. 7/91-19</i></p>	<p>Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction</p>	<p>Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 10.04. 2007.</p>	<p>Pravni kontinuitet, na osnovu sukcesije, ostvaren od datuma 01.12. 1991.</p>

Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR)

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Sukcesi.	Stupila na sn
----------------------	--------------------	----------	---------------

II Ljudska prava

			agu
1. Konvencija br. 2 o nezaposlenosti, usvojena 1919. godine;	Unemployment Convention, Co 2	Notifikacija o sukcesiji deponovana kod depozitara 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
2. Konvencija br. 3 o zaštiti materinstva, usvojena 1919. godine;	Maternity Protection Convention, Co 3	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
3. Konvenicija br. 8 o naknadi za nezaposlenost u slučaju gubitka broda zbog brodoloma, usvojena 1920. godine ;	Unemployment Indemnity (Shipwreck) Convention, Co 8	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
4. Konvencija br. 9 o namještenju mornara, usvojena 1920. godine;	Placing of Seamen Convention, Co 9	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
5. Konvencija br. 11 o pravu na udruživanje u poljoprivredi, usvojena 1921. godine;	Right of Association (Agriculture) Convention, Co 11	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
6. Konvencija br. 12 o obeštećenju radnicima u poljoprivredi, usvojena 1921. godine;	Workmen's Compensation (Agriculture) Convention, Co 12	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
7. Konvencija br. 13 o upotrebi olovnog bjelila u bojadisanju, usvojena 1921. godine;	White Lead (Painting) Convention, Co 13	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
8. Konvencija br. 14 o nedjeljnem odmoru u industriji, usvojena 1921. godine;	Weekly Rest (Industry) Convention, Co 14	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
9. Konvencija br. 16 o obaveznom ljekarskom pregledu mlađih lica zaposlenih na brodovima, usvojena 1921. godine;	Medical Examination of Young Persons (Sea) Convention, Co 16	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
10. Konvencija br. 17 o nadoknadi radnicima za slučaj nesreće na radu, usvojena 1925. godine;	Workmen's Compensation (Accidents) Convention, Co 17	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
11. Konvencija br. 18 o obeštećenju zbog oboljenja od profesionalnih bolesti, usvojena 1925. godine;	Workmen's Compensation (Occupational Diseases) Convention, Co 18	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
12. Konvencija br. 19 o jednakom tretmanu stranih i domaćih radnika u pogledu	Equality of Treatment (Accident Compensation)	Sukcesija 25.05.	03. 06. 20

II Ljudska prava

nesreće na radu, usvojena 1925. godine;	Convention, Co19	2007.	06.
13. Konvencija br. 22 o ugovoru o najmu mornara, usvojena 1926. godine;	Seamen's Articles of Agreement Convention, Co 22	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
14. Konvencija br. 23 o repatrijaciji mornara, usvojena 1926. godine;	Repatriation of Seamen Convention, Co 23	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
15. Konvencija br. 24 o osiguranju za slučaj bolesti u industriji, usvojena 1927. godine;	Sickness Insurance (Industry) Convention, Co 24	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
16. Konvencija br. 25 o osiguranju za slučaj bolesti u poljoprivredi, usvojena 1927. godine;	Sickness Insurance (Agriculture) Convention, Co 25	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
17. Konvencija br. 27 o označavanju težine tereta koji se prevozi brodovima, usvojena 1929. godine;	Marking of Weight (Packages Transported by Vessels) Convention, Co 27	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
18. Konvencija br. 29 o prinudnom ili obaveznom radu, usvojena 1930. godine;	Forced Labour Convention, Co 29	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
19. Konvencija br. 32 o zaštiti za slučaj nesreće, usvojena 1932. godine;	Protection against Accidents (Dockers) Convention (Revised), Co 32	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
20. Konvencija br. 45 o radu žena na podzemnim radovima, usvojena 1935. godine;	Underground Work (Women) Convention, Co 45	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
21. Konvencija br. 48 o očuvanju migranata za slučaj bolesti, starosti i smrti, usvojena 1935. godine;	Maintenance of Migrants' Pension Rights Convention, Co 48	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
22. Konvencija br. 53 o stručnoj sposobnosti zapovjednika mornarice, usvojena 1936. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 9 /61-26</i>	Officers' Competency Certificates Convention, Co 53	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
23. Konvencija br. 56 o osiguranju za slučaj bolesti pomoraca, usvojena 1936. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 12 /58-1</i>	Sickness Insurance (Sea) Convention, Co 56	Sukcesija 25.05.20 07.	03. 06. 20 06.
24. Konvencija br. 69 o diplomi o sposobnosti brodskog kuvara, usvojena 1946. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 7 /61-10</i>	Certification of Ships' Cooks Convention, Co 69	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.

II Ljudska prava

25. Konvencija br. 73 o ljekarskom pregledu mornara, usvojena 1946. godine;	Medical Examination (Seafarers) Convention, Co 73	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
26. Konvencija br. 74 o sertifikatu sposobnosti za mornara, usvojena 1946. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 3 /62-41</i>	Certification of Able Seamen Convention, Co 74	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
27. Konvencija br. 80 o djelimičnoj reviziji konvencija usvojenih od strane Generalne Konferencije MOR-a na 28 prvih zasjedanja, usvojena 1946. godine;	Final Articles Revision Convention, Co 80	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
28. Konvencija br. 81 o inspekciji rada, usvojena 1947. godine;	Labour Inspection Convention, Co 81	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
29. Konvencija br. 87 o sindikalnim slobodama i zaštiti sindikalnih prava, usvojena 1948. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 8/58-1</i>	Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention, Co 87	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
30. Konvencija br. 88 o organizaciji službe za posredovanje rada, usvojena 1948. godine;	Employment Service Convention, Co 88	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
31. Konvencija br. 89 o noćnom radu žena (revidirana), usvojena 1948. godine;	Night Work (Women) Convention (Revised), Co 89	25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
32. Konvencija br. 90 o noćnom radu djece u industriji, usvojena 1948. godine;	Night Work of Young Persons (Industry) Convention (R Revised), Co 90	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
33. Konvencija br. 91 o plaćenom odmoru pomoraca (revidirana), usvojena 1949. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 7 /67-773</i>	Paid Vacations (Seafarers) Convention (Revised), Co 91	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
34. Konvencija br. 92 o smještaju posade na pomorskom brodu (revidirana), usvojena 1949. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 3 /67</i>	Accommodation of Crews Convention (Revised), Co 92	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
35. Konvencija br. 97 o	Migration for	Sukcesija	03. 06.

II Ljudska prava

migraciji u cilju zapošljavanja (revidirana), usvojena 1949. godine;	Employment Convention (Revised), Co 97	25.05. 2007.	20 06.
OBJAVLJENO: Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 5 /68-335			
36. Konvencija br. 98 o pravima radnika na organizovanje i na kolektivne pregovore, usvojena 1949. godine;	Right to Organise and Collective Bargaining Convention, Co 98	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 11 /58-4			
37. Konvencija br. 100 o jednakosti nagradivanja muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti, usvojena 1951. godine;	Equal Remuneration Convention, Co 100	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
38. Konvencija br. 102 o minimalnoj normi socijalnog obezbeđenja, usvojena 1952. godine;	Social Security (Minimum Standards) Convention, Co 102	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 1 /55-41			
39. Konvencija br. 103 o zaštiti materinstva (revidirana), usvojena 1952. godine;	Maternity Protection Convention (Revised), Co 103	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 9 /55-9			
40. Konvencija br. 105 o ukidanju prinudnog rada, usvojena 1957. godine;	Abolition of Forced Labour Convention, Co 105	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
OBJAVLJENO: Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 13 /2002-29			
41. Konvencija br. 106 o nedjeljnem odmoru (trgovina i berza), usvojena 1957. godine;	Weekly Rest (Commerce and Offices) Convention, Co 106	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Dodatak, br. 12 /58-18			
42. Konvencija br. 111 o diskriminaciji u pogledu zapošljavanja i zanimanja, usvojena 1958. godine;	Discrimination (Employment and Occupation) Convention, Co 111	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
OBJAVLJENO: Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 9 /61-83			

II Ljudska prava

43. Konvencija br. 113 o ljekarskom pregledu mornara, usvojena 1959. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 2 /62-23</i>	Medical Examination (Fishermen) Convention, Co 113	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.
44. Konvencija br. 114 o o ugovoru o zapošljavanju ribara, usvojena 1959. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 2 /62-23</i>	Fishermen's Articles of Agreement Convention, Co 114	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.
45. Konvencija br. 116 o djelimičnoj reviziji konvencija usvojenih od strane Generalne Konferencije MOR-a na prva 32 zasjedanja radi standardizacije odredaba koje se odnose na pripremanje izvještaja o primjeni konvencija MOR-a, usvojena 1961. godine;	Final Articles Revision Convention, Co 116	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.
46. Konvencija br. 119 o zaštiti mašina, usvojena 1963. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ - Dodatak, br. 54 /70</i>	Guarding of Machinery Convention, Co 119	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.
47. Konvencija br. 121 o davanjima za slučaj povrede na radu, usvojena 1964. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ - Dodatak, br. 27 /70</i>	Employment Injury Benefits Convention, Co 121	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.
48. Konvencija br. 122 o politici zapošljavanja, usvojena 1964. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 34 /71-523</i>	Employment Policy Convention, Co 122	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.
49. Konvencija br. 126 o smještaju na ribarskim brodovima, usvojena 1966. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ, br. 43 /74-676</i>	Accommodation of Crews (Fishermen) Convention, Co 126	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.
50. Konvencija br. 129 o inspekciji rada u poljoprivredi, usvojena 1969. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ, br. 22 /75-</i>	Labour Inspection (Agriculture) Convention, Co 129	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.

II Ljudska prava

725			
51. Konvencija br. 131 o utvrđivanju minimalnih plata, usvojena 1970. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14/82-667</i>	Minimum Wage Fixing Convention, Co 131	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
52. Konvencija br. 132 o plaćenom godišnjem odmoru (revidirana), usvojena 1970. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ, br. 52 /73-1579</i>	Holidays with Pay Convention (Revised), Co 132	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
53. Konvencija br. 135 o predstavnicima radnika, usvojena 1971. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14/82-672</i>	Workers' Representatives Convention, Co 135	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
54. Konvencija br. 136 o zaštiti od opasnosti trovanja benzolom, usvojena 1971. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 16/76-431</i>	Benzene Convention, Co 136	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
55. Konvencija br. 138 o minimalnim godinama za zapošljavanje, usvojena 1973. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14/82-676</i>	Minimum Age Convention, Co 138	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
56. Konvencija br. 139 o profesionalnom raku, usvojena 1974. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 3/77</i>	Occupational Cancer Convention, Co 139	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
57. Konvencija br. 140 o plaćenom odsustvu za obrazovne svrhe, usvojena 1974. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14/82-684</i>	Paid Educational Leave Convention, Co 140	Sukcesija 25.05. 2007.	03. 06. 20 06.
58. Konvencija br. 142 o	Human Resources	Sukcesija	03. 06.

II Ljudska prava

<p>razvoju ljudskih resursa, usvojena 1975. godine;</p> <p>OBJAVLJENO:</p> <p><i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14/82-689</i></p>	<p>Development Convention, Co 142</p>	<p>25.05. 2007.</p>	<p>20 06.</p>
<p>59. Konvencija br. 143 o radnicima migrantima, usvojena 1975. godine;</p> <p>OBJAVLJENO:</p> <p><i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 12/80-725</i></p>	<p>Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, Co 143</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03. 06. 20 06.</p>
<p>60. Konvencija br. 144 o tripartitnim konsultacijama, usvojena 1976. godine;</p> <p>OBJAVLJENO:</p> <p><i>Sl.list SCG – Međunarodni ugovori, br. 1/2005-11</i></p>	<p>Tripartite Consultation (International Labour Standards) Convention, Co 144</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03. 06. 20 06.</p>
<p>61. Konvencija br. 148 o zaštiti radne snage (zagadnje vazduha, buka, vibracija), usvojena 1977. godine;</p> <p>OBJAVLJENO:</p> <p><i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14/82-694</i></p>	<p>Working Environment (Air Pollution, Noise and Vibration) Convention, Co 148</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03. 06. 20 06.</p>
<p>62. Konvencija br. 155 o zaštiti na radu i radnoj sredini, usvojena 1981. godine;</p> <p>OBJAVLJENO:</p> <p><i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 7/87-17</i></p>	<p>Occupational Safety and Health Convention, Co 155</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03. 06. 20 06.</p>
<p>63. Konvencija br. 156 o radnicima sa porodičnim obavezama, usvojena 1981. godine;</p> <p>OBJAVLJENO:</p> <p><i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 7/87-30</i></p>	<p>Workers with Family Responsibilities Convention, Co 156</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03. 06. 20 06.</p>
<p>64. Konvencija br. 158 o prestanku radnog odnosa, usvojena 1982. godine;</p> <p>OBJAVLJENO:</p> <p><i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 4/84-139, 7/91-28</i></p>	<p>Termination of Employment Convention, Co 158</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03. 06. 20 06.</p>
<p>65. Konvencija br. 159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalidnih lica, usvojena 1983. godine;</p>	<p>Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, Co</p>	<p>Sukcesija 25.05. 2007.</p>	<p>03. 06. 20 06.</p>

II Ljudska prava

OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 3 /87-6</i>	159		
66. Konvencija br. 161 o službama medicine rada, usvojena 1985. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 14/89-8</i>	Occupational Health Services Convention, Co 161	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.
67. Konvencija br. 162 o bezbjednosti pri korišćenju azbesta, usvojena 1986. godine; OBJAVLJENO: <i>Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 4 /89-3</i>	Asbestos Convention, Co 162	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.
68. Konvencija br. 182 o najgorim oblicima dječijeg rada, usvojena 1999. godine. OBJAVLJENO: <i>Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 2 /2003-15</i>	Worst Forms of Child Labour Convention, Co 182	Sukcesija 25.05. 2007.	03.06.2006.

Konvencije Savjet Evrope

Porodično pravo – prava djece (pravna saradnja u građanskim stvarima)

Naziv na crnogorskom	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupil na snagu
Evropska konvencija o priznanju i izvršenju odluka o staranju o djeci i o ponovnom uspostavljanju odnosa staranja, <i>Sl. List SRJ (Međunarodni ugovori) br. 1/2001-38</i>	European Convention on Recognition and Enforcement of Decisions concerning Custody of Children and on Restoration of Custody of Children	Notifikacija o sukcesiji	06.06.2006.6.

Ljudska prava

Naziv na crnogorskem	Naziv na engleskom	Pravna radnja	Stupil na snagu
1. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06.06.2006.
2. Protokol uz Konvenciju	Protocol to the	Notifikacija	06.

II Ljudska prava

<p>o zaštitи ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</p>	<p>Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms</p>	<p>ja o sukcesiji</p>	<p>06. 200 6.</p>
<p>3. Protokol uz Konvenciju o zaštitи ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</p>	<p>Protocol No. 2 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, conferring upon the European Court of Human Rights competence to give advisory opinions</p>	<p>Notifikaciјa o sukcesiji</p>	<p>06. 06. 200 6.</p>
<p>4. Protokol uz Konvenciju o zaštitи ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</p>	<p>Protocol No. 3 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending Articles 29, 30 and 34 of the Convention</p>	<p>Notifikaciја o sukcesiji</p>	<p>06. 06. 200 6.</p>
<p>5. Protokol uz Konvenciju o zaštitи ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</p>	<p>Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the first Protocol thereto</p>	<p>Notifikaciја o sukcesiji</p>	<p>06. 06. 200 6.</p>
<p>6. Protokol uz Konvenciju o zaštitи ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</p>	<p>Protocol No. 5 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending Articles 22 and 40 of the Convention</p>	<p>Notifikaciја o sukcesiji</p>	<p>06. 06. 200 6.</p>
<p>7. Protokol uz Konvenciju o zaštitи ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</p>	<p>Protocol No. 6 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the Abolition of the Death Penalty</p>	<p>Notifikaciја o sukcesiji</p>	<p>06. 06. 200 6.</p>
<p>8. Protokol uz Konvenciju o zaštitи ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</p>	<p>Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms</p>	<p>Notifikaciја o sukcesiji</p>	<p>06. 06. 200 6.</p>
<p>9. Protokol uz Konvenciju o zaštitи ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</p>	<p>Protocol No. 8 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms</p>	<p>Notifikaciја o sukcesiji</p>	<p>06. 06. 200 6.</p>
<p>10. Konvencija o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka</p>	<p>European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or</p>	<p>Notifikaciја o</p>	<p>06. 06.</p>

II Ljudska prava

i kažnjavanja, <i>Sl. List SCG (Međunarodni ugovori) br. 9/2003-7 i 5/2005-31;</i>	Degrading Treatment or Punishment	sukcesiji	200 6.
11. Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima, <i>Sl. List SCG (Međunarodni ugovori) br. 18/2005-3;</i>	European Charter for Regional or Minority Languages	Notifikacija o sukcesiji	06. 06. 200 6.
12. Protokol br. 1 uz Konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, <i>Sl. List SCG (Međunarodni ugovori br. 9/2003-7);</i>	Protocol No. 1 to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	Notifikacija o sukcesiji	06. 06. 200 6.
13. Protokol br. 2 uz Konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, <i>Sl. List SCG (Međunarodni ugovori) br. 9/2003-7 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 2 to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	Notifikacija o sukcesiji	06. 06. 200 6.
14. Protokol br. 11 uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby	Notifikacija o sukcesiji	06. 06. 200 6.
15. Okvirna konvenicija za zaštitu nacionalnih manjina, <i>Sl. list SRJ (Međunarodni ugovor) br. 6/98-3;</i>	Framework Convention for the Protection of National Minorities	Notifikacija o sukcesiji	06. 06. 200 6.
16. Protokol br. 12 uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms	Notifikacija o sukcesiji	06. 06. 200 6.
17. Protokol br. 13 uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 9/2003-16 i 5/2005-31;</i>	Protocol No. 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, concerning the abolition of the death penalty in all circumstances	Notifikacija o sukcesiji	06. 06. 200 6.
18. Protokol br. 14 uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, <i>Sl. list SCG (Međunarodni ugovor) br. 5/2005-25 i 7/2005-47</i>	Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention	Notifikacija o sukcesiji	06. 06. 200 6.

19. Konvencija Savjeta Evrope o akcijama protiv trgovine ljudima SI. list CG 4/2008-38	Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings	Instrument potvrđivanja deponovan kod depozitara 30.07. 2008.	01. 11. 200 6.
--	--	--	----------------

Usklađenost nacionalnog zakonodavstva

Usklađenost nacionalnog zakonodavstva sa obavezama koje proizilaze iz potvrđenih i objavljenih međunarodnih ugovora, odnosno njihov status u odnosu na nacionalni pravni poredak, regulisana je članom 9 Ustava (Vidjeti odgovor na pitanje br. 75).

Sprovođenje i nadzor nad sprovođenjem

U slučajevima kada međunarodni ugovor nije moguće direktno sprovesti, nadležni organi državne uprave pokreću postupak za usvajanje zakona i podzakonskih akata kojima se omogućava neposredno sprovođenje ugovora. Kao posljedica ovakvog pristupa, ostvarivanje i zaštita određenog prava ili slobode regulisana je nizom propisa. Na prvom mjestu osnovne odredbe Ustava predstavljaju suštinsku i opštu garanciju zaštite i uživanja ljudskih prava i sloboda, propisuju zabranu izazivanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kojem osnovu, kao i zabranu diskriminacije, kao opšteg predušlova za uživanje svih ljudskih prava i sloboda. Ustavne norme o ljudskim pravima i slobodama su, pored zajedničkih odredbi i odredbi o zaštitniku ljudskih prava i sloboda, sistematizovane u četiri grupe i to: lična prava i slobode; politička prava i slobode; ekonomска, socijalna i kulturna prava i slobode i posebna manjinska prava.

U različitim segmentima ostvarivanjem zaštite i promocije ljudskih prava i sloboda učestvuju sljedeće institucije, u skladu sa njihovim nadležnostima, utvrđenim Uredbom o organizaciji i načinu rada organa državne uprave: Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave, Ministarstvo prosvjete i nauke, Ministarstva kulture, sporta i medija, Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja, Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine, Ministarstvo finansija, Ministarstvo inostranih poslova, Kancelarija za rodnu ravnopravnost, Kancelarija za saradnju sa NVO, Kancelarija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Kancelarija za održivi razvoj, Kancelarija Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, Zavod za zbrinjavanje izbjeglica, Uprava policije i druge.

U oblasti ostvarivanja zaštite ljudskih prava i sloboda najvažniju ulogu imaju sudovi, odnosno Ustavni sud i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda.

Uloga sudova u zaštiti ljudskih prava i sloboda proizilazi iz činjenica da svi procesni zakoni u Crnoj Gori obezbjeđuju pravo na djelotvoran pravni lijek kroz redovne i vanredne pravne lijekove. Odredbama Zakona o parničnom postupku uveden je novi institut ponavljanja postupka kada Evropski sud za ljudska prava utvrdi povredu ljudskog prava ili osnovne slobode zajamčene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takođe, krivični zakonik propisuje niz krivičnih djela protiv prava i sloboda čovjeka i građanina, protiv izbornih prava, povrede časti i ugleda, protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, krivično djelo nasilja u porodici i druga.

Ustavni sud je nadležan da odlučuje o ustavnim žalbama zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, nakon što se iscrpe sva ostala djelotvorna pravna sredstva. Naime, Ustavom je propisano da svako ima pravo na pravni lijek protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu ili na zakonom zasnovanom interesu.

Osnovno polazište rada i djelovanja Zaštitnika ljudskih prava i sloboda je da postupajući po pritužbama građana ili na sopstvenu inicijativu štiti građane od nezakonitog, nepravilnog i lošeg rada državne ili lokalne uprave, kao i drugih nosilaca javnih ovlašćenja. Zaštitnik djeluje u dva smjera: pravovremeno upozorava na povrede ljudskih prava građana i pomaže njihovom ostvarivanju i doprinosi demokratskoj kontroli uprave i njenom poboljšavanju i unapređenju.

Opšti pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

- Ustav Crne Gore (Sl. list CG, br. 01/07)
- Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl. list RCG, br. 41/03) (Aneks 5)
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti (Sl. list RCG, br. 39/04)
- Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list RCG, br. 71/03, 07/04, 47/06)
- Krivični zakonik (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04, 47/06, Sl. list CG, br. 40/08)
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (Sl. list RCG, br. 25/94, 29/94, 69/03, 65/04)
- Zakon o vanparničnom postupku (Sl. list RCG, br. 27/06)
- Zakon o parničnom postupku (Sl. list RCG, br. 22/04, 76/06)
- Zakona o izvršnom postupku (Sl. list RCG, br. 23/04)
- Zakon o nasljeđivanju (Sl. list SRCG, br. 4/76, 10/76, 22/78, 34/86, Sl. list RCG, br. 64/06, Sl. list CG, br. 47/08)
- Zakon o upravnom sporu (Sl. list RCG, br. 60/03)
- Zakon o prekršajima (Sl. list RCG, br. 25/94, 29/94 i 48/99)
- Zakon o nasljeđivanju (Sl. list CG, br. 74/08)
- Zakon o nevladinim organizacijama (Sl. list RCG, br. 27/99, 09/02, 30/02, Sl. list CG, br. 11/07)
- Strategija reforme pravosuđa (2007-2012) i Akcioni plan za njeno sprovođenje
- Strategija razvoja i redukcija siromaštva (2003-2007)
- Strategija za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-2011);
- Nacionalni strateški odgovor na droge (2008-2012);

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje punog poštovanja zabrane diskriminacije po bilo kom osnovu, ostvarivanje prava manjina, rodne ravnopravnosti, prava lica sa statusom izbjeglice ili azilanta, prava lica sa posebnim potrebama

- Zakon o manjinskim pravima i slobodama (Sl. list RCG, br. 31/06, 51/06, 38/07)
- Zakon o upotrebi nacionalnih simbola (Sl. list RCG, br. 55/00)
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti (Sl. list RCG, br. 46/07)
- Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica (Sl. list SRCG, br. 9/77 i 26/77)
- Zakon o svetkovanju vjerskih praznika (Sl. list RCG, br. 56/93)
- Zakon o strancima (Sl. list CG, br. 82/08),
- Zakon o ličnoj karti (Sl. list CG, br. 12/07),
- Zakon o putnim ispravama (Sl. list CG br. 21/08 i 25/08),
- Zakon o matičnim registrima (Sl. list CG, br. 47/08)
- Zakon o azilu (Sl. list RCG, br. 45/06)
- Zakon o ličnom imenu (Sl. list CG, br. 47/08)
- Zakon o crnogorskom državljanstvu (Sl. list CG, br. 13/08)
- Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom (Sl. list CG, br. 80/08);
- Zakon o kretanju slijepog lica uz pomoć psa vodiča (Sl. list CG, br. 18/08);
- Zakon o boračkoj i invalidskoj zaštiti (Sl. list RCG, br. 69/03 i 21/08);
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (Sl. list RCG, br. 54/03, 39/04, 47/07 i Sl. list CG, br. 79/08);
- Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom (Sl. list CG - Međunarodni ugovori, br. 2/09).
- Zakon o profesionalnom osposobljavanju i zapošljavanju lica s invaliditetom (Sl. list CG, br. 49/08);
- Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica (Sl. list RCG, br. 32/05)
- Zakon o specijalnom vaspitanju i obrazovanju (Sl. list RCG, br. 56/92)
- Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama (Sl. list RCG, br. 80/04)
- Strategija manjinske politike (2008-2012);
- Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012);
- Nacionalni akcioni plan za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ u Republici Crnoj Gori;
- Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2008-2012);

- Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interna raseljenih lica u Crnoj Gori (2005-2008);
- Strategija integracije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2016);
- Akcioni plan Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2009);
- Strategija razvoja socijalne zaštite starih lica.

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje prava djeteta i prava na obrazovanje i kulturna prava

- Porodični zakon (Sl. list RCG, br.1/07)
- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju (Sl. list RCG, br. 64/02, 31/05, 49/07 i 04/08)
- Zakon o osnovnoj školi (Sl. list RCG, br. 34/91, 48/91, 17/92, 56/92, 32/93, 27/94, 2/95, 20/95, 64/02)
- Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju (Sl. list RCG, br. 64/02, 49/07)
- Zakon o gimnaziji (Sl. list RCG, br. 64/02, 49/07)
- Zakon o srednjoj školi (Sl. list SRCG, br. 28/91 i Sl. list RCG, br. 35/91, 56/92, 27/94, 27/94, 64/02)
- Zakon o specijalnom vaspitanju i obrazovanju (Sl. list RCG, br. 56/92)
- Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama ("Sl. list RCG", br. 80/04 od 29.12.2004)
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju (Sl. list RCG, br. 64/02 i 49/07)
- Zakon o stručnom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 64/02 i 49/07)
- Zakon o obrazovanju odraslih (Sl. list RCG, br. 64/02 i 49/07)
- Zakon o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 60/03)
- Zakon o prosvjetnoj inspekciji (Sl. list RCG, br. 80/04)
- Zakon o naučno – istraživačkoj djelatnosti (Sl. list RCG, br.71/05)
- Zakon o priznavanju i vrednovanju obrazovnih isprava (Sl. list CG, br. 4/08)
- Zakon o kulturi (Sl. list CG, br. 49/08)
- Zakonom o izdavaštvu (Sl. list RCG, br.20/95 i 22/95)
- Zakonom o kinematografiji (Sl. list CG, br. 14/08)
- Zakonom o pozorišnoj djelatnosti (Sl. list RCG, br.60/01)
- Zakonom o autorskom i srodnim pravima (Sl. list SCG, br. 61/04)
- Zakonom o zaštiti spomenika kulture (Sl. list RCG, br.49/91)
- Nacionalni plan akcije za mlade (2007-2011);
- Nacionalni plan akcije za djecu (2004-2010);
- Nacionalni program prevencije neprihvatljivog ponašanja djece i mladih u Crnoj Gori (2004-2006);
- Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori (2008-2012);
- Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2008-2012);

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za zaštitu dostojanstva i nepovredivosti ličnosti, poštovanja prava na privatnost

- Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list RCG, br. 71/03, 07/04, 47/06)
- Krivični zakonik (Sl. list RCG, br. 70/03, 13/04, 47/06, Sl. list CG, br. 40/08)
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (Sl. list RCG, br. 25/94, 29/94, 69/03, 65/04)
- Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku (Sl. list CG, br.11/07)
- Zakon o policiji (Sl. list RCG, br. 28/05)
- Zakon o javnom redu i miru (Sl. list RCG, br. 41/94)
- Zakon o tajnosti podataka (Sl. list CG, br.14/08)
- Strategija reforme pravosuđa (2007-2012) i Akcioni plan za njeno sprovođenje
- Kodeks policijske etike
- Pravilnikom o uslovima koje moraju ispunjavati prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje slobode mišljenja i izražavanja i prava na informisanje

- Zakon o medijima (Sl. list RCG, br. 51/02, 62/02)
- Zakon o radio-difuziji (Sl. list RCG, br. 51/02, 62/02, 46/04, 56/04, 77/06, Sl. list CG, br. 50/08)

- Zakon o javnim radio-difuznim servisima „Radio Crne Gore“ i „Televizija Crne Gore“ (Sl. list RCG, br.51/02 i 62/02)

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje prava iz oblasti rada i po osnovu rada

- Zakon o radu (Sl. list CG, br. 49/08)
- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti (Sl. list RCG, br. 78/05)
- Zakon o zapošljavanju (Sl.list RCG br. 5/02, 79/04, 29/05 i Sl.list CG, br. 12/07, 21/08, 49/08).
- Zakon o zdravstvenom osiguranju (Sl. list RCG, br. 39/04, 23/05, 29/05 i Sl. list CG, br. 12/07, 13/07)
- Zakonom o Socijalnom savjetu (Sl. list CG, br.16/07)
- Zakon o zapošljavanju i radu stranaca (Sl. list CG, br.22/08)
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (Sl.list RCG, br. 54/03, 39/04, 47/07 i Sl.list CG, br.79/08);
- Zakonom o dobrovoljnim penzionim fondovima (Sl.list RCG, br.78/06 i 14/07)

Pravni okvir, strategije i akcioni planovi za ostvarivanje prava na zdravu životnu sredinu

- Zakona o životnoj sredini (Sl.list CG, br. 48/08)
- Zakona o integrисаном sprječавању и контроли загађивања животне средине (Sl.list RCG, br.80/05)
- Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl.list RCG, br.80/05)
- Zakon o upravljanju otpadom (Sl.list RCG, br.80/05)
- Zakon o kvalitetu vazduha (Sl.list RCG, br. 48/07)
- Nacionalna strategija održivog razvoja
- Nacionalna politika upravljanja otpadom

Važenje međunarodnih ugovora o ljudskim pravima i slobodama

Ustavnim zakonom za sprovođenje Ustava Crne Gore (Sl.list CG, br. 1/07) propisano je da: "odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim pravima i slobodama, kojima je Crna Gora pristupila prije 3. juna 2006. godine, primjenjivaće se na pravne odnose nastale nakon potpisivanja". Na ovaj način u potpunosti je obezbijeđena primjena međunarodnih ugovora o ljudskim pravima u Crnoj Gori.

75. Koji je rang ovih konvencija u vašem domaćem pravnom sistemu, uključujući Ustav? Da li je u domaće zakonodavstvo uvedena direktna primjena međunarodnih konvencija u svim slučajevima?

U članu 9 Ustava, utvrđeno je, da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretku, te da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju u slučajevima kada su određeni odnosi uređeni drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva. Ovim određenjem, ne samo da se verifikuje pravno dejstvo međunarodnih ugovora, time što se oni smatraju dijelom unutrašnjeg pravnog poretku uz supremaciju u odnosu na nacionalno zakonodavstvo, već se državni organi upućuju na potrebu harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim pravom, prevashodno na polju garantovanja, promovisanja i zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda.

Ustavni zakon za sprovođenje Ustava Crne Gore (Sl.list CG, br. 1/07) u članu 5 propisuje: "Odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim pravima i slobodama, kojima je Crna Gora pristupila prije 3. juna 2006. godine, primjenjivaće se na pravne odnose nastale nakon potpisivanja".

76. Da li postoji Ombudsman koji ima opštu nadležnost u području ljudskih prava, prava žena, prava djece i zaštite manjina? Ukoliko postoji, opišite zakonsku regulativu, kao i statističke podatke o ukupnom broju slučajeva koje je Ombudsman primio poslednjih godina, broj preporuka koje je napravio, kao i broj njegovih preporuka koje su sprovedeni odgovarajući državni organi.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (Ombudsman) ustanovljen je Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl. list RCG, br. 41/03), kao samostalan i nezavisani organ koji štiti ljudska prava i slobode zajamčene Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja. Oktobra iste godine Skupština RCG je imenovala prvog Zaštitnika ljudskih prava i sloboda. U skladu sa Zakonom Zaštitnik ljudskih prava i sloboda ima najmanje jednog zamjenika Zaštitnika, a odluku o broju zamjenika Zaštitnika donosi Skupština Crne Gore, na predlog Zaštitnika ljudskih prava i sloboda. Jedan od zamjenika Zaštitnika ljudskih prava i sloboda zadužen je za zaštitu manjinskih prava. Postojeći Zaštitnik ljudskih prava i sloboda ima tri zamjenika.

U članu 81 Ustava Crne Gore, utvrđeno je da je: "Zaštitnik ljudskih prava i sloboda samostalan i nezavisni organ koji preduzima mјere za zaštitu ljudskih prava i sloboda. Zaštitnik vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora pridržavajući se i načela prava i pravičnosti".

U procesu usaglašavanja zakonodavstva Crne Gore sa pravnim propisima EU, koje se sprovodi i u domenu zaštite ljudskih prava i sloboda, u toku su aktivnosti na donošenja Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda. Nacrtom Zakona predviđa se da Zaštitnik ima najmanje četiri zamjenika, kao i da se prilikom specijalizacije zamjenika za određene oblasti posebno vodi računa o zaštita prava lica lišenih slobode, zaštiti prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, zaštiti prava djeteta, ravnopravnosti polova, zaštiti prava lica sa invaliditetom i zaštiti od diskriminacije. Usvajanjem navedenog zakona o izmjenama i dopunama Zakona, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda će predstavljati nacionalni mehanizam za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja, kao i nacionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije.

Vezano za broj pritužbi koje je Ombudsman primio, broj preporuka koje je uputio državnim organima, kao i onih koje su ispoštovane od strane tih organa, u dosadašnjem periodu, dajemo sljedeću statistiku:

GODINA	BR. PRITUZBI	BR. PREPORUKA	ISPOSTOVANE PREPORUKE
2003 i 2004	373	34	19
2005	575	29 (preneseno 10 iz 2004)	20
2006	495	34	22
2007	448	13 (preneseno 7 iz 2006)	9
2008	430	30 (preneseno 7 iz 2007)	19
2009	300	6	2

77. Na koji način se garantuje nezavisnost Ombudsmana?

Nezavisnost Ombudsmana garantovana je u članu 81 stav 1 Ustava Crne Gore : "Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je samostalan i nezavisni organ koji preduzima mјere za zaštitu ljudskih prava i sloboda".

Takođe, u članu 2 Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl. list RCG, br. 41/03), utvrđeno je: "Zaštitnik je samostalan i nezavistan u vršenju svoje funkcije."

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori je samostalna i nezavisna institucija, u čijoj nadležnosti je da:

- štiti ljudska prava i slobode zajamčene Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kada su povriјedena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja;
- se bavi opštim pitanjima od značaja za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i sloboda i ostvaruje saradnju sa odgovarajućim organizacijama koje se bave ljudskim pravima i slobodama;
- postupa po pritužbama koje se odnose na sudski postupak koji je u toku, i to samo u slučaju odgovrađenja postupka, očigledne zloupotrebe procesnih ovlašćenja ili neizvršavanja sudskih odluka;
- daje inicijative za izmjenu i dopunu pojedinih propisa, naročito radi njihovog usklađivanja sa međunarodno priznatim standardima u oblasti ljudskih prava i sloboda;
- daje mišljenja na nacrte zakona, drugih propisa ili opštih akata ukoliko je to potrebno radi zaštite i unapređenja ljudskih prava i sloboda;
- pokreće postupak pred Ustavnim sudom Republike Crne Gore za ocjenjivanje ustavnosti i zakonitosti propisa i opštih akata koji se odnose na ljudska prava i slobode;
- daje mišljenja o zaštiti i unapređenju ljudskih prava i sloboda, na zahtjev organa koji o tim pravima odlučuje, bez obzira na vrstu ili stepen postupka koji je u toku pred tim organom.

Pored ovih ovlašćenja, Zaštitnik ima i daleko širu misiju, a to je stvaranje svijesti o potrebi potpunog i dosljednog obezbjeđenja principa vladavine prava i, uopšte, stvaranja pravne sigurnosti građana i vraćanja njihovog povjerenja u institucije sistema i zakonitog i nepristrasnog rada državnih organa, pred kojima građani ostvaruju svoja prava, slobode, obaveze i pravne interese. To u suštini znači da rad i djelovanje Zaštitnika ljudskih prava i sloboda treba da doprinesu potpunijem ostvarivanju Ustavom utvrđenog principa ustavnosti i zakonitosti, kao i principa pravde i pravičnosti.

Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda ima nekoliko osnovnih svojstava i karakteristika: poseban je organ koji bira Skupština, svojim funkcionisanjem ni u čemu ne zadire u postojeći sistem nadzora nad radom organa i javnih službi, već ih samo dopunjava. Dalje, ne predstavlja zamjenu ili konkurenциju postojećim institucijama, ne preuzima nijednu od njihovih funkcija, a ne remeti uspostavljenu ravnotežu zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. On nema ovlašćenja da mijenja ili ukida akte organa, niti da kažnjava zbog nezakonitog ili pogrešnog rada, već samo da ukazuje na njihove nedostatke i inicira kažnjavanje krivaca, odnosno postupke određenog organa. Nadležnost i djelovanje Zaštitnika ljudskih prava i sloboda ogleda se u funkciji obezbjeđivanja zakonitog, savjesnog, pravičnog, kvalitetnog i efikasnog vršenja poslova organa i službenika javne uprave i pravosuđa. U tom smislu Ombudsman daje preporuke, mišljenja, predloge, inicijative i slično, internog ili javnog karaktera, koje nemaju obvezan pravni karakter ni pravno dejstvo, odnosno usmjerene su na vanpravni uticaj na institucije javne uprave, u cilju zaštite sloboda i prava građana od aktivnosti obuhvaćene pod pojmom «loše vršenje poslova javne uprave».

Ombudsman postupa po inicijativi građana, koji mu se mogu obratiti bez posebnih formalnosti i troškova, a takođe, može postupati i po sopstvenoj inicijativi. Postupak pred Zaštitnikom je povjerljiv, dakle niko, ko podnese pritužbu ili učestvuje na bilo koji način u postupku koji sprovodi

Zaštitnik, ne može zbog toga biti pozvan na odgovornost, niti se po tom osnovu dovesti u nepovoljan položaj.

Ombudsman upoznaje Skupštinu i širu javnost sa svojim nalazima, stavovima i mišljenjima, čime doprinosi otvaranju i transparentnosti javne uprave i drugih javnih službi i organa prema Skupštini, Vladu, javnosti i građanima.

Načela na kojima institucija Ombudsmana počiva su: ustavnost i zakonitost, nezavisnost i samostalnost, javnost rada, dostupnost, pravda i pravičnost, odgovornost i povjerljivost.

Građanska i politička prava

78. Dajte pregled zakonodavstva ili sudske prakse koja se odnosi na pravo na život.

U cilju usklađivanja sa odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima, Protokola broj 6 i Protokola 13 koji se odnose na pravo na život, u Crnoj Gori je Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona iz 2002. godine ukinuta smrtna kazna i propisani uslovi za izricanje kazne zatvora od 40 godina, kojom je smrtna kazna zamijenjena.

Ustavom Crne Gore, zabranjena je smrtna kazna; jemči se pravo čovjeka i dostojanstvo ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine; propisuju se dvije zabrane i to u odnosu na: intervencije u vezi sa kloniranjem i vršenje medicinskih i drugih ogleda na ljudskom biću bez njegove dozvole.

Krivičnim zakonikom Crne Gore propisana su krivična djela protiv života i tijela i to: Ubistvo, Teško ubistvo, Ubistvo na mah, Ubistvo djeteta pri porođaju, Lišenje života iz samilosti, Nehatno lišenje života, Navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu i Nedozvoljen prekid trudnoće.

Tako je za ubistvo propisana kazna zatvora od pet do petnaest godina, dok je za teško ubistvo, lišenje života na svirep ili podmukao način; lišenje života pri bezobzirnom nasilničkom ponašanju; lišenje života i pri tom sa umišljajem dovođenje u opasnost života još nekog lica; lišenje života iz koristoljublja, radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog djela, iz bezobzirne osvete ili iz drugih niskih pobuda; lišenje života službenog ili vojnog lica pri vršenju ili u vezi sa vršenjem službene dužnosti; lišenje života djeteta ili bremenite žene; lišenje života člana svoje porodice ili porodične zajednice kojeg je predhodno zlostavljao ili ko sa umišljajem liši života više lica, a ne radi se o ubistvu na mah, ubistvu djeteta pri porođaju ili ubistvu iz samilosti, propisana kazna zatvora najmanje deset godina ili kazna zatvora od četrdeset godina.

Za ubistvo na mah propisana je kazna zatvora od jedne do osam godina, dok je za Ubistvo djeteta pri porođaju, Lišenje života iz samilosti, Nehatno lišenje života, propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Za krivično djelo navođenje na samoubistvo i pomaganje u samoubistvu propisana je različita kazna, zavisno da li je samoubistvo izvršeno ili pokušano, predviđena je kazna zatvora od jedne do pet godina; ako je pomaganje u izvršenju samoubistva učinjeno iz samilosti, predviđena je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine; za djelo učinjeno prema maloljetniku ili prema licu koje se nalazi u stanju bitno smanjane uračunljivosti, predviđena je kazna od dvije do deset godina, ako je djelo učinjeno prema djetetu ili prema neuračunljivom licu, kazniće se kao za teško ubistvo, iako se surovo ili nečovječno postupa sa licem koje se prema njemu nalazi u odnosu kakve podređenosti ili zavisnosti pa ono usled takvog postupanja izvrši ili pokuša samoubistvo koje se može pripisati nehatu učinioča, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

Za nedozvoljen prekid trudnoće bremenitoj ženi sa njenim pristankom predviđena je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine, a ako je nastupila smrt, teško narušavanje zdravlja ili druga teška tjelesna povreda žene nad kojom je vršen prekid trudnoće, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do šest godina.

Ako je djelo izvršeno bez njenog pristanka, predviđena je kazna zatvora od jedne do osam godina, a ako je nastupila smrt, teško narušavanje zdravlja ili druga teška tjelesna povreda žene nad kojom je vršen prekid trudnoće, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do dvanaest godina.

U okviru krivičnih djela protiv života i tijela inkriminisana je i teška tjelesna povreda, laka tjelesna povreda učestvovanje u tuči, ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi, izlaganje opasnosti, napuštanje nemoćnog lica i nepružanje pomoći.

Takođe je Krivičnim zakonikom sadržana grupa krivičnih djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava i to: genocid, zločin protiv čovječnosti, ratni zločini, terorizam i dr. kao i krivična djela protiv zdravlja ljudi :nepostupanje po zdravstvenim propisima za vrijeme epidemije, prenošenje zaraznih bolesti, prenošenje HIV virusa, nesavjesno pružanje ljekarske pomoći, neukazivanje ljekarske pomoći Obzirom da se inkriminacijom djela protiv zdravlja ljudi u širem kontekstu štiti pravo na život, a ljudsko zdravje je bitan segment prava na život. Posebnim poglavljem obuhvaćena su krivična djela protiv životne sredine, protiv opšte sigurnosti ljudi, protiv bezbjednosti javnog saobraćaja. Posredno, pravo na život se štiti dodatno u slučajevima kada krivična radnja nekog drugog krivičnog djela rezultira smrću jednog ili više lica, što se tretira kao kvalifikovan – teži oblik tog krivičnog djela.

Prema postojećim krivičnopravnim propisima Crne Gore upotreba sile koja rezultira gubitkom nečijeg života neće se smatrati krivičnim djelom i povlačiti krivičnopravnu odgovornost u slučajevima nužne odbrane, krajnje nužde ili prijetnje koji instituti su obuhvaćeni Krivičnim zakonikom. U svim ovim slučajevima, posebno u slučaju nužne odbrane prvi uslov za isključenje odgovornosti je nepostojanje drugog načina da se od sebe ili drugog otkloni istovremeni ili neposredno predstojeći protivpravni napad, odnosno istovremena ili neposredno predstojeća neskrivena opasnost – čime je ispunjen osnovni zahtjev iz stava 2 člana 2 Konvencije koja se odnosi na „apsolutnu neophodnu upotrebu sile“. Drugi zahtjev člana 2 Konvencije razvijen je u praksi suda da „sila mora biti strogo srazmjerna– proporcionalna ciljevima koji se žele postići. U slučaju krajnje nužde učinjeno zlo ne smije biti veće od zla koje je prijetilo, dok je u slučajevima nužne odbrane i sile i prijetnje, sudu ostavljena obaveza da u svakom konkretnom slučaju utvrdi srazmjernost– proporcionalnost između upotrijebljene sile i nastale posljedice, odnosno zakonitosti i opravdanosti ciljeva koje se žele postići.

U slučajevima prekoračenja granica nužne odbrane, krajnje nužde, sile ili prijetnje, učinilac se može blaže kazniti a ako je prekoračenje nužne odbrane učinjeno uslijed jake razdraženosti ili prepasti izazvane napadom, učinilac se može oslobođiti od kazne.

Princip „upotrebe sile radi zakonitog hapšenja ili sprječavanja bjekstva lica zakonito lišenog slobode“ u skladu sa člana 2 Konvencije, kao osnov isključenja postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti u određenim situacijama. Pitanje upotrebe sile od strane službenih lica u vršenju službene dužnosti, uključujući tu i vatreno oružje i moguće posljedice po nečiji život, propisano je Zakonom o policiji i Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.

Zakonom o policiji je propisano da se policijska ovlašćenja vrše srazmjerno opasnosti koju treba otkloniti i da se između više ovlašćenja primjenjuje ono kojim se sa najmanje štetnih posljedica po lice protiv koga se sredstvo prinude upotrijebjava. Takođe je ovim zakonom predviđena i upotreba vatrenog oružja i to samo ako je to neophodno radi odbijanja od sebe neposrednog napada vatrenim oružjem, opasnim oruđem ili drugim predmetom kojim se može ugroziti život, napada od strane dva ili više lica ili napada na mjestu i u vrijeme kada se ne može očekivati pomoći. a u cilju zaštite života ljudi; sprječavanje bjeksta lica zatečenog u izvršenju krivičnog djela koje se goni po službenoj dužnosti i za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna; sprječavanja bjekstva lica lišenog slobode ili lica za koje je doneseno rješenje o lišenju slobode zbog izvršenja teških krivičnih djela ili lica za koje je doneseno rješenje o lišenju slobode zbog izvršenja krivičnog djela za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna; odbijanja neposrednog napada kojim se ugrožava njegov život; odbijanja napada na objekat ako je izvjesno da će napadom biti ugrožen život lica koje obezbjeđuje objekat ili drugog lica. Upotreba vatrenog oružja je u svim slučajevima uslovljena postojanjem neposredne opasnosti po život policijskog službenika; upozorenjem licu da će se protiv njega upotrijebiti oružje u slučaju pokušaja bjekstva ili napada i obavezom da se čuva život drugih lica.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija predviđa da ovlašćeno službeno lice smije upotrijebiti vatreno oružje samo ako drugačije ne može da odbije neposredni napad kojim se ugrožava njegov život ili život drugog lica; da odbije napad na objekat koji obezbeđuje; da spriječi bjekstvo osuđenog lica koje kaznu zatvora izdržava u zatvorenom ili poluotvorenom odjeljenju; da spriječi bjekstvo osuđenog lica koje sprovodi ili obezbeđuje samo ako je u pitanju lice osuđeno za krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna.

79. Koje strategije postoje kako bi se osiguralo poštovanje osnovnih prava? Molimo da se posebno osvrnete na mjere koje se odnose na ljudsko dostojanstvo, pravo na život, pravo na integritet osobe, zabranu mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne.

Vlada Crne Gore je u cilju obezbijeđenja zaštite i poštovanja ljudskih prava usvojila više strateških dokumenata i akcionih planova za njihovu implementaciju, od kojih su najznačajniji: Strategija manjinske politike (2008-2012); Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012); Nacionalni akcioni plan za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ u Republici Crnoj Gori; Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2008-2012); Strategija razvoja i redukcija siromaštva (2003-2007); Nacionalni plan akcije za mlade (2007-2011); Nacionalni plan akcije za djecu (2004-2010); Nacionalni program prevencije neprihvatljivog ponašanja djece i mlađih u Crnoj Gori (2004-2006); Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori (2005- 2008); Strategija za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-2011); Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori (2008-2012); Strategija integracije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2016); Akcioni plan Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2009); Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2008-2012); Nacionalni strateški odgovor na droge (2008-2012); itd.

Među strateškim dokumentima koje je donijela Vlada Crne Gore je i Strategija reforme pravosuđa, odnosno Akcioni plan za implementaciju Strategije reforme pravosuđa, kao i Akcioni plan za prevenciju torture. Ovim dokumentima definisani su i ciljevi kojim se želi obezbijediti poštovanje osnovnih ljudskih prava lica lišenih slobode, pri tome imajući u vidu da je pitanje poštovanja i zaštite ljudskih prava i sloboda, od posebnog značaja kada je riječ o ovoj kategoriji lica.

Strategija reforme pravosuđa donijeta je krajem 2007. godine, a strukturu iste čini jedanaest poglavlja, među kojima je i poglavljje u okviru kojeg su definisani ciljevi za unapređenje zatvorskog sistema, a isti se odnose na:

- stvaranje uslova za međusobno razdvajanje kategorija osuđenih, odnosno pritvorenih lica, a posebno za izdvajanje kategorija maloljetnih osuđenih, odnosno pritvorenih lica, te obezbjeđivanje smještajnih i kadrovskih kapaciteta za izvršenje maloljetničkog zatvora,
- rekonstrukciju i adaptaciju postojećih zatvorskih objekata, kao i izgradnju novih zatvorskih objekata,
- opremanje zatvorske bolnice,
- unapređenje sistema obezbjeđenja, kroz nabavku savremenih tehničkih sredstava, posebno uređaja za video nadzor,
- kontinuirano stručno obrazovanje, usavršavanje i provjeru znanja zatvorskih službenika,
- unapređenje tretmana osuđenih lica, kroz uvođenje raznovrsnih programa obrazovnog, radnog, kulturnog, sportskog i drugih vrsta tretmana.

Akcionim planom za implementaciju Strategije reforme pravosuđa definisano je niz konkretnih mjera za ostvarenje ciljeva predviđenih Strategijom, a realizacija tih mjera vezuje se za period od 2007. do 2012. godine. Sastavni dio Akcionog plana čini i procjena sredstava neophodnih za ostvarenje planiranih mjera. Implementaciju Akcionog plana prati međuresorska Komisija koju je formirala Vlada Crne Gore.

Akcioni plan za prevenciju torture donijet je početkom 2009. godine, a donošenje istog uslijedilo je nakon prve periodične posjete Crnoj Gori od strane Komiteta za borbu protiv torture i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja Savjeta Evrope (CPT). Akcioni plan je međuresorskog karaktera, i njime se operacionalizuju preporuke i zahtjevi dati od strane Komiteta, na način što se

utvrđuju konkretni ciljevi, mjere i aktivnosti resornih ministarstava, organa uprave i institucija. Akcionim planom je takođe utvrđena dinamika izvršenja planiranih mjera i aktivnosti, a određeni su i indikatori za mjerjenje uspjeha, kao i finansijski aspekt definisanih mjera i aktivnosti.

Ciljevi definisani Akcionim planom za prevenciju torture, odnose se na:

- rješavanje problema prenatrpanosti zatvorskih jedinica i unapređenje materijalnih uslova u njima,
- unapređenje zdravstvenog tretmana lica lišenih slobode,
- unapređenje tretmana pritvorenih lica,
- unapređenje sistema vođenja evidencija,
- implementaciju standarda kojima se obezbeđuje zaštita od torture lica zadržanih od strane policije,
- unapređenje sistema vršenja kontrole zakonitosti i efikasnosti obavljanja policijskih poslova,
- obezbeđivanje da policijske prostorije namijenjene za zadržavanje, zadovoljavaju potrebne higijensko tehničke uslove,
- poboljšanje uslova boravka lica ometenih u razvoju,
- unapređenje smještaja lica sa invaliditetom,
- rješavanje problema preopterećenosti kapaciteta za smještaj forenzičkih pacijenata,
- unapređenje zdravstvenog tretmana lica sa izrečenom mjerom obavezognog psihijatrijskog liječenja i čuvanja,
- obezbeđivanje vršenja poslova obezbeđenja forenzičko-psihijatrijskog odjeljenja u Specijalnoj bolnici za psihijatriju,
- obezbeđivanje reintegracije hroničnih bolesnika.

Aкционim planom za prevenciju torture predviđeno je i uspostavljanje nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, shodno opcionom Protokolu uz Konvenciju UN protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka.

U cilju obezbeđivanja poštovanja ljudskog dostojanstva, odnosno zabrane mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, postoji niz mjera bliže opisanih kroz odgovor na Pitanje br.48 (Politički kriterijumi – Demokratija i vladavina prava), odnosno Pitanje br.116c (Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava).

80. Molimo pružite informacije o konkretnim nacionalnim zakonskim kao i upravnim mjerama kojima je svrha sprječavanje pojave mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne u državnim ustanovama, zatvorima ili policijskim stanicama. U tom smislu, da li postoje mjeru kojima se predviđa inspekcija centara za izdržavanje kazni i policijskih stanica? Da li je predviđeno pravno zadovoljenje za žrtve?

Dostojanstvo i sigurnost čovjeka, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava, jemči Ustav Crne Gore (Sl. list CG, br.1/07), uz određenje da niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju i da se niko ne smije držati u ropstvu ili ropskom položaju. Jemči se i poštovanje ljudske ličnosti i dostojanstva u krivičnom ili drugom postupku, u slučaju lišenja ili ograničenja slobode, kao i za vrijeme izvršavanja kazne, a zabranjeno je i kažnjivo svako nasilje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje nad licem koje je lišeno slobode ili mu je sloboda ograničena, kao i iznuđivanje priznanja i izjava.

Mučenje i zlostavljanje predstavlja krivično djelo prema Krivičnom zakoniku (Sl.list RCG, br.70/03, 47/06 i 40/08), koji predviđa kažnjavanje i za službeno lice koje u vršenju službe učini djelo kvalifikovano kao mučenje i zlostavljanje.

Jedno od osnovnih načela Zakonika o krivičnom postupku (Sl.list RCG, br.71/03 i 47/06) je zabrana i kažnjivost nasilja nad licem lišenim slobode i licem kojem je sloboda ograničena, kao i iznuđivanje priznanja ili kakve druge izjave od okrivljenog ili drugog lica koje učestvuje u postupku, a sudska odluka se ne može zasnovati na priznanju ili kakvoj drugoj izjavi pribavljenoj iznuđivanjem, torturom ili nečovječnim postupanjem.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br.57/09), koji je stupio na snagu 26.08.2009. godine a koji će se primjenjivati nakon jedne godine od dana stupanja na snagu, jedno od osnovnih pravila je da je zabranjeno prijetiti ili vršiti nasilje nad osumnjičenim, okrivljenim ili drugim licem koje učestvuje u postupku, kao i iznuđivanje priznanja ili druge izjave od tih lica, a sudska odluka se ne može zasnivati na priznanju ili drugoj izjavi pribavljenoj iznuđivanjem, mučenjem, nečovječnim ili ponižavajućim postupanjem.

Pravila postupanja prilikom izvršenja kazne zatvora regulisana su Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija (Sl.list RCG, br. br.25/94, 29/94, 69/03 i 65/04), kao i podzakonskim propisima donijetim na osnovu ovog Zakona. U izvršenju krivične sankcije, učiniocu krivičnog djela mogu biti oduzeta ili ograničena određena prava samo u mjeri koja odgovara prirodi i sadržini te sankcije i na način kojim se obezbjeđuje poštovanje ličnosti učinoca i njegovog ljudskog dostojanstva. Zabranjeni su i kažnivi postupci kojima se osuđeno lice podvrgava bilo kom obliku mučenja, zlostavljanja i ponižavanja, ljekarskim i naučnim eksperimentima, a zabranjenim postupcima prvenstveno se smatraju postupci koji su nesrazmerni održavanju reda i discipline u zatvorskoj organizacionoj jedinici ili su nezakoniti, pa mogu proizvesti trpljenje ili neprimjereno ograničenje osnovnih prava osuđenog lica. Pri izvršenju kazne zatvora osuđena lica se ne smiju dovoditi u međusobno neravnopravan položaj s obzirom na rasu, boju kože, pol, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovinu, rođenje, obrazovanje, društveni položaj ili druge osobine. Prema osuđenom licu mogu se primjenjivati mjere prinude samo pod uslovima i na način određen ovim zakonom i propisima donijetim na osnovu njega. Sredstva prinude (fizička snaga, vezivanje, izdvajanje, gumena palica, šmrkovi sa vodom, specijalno obučeni psi, hemijska sredstva i vatreno oružje) mogu se primjenjivati samo kad je to neophodno da se spriječi bjekstvo, fizički napad na službeno ili osuđeno lice, nanošenje povreda drugom licu, samopovređivanje ili prouzrokovanje materijalne štete, kao i kad je nužno da se spriječi otpor prema zakonitom naređenju službenika.

Pod uslovima koje predviđa Zakon, svako osuđeno lice ima pravo na: pravnu pomoć, rad, informisanje, zdravstvenu zaštitu, dopisivanje, posjete, prijem pošiljki, bračni život, vjerski život, kao i druga prava predviđena Zakonom i podzakonskim aktima. Osuđeno lice ima pravo pritužbe, ukoliko smatra da mu je povrijeđeno pravo u vezi sa izdržavanjem kazne ili zbog drugih nepravilnosti koje su mu pričinjene. Osuđenim licima se obezbjeđuje zaštita prava utvrđenih ovim zakonom, kroz zaštitu na nivou organizacije nadležne za izvršenje kazne zatvora - Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija (prigovor na odluku starještine organizacione jedinice, o kojem odlučuje starješina Zavoda), kao i kroz sudsку zaštitu prava osuđenih lica, koja se ostvaruje u upravnom sporu (tužba protiv odluke starještine Zavoda).

U slučaju upotrebe sredstava prinude prema osuđenom licu, obaveza je Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija da sačini, i Ministarstvu pravde dostavi izvješaj sa utvrđenim činjenicama i ocjenom o prekoračenju ovlašćenja.

Nadzor nad zakonitošću i cijelihodnošću rada Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, u nadležnosti je Ministarstva pravde, kao i kontrola zakonitosti izvršenja kazne zatvora, koja se vrši preko ovlašćenog službenika Ministarstva. U vršenju te kontrole postoji mogućnost: pregleda prostorija u kojima osuđena lica borave, razgovora sa osuđenim licima, pregleda opštih i pojedinačnih akata, evidencije i druge dokumentacije koja se odnosi na osuđena lica, utvrđivanja potrebnih činjenica, kao i postupanja po pritužbama osuđenih lica.

Pravila o izvršavanju pritvora regulisana su Zakonom o krivičnom postupku (Sl.list RCG, br.71/03 i 47/06). U toku pritvora ne smije se vrijeđati ličnost i dostojanstvo pritvorenika. Prema pritvoreniku mogu se primjenjivati samo ona ograničenja koja su potrebna da se spriječi bjekstvo, podstrekavanje trećih lica da unište, sakriju, izmjene ili falsifikuju dokaze ili tragove krivičnog djela i neposredni ili posredni kontakti pritvorenog lica usmjereni na svjedoke, saučesnike i prikrivače. U istoj prostoriji ne mogu biti zatvorena lica različitog pola, niti se u istu prostoriju mogu smještati lica koja su na izdržavanju kazne sa licima u pritvoru. Svakog dana, u trajanju od najmanje osam sati, pritvorenik ima pravo na neprekidni noćni odmor, a obezbijediće mu se i kretanje na otvorenom u trajanju od najmanje dva sata dnevno. Pritvorenici imaju pravo da nose svoje odijelo, da se služe svojom posteljinom, a mogu o svom trošku nabavljati i koristiti hranu, knjige, stručne publikacije, štampu, pribor za pisanje i crtanje, i druge stvari koje odgovaraju njihovim redovnim potrebama, osim predmeta podobnih za nanošenje povreda, narušavanje zdravlja ili pripremu bjekstva.

Po odobrenju istražnog sudije, a po potrebi i pod njegovim nadzorom ili nadzorom lica koje on odredi, u granicama kućnog reda, pritvorenika mogu posjećivati bliski srodnici, a po njegovom zahtjevu - ljekar i druga lica. Diplomatski i konzularni predstavnici stranih država imaju pravo da, sa znanjem istražnog sudije, obilaze i bez nadzora razgovaraju sa pritvorenicima koji su državljeni njihove države. Po odobrenju predsjednika suda pritvorenika mogu posjećivati i predstavnici domaćih i međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava. Pritvorenik se može dopisivati sa licima van zatvora, sa znanjem i pod nadzorom istražnog sudije, koji može zabraniti odašiljanje i primanje pisama i drugih pošiljki štetnih za vođenje postupka. Zabранa se ne odnosi na pisma koja pritvorenik šalje međunarodnim sudovima i domaćim organima zakonodavne, sudske i izvršne vlasti, ili ih od njih prima. Zabранa se ne odnosi ni na pisma koja pritvorenik šalje svom braniocu ili ih od njega prima, osim ako se pregled prepiske sa braniocem pokazao opravdanim. Nikad se ne može zabraniti odašiljanje molbe, pritužbe ili žalbe.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br.57/09) pritvoreno lice mogu posjećivati supružnik ili lica sa kojima živi u trajnoj vanbračnoj zajednici ili njegovi bliski srodnici, a po njegovom zahtjevu – doktor medicine i druga lica.

Ako se okrivljeni nalazi u pritvoru, branilac se može s njim dopisivati i razgovarati. Izuzetno, istražni sudija može narediti da se pisma koja okrivljeni iz pritvora upućuje braniocu, ili ih branilac upućuje pritvorenom okrivljenom predaju tek pošto ih istražni sudija prethodno pregleda, ako ima razumnog osnova za vjerovanje da se ona koriste za pokušaj organizacije bjekstva, uticanja na svjedočke, zastrašivanje svjedoka ili neko drugo ometanje istrage. O zadržavanju i pregledanju pisama istražni sudija će sačiniti zabilješku. Kad se završi istraga ili kad se optužnica, odnosno optužni predlog podigne bez sproveđenja istrage, okrivljenom se ne može zabraniti da se slobodno i bez nadzora dopisuje i razgovara sa svojim braniocem.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br.57/09), dopisivanje i razgovor branioca sa okrivljenim koji se nalazi u pritvoru, može se obavljati bez nadzora. Branilac ima pravo i na povjerljiv razgovor sa osumnjičenim koji je lišen slobode i prije nego što je osumnjičeni saslušan, a kontrola ovog razgovora prije prvog saslušanja dopuštena je samo posmatranjem, ali ne i slušanjem.

Za disciplinske prestupe pritvorenika, istražni sudija, odnosno predsjednik vijeća može izreći disciplinsku kaznu ograničenja posjeta, a to ograničenje se ne odnosi na opštenje pritvorenika s braniocem. Protiv rješenja o disciplinskoj kazni dozvoljena je žalba vijeću nadležnog suda u roku od 24 časa od časa prijema rješenja, a vijeće će o žalbi odlučiti u roku od 3 dana od dana prijema žalbe. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br.57/09), za disciplinske prestupe pritvorenog lica, lice koje rukovodi zatvorom ili lice koje on ovlasti može izreći disciplinsku kaznu ograničenja posjeta ili upućivanja u samicu do 15 dana. Ovo ograničenje ne odnosi se na komunikaciju pritvorenog lica sa braniocem. Protiv rješenja o disciplinskoj kazni dozvoljena je žalba sudiji za istragu u roku od 24 časa od časa prijema rješenja, a sudija za istragu će odlučiti o žalbi u roku od 3 dana od dana prijema žalbe. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

Nadzor nad izvršenjem pritvora, odnosno nadzor nad pritvorenicima vrši predsjednik suda koji je na to ovlašćen. Predsjednik suda ili sudija koga on odredi dužan je da najmanje jedanput mjesечно obide pritvorenike i da se, ako nađe za potrebno, i bez prisustva nadzornika i stražara, informiše kako se pritvorenici hrane, kako se snabdijevaju drugim potrebama, i kako se sa njima postupa. Predsjednik suda ili sudija koga on odredi, dužan je da preduzme potrebne mjere da se otklone nepravilnosti uočene prilikom obilaska zatvora. Predsjednik suda i istražni sudija mogu, u svaku dobu, da obilaze sve pritvorenike, da sa njima razgovaraju i da od njih primaju pritužbe.

Prema novom Zakoniku o krivičnom postupku (Sl.list CG, br.57/09), predsjednik suda ili sudija koga on odredi, dužan je, najmanje dva puta godišnje da obide pritvorenata lica, i da o svom obilasku sačini izvještaj koji podnosi predsjedniku Vrhovnog suda i dostavlja ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa.

Donošenje propisa kojim se bliže uređuje način izvršavanja pritvora, u nadležnosti je ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa.

I u slučaju upotrebe sredstava prinude prema pritvorenom licu, obaveza je Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija da sačini, i Ministarstvu pravde dostavi izvješaj sa utvrđenim činjenicama i ocjenom o prekoračenju ovlašćenja, a starješina Zavoda je dužan o tome obavijestiti i predsjednika suda koji vrši nadzor u pogledu zakonitog postupanja prema pritvorenicima.

Aktivnosti uprave Zavoda usmjerenе su na eliminisanje bilo kojeg vida torture od strane službenika Zavoda, pri čemu se akcenat stavlja na edukaciju, posebno pripadnika obezbjeđenja na teme iz oblasti ljudskih prava, sa akcentom na borbu protiv torture i nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja lica lišenih slobode. Osuđenim i pritvorenim licima omogućeno je da prijave eventualne slučajeve torture nadležnim u Zavodu, preko sandučadi koja su postavljena u svim organizacionim jedinicama, kao i državnim organima i predstavnicima NVO.

Policjski poslovi, kao i policijska ovlašćenja i dužnosti, uređeni su Zakonom o policiji (Sl. list RCG, br.28/05). Prema ovom Zakonu, policijski službenik dužan je da izvrši naređenja neposrednog starještine, odnosno starještine policije i da postupi po njima, ako su u granicama zakona, osim onih kojima se naređuje obavljanje radnje koja predstavlja krivično djelo. Stoga se službenik policije ne može pravdati naredbom starještine u slučaju činjenja radnji koje sadrže elementa mučenja i torture zadržanih lica.

Zakonom su precizno regulisane situacije kada je policijski službenik ovlašćen da primjeni sredstva prinude. U tom smislu, sredstva prinude se mogu upotrijebiti radi sprečavanja bjejkstva lica lišenog slobode ili zatečenog u izvršenju krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti, radi savladavanja otpora lica koje narušava javni red i mir ili koje treba dovesti ili lišiti slobode u zakonom utvrđenim slučajevima, kao i radi odbijanja napada od sebe, drugog lica ili objekta koji se obezbjeđuje. Policijski službenik će upotrijebiti sredstvo prinude tako da službenu radnju obavi srazmerno opasnosti koju treba otkloniti i sa najmnje štetnih posledica po lice protiv koga se sredstvo prinude upotrebljava. Sredstva prinude su: fizička snaga, palica, sredstva za vezivanje lica, uređaji za prudno zaustavljanje motornih vozila, službeni psi, hemijska sredstva za privremeno onesposobljavanje, specijalna vozila, posebne vrste oružja, eksplozivna sredstva i vatreno oružje.

Zakonom o policiji je predviđeno da će se vatreno oružje i druga sredstva prinude upotrijebiti samo po naređenju policijskog službenika koji rukovodi izvršenjem službenog zadatka. Policijski službenik koji je upotrebio, odnosno naredio upotrebu vatrenog oružja i drugih sredstava prinude, obavezan je da o tome odmah obavijesti starješinu policije. Ukoliko starješina policije ocjeni da su sredstva prinude nezakonito upotrijebljena, obavezan je da, najkasnije u roku od 3 dana od dana saznanja, preduzme mjere za utvrđivanje odgovornosti policijskog službenika koji je upotrebo, odnosno naredio upotrebu sredstava prinude. Za nezakonitu primjenu sredstava prinude lično je odgovoran policijski službenik koji je primjenio, odnosno naredio nezakonitu upotrebu sredstava prinude.

Opravdanost svake upotrebe sredstava prinude ocjenjuje Odjeljenje za unutrašnju kontrolu i kontrolu primjene ovlašćenja Uprave policije.

Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova predviđa da policijski službenik koji vrši zadržavanje lica, odgovara za njegovu bezbjednost od njegovog smještanja u prostorije za zadržavanje do otpuštanja. Prema ovom pravilniku bolesno ili povrijeđeno lice kome je očigledno potrebna ljekarska pomoć ili lice koje pokazuje znake težeg trovanja alkoholom ili drugim sredstvom ne može se smjestiti u prostorije za zadržavanje. Policijski službenik koji vrši zadržavanje, bolesnim ili povrijeđenim licima mora obezbjediti prevoz u zdravstvenu ustanovu gdje će mu biti pružena pomoć. Kada zadržano lice zahtjeva ljekarsku pomoć, policijski službenik pomoć obezbjeđuje u prostorijama za zadržavanje ili prevozom do najbliže zdravstvene ustanove. Licu koje je zadržano duže od 12 sati obezbjeđuje se ishrana i to tri obroka dnevno, a zadržano lice ima pravo na neprekidni osmočasovni odmor u toku 24 sata. Ukoliko je lice dovedeno u prostorije za zadržavanje u mokroj ili na drugi način za njegovo zdravlje neodgovarajućoj odjeći, za vrijeme zadržavanja mu se obezbjeđuje odgovarajuća odjeća.

Prema Kodeksu policijske etike, policijski službenik odgovara za bezbjednost svakog lica lišenog slobode i štiti ga.

U programima obuke na svim nivoima, službenici policije stiču znanja u oblasti osnovnih ljudskih prava, sa posebnim naglaskom na međunarodne konvencije, pravila i deklaracije o ljudskim pravima lica lišenih slobode koji, između ostalog, tretiraju zabranu mučenja i drugih nehumanih postupaka. Kao posebni predmeti na osnovnoj i dopunskoj obuci, nastavno se obrađuju predmeti etike, policijske etike i ljudskih prava.

Osim unutrašnje kontrole, Zakon o policiji predviđa i gradansku kontrolu rada policije, koju vrši Savjet za građansku kontrolu rada policije, kao tijelo koje ocjenjuje primjenu policijskih ovlašćenja radi zaštite ljudskih prava i sloboda. Zakon takođe predviđa i parlamentarnu kontrolu policije, koju vrši Skupština Crne Gore, preko nadležnog radnog tijela.

Državni službenik, odnosno namještenik, među koje se svrstava i zatvorski i policijski službenik, disciplinski je odgovoran za vršenje poslova, odnosno za povrede dužnosti iz radnog odnosa, a ukoliko su u radnjama službenika, odnosno namještenika stečeni elementi krivičnog djela, isti podliježe i krivičnoj odgovornosti.

Svako ko smatra da su aktom, radnjom ili nepostupanjem organa povrijeđena njegova prava i slobode, može se obratiti Zaštitniku ljudskih prava i sloboda. Prema Zakonu o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (Sl. list RCG, br.41/03) nadženost je Zaštitnika da ispituje povrede ljudskih prava i sloboda kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem organa, i u skladu sa ovim zakonom, preduzima aktivnosti za njihovo otklanjanje. Postoji i mogućnost da Zaštitnik nadležnom organu podnese inicijativu da se protiv lica, čijim radom je pruzrokovanova povreda ljudskih prava i sloboda, pokrene disciplinski postupak, odnosno postupak za razrješenje.

Pravno zadovoljenje za žrtve mučenja i drugog nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja obezbijeđeno je kroz pravo na pritužbu, pravo na naknadu štete, pravo na podnošenje predloga za ostvarenje imovinsko-pravnog zahtjeva, pravo na pravni lijek.

81. Koji propisi u oblasti medicine i biologije jasno pokazuju šta je a šta nije dozvoljeno? Da li su ti propisi predmet stalnog procesa nadzora, naročito u odnosu na pravo integriteta osobe?

Ustav Crne Gore, kao najviši pravni akt, članom 27 propisuje da se jemči pravo čovjeka i dostojanstvo ljudskog bića u pogledu primjene biologije i medicine, te da je zabranjena svaka intervencija usmjerena na stvaranje ljudskog bića koje je genetski identično sa drugim ljudskim bićem, živim ili mrtvim. Ista odredba propisuje i da je zabranjeno na ljudskom biću, bez njegove dozvole, vršiti medicinske i druge oglede. Ovako ustavno uređenje je garancija zaštite dostojanstva ličnosti, kao osnovnog ljudskog prava. Odredba člana 28 istog pravnog akta, propisuje da se jamči dostojanstvo i sigurnost čovjeka kao i nepovredljivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava.

Odredba člana 16 Ustava propisuje da se zakonom uređuje način ostvarivanja ljudskih prava i sloboda, kada je to neophodno za njihovo ostvarivanje, što je u konkretnom slučaju, pa je Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja (sada Ministarstvo zdravlja) pripremilo dva zakonska akta kojima se bliže uređuje ostvarivanje i zaštita ovih prava, a koje je Vlada Crne Gore utvrdila u formi predloga i isti se nalaze u skupštinskoj proceduri usvajanja. To je Zakon o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama i Zakon o uzimanju i presađivanju djelova ljudskog tijela u svrhu liječenja.

- **Zakon o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama**
 - i. Odgovor u dijelu šta je dozvoljeno ovim Zakonom

Odredba člana 2 ovog Zakona propisuje da svako ima pravo na liječenje od neplodnosti primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, pod jednakim uslovima i slobodno izraženom voljom, u skladu sa ovim zakonom. Dakle, ova zakonska odredba garantuje jednakost u ostvarivanju prava ovim vidom liječenja neplodnosti bez obzira na rasnu, vjersku, socijalnu i svaku osobenost.

Ista odredba propisuje da se primjenom biomedicinskih dostignuća u liječenju neplodnosti, svakom jemči pravo na dostojanstvo, zaštitu identiteta, poštovanje ličnog integriteta i ostalih ličnih prava i sloboda, a da se posebna briga mora posvetiti zaštiti zdravlja, prava i interesa djeteta začetog i rođenog primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, kao i zaštiti zdravlja majke. Ove odredbe na jasan i nedvosmislen način garantuju zaštitu, života i zdravlja, dostojanstva ličnosti, zaštitu identiteta, poštovanje ličnog integriteta i ostalih ličnih prava i sloboda u primjeni ovih biomedicinskih postupaka. Unutrašnji pravni propisi izjednačavaju bračnu i vanbračnu zajednicu, tako da na ovaj vid liječenja imaju pravo i bračni i vanbračni supružnici, pod jednakim uslovima ako u vrijeme postupka liječenja žive u toj zajednici.

Pravo na liječenje neplodnosti priznaje se i ženama koje ne žive u bračnoj ili vanbračnoj zajednici.

Primjena postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija obavlja se, u duhu slobode ličnosti, na osnovu pisane saglasnosti bračnih i vanbračnih supružnika, kao i žene koja ne živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, što propisuju odredbe članova 25-27 Zakona.

Odredba člana 28 Zakona reguliše postupke koji se obavljaju polnim ćelijama donatora ili donatorke. Prije postupka oplodnje supružnike odnosno ženu koja ne živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, ljekar upoznaje o mogućnostima na uspjeh, eventualnim rizicima postupka i svim potrebnim uputstvima i savjetima, a može ih, po procjeni uputiti, u cilju pune informisanosti, i u drugu ustanovu na konsultacije. Pravnik informiše bračne ili vanbračne supružnike odnosno ženu koja ne živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici o pravnim posljedicama korišćenja doniranih polnih ćelija, sa svrhom prikupljanja i obrade njihovih ličnih podataka, uz obaveštenje da su ti podaci tajna i da se čuvaju kao ični podaci, sa pravilima čuvanja polnih ćelija i embriona i o njihovom pravu na izjašnjenje o roku čuvanja i postupcima sa mogućim neupotrijebljenim embrionima. U slučaju korišćenja polnih ćelija supružnika, nakon pune informisanosti daje se pisana saglasnost koja se može opozvati i odustati od liječenja sve dok se sjemene ćelije, neoplođene jajne ćelije ili rani zameci ne unesu u tijelo žene. Postupci oplodnje korišćenjem poklonjenih polnih ćelija, takođe se obavljaju uz pisano saglasnost, koja se daje nakon potpune informisanosti, a može se opozvati sve do momenta formiranja zigota.

Ovaj Zakon propisuje informisanost donatora u odnosu na donirane polne ćelije i u odnosu na prava prema djetetu začetom doniranim ćelijama, prema kome nema prava ni obaveza (čl. 29-34). Tako, donacija sjemenih ćelija i neoplođenih jajnih ćelija može se obavljati samo na osnovu pisane saglasnosti koja se može opozvati do upotrebe tih ćelija.

Briga za život i zdravlje ljudi, kao i rađanje zdravog potomstva propisana je odredbom člana 11 ovog zakona koja propisuje da na liječenje ovim postupkom imaju pravo, pored supružnika i žena koja ne živi u bračnoj odnosno vanbračnoj zajednici, ako se s obzirom na iskustva medicinske nauke i već preduzete načine liječenja, ne može očekivati da će doći do trudnoće prirodnim putem, kao i u slučaju kada treba spriječiti prenos teške nasljedne bolesti na dijete. Isti cilj sadrži i odredba člana 33 koja propisuje da je ljekar dužan, prije uzimanja doniranih polnih ćelija, da utvrdi zdravstveno stanje donatora, odnosno donatorke, kao i stanje uzetih polnih ćelija koje se mogu upotrijebiti samo ako se, u skladu sa biomedicinskim dostignućima i iskustvima, može očekivati da su podobne za oplodnju i da njihova upotreba neće prouzrokovati opasnost po zdravlje žene i djeteta.

Odredba člana 4 ovog Zakona propisuje da su svi podaci vezani za postupak asistiranih reproduktivnih tehnologija, a posebno lični podaci o ženi, njenom bračnom, odnosno vanbračnom supružniku, djetetu začetom u postupku asistiranih reproduktivnih tehnologija, donatoru i donatorki poslovna tajna. Ovakvo zakonsko određenje garantuje zaštitu ličnih podataka.

Sloboda odlučivanja o rađanju djece primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, uz brigu o životu i zdravlju, obezbijedena je članom 12 Zakona koji propisuje da na liječenje neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama imaju pravo bračni ili vanbračni supružnici i

žena koja ne živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, ako su punoljetni, poslovno sposobni i ako su u starosnoj dobi koja omogućava obavljanje roditeljskih dužnosti, podizanje, vaspitanje i osposobljavanje djeteta za samostalan život i koji su u takvom psihosocijalnom stanju na osnovu kojeg se može očekivati da će djetetu obezbijediti uslove za pravilan i potpun razvoj. Radi ostvarivanja prava na rađanje zdravog potomstva Zakon odredbom člana 14 stav 1 propisuje mogućnost korišćenja polnih ćelija donatora ili donatorke, kada nema mogućnosti za začeće korišćenjem polnih ćelija jednog od supružnika ili kada je potrebno spriječiti prenos teške nasljedne bolesti. U cilju rađanja zdravog potomstva i kontrole doniranih polnih ćelija odredba člana 22 propisuje da se polne ćelije donatora ili donatorki mogu davati samo u jednoj zdravstvenoj ustanovi za primjenu ovih postupaka. Odredba člana 24 propisuje da zakonski zastupnik djeteta i dijete, pod uslovom da je navršilo 15 godina života i da je sposobno za rasuđivanje može, kada to nalaže zdravstveni razlozi djeteta, zahtijevati od zdravstvene ustanove da ga upozna sa zdravstveno važnim podacima o donatoru ili donatorki polne ćelije kojom je dijete začeto. Ljekar, takođe ima pravo uvida u registar podataka o donatoru ili donatorki polne ćelije kojom je dijete začeto, ako to zahtijevaju opravdani zdravstveni razlozi djeteta, u skladu sa pravilima medicinske struke. Za potrebe sudskog postupka, podaci iz registra o donatorima ili donatorkama polne ćelije mogu se učiniti dostupnim, po zahtjevu, u skladu sa zakonom koji uređuje taj postupak.

Sjemeće ćelije, neoplođene jajne ćelije i rani embrioni mogu se koristiti za naučno istraživačko ispitivanje u naučno verifikovanom postupku uz saglasnost supružnika odnosno žene koja ne živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, mišljenje etičkog komiteta i medicinskog odbora zdravstvene ustanove, te saglasnost Ministarstva (član 36, u vezi sa članom 40 stav 3 i članom 41 stav 3).

Dozvoljeno je u medicinski indikovanim slučajevima u genetskoj osnovi polnih ćelija ili zametaka praviti zahvat sa ciljem da se promijeni nasljedna osnova djeteta, u cilju zaštite života i zdravlja (član 37 stav 1).

Oplodnja jajnih ćelija sjemenom ćelijom koja je posebno određena za korišćenje radi određivanja pola djeteta može se vršiti samo u cilju sprječavanja teške nasljedne bolesti povezane sa polom (član 37 stav 3).

Prijeimplantaciona genetska ispitivanja embriona, odnosno detekcija hromozomske i/ili genetskih anomalija prije embriotransfера embriona, dozvoljena su samo u slučaju postojanja medicinske indikacije za navedeno ispitivanje (član 37 stav 2).

U okviru opšteprihvaćenih etičkih pravila ponašanja, naučnoistraživački rad na ranim embrionima dobijenim primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, dozvoljen je u cilju naučnog progresa, očuvanja i unapređenja ljudskog zdravlja, sprječavanja i suzbijanja teških nasljednih bolesti, pod uslovom da se ne može primijeniti životinjski eksperimentalni model, zbog nemogućnosti sagledavanja neželjenih efekata. Rani embrioni se mogu ispitivati samo u naučno verifikovanom postupku i uz pisano odobrenje supružnika odnosno žene koja ne živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, kojima se pomaže ovim postupkom, mišljenje etičkog komiteta i medicinskog odbora zdravstvene ustanove, te saglasnost Ministarstva (član 41 st. 2 i 3).

Takođe je dopušteno i ispitivanje ranih embriona koji, prema biomedicinskim dostignućima i iskustvima biomedicinske nauke, nijesu prikladni za unos u tijelo žene ili ispitivanje čuvanih embriona koji bi se inače morali pustiti da umru, uz saglasnost supružnika odnosno žene koja ne živi u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, mišljenje etičkog komiteta i medicinskog odbora zdravstvene ustanove, te saglasnost Ministarstva (član 42).

i. Odgovor u dijelu šta je zabranjeno ovim Zakonom

U interesu očuvanja života i zdravlja žene, zabranjeno je u postupak liječenja primjenom asistiranih reproduktivnih tehnologija uključiti ženu koja nije u starosnoj dobi primjerenoj za rađanje ili koja, po opštem zdravstvenom stanju, nije sposobna da rađa. I ova odluka se donosi u skladu sa medicinskim standardima, donosi je medicinski odbor zdravstvene ustanove za primjenu postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija (član 12 stav 2 i 3).

Surogatno materinstvo je izričito zabranjeno odredbom člana 13 koja propisuje da je liječenje neplodnosti primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija zabranjeno ženi koja namjerava da dijete poslije rođenja, uz naknadu ili bez naknade, prepusti trećem licu.

Poseban oblik zloupotreba biologije i medicine zabranjuje odredba člana 14 st. 2, 3, i 4, a to je zabrana liječenja primjenom postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija istovremenim korišćenjem poklonjenih sjemenih ćelija i poklonjenih jajnih ćelija, te upotrebe mješavine sjemenih ćelija dvojice ili više muškaraca, odnosno jajnih ćelija dvije ili više žena. Zabranjeno je korišćenje polnih ćelija lica koja se nalaze u krvnom srodstvu i to: srodnici u pravoj liniji, brat i sestra, brat i sestra po ocu ili majci, stric i sinovica, ujak i sestričina, tetka i bratanić, tetka i sestrić, ni djeca rođene braće i sestara i djeca braće i sestara po ocu ili majci, kao i srodstvu zasnovanom na potpunom usvojenju, te srodstvu zasnovanom na nepotpunom usvojenju između usvojioca i usvojenika i njegovih potomaka. Zabranjeno je i korišćenje polnih ćelija srodnika po tazbini: svekra i snahe, zeta i tašte, očuha i pastorke, mačehe i pastorka.

Odluka o doniranju ponih ćelija je izraz slobodno izražene volje, tako odredba člana 15 Zakona propisuje da je zabranjena donacija polnih ćelija licima koja nijesu punoljtna, zdrava i poslovno sposobna. Ista odredba propisuje i zabranu poklanjanja ljudskih embriona za primjenu postupaka sasistiranih reproduktivnih tehnologija.

Poklanjanje polnih ćelija je dobročin posao i odredba člana 16 zabranjuje bilo kakav oblik komercijalizacije. U tom smislu, zabranjeno je davanje ili primanje naknade ili bilo kakve koristi za poklonjene polne ćelije. Zabranjeno je i posredovanje u poklanjanju polnih ćelija, oglašavanje ponude i potrebe za polnim ćelijama u medijima ili na bilo kojem drugom nosiocu oglasne poruke, osim u ovlašćenoj zdravstvenoj ustanovi u okviru pravila medicinske struke.

Zaštita ličnog identiteta lica uključenih u postpak asistiranih reproduktivnih tehnologija zasniva se odredbi člana 24 stav 4 koja propisuje da su sva lica koja su došla do saznanja o podacima iz registra donatora ili donatorki polnih ćelija, u obavljanju službenih poslova, dužna da ih čuvaju kao tajne podatke o ličnosti. To znači da je zabranjeno neovlašćeno davanje podataka o donatorima ili donatorkama polnih ćelija

Zaštita osnovnih ljudskih prava i genetskog identiteta garantuje se i odredbom člana 37 Zakona koja propisuje da se u genetskoj osnovi polnih ćelija ili zametaka ne smiju praviti zahvati sa ciljem da se promijeni nasljedna osnova djeteta jer se mora zaštititi genetski identitet tog ljudskog bića.

Zloupotrebe postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, u vezi određivanja pola djeteta, onemogućava zabrana oplodnje jajnih ćelija sjemenom ćelijom koja je posebno određena u tom cilju (član 37 stav 3).

Značajan broj zabrana, u cilju zaštite osnovnih ljudskih prava, propisuje član 39 Zakona, a to su: omogućavanje vantjelesnog razvoja embriona koji je star više od 14 dana odnosno nakon što se razvije primitivna brazda; omogućavanje nastanaka embriona isključivo u istraživačke svrhe; omogućavanje nastanaka embriona sa istom naslednom osnovom ili embriona koji su po naslednoj osnovi istovjetni sa drugim živim ili mrtvim licem u svrhu reproduktivnog kloniranja; oplodnja jajne ćelije ljudskog bića sa sjemenim ćelijama životinja ili životinjsku jajnu ćeliju sa sjemenom ćelijom ljudskog bića ili mijenjati embrion presađivanjem djelova drugih ljudskih ili životinjskih embriona (omogućavanje nastanka hibrida i himera); unos embriona koji je nastao postupkom iz al. 3 i 4 ovog stava, u tijelo žene ili životinje; unos polne ćelije ljudskog bića ili embrion ljudskog bića u životinju; unos životinske polne ćelije ili životinski embrion u tijelo žene; promijena nasledne osnove ćelija koje su dio embriona, osim u medicinski indikovanim slučajevima u okviru terapije naslednih oboljenja; upotreba embrionalnog materijala za izradu biološkog oružja; stvaranje embriona od ćelije ili dijela ćelije uzetog od embriona ili fetusa, kao i transplantacija tako stvorenog embriona u tijelo žene; stvaranje ljudskog bića van materice odnosno ektogeneza; stvaranje identičnih blizanaca; primjena terapije genima primitivne brazde. Ova odredba daje i uopštenu sabranu sprovođenja drugih aktivnosti koje su u suprotnosti sa ovim zakonom.

Zloupotreba naučnoistraživačkog rada u biologiji i medicini i zaštita ljudskog dostojanstva i integriteta sadržana je i u odredbi člana 41 stav 1 koja propisuje da je zabranjeno uzimanje polnih ćelija i stvaranje „in vitro“ embriona ili korišćenje neupotrijebljenih embriona u ove svrhe koje bi narušilo dostojanstvo ljudskog entiteta.

– **Zakon o uzimanju i presađivanju djelova ljudskog tijela u svrhu liječenja**

i. Odgovor u dijelu šta je dozvoljeno ovim Zakonom

Zaštita života i zdravlja ljudi naglašena je i ovim zakonom, tako da se obezbjeđuje njegova dostupnost svima kojima je to jedini način liječenja, bez diskriminacije i pod jednakim uslovima na osnovu Liste čekanja koju vodi Ministarstvo, na osnovu spiskova lica kod kojih je utvrđeno da je presađivanje djelova tijela jedini način liječenja. Spiskove ovih lica Ministarstvu dostaljaju zdravstvene ustanove u kojima se vrši uzimanje, onsono presađivanje djelova tijela.

Lista čekanja sačinjava se po vrstama potrebnih djelova tijela. Uzeti djelovi tijela dodjeljuju se primaocima na osnovu Liste čekanja u skladu sa transparentnim, pravičnim i opšteprihvaćenim medicinskim kriterijumima (član 12).

Odredba člana 2 ovog zakona propisuje da se uzimanje i presađivanje djelova tijela u svrhu liječenja vrši u skladu sa odgovarajućim profesionalnim standardima medicinske nauke i prakse i uz poštovanje etičkih principa, kao i da se ovaj postupak liječenja vrši samo ako je medicinski opravdan, ako je to jedini način liječenja i pod uslovima propisanim ovim zakonom. Dakle, ova odredba propisuje kako, kome i pod kojim uslovima se dozvoljava sprovođenje postupka liječenja uzimanjem i presađivanjem djelova ljudskog tijela.

Nadalje, odredba člana 3 propisuje načela na kojima se zasniva ovaj postupak u cilju zaštite dostojanstva ličnosti i zaštite ljudskog identiteta i ostalih osnovnih ljudskih prava i sloboda, tako da se ovaj postupak vrši primjenom načela: pristanka, odnosno saglasnosti primaoca i davaoca; davanja u cilju liječenja; nekomercijalnog davanja i anonimnosti davaoca i primaoca.

Odredba člana 4 isključuje mogućnost zloupotreba i propisuje da se postupak uzimanja i presađivanja djelova tijela vrši nakon sprovedenih medicinskih ispitivanja i ostalih metoda liječenja, na osnovu kojih je utvrđeno da ovaj postupak predstavlja dobrobit za primaoca, a prema medicinskim kriterijumima prihvatljiv rizik po zdravlje davaoca i da postoji vjerovatnoća za uspješan zahvat.

Zakon u članu 5 decidno propisuje da se u postupcima uzimanja i presađivanja djelova tijela davaocu i primaocu garantuje zaštita njegovog identiteta, dostojanstvo ličnosti i ostala lična prava i slobode, a odredba člana 9 da ljekar primaoca ima pravo uvida u zdravstvene podatke o davaocu, kada to nalaže medicinski opravdani razlozi.

Zdravstveni radnici koji učestvuju u postupku uzimanja i presađivanja djelova tijela dužni su da preduzmu sve standardne mjere i aktivnosti kako bi se spriječio rizik prenosa zarazne ili bilo koje druge bolesti na primaoca i izbjegli uticaji na očuvanost djelova tijela za presađivanje, u skladu sa propisom ministarstva nadležnog za poslove zdravlja, koji će biti donijet nakon usvajanja zakona (član 8 stav 2).

Zaštitu ljudskog integriteta obezbjeđuje i odredba člana 13 koja propisuje da se djelovi tijela od živog davaoca mogu uzeti isključivo u svrhu liječenja primaoca, ako ne postoji odgovarajući dio tijela umrlog davaoca niti drugi oblik medicinske intervencije. Isti smisao ima i odredba člana 16 koja propisuje da je uzimanje djelova tijela od živog davaoca dozvoljeno ako je davalac za taj zahvat dao pisani saglasnost, koja podrazumijeva slobodno izraženu volju davaoca, i koja se može opozvati do početka zahvata. Saglasnost davaoca djelova tijela odnosi se samo na planiranu medicinsku intervenciju, odnosno samo na uzimanje određenih djelova tijela, a može se dati i uz uslov da se presađivanje obavi određenom licu.

Zaštitu integriteta ličnosti propisuje i odredba člana 15, na način što se uzimanje djelova tijela može vršiti samo od lica koje je punoljetno, poslovno sposobno i sposobno za rasuđivanje, a prije uzimanja djelova tijela sprovode se odgovarajući medicinski pregledi i zahvati radi procjene i smanjenja fizičkih i psihičkih rizika po zdravlje davaoca. Ista odredba propisuje i da se uzimanje djelova tijela može izvršiti samo ako po život i zdravlje davaoca postoji rizik koji je, prema medicinskim kriterijumima, u granicama prihvatljivog i u srazmjeri sa očekivanom koristi za

primaoca Davalac ima pravo da bude obaviješten o rezultatima do kojih se došlo u ovim postupcima, a koji su od značaja za njegovo zdravlje.

Uzimanje djelova tijela vrši se na osnovu informisanog pristanka, kako to propisuje odredba člana 17, da je ljekar koji učestvuje u postupku uzimanja djelova tijela dužan da upozna davaoca o prirodi, svrsi i toku zahvata, vjerovatnoći njegovog uspjeha i uobičajenim rizicima uzimanja djelova tijela.

Davalac se upoznaje i o pravu na nepristrasan savjet u pogledu rizika po zdravlje i od strane ljekara koji neće učestrovati u uzimanju ili presađivanju djelova tijela, odnosno koji nije izabrani ljekar primaoca, i o ostalim pravima propisanim ovim Zakonom.

Odredba člana 8 propisuje da Etički komitet zdravstvene ustanove može odobriti uzimanje regenerativnog tkiva od maloljetnog lica i od punoljetnog lica koje nije sposobno za rasuđivanje, ako su kumulativno ispunjeni sljedeći uslovi: ne postoji raspoloživi kompatibilni davalac koji je sposoban za davanje saglasnosti; primalac je brat ili sestra davaoca; davanje ima za svrhu spašavanje života primaoca; pribavljenja je propisana saglasnost zakonskog zastupnika, odnosno staratelja davaoca, a ako ga nema mišljenje nadležnog centra za socijalni rad i ne protive se mogući davalac i primalac. Isti član propisuje da je dozvoljeno uzimanje ćelija za slučaj davanja koje ima za svrhu spašavanje života primaoca i kada je pribavljenja propisana saglasnost zakonskog zastupnika, odnosno staratelja davaoca, a ako ga nema mišljenje nadležnog centra za socijalni rad, ako se utvrđi da njihovo uzimanje uključuje samo minimalni rizik i minimalno opterećenje za davaoca i ako se utvrđi da njihovo uzimanje uključuje samo minimalni rizik i minimalno opterećenje za davaoca.

Odredba člana 19 propisuje da je dopušteno prikupljanje i čuvanje krvotvornih matičnih ćelija prikupljenih iz izdvojene pupčane vrpce živorodenog djeteta. Tako prikupljene ćelije mogu se upotrijebiti za presađivanje srodnicima i drugim licima.

Odredba člana 21 propisuje da se uzimanje djelova tijela sa umrlog davaoca vrši uz poštovanje njegovog dostojanstva i osjećanja članova njegove porodice i uz preduzimanje svih mjera kako bi se povratio spoliašni izgled umrlog davaoca.

Uzimajući u obzira običaje i tradiciju našeg društva, odredba člana 22 propisuje da se uzimanje djelova tijela sa umrlog davaoca može obaviti samo ako je to lice kao punoljetno, poslovno sposobno i sposobno za rasuđivanje, dalo pisano dobrovoljnu saglasnost za ovaj postupak kod izabranog doktora. Odredba člana 23 propisuje da se sa umrlog maloljetnog lica dozvoljava uzimanje djelova tijela zbog presađivanja drugom licu u svrhu liječenja samo uz pisano saglasnost oba roditelja, a da saglasnost može dati i jedan roditelj ukoliko je drugi umro ili je proglašen umrlim.

Uzimanje djelova tijela sa umrlog davaoca može se vršiti radi presađivanja drugom licu, nakon što je sa sigurnošću, prema medicinskim kriterijumima i na propisani način, utvrđena i potvrđena njegova smrt, a smrt lica sa koga se uzimaju djelovi tijela radi presađivanja nastupila je, u smislu ovog zakona, ako je, na osnovu medicinskih kriterijuma, sa sigurnošću utvrđen i potvrđen prestanak rada mozga. Uzimanje djelova tijela sa umrlog davaoca vrši se kada je Komisija zdravstvene ustanove sastavljena od najmanje tri ljekara utvrdila smrt lica čiji se djelovi tijela mogu uzimati radi presađivanja.

Odredba člana 24 propisuje da se dozvoljava uzimanje djelova tijela umrlog lica koje je strani državljanin ili koje nema prebivalište u Crnoj Gori, radi presađivanja, pod jednakim uslovima kao i crnogorskim državljanima, osim ako je to međunarodnim sporazumom drugačije uređeno.

Presađivanje djelova tijela vrši se kada je to jedini način liječenja lica kod kojih je nastupilo potpuno oštećenje dijela, odnosno djelova tijela ili lica kod kojih je zbog oštećenja dijela, odnosno djelova tijela podobnih za presađivanje smanjen kvalitet života i koje nije moguće liječiti drugim metodama uporedive efikasnosti i ako su prethodno sprovedeni svi postupci liječenja, u skladu sa medicinskim standardima i praksom. Presađivanje djelova tijela u svrhu liječenja, vrši se po odobrenju medicinskog odbora zdravstvene ustanove. Dakle, i ova odredba garantuje zaštitu fizičkog i ličnog integriteta lica.

Dobrovoljnost za presađivanje djelova dijela propisuje odredba člana 27 na način što se može vršiti samo uz pisano saglasnost informisanog primaoca koji je punoljetan, poslovno sposoban i

sposoban za rasuđivanje. Za maloljetna lica i punoljetna lica koja nijesu poslovno sposobna ili su nesposobna za rasuđivanje saglasnost daje zakonski zastupnik odnosno staratelj. Za lica koja nijesu u mogućnosti da se izjasne, saglasnost može dati bračni drug, roditelj ili srodnik po krvi u pravoj ili pobočnoj liniji do drugog stepena srodstva. Informisanost je osnovni elemenat ovih postupaka, pa tako odredba člana 28 propisuje da je ljekar koji učestvuje u postupku presađivanja djelova tijela dužan da upozna primaoca sa prirodom, svrhom i tokom presađivanja, mogućnostima za uspjeh i uobičajenim rizicima, o čemu sačinjava zabilješku u medicinskoj dokumentaciji. Ako razlozi hitnosti, zbog ugroženosti života primaoca, nalažu a postoji kompatibilan dio ljudskog tijela, ljekar može obaviti presađivanje i bez saglasnosti, o čemu sačinjava zabilješku u medicinskoj dokumentaciji. Dakle, ni u kom slučaju život i zdravlje lica ne mogu biti dovedeni u pitanje, već se postupa u skladu sa pravilima medicinske struke.

i. Odgovor u dijelu šta je zabranjeno ovim Zakonom

Strah od instrumentalizacije i komercijalizacije ljudskog tijela doveo je do formiranja jedinstvenog stava da ljudski organi ne mogu biti predmet prodaje, što je konkretizovano odredbom člana 6 koja propisuje da nije dozvoljeno davanje i primanje naknade za djelove tijela, a odredbom člana 7 da je zabranjena trgovina djelovima tijela, oglašavanje potrebe i ponude djelova tijela u medijima ili na bilo kom drugom nosiocu oglasne poruke ili posredovanje u ovim poslovima.

Zaštita ličnih prava i dostojanstva sadržana je i u odredbi člana 9 na način da podaci o davaocu i primaocu djelova tijela predstavljaju profesionalnu tajnu i da lične podatke o umrlom davaocu nije dozvoljeno davati primaocu, a lične podatke o primaocu porodici umrlog davaoca.

- **Nadzor nad sprovođenjem ovih zakona**

Nadzor nad sprovođenjem ovih zakona i propisa koji će se donijeti za njegovo sprovođenje vrši Ministarstvo zdravlja, što propisuju sami zakoni. **Zakon o asistitanim reproduktivnim tehnologijama** propisuje odredbom člana 8 da Ministarsvo zdravlja obrazuje posebnu Komisiju za primjenu postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija, kao stručno savjetodavno tijelo, a članom 9 propisane su njene nadležnosti i djelokrug rada. Proces stalnog nadzora podrazumijeva i prijavljivanje svakog postupka asistiranih reproduktivnih tehnologija, kako vantaželesnih tako i unutartelesnih. Jedinstveni registar za sve postupke asistiranih reproduktivnih tehnologija vodi Ministarstvo. Ovaj proces praćenja postupaka asistiranih reproduktivnih tehnologija propisuje odredba člana 10 zakona. Odredba 43 Zakona propisuje vođenje evidencija o postupcima asistiranih reproduktivnih tehnologija, a odredba člana 45 da zdravstvene ustanove dostavljaju Ministarstvu izvještaje o broju i vrsti obavljenih postupaka, njihovoj uspješnosti, zamrznutim sjemenim ćelijama i neoplodenim jajnim ćelijama, ranim embrionima i sprovedenim naučnoistraživačkim ispitivanjima. Izvještaji se dostavljaju godišnje, a na zahtjev Komisije mogu i ranije. Inače, Komisija razmatra izvještaje zdravstvenih ustanova o obavljenim postupcima i njihovoj primjeni, a daje i mišljenje o naučnom ispitivanju ranih embriona. Sugestije, predloge i mišljenja o ovim izvještajima daje Ministarstvu.

Nadzor nad sprovođenjem **Zakona o uzimanju i presađivanju djelova ljudskog tijela u svrhu liječenja** vrši Ministarstvo kome zdravstvene ustanove u kojima se vrši uzimanje i presađivanje djelova tijela dostavljaju izvještaje o podacima za davoca i primaoca, svakom uzimanju i presađivanju djelova tijela, razmjeni djelova tijela, uspješnosti postupaka, eventualnim komplikacijama, zdravstvenom stanju davoca i primaoca nakon sprovednenog postupka, preduzetim mjerama radi obezbjeđenja kvaliteta obavljanja intervencija, što propisuje odredba član 38 zakona. Izvještaji se dostavljaju godišnje, a po potrebi mogu i ranije.

Takođe, treba naglasiti da se provjera kvaliteta stručnog rada zdravstvenih ustanova sprovodi u kontinuitetu, kao interna u skladu sa statutom tih ustanova i kao eksterna koju organizuje i sprovodi Ministarstvo, preko posebne komisije. Ova kontrola uređena je članovima 112-118 Zakona o zdravstvenoj zaštiti. Takođe Ministarstvo nadzor na radom zdravstvenih ustanova sprovodi i preko zdravstvene inspekcije, čije su nadležnosti i ovlašćenja propisana Zakonom o zdravstvenoj inspekciji.

82. Molimo vas da pružite informacije o svim zakonskim mjerama za zaštitu i poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i komunikacija. U kojim okolnostima se ova prava mogu povrijediti?

Opredijeljenost Crne Gore i njenih građana da žive u državi u kojoj je osnovna vrijednost poštovanje ljudskih prava i sloboda, demokratija i vladavina prava potvrđena je ustavnim rješenjem. Tako je i pravo na privatnost sadržano u ustavnim odredbama. Naime, članom 28 Ustava Crne Gore jemči se nepovrednost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava. Članom 40 Ustava garantovano je da svako ima pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, dok se članom 41 garantuje nepovrednost stana te nemogućnost da se bez odluke suda uđe u stan ili druge prostorije protiv volje njegovog držaoca i u njima vrši pretres. Članom 42 jemči se nepovrednost tajnosti pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja. Od načela nepovrednosti tajnosti pisama, telefonskih razgovora i drugih sredstava opštenja može se odstupiti samo na osnovu odluke suda, ako je to neophodno za vođenje krivičnog postupka ili iz razloga bezbjednosti Crne Gore.

Ustavom se svakom jemči zaštita podataka o ličnosti. Zabranjena je upotreba podataka o ličnosti van namjene za koju su prikupljeni. Svako ima pravo da bude upoznat sa podacima koji su prikupljeni o njegovoj ličnosti i pravo na sudsku zaštitu u slučaju zloupotrebe (član 43 Ustava Crne Gore).

Porodični zakon propisivanjem zaštite porodične zajednice istovremeno osigurava zaštitu od neopravdanog miješanja države u porodični život, s jedne strane, i predviđa pozitivne obaveze koje država ima prema porodici s druge strane. Tako se u stvari uz poštovanje autonomije porodice preciziraju situacije i uslovi kad specijalizovani organi (posebno sudovi i starateljski organi) mogu i treba da intervenišu radi zaštite interesa pojedinih članova porodice, posebno djece. Dakle osnov za ovu intervenciju je interes porodice, tj. potreba da se u odreženim situacijama (najčešće konfliktnim) zaštite prava i interesi učesnika bračno- porodičnih odnosa. Lični karakter ovih odnosa zahtijeva da se Porodičnim zakonom jasno odrede pretpostavke i uslovi za intervenciju kako nadležni organi nebi prekoračili ovlašćenje. Polazni stav pri tome je da se intervencija koju ne opravdavaju interesi porodice i njenih članova nije dozvoljena.

Krivični Zakonik Crne Gore štiti navedena ustavna načela sljedećim inkriminacijama:

Članom 170 (protivzakonito pretresanje) inkriminiše se protivzakonito pretresanje i propisuje kazna zatvora do tri godine za službeno lice koje u vršenju službe protivzakonito vrši pretresanje stana, prostorija ili lica,

Član 171 (neovlašćeno otkrivanje tajne) propisuje ako advokat, ljekar ili drugo lice koje neovlašćeno otkrije tajnu koju je saznalo u vršenju svog poziva, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Neće se kazniti za navedeno djelo ko otkrije tajnu u opštem interesu ili interesu drugog lica, koji je pretežniji od interesa čuvanja tajne.

Član 172 (povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki) propisuje novčanu kaznu ili zatvor do jedne godine za izvršioca koji neovlašćeno otvori tuđe pismo, telegram ili kakvo drugo zatvoreno pismeno ili pošiljku ili na drugi način povrijedi njihovu tajnost ili ko neovlašćeno zadrži, prikrije, uništi ili drugom predra tuđe pismo, telegram ili drugu pošiljku ili ko povrijedi tajnost elektronske pošte. Istom kaznom kazniće se i ko saopšti drugom sadržinu koju je saznao povredom tajnosti tuđeg pisma ili kakvo drugo pismeno ili pošiljku, teleograma ili kakvog drugog zatvorenog pismena ili pošiljke ili se tom sadržinom posluži. Ako navedeno krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 173 (neovlašćeno prisluskivanje i snimanje) propisuje se za učinioca koji posebnim uređajima neovlašćeno prisluskuje ili snima razgovor, izjavu ili kakvo saopštenje koji mu nijesu namijenjeni novčana kaznu ili kazna zatvora do jedne godine. Novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine kazniće se i ko omogući nepoznatom licu da se upozna sa razgovorom, izjavom ili saopštenjem koji su neovlašćeno prisluskivali, odnosno tonski snimani. Ako je navedeno djelo učinilo službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Član 174 (neovlašćeno fotografisanje) propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine za izvršioca koji neovlašćeno načini fotografiski, filmski, video ili drugi snimak nekog lica i time osjetno zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogući da se sa njim upozna. Ako djelo iz stava 1 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 175 (neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka) propisana je novčana kazna ili zatvor do jedne godine za učinioca koji objavi ili prikaže spis, portret, fotografiju, film ili fonogram ličnog karaktera bez pristanka lica koje je spis sastavilo ili na koga se spis odnosi, odnosno bez pristanka lica koje je prikazano na portretu, fotografiji ili filmu ili čiji je glas snimljen na fonogramu ili bez pristanka drugog lica čiji se pristanak po zakonu traži i time osjetno zadre u lični život tog lica. Ako navedeno krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Član 176 (neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka) propisuje novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine za učinioca koji podatke o ličnosti koji se prikupljaju, obrađuju i koriste na osnovu zakona neovlašćeno pribavi, saopšti drugom ili upotrijebi u svrhu za koju nijesu namijenjeni. Istom kaznom kazniće se i ko protivno zakonu prikuplja podatke o ličnosti građana ili tako prikupljene podatke koristi. Ako navedeno krivično djelo učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Članom 197 (iznošenje ličnih i porodičnih prilika) Krivičnog zakonika propisano je da ko iznosi ili pronosi štogod iz ličnog ili porodičnog života nekog lica što može škoditi njegovoj časti ili ugledu kazniće se novčanom kaznom od tri hiljade do deset hiljada eura. Ako je navedeno djelo učinjeno putem medija ili sličnih sredstava ili na javnom skupu učinilac će se kazniti novčanom kaznom od pet hiljada do četrnaest hiljada eura. Ako je ono što se iznosi ili pronosi dovelo ili moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog, učinilac će se kazniti novčanom kaznom najmanje osam hiljada eura. Za iznošenje ili pronošenje ličnih ili porodičnih prilika koje je učinjeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa, učinilac se neće kazniti, ako dokaže istinitost svog tvrđenja ili ako dokaže da je imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onog što je iznosio ili pronosio. Istinitost ili neistinitost onog što se iznosi ili pronosi iz ličnog ili porodičnog života nekog lica ne može se dokazati, osim u slučajevima iznošenja ili pronošenja ličnih ili porodičnih prilika koje je učinjeno u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, odbrani nekog prava ili pri zaštiti opravdanih interesa.

Član 350 (računarska sabotaža) propisuje kaznu zatvora od jedne do osam godina za učinioca koji unese, uništi, izbriše, izmijeni, ošteti, prikrije ili na drugi način učini neupotrebljivim računarski podatak ili program ili uništi ili ošteti računar ili drugi uređaj za elektronsku obradu i prenos podataka sa namjerom da onemogući ili znatno omete postupak elektronske obrade i prenosa podataka koji su od značaja za državne organe, javne službe, ustanove, privredna društva ili druge subjekte.

Član 352 (računarska prevara) propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina za učinioca koji unese netačan podatak, propusti unošenje tačnog podatka ili na drugi način prikrije ili lažno prikaže podatak i time utiče na rezultat elektronske obrade, prenosa podataka i funkcionalisanja računarskog sistema u namjeri da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist i time drugom prouzrokuje imovinsku štetu. Ako je navedenim krivičnim djelom pribavljena imovinska korist koja prelazi iznos od tri hiljade eura, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina, dok je za pribavljenu imovinsku korist koja prelazi iznos od trideset hiljada eura, propisana kazna zatvora od dvije do dvanaest godina. Ko navedeno djelo učini samo u namjeri da drugog ošteti, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.

Član 355 (neovlašćeni pristup zaštićenom računaru i računarskoj mreži) propisuje novčanu kaznu ili zatvor do jedne godine za učinioca koji se, kršeći mjere zaštite, neovlašćeno uključi u računar ili računarsku mrežu. Istom kaznom kazniće se i učinilac koji izvrši neovlašćeno presretanje računarskih podataka, dok je novčana kazna ili zatvor do tri godine propisana za učinioca koji upotrijebi podatak dobijen na prethodno navedeni način. Ako su uslijed djela iz stava 3 ovog člana nastupile teške posljedice za drugog, učinilac će se kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Kazna zatvora od 6 mjeseci do pet godina propisana je za učinioca koji upotrijebi podatak

na način predviđen ovim krivičnim djelom i ako su uslijed djela nastupile teške posljedice za drugog.

Član 211 (prikazivanje pornografskog materijala) propisuje da će se ko djetetu proda, prikaže ili javnim izlaganjem ili na drugi način učini dostupnim tekstove, slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci. Ko iskoristi dijete za proizvodnju slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili za pornografsku predstavu, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Ko prodaje, prikazuje, javno izlaže ili elektronski ili na drugi način čini dostupnim slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine nastale iskorišćavanjem djeteta za proizvodnju slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili za pornografsku predstavu, kazniće se zatvorom do dvije godine. Predmeti će se oduzeti i uništiti.

Krivično procesno pravo proširuje zaštitu privatnosti. Zakon o krivičnom postupku u članu 237 propisuje da na pisani i obrazloženi predlog državnog tužioca istražni sudija može protiv lica za koje postoje osnovi sumnje da su sama ili zajedno sa drugim izvršila krivična djela za koje se može izreći kazna zatvora u trajanju deset godina ili teža kazna i za krivična djela sa elementima organizovanog kriminala, narediti mjere tajnog nadzora iz člana 237 Zakona o krivičnom postupku, među kojima je tajni nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora, tajno fotografisanje i vizuelno snimanje u privatnim prostorijama, javnim mjestima i otvorenom prostoru i tako dalje. Ove mjere se mogu odrediti i prema licima za koje postoje osnovi sumnje da izvršiocu ili od izvršioca krivičnih djela iz člana 238 ovog zakona prenose poruke u vezi sa krivičnim djelom, odnosno da se izvršilac služi njihovim priključcima na telefon ili drugim telekomunikacionim uređajem.

Zakonom o krivičnom postupku, članom 75 propisano je da se pretresanje stana i ostalih prostorija okrivljenog ili drugih lica i njihovih pokretnih stvari izvan stana može preduzeti ako je vjerovatno da će se pretresanjem okrivljeni uhvatiti ili da će se pronaći tragovi krivičnog djela ili predmeti važni za krivični postupak. U tom smislu, pretresanje pokretnih stvari obuhvata i pretresanje elektronskog računara i sličnih uređaja za automatsku obradu podataka koji su sa elektronskim računarom povezani. Pretresanje lica može se preduzeti kad je vjerovatno da će se pretresanjem pronaći tragovi i predmeti važni za krivični postupak.

Član 76 Zakonika o krivičnom postupku propisuje da pretresanje naređuje sud, pisano obrazloženom naredbom. Naredba o pretresanju predaje se prije početka pretresanja licu kod koga će se ili na kome će se pretresanje izvršiti. Prije pretresanja pozvaće se lice na koje se odnosi naredba o pretresanju da dobrovoljno izda lice, odnosno predmete koji se traže. To lice će se poučiti da ima pravo da uzme advokata, odnosno branioca koji može prisustvovati pretresu. Ako lice na koje se odnosi naredba o pretresu zahtijeva prisustvo advokata, odnosno branioca, početak pretresa će se odložiti do njegovog dolaska, a najduže za dva sata. Pretresanju se može pristupiti i bez prethodne predaje naredbe, kao i bez prethodnog poziva za predaju lica ili stvari i pouke o pravu na branioca, odnosno advokata, ako se očekuje oružani otpor ili druga vrsta nasilja ili ako je pretresanje nužno izvršiti iznenadno ili ako se očigledno priprema ili je otpočelo uništavanje tragova krivičnog djela ili predmeta važnih za krivični postupak ili ako se pretresanje ima izvršiti u javnim prostorijama.

Članom 79 Zakonika o krivičnom o postupku, propisan je ulazak u tuđi stan bez naredbe i pretresanje. Navedenim članom propisano je da ovlašćeni policijski službenik može i bez naredbe suda ući u tuđi stan ili druge prostorije i po potrebi sprovesti pretresanje, ako držalac stana to traži ili ako neko zove u pomoć ili radi izvršenja odluke suda o pritvaranju ili dovođenju okrivljenog ili drugog lica, ili radi lišenja slobode odbjeglog učinjoca krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti, a za koje djelo se može izreći kazna zatvora preko tri godine, ili radi otklanjanja ozbiljne opasnosti po život i zdravlje ljudi ili imovinu veće vrijednosti. Držalac stana, ako je prisutan, ima pravo da protiv postupka organa iz stava 1 ovog člana izjavi prigor. Ovlašćeni policijski službenik je dužan da držaoca stana obavijesti o ovome pravu i da njegov prigor unese u potvrdu o ulasku u stan, odnosno u zapisnik o pretresanju stana.

Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti (Sl. list CG, br. 79/08) obezbjeđuje se zaštita podataka o ličnosti u skladu sa principima i standardima sadržanim u potvrđenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava. Članom 2 Zakona propisuje se da se podaci o ličnosti mogu obrađivati za namjenu koja je

određena zakonom ili uz prethodno pribavljenu saglasnost lica čiji se podaci obrađuju. Lični podaci ne mogu se obrađivati u većem obimu nego što je potrebno da bi se postigla svrha obrade niti na način koji je nije u skladu sa njihovom namjenom. Zaštita ličnih podataka obezbjeđuje se svakom licu bez obzira na državljanstvo, prebivalište, boju kože, pol, jezik, vjeru, političko i drugo uvjerenje, nacionalnost, socijalno porijeklo, imovno stanje, obrazovanje društveni položaj ili drugo lično svojstvo. Za vršenje poslova nadzornog organa utvrđenih ovim Zakonom osniva se Agencija za zaštitu ličnih podataka.

83. Detaljno opišite zakonske strukture uspostavljene u cilju obezbjeđenja zaštite prava na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti.

Ustavom se svakome jemči pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, kao i pravo da promjeni vjeru ili uvjerenje (čl.46). Takođe, svakome se garantuje sloboda da, sam ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno ispoljava vjeru ili uvjerenje molitvom, propovjedima, običajima ili obredom. Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim i drugim uvjerenjima.

Ostvarivanje vjerskih prava posebno se uređuje Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica (Sl. list SRCG, br. 9/77 i 26/77) i Zakonom o svetkovanim vjerskim praznicima (Sl. list RCG, br. 56/93). Shodno Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica, osnivanje vjerskih institucija i organizacija, odnosno vjerskih zajednica je slobodno, uz obavezu da njihovo osnivanje ili prestanak rada prijave organu uprave nadležnom za unutrašnje poslove na teritoriji lokalne samouprave na kojoj je sjedište novoosnovane ili ukinute vjerske zajednice. Zakon izričito zabranjuje zloupotrebu vjerskih zajednica i njihovih institucija kao i vjerskih aktivnosti, odnosno vjerskih osjećanja u političke svrhe. Takođe, Zakonom je zabranjeno sprečavanje ili ometanje vršenja vjerskih obreda i vjerskih poslova, odnosno ispoljavanja vjerskih osjećanja. Za nepoštovanje ovih, kao i drugih, odredaba zakona predviđene su kaznene mjere. S obzirom na garantovanu slobodu vjeroispovijesti, zabranjeno je i prisilno učlanjenje u neku vjersku zajednicu, kao i prisila u učestvovanju u vjerskim obredima.

Vjerski obredi se mogu vršiti u crkvama, hramovima, službenim prostorijama, grobljima, privatnim domovima itd. bez odobrenja nadležnih organa, a van ovih mesta je potrebno odobrenje nadležnog organa.

Lica koja su smještena u zdravstvenu, socijalnu i sličnu instituciju imaju mogućnost da vrše isповједanje svoje vjere, u granicama kućnog reda te institucije. Na njihov lični zahtjev, ova lica može posjećivati i svešteno lice radi obavljanja vjerskog obreda. Takođe, licima na izdržavanju zakonske kazne garantovano je pravo na vođenje religioznog života.

U okviru svoga rada, vjerske zajednice imaju pravo osnivanja vjerskih škola i domova za smještaj polaznika tih škola. Ove škole su van vaspitno-obrazovnog sistema Crne Gore, jer njima direktno upravljaju vjerske zajednice, one određuju program i plan nastave, kao i nastavni kadar za njegovu realizaciju. Svaka vjerska zajednica koristi ovo pravo i mogućnost, i organizuje vjersku nastavu u svojim objektima. Takođe, vjeskim zajednicama je ostavljena mogućnost da u okviru svoje djelatnosti mogu izdavati i distribuirati vjersku štampu. Kod ove vrste djelatnosti važe opšti propisi o informisanju i izdavačkoj djelatnosti. Vjerske zajednice koriste ovo pravo, tako da postoje interna štampana glasila svih vjerskih zajednica u Crnoj Gori.

Slobodno izražavanje vjerskih uvjerenja omogućeno je i zakonskim rješenjima kojima se vjernicima omogućava da u vremenu svojih najvećih praznika odsustvuju sa posla. Zakon o svetkovanim vjerskim praznicima predviđa pravo na plaćeno odsustvo radi svetkovanja vjerskih praznika. Pravoslavnim vjernicima plaćeno odsustvo pripada za Badnji dan, Božić (dva dana), Veliki petak, Vaskrs (drugi dan) i krsnu slavu; rimokatolicima za Badnji dan, Božić (dva dana), Veliki petak, Uskrs (drugi dan) i Sve svete; muslimanima za Ramazanski bajram (tri dana) i Kurbanski bajram (tri dana) i Jevrejima za Pashu (dva dana) i Jom Kipur (dva dana). Ovim zakonom je propisana i prekršajna odgovornost koja se novčano kažnjava za odgovorno lice u preduzeću, ustanovi, drugom pravnom licu, državnom organu i za preduzetnika koji zaposlenom ne obezbjedi plaćeno odsustvovanje za vrijeme svetkovanja vjerskih praznika.

Državna pomoć vjerski zajednicama se realizuje kroz participaciju u doprinosima za penzijsko, socijalno i zdravstveno osiguranje sveštenika (50% ovih troškova), a u najvećem obimu u ulaganju u sakralne objekte, naročito u zaštitu onih objekata koji imaju karakter spomenika kulture. Država finansijski pomaže duhovne manifestacije i kulturne aktivnosti vjerskih zajednica. Vjerske zajednice raspolažu svojom imovinom, a mogu prikupljati i dobrovoljne priloge u vjerske svrhe, sa kojima same raspolažu.

a) Molimo vas da navedete detalje i objasnite sva dozvoljena ograničenja te slobode.

Sloboda ispoljavanja vjerskih uvjerenja može se ograničiti samo ako je to neophodno radi zaštite života i zdravlja ljudi, javnog reda i mira, kao i ostalih prava zajamčenih Ustavom (član 46).

Za vrijeme proglašenog ratnog ili vanrednog stanja može se ograničiti ostvarivanje pojedinih ljudskih prava i sloboda, u obimu u kojem je to neophodno. Ovo privremeno ograničenje se ne smije činiti po osnovu pola, nacionalnosti, rase, vjere, jezika, etničkog ili društvenog porijekla, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja ili bilo kakvog drugog ličnog svojstva. Pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovjesti je jedno od prava koje se, u ovoj situaciji, ne mogu ograničavati (član 25).

b) Molimo vas da pružite informacije o mjerama koje su preuzete radi sprječavanja diskriminacije protiv vjerskih manjina u Crnoj Gori.

Pored ustavne zabrane neposredne i posredne diskriminacije po bilo kom osnovu (član 8), zabrana diskriminacije po bilo kom osnovu regulisana je u nizu pojedinačnih zakona, a inkriminisane diskriminacije regulisane su u krivičnom zakonodavstvu (Krivični zakonik - povreda slobode isповједanja vjere i vršenja vjerskih obreda). Takođe, u crnogorskom društvu preuzimaju se određene mјere i aktivnosti u cilju sprječavanja diskriminacija po vjerskoj osnovi i obezbjeđenja jednakosti građana. Principi afirmativne akcije prema manjinama (pa i vjerskim) detaljnije su objašnjene u odgovoru na pitanja broj 86 i102.

c) Kakav je ustavni položaj religija u vašoj zemlji? Postoji li neka državna religija?

Crna Gora je definisana kao sekularna država u kojoj su vjerske zajednice odvojene od države. Vjerskim zajednicama koje djeluju na teritoriji Crne Gore, Ustav garantuje ravnopravnost i slobodu u vršenju obreda i vjerskih poslova (član 14). Država se ne miješa u unutrašnju organizaciju i organizaciju vjerskih poslova, već je ove poslove ostavila u nadležnosti i odgovornost samih vjerskih zajednica, tj. vjerske zajednice samostalno uređuju svoju organizaciju i poslove. U Crnoj Gori ne postoji državna religija.

d) Da li postoji zakonodavni okvir za prigovor savjesti? Ako je to slučaj, molimo pružite detaljne informacije.

Članom 48 Ustava Crne Gore garantovano je da svako ima pravo na prigovor savjesti i da niko nije dužan da, protivno svojoj vjeri ili ubjedenju, ispunjava vojnu ili drugu obavezu koja uključuje upotrebu oružja.

Članom 177 Zakona o Vojci Crne Gore, propisano je da je licu, koje zbog vjere i ubjedenja nije spremno da učestvuje u obavljanju vojne dužnosti koja uključuje upotrebu oružja, dopušten prigovor savjesti.

Vojnoj obavezi podliježu svi crnogorski državljeni za vrijeme vanrednog ili ratnog stanja.

Za vrijeme mira vojni obveznici se mogu, na principu dobrovoljnosti, pozivati na obuku radi sticanja neophodnih znanja i za obavljanje dužnosti u ratu, u trajanju od najduže 15 dana u toku kalendarske godine.

Ministarstvo raspisuje oglas za obuku i utvrđuje način izvršenja iste.

Dakle, licu koje istakne prigovor savjesti omogućeno je da ne vrši vojne dužnosti koje uključuju upotrebu oružja.

84. Da li je osigurana sloboda okupljanja i udruživanja?

Slobode okupljanja i udruživanja građana u Crnoj Gori zagarantovane su Ustavom i spadaju u korpus političkih prava i sloboda. Ustav Crne Gore jemči slobodu političkog, sindikalnog i drugog udruživanja i djelovanja, bez odobrenja, uz upis kod nadležnog organa.

Članom 52 Ustava Crne Gore zajemčena je sloboda mirnog okupljanja bez odobrenja, uz prethodnu prijavu nadležnom organu. Ustavom zajemčena sloboda mirnog okupljanja obezbijeđena je Zakonom o javnim okupljanjima (Sl. list RCG, br. 31/05) koji u skladu sa Kriterijumima ljudske dimenzije OEBS-a iz Kopenhagena, uključujući i preporuke iz Varšave 2001.godine, afirmiše pravo na slobodu javnog okupljanja.

Javno okupljanje se može održati uz prethodnu prijavu koja se najkasnije pet dana prije vremena za koji je zakazan podnosi područnoj jedinici Uprave policije po mjestu održavanja javnog okupljanja. Prijava za održavanje javnog okupljanja, pored podataka o cilju, programu, mjestu i vremenu održavanja javnog skupa, sadrži i podatke o organizatoru ili njegovom zastupniku, lične podatke o voditelju skupa, broju redara i procjeni broja učesnika.

Prijavu za održavanje javnog okupljanja podnosi organizator javnog okupljanja. Organizator skupa može biti pravno ili fizičko lice. Ako javno okupljanje organizuje grupa građana ili više pravnih lica, utvrđena je njihova obaveza da kao organizatori – odrede zajedničkog zastupnika .

Zakonom o sprječavanju nasilja i nedoličnog ponašanja sportskim priredbama (Sl.list RCG, br. 27/07) utvrđuju se mjere kojima se obezbjeđuje sigurnost gledalaca, takmičara i drugih učesnika u sportskim priredbama i stvaraju uslovi kojima se sprječava, suzbija i sankcioniše nedolično ponašanje, neredi i nasilje prije, za vrijeme i nakon sportske priredbe, kao i obaveze organizatora i ovlašćenja nadležnih organa u sproveđenju tih mjeru. reventivne ali i represivne mjere za sprečavanje i suzbijanje nasilja na sportskim priredbama kao oblika javnog okupljanja koje sprovode državni organi i organizatori, posebno na onim povećanog rizika u potpunosti su usklađene sa Evropskom konvencijom o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama.

Krivičnim zakonikom Crne Gore u članu 181 obezbijeđena je krivično pravna zaštita spječavanja i ometanja mirnog okupljanja.

Svako ko silom, prijetnjom, obmanom ili na drugi način sprječi ili ometa javni skup koji je organizovan u skladu sa zakonom, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. (stav 1)

Kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela (stav 2) postoji kada djelo učini službeno lice u vršenju službe. Službeno lice koje je silom, prijetnjom ili na drugi način sprječavalo ili ometalo zakonito prijavljeni skup kazniće se zatvorom do tri godine.

Normativne prepostavke za ostvarivanje ovih sloboda ostvarene su donošenjem Zakona o političkim partijama (Sl. list RCG, br. 21/04), Zakona o nevladinim organizacijama (Sl. list RCG, br. 27/99, 30/02, 11/07), Zakona o radu (Sl. list CG, br. 49/08 i 26/09), kao i donošenjem pratećih podzakonskih propisa za njihovu razradu.

- Oblik udruživanja građana u okviru političkih partija (tj. uslovi i način: osnivanja, organizovanja, registracije, udruživanja i prestanka rada političkih partija), regulisan je Zakonom o političkim

partijama. U skladu sa odredbama ovog Zakona, politička partija je organizacija slobodno i dobrovoljno udruženih građana radi ostvarivanja političkih ciljeva demokratskim i mirnim sredstvima. Političke partije imaju svojstvo pravnih lica, djeluju javno i na teritorijalnom principu. Partiju mogu osnovati najmanje 200 građana sa biračkim pravom u Crnoj Gori, koji svojevoljno potpišu izjavu o osnivanju partije. Registar političkih partija je javna knjiga i vodi ga Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave. Registracija političke partije vrši se po sistemu prijave, uz koju je neophodno dostaviti: odluku o osnivanju partije, statut partije i program partije.

- Kada su u pitanju nevladine organizacije, Zakon o nevladinim organizacijama afirmiše liberalni koncept osnivanja i registracije nevladinih udruženja i nevladinih fondacija, na način što udruženje mogu osnovati najmanje pet lica sa prebivalištem, boravištem ili sjedištem u Crnoj Gori, a fondaciju najmanje jedno lice nezavisno od njegovog prebivališta, boravišta i sjedišta. Upis u registar kod organa državne uprave nadležnog za poslove evidencije i vođenja registra o nevladnim organizacijama (za domaće nevladine organizacije to je Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave), vrši se na osnovu prijave za upis, uz podnošenje opštih akata organizacije: statuta i akta o osnivanju.

Strane nevladine organizacije, u smislu ovog Zakona, su nevladine organizacije sa sjedištem u inostranstvu, i one takođe mogu djelovati na teritoriji Crne Gore ukoliko svoje predstavništvo upišu u registar koji se vodi u Ministarstvu pravde.

U skladu sa važećim propisima koji regulišu različite aspekte odnosa Vlade i NVO, a u cilju dalje demokratizacije, promocije i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, uvažavanjem principa pluralizma i slobode udruživanja, Vlada Crne Gore je, 18. maja 2006. godine, usvojila dokument «Osnovi saradnje Vlade RCG sa nevladinim organizacijama», kojim su utvrđeni sljedeći ciljevi: izgradnja, demokratskog, otvorenog društva i uzajamna saradnja u razvoju evropskih integracionih procesa; razvoj međusobne saradnje, očuvanje nezavisnosti i unapređivanje transparentnosti i značaja uloge NVO; stvaranje partnerskih odnosa NVO i državnih institucija; ostvarivanje i dalje unapređenje komplementarnosti i interakcije, u cilju efikasnijeg društvenog razvoja; kreiranje raznovrsnih institucionalnih mehanizama za unapređenje i dalji razvoj saradnje i međusobne komunikacije; poboljšanje uslova rada nevladinih organizacija, i principi saradnje: partnerstvo, transparentnost, odgovornost, međusobno informisanje i nezavisnost nevladinih organizacija. Usvajanju dokumenta prethodila je rasprava u kojoj su učestvovali predstavnici jednog broja NVO i međunarodnih organizacija koje djeluju u Crnoj Gori.

Na temelju tog dokumenta Vlada Crne Gore je u I kvartalu 2007. godine osnovala Kancelariju za saradnju sa NVO, u maju 2007. godine obrazovala Međusektorsku radnu grupu za pripremu prijedloga Startegije saradnje Vlade Crne Gore i NVO. U ministarstvima i organima državne uprave imenovane su kontakt osobe za saradnju sa NVO (sada ih je 43 u ministarstvima, upravama, direkcijama, agencijama, zavodima idr.), a sve to je rezultiralo donošenjem »Strategije saradnje Vlade Crne Gore i nevladinih organizacija« 2009.godine, kao i Akcionog plana realizacije Strategije za period 2009-2011. godine, na sjednici Vlade od 22. januara 2009. godine.

- Osim što Ustav načelno garantuje slobodu sindikalnog udruživanja, Zakon o radu (Sl. list CG, br. 49/08 i 26/09), kao poseban zakon, preciznije reguliše ovu oblast. Zaposlenima je zagarantovana sloboda sindikalnog organizovanja i djelovanja, bez prethodnog odobrenja. Sindikalna organizacija je dužna da se upiše u registar koji vodi nadležni organ državne uprave. Da bi se dodatno obezbijedilo pravo na ovaj vid udruživanja i potpuna sloboda sindikalnog djelovanja, propisano je da predstavnik sindikalne organizacije i predstavnik zapošljenih, za vrijeme sindikalnih aktivnosti i 6 mjeseci nakon prestanka sindikalnih aktivnosti, ne može biti pozvan na odgovornost u vezi sa obavljanjem sindikalnih aktivnosti, proglašen kao zapošljeni za čijim radom je prestala potreba, raspoređen na drugo radno mjesto kod istog ili drugog poslodavca u vezi sa obavljanjem sindikalnih aktivnosti ili na drugi način doveden u nepovoljni položaj. Takođe, poslodavac ne može stavljati u povoljniji ili nepovoljniji položaj predstavnika sindikalne organizacije ili predstavnika zapošljenih zbog članstva u sindikatu ili njegovih sindikalnih aktivnosti.

a) Navedite statističke podatke o broju nevladinih organizacija i udruženja ili fondacija aktivnih u vašoj zemlji?

Upis u registar nevladinih udruženja, u periodu od 1999. do 2006. godine bio je u nadležnosti Ministarstva pravde. Registar je vođen i u elektronskoj formi i bio dostupan na sajtu tog ministarstva, gdje se i danas može naći, sa ažuriranim podacima do maja 2006. (sajt Ministarstva pravde).

Od 2006. godine, vođenje Registra nevladinih organizacija je u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave. U vezi sa tim, Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave radi na koncipiranju inovirane elektronske forme registra NVO. Ta aktivnost je predviđena „Strategijom saradnje Vlade Crne Gore i nevladinih organizacija“, kao i Akcionim planom realizacije Strategije. Međutim, kako je implementacija Strategije i Akcionog plana, u odnosu na aktivnosti predviđene za 2009. godinu (naročito prvu polovicu) pomjerena zbog vanrednih parlamentarnih izbora i formiranja nove Vlade, realizacija ove aktivnosti je u toku.

Na dan 11. avgusta 2009. godine u Crnoj Gori je registrovano:

- 4822 nevladina udruženja;
- 152 nevladine fondacije i
- 106 stranih nevladinih organizacija.

Registri nevladinih udruženja, nevladinih fondacija i stranih nevladinih organizacija su javne knjige, čija sadrzina je dostupna na uvid zainteresovanim licima.

b) Kakav je pravni status nevladinih organizacija i udruženja ili fondacija, uključujući finansiranje, poreze i restrikcije na članstvo ili u aktivnostima?

Zakon o nevladnim organizacijama (Sl. list RCG, br. 27/99, 30/02, 11/07), kao lex specialis u ovoj oblasti, pored ostalog, uređuje i statusna pitanja u vezi sa nevladnim organizacijama. Nevladine organizacije, bilo da se radi o nevladnim udruženjima ili nevladnim fondacijama, imaju status pravnog lica i to svojstvo stiće danom upisa u Registar.

Nevladina udruženja su neprofitne organizacije sa članstvom, koju osnivaju domaća i strana fizička i pravna lica, radi ostvarivanja pojedinačnih ili zajedničkih interesa ili radi ostvarivanja javnog interesa.

Nevladine fondacije su neprofitne organizacije bez članstva, koje osnivaju domaća i strana fizička i pravna lica, radi udruživanja sredstava i imovine u cilju ostvarivanja dobrotvorne i druge djelatnosti koja je od javnog značaja.

Nevladine organizacije stiće imovinu od članarine, dobrovoljnih priloga, poklona, finansijskih subvencija, ostavnine, kamata na uloge, dividendi, zakupnine i na druge zakonom dozvoljene načine. Zakonom je predviđena mogućnost da se nevladina organizacija bavi privrednom djelatnošću. Uslovi su da cijelokupnu dobit upotrijebi za ostvarivanje ciljeva zbog kojih je osnovana i da to čini na teritoriji Crne Gore. Ukoliko prihod od privredne djelatnosti prelazi iznos od 4000 eura u prethodnoj kalendarskoj godini ili ukoliko taj prihod prelazi iznos od 20% od ukupnog godišnjeg prihoda u prethodnoj kalendarskoj godini, nevladina organizacija ne može obavljati privrednu djelatnost. Nevladina organizacije dužne su, radi obavljanja privredne djelatnosti, da se registruju u Centralnom registru Privrednog suda u Podgorici.

Država pruža materijalnu pomoć nevladnim organizacijama i sredstva za tu pomoć se obezbjeđuju iz budžeta Crne Gore. Zakon o nevladnim organizacijama i Zakon o igrama na sreću (Sl. list RCG, br. 52/04 i Sl. list CG, br. 13/07), uz prateća podzakonska akta, regulišu pitanja raspodjele sredstava iz budžeta Crne Gore za finansiranje projekata NVO. U prethodnom periodu NVO su kao jedan od ključnih problema u raspodjeli isticale, između ostalog, nemogućnost učešća

predstavnika NVO u radu komisija za raspodjelu sredstava, pa je Vlada Crne Gore, na inicijativu Koalicije NVO "Saradnjom do cilja" donijela novu Uredbu o kriterijumima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću (Sl. list CG, br 45/08), kojom je stavila van snage Uredbu o bližim kriterijumima za utvrđivanje korisnika i način raspodjele dijela prihoda od igara na sreću (Sl. list RCG, br 46/05). Najznačajnija novina je to što su dva člana komisije za raspodjelu sredstava predstavnici NVO-a. Inače, raspodjelu sredstava od igara na sreću vrši komisija koju imenuje Vlada Crne Gore, konkurs za raspodjelu, kao i odluka o dodjeli objavljaju se u dnevnim novinama i na sajtu Ministarsrtva finansija. Uredbom su definisani procenti i oblasti za koje se sredstva dodjeljuju i to: oblast socijalne zaštite i humanitarne djelatnosti – 5%; oblast zadovoljavanja potreba lica sa invaliditetom – 40%; oblast razvoja sporta – 20%; oblast kulture i tehničke kulture – 10%; oblast vaninstitucionalnog obrazovanja i vaspitanja djece i omladine – 5%; i oblast doprinosa u borbi protiv droge i svih oblasti zavisnosti – 20%.

Odluka o bližim kriterijuma, načinu i postupku raspodjele sredstava Komisije Skupštine Crne Gore za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama reguliše pitanja raspodjele sredstava iz budžeta Crne Gore za finansiranje projekata NVO. Raspodjelu vrši Komisija za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama, koju imenuje Skupština Crne Gore, na predlog nadležnog radnog tijela, a na osnovu javnog konkursa koji se objavljuje u dnevnom listu čiji je osnivač Skupština Crne Gore. Komisija donosi odluku na osnovu projekta kojeg, uz prijavu za konkurs, podnose nevladine organizacije, cijeneći pri tome sljedeće kriterijume:

- doprinos projekta u ostvarivanju javnog interesa u određenoj oblasti;
- transparentnost i mogućnost kontrole realizacije projekta;
- kompatibilnost i projektna saradnja sa međunarodnim subjektima;
- preporuke eksperata iz relevantnih oblasti o ponuđenom projektu.

Zakonom o igrama na sreću je utvrđeno da će se najmanje 75% prihoda od igara na sreću, predviđenih za nevladine i druge organizacije, koristiti za finansiranje planova i programa NVO-a.

Takođe, projekti NVO-a finansiraju se i od strane pojedinih ministarstava i od strane lokalnih samouprava, na osnovu konkursa koji se objavljuju u dnevnim novinama.

Država Crna Gora je obezbijedila niz poreskih olakšica koje se tiču finansijskog aspekta djelovanja nevladinih organizacija. Zakon o porezu na dobit pravnih lica (Sl. list RCG, br. 65/01, 12/02, 80/04, i Sl. list CG, br. 40/08) definiše neoporezivu dobit nevladinih organizacija do 4000 Eura; Zakon o porezu na promet nepokretnosti (Sl. list RCG, br. 69/03 i Sl. list CG, br. 17/07), kojim je propisano da ovaj porez ne plaćaju NVO za nepokretnosti koje im služe za obavljanje programske aktivnosti za koje su osnovane; Zakon o administrativnim taksama (Sl. list RCG, br. 55/03, 128/03, 46/04, 81/05, 2/06 i Sl. list CG, br. 77/08 i 3/09), kojim su NVO oslobođene plaćanja taksi za ostvarivanje ciljeva za koje su osnovane; Zakon o porezu na dodatu vrijednost (Sl. list RCG, br. 65/01, 12/02, 38/02, 72/02, 21/03, 76/05, 4/06 i Sl. list CG, br. 16/07), kojim su, pod određenim uslovima, oslobođene plaćanja usluge NVO.

Kada je u pitanju članstvo u nevladinih organizacijama, ne postoje pravna, a ni faktička ograničenja. Što se tiče aktivnosti nevladinih organizacija, Ustavom Crne Gore (Sl. list CG, br. 1/07) je propisano da je zabranjeno djelovanje političkih i drugih organizacija (dakle, i nevladinih) koje je usmjereni na nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajemčenih sloboda i prava ili izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrepljivosti.

Takođe, Zakon o nevladnim organizacijama propisuje da se taj Zakon ne primjenjuje na političke organizacije, vjerske organizacije, sindikalne organizacije, sportske organizacije, poslovna udruženja, kao i organizacije i fondacije čiji je osnivač države.

c) Koja su, ukoliko postoje, dozvoljena opravdanja za bilo koje moguće ograničenje koje je postavljeno prilikom ostvarivanja ovih sloboda? Koje tijelo može da uvede ova ograničenja?

Ograničenje slobode udruživanja sprovodi se na osnovu odluke o zabrani rada političke partije ili nevladine organizacije koju donosi Ustavni sud Crne Gore. Postupak odlučivanja o zabrani rada političke partije ili nevladine organizacije, regulisan je Zakonom o Ustavnom суду (Sl. list CG, br. 64/08) i pokreće se predlogom koji mogu podnijeti: Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (Ombudsman), Savjet za odbranu i bezbjednost, organ državne uprave nadležan za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, kao i organ nadležana za upis u registar političke partije ili nevladine organizacije. Razlog zbog kojeg Ustavno sud može donijeti odluku o zabrani rada političke partije ili nevladine organizacije je sljedeći: ako je njihovo djelovanje usmjereni ili ima za cilj nasilno rušenje ustavnog poretka, narušavanje teritorijalne cjelokupnosti Crne Gore, kršenje zajemčenih ljudskih prava i sloboda ili izazivanje rasne, vjerske i druge mržnje i netrepeljivosti.

Ustavom Crne Gore (Sl. list CG, br. 1/07) je uspostavljeno ograničenje slobode političkog organizovanja za određene kategorije lica, na način što: sudija Ustavnog суда, sudija, državni tužilac i njegov zamjenik, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, član Savjeta Centralne banke, član Senata Državne revizorske institucije, profesionalni pripadnik Vojske, Policije i drugih službi bezbjednosti ne može biti član političke partije. Takođe, zabranjeno je političko organizovanje i djelovanje stranaca i političkih organizacija čije je sjedište van Crne Gore.

Zakonom o javnim okupljanjima (Sl. list RCG, br. 31/05), eksplicitno je utvrđeno da se sloboda zbora i drugog okupljanja građana može privremeno ograničiti radi zaštite prava drugih ljudi, javnog poretka i bezbjednosti, javnog morala, životne sredine i zdravlja ljudi. Dozvoljena ograničenja su utvrđena zakonom i u funkciji su obezbjeđenja javnog reda i mira kao legitimnog cilja i u potpunosti je u skladu sa članom 11 (1) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U cilju poštovanja prava i sloboda drugih članom 11 citiranog Zakona propisano je, da se privremeno može zabraniti održavanje javnog skupa ako:

- nije blagovremeno i uredno prijavljeno;
- je prijavljeno na prostorima na kojima se, u skladu sa ovim Zakonom, ne može održavati;
- su ciljevi usmjereni na kršenje zajemčenih sloboda i prava čovjeka ili podsticanje na upotrebu nasilja, nacionalnu, rasnu, vjersku i drugu mržnju ili netrpeljivost;
- postoji stvarna opasnost da bi održavanjem mirnog okupljanja bila ugrožena bezbjednost ljudi i imovine ili bi došlo do narušavanja javnog reda i mira u većem obimu;
- je to potrebno radi sprječavanja ugrožavanja zdravlja ljudi, na zahtjev organa državne uprave nadležnog za poslove zdravlja.

O zabrani održavanja mirnog okupljanja donosi se rješenje u kome se navode razlozi koji su uslovili zabranu održavanja skupa. Protiv rješenja o zabrani održavanja skupa je dozvoljena žalba.

d) Da li je ozakonjeno pravo za pristupanje ili nepristupanje sindikatima?

Pravo zaposlenih na slobodu sindikalnog udruživanja i djelovanja, bez odobrenja, uz upis kod nadležnog organa jemči se Ustavom Crne Gore.

Shodno navedenoj Ustavnoj odredbi Zakonom o radu je utvrđeno da zaposleni imaju pravo da po slobodnom izboru, bez predhodnog odobrenja, osnivaju svoje sindikalne organizacije i da se u njih učlanjuju, pod uslovima utvrđenim statutom i pravilima tih organizacija.

Pristupanje zaposlenih sindikalnoj organizaciji je na dobrovoljnoj osnovi.

Zakonom o Vojsci Crne Gore je zabranjeno sindikalno organizovanje licima na službi u Vojsci.

e) Kako se primjenjuje sloboda udruživanja (sindikati, strukovna udruženja) u državnoj upravi uopšteno, i posebno u vojski, policiji i pravosuđu?

Sloboda sindikalnog udruživanja objašnjena je pod podpitanjem d) primjenjuje se i u državnoj upravi, policiji i pravosuđu.

Državni službenici i namještenici, kojima pripadaju i zaposleni u Ministarstvu odbrane, Ministarstvu unutrašnjih poslova i javne uprave i zaposleni u Upravi policije, kao i zaposleni u pravosudnim organima, su sindikalno organizovani i registrovani kod Ministarstva rada i socijalnog staranja, i isti samostalno odlučuju o načinu udruživanja u Sindikat pravosuđa i uprave, koji štiti njihova prava iz rada i po osnovu rada.

Odredbom člana 51 Zakona o Vojsci Crne Gore propisano je da je licima na službi u Vojsci, zabranjeno sindikalno organizovanje.

85. Da li postoje mjere kojima se onemogućava da osoba bude premještena, protjerana ili izručena državi, kada postoji ozbiljan rizik da će on/ona biti podvrgnuti smrtnoj kazni, mučenju ili drugom nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni? Koja su tijela nadležna za utvrđivanje činjenica u takvim slučajevima i da li imaju odgovarajući institucionalni okvir kako bi efikasno djelovala? Ako je to slučaj, molimo pružite detaljne informacije.

Ustav Crne Gore propisuje da se stranac ne može protjerati iz Crne Gore tamo gdje mu zbog rase, vjere, jezika ili nacionalne pripadnosti prijeti osuda na smrtnu kaznu, mučenje, neljudsko ponižavanje, progon ili ozbiljno kršenje prava koja jemči crnogorski ustav.

Zakonom o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (Sl.list CG, br. 4/08) regulisan je postupak izručenje koji se primjenjuje u slučaju nepostojanja međunarodnog ugovora ili kada pojedina pitanja nijesu regulisana ugovorom. Zakon propisuje da nije dozvoljeno izručenje zbog političkog krivičnog djela, djela povezanog sa političkim krivičnim djelom ili vojnog krivičnog djela u smislu Evropske konvencije o ekstradiciji. Ukoliko je prema zakonu države molilje propisana smrtna kazna za djelo zbog kojeg se traži izručenje, izručenje se može odobriti samo ako ta država pruži garancije da smrtna kazna neće biti izrečena, odnosno izvršena.

Odluku kojom se dozvoljava izručenje, donosi Ministar pravde, koji neće dozvoliti izručenje lica koje u Crnoj Gori uživa pravo azila ili kad se može opravdano predpostaviti da bi lice čije se izručenje traži u slučaju izručenja bilo izloženo progonu ili kažnjavanju zbog svoje rase, vjere, državljanstva, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili zbog svojih političkih uvjerenja ili bi njegov položaj bio otežan zbog nekog od tih razloga.

Krivični zakonik (Sl.list RCG, br.70/03, 13/04, 47/06 i Sl.list CG, br. 40/08) kao mjeru bezbjednosti, propisuje mjeru protjerivanja stranca iz zemlje, čija je svrha da otkloni stanje ili uslove koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće vrši krivična djela. Sud može stranca koji je učinio krivično djelo protjerati sa teritorije Crne Gore za vrijeme od jedne do deset godina ili zauvijek, ako je učinio krivično djelo u povratu.

Ova mjeru se ne može izreći učiniocu koji uživa zaštitu u skladu sa ratifikovanim međunarodnim ugovorima.

Strancu koji nezakonito boravi u Crnoj Gori (bez vize, odobrenja boravka ili drugog zakonskog osnova), na osnovu Zakona o strancima (Sl.list CG, br. 82/08), Policija će rješenjem odrediti rok u kojem je obavezan da napusti teritoriju Crne Gore. Protiv rješenja može se izjaviti žalba, koja ne odlaže izvršenje rješenja (član 62 Zakona)

Stranca koji nezakonito boravi u Crnoj Gori ili ne napusti Crnu Goru roku koji mu je određen, Policija će prinudno udaljiti (član 64 Zakona)

Stranac se ne može prinudno udaljiti u državu u kojoj bi mu bio ugrožen život ili sloboda zbog rase, vjere ili nacionalnosti, pripadnosti posebnoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja ili u kojoj bi mogao biti podvrgnut mučenju, neljudskom i ponižavajućem postupanju i kažnjavanju. (član 65 Zakona).

Nadalje, Zakonom o azilu (Sl.list CG, br. 45/06) propisana je zabrana vraćanja i protjerivanja. Lice kome je azil dat ili kojim je azil prestao ili je ukinut ne smije biti vraćeno ili protjerano na granicu države u kojoj bi njegov život ili sloboda bili ugroženi zbog rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkih mišljenja, gdje bi mogao biti izložen mučenju, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju ili bi njegov/njen život, bezbjednost ili sloboda bili ugroženi nasiljem opštih razmjera, spoljnom agresijom, unutrašnjim sukobima, masovnim ugrožavanjem ljudskih prava ili drugim okolnostima koje ozbiljno ugrožavaju život, bezbjednost ili slobodu.

86. Koji su koraci preduzeti kako bi se spriječila diskriminacija zasnovana na pripadnosti nacionalnoj manjini, etničkom ili socijalnom porijeklu, polu, rasu, boji kože, genetskim osobinama, jeziku, vjeroispovijesti ili uvjerenju, političkom ili nekom drugom mišljenju, imovini, rođenju, invalidnosti, dobi ili seksualnoj orientaciji? Da li je Crna Gora uspostavila specijalizovane službe za borbu protiv diskriminacije? Ukoliko jeste, koji je institucionalni kontekst, sastav, funkcija i nadležnost tih službi?

U cilju spriječavanja diskriminacija zasnovane na pripadnosti nacionalnoj manjini, etničkom ili socijalnom porijeklu, polu, rasu, boji kože, genetskim osobinama, jeziku, vjeroispovijesti ili uvjerenju, političkom ili nekom drugom mišljenju, imovini, rođenju, invalidnosti, dobi ili seksualnoj orientaciji, Crna Gora preuzima niz mjera koje uključuju: zakonodavne i strateške mjere, edukativno-promotivne mjere i institucionalne mjere, koje se odnose na uspostavljanje odgovarajućih institucija, u čijoj nadležnosti je spriječavanje diskriminacije, saradnja sa nevladinim organizacijama i saradnja sa međunarodnim institucijama.

1. Zakonodavne mjere

Ustav Crne Gore, kao najviši pravni instrument nacionalnog zakonodavstva, zabranjuje svaku neposrednu i posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu (član 8). Takođe, istim članom je omogućeno donošenje propisa i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju, te da se ti propisi i mjere neće smatrati diskriminacijom (pozitivna diskriminacija, afirmativna akcija). Ove posebne mjere imaju ograničeno temporalno dejstvo, tj. mogu se primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete. Članom 17 Ustava garantovana je jednakost svih pred zakonom, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo, što predstavlja jednu od najvećih vrijednosti ustavnog poredka Crne Gore. Ustavom je svakom garantovano pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda (član 19). Ustav je izričito zabranjuje izazivanje ili podsticanje mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu (član 7). Ograničenje ostvarivanja pojedinih ljudskih prava i sloboda za vrijeme proglašenog ratnog ili vanrednog stanja, ne smije se činiti po osnovu pola, nacionalnosti, rase, vjere, jezika, etničkog ili društvenog porijekla, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja ili bilo kakvog drugog ličnog svojstva (član 25). Članom 50 Ustava definisano je da nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obaveštavanja samo ako je to neophodno radi, između ostalog, i spriječavanja propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije. Takođe, Ustav je zabranio djelovanje političkih i drugih organizacija čije je djelovanje usmjereno na izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.

Crna Gora je prihvatile većinu međunarodnih ugovora za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i sloboda. Prema Ustavu Crne Gore, potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretkta, a po pravnoj snazi su iznad zakona. U području suzbijanja diskriminacije, Crna Gora je pristupila sljedećim međunarodnim konvencijama: Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965.godine, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979.godine, Konvencija o

pravima djeteta iz 1989.godine, Međunarodna konvencija o suzbijanju i kažnjavanju zločina apartheida iz 1973.godine, Konvencija Međunarodne organizacije rada (br. 100) o jednakim platama za muškarce i žene iz 1951.godine, Konvencija Međunarodne organizacije rada (br. 111) o zabrani diskriminacije u zvanju i zapošljavanju iz 1958.godine, UNESCO konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju iz 1960.godine, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950.godine, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina iz 1995.godine.

Uz Ustav i međunarodne ugovore, nacionalno zakonodavstvo sadrži niz zakona, čijim odredbama se zabranjuje diskriminacija, promoviše jednakost i utvrđuju anti-diskriminacione mjere. Najznačajniji zakonski akti u pravnom sistemu Crne Gore, kojim se zabranjuje diskriminacija i promoviše jednakost su:

- **Zakon o manjinskim pravima i slobodama** pripadnicima manjina garantuje ravnopravnost sa drugim državljanima i uživanje jednakih zakonskih zaštita. Takođe, ovaj zakon zabranjuje svaku posrednu i neposrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovjesti, političkog ili drugog ubjedjenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.
- **Zakonom o zapošljavanju** predviđeno je da nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje su jednakih bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo uvjerenje, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.
- **Zakonom o radu** je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo (član 5). Ovaj Zakon je bliže odredio ove diskriminacije. Kao neposredna diskriminacija smatra se svako postupanje uzrokovanog nekim od osnova kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji. Posredna diskriminacija, u smislu ovog Zakona, postoji kada određena odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, lice koje traži zaposlenje kao i zaposleno lice, zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja (član 6). Ovi oblici diskriminacije zabranjeni su u odnosu na uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla; uslove rada i sva prava iz radnog odnosa; obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje; napredovanje na poslu; otkaz ugovora o radu. Shodno članu 10 Zakona o radu u slučajevima diskriminacije lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom, u skladu sa zakonom.
- **Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti** predviđeno je da su u ostvarivanju prava iz socijalne i dječje zaštite svi građani jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili druga lična svojstva.
- **Zakonom o zdravstvenoj zaštiti** propisano je da su u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu građani jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo.
- **Zakonom o rodnoj ravnopravnosti** je definisan i uređen način obezbjeđivanja i ostvarivanje prava po osnovu rodne ravnopravnosti i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života.
- Zakona iz oblasti **obrazovanja** (Opšti zakon o vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o srednjoj školi, Zakon o visokom obrazovanju), kao i set zakona iz oblasti **medija** (Zakon o medijima, Zakon o radiodifuziji, Zakon o javnim servisima Radio i Televizija Crne Gore), takođe sadrže nediskriminatorski pristup u ostvarivanju prava iz ovih oblasti.

Diskriminacija je u pravnom poretku Crne Gore inkriminisana krivičnim zakondavstvom. **Krivični zakonik** sadrži nekoliko odredbi kojima se inkriminiše svako širenje ideja zasnovano na superiornosti rase i mržnji, svako podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i sva djela nasilja sa

rasističkom pozadinom. U Krivičnom zakoniku od člana 158, zaključno sa članom 182, propisana su krivična djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina, a to su: povreda prava upotrebe jezika i pisma, povreda ravnopravnosti, povreda slobode izražavanja nacionalne ili etničke pripadnosti, povreda slobode isповijedanja vjere i vršenja vjerskih obreda, protivpravno lišenje slobode, povreda slobode kretanja i nastanjivanja, otmica, prinuda, iznuđivanje iskaza, mučenje i zlostavljanje, ugrožavanje sigurnosti, narušavanje nepovredivosti stana, protivzakonito pretresanje, neovlašćeno otkrivanje tajne, povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki, neovlašćeno prisluškivanje i snimanje, neovlašćeno fotografisanje, neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka, neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka, povreda prava na podnošenje pravnog sredstva, povreda slobode govora i javnog istupanja, sprečavanje štampanja i rasturanja štampanih stvari i emitovanje programa, sprečavanje objavljivanja odgovora i ispravke, sprečavanje javnog skupa, sprečavanje političkog, sindikalnog i drugog organizovanja i djelovanja. Posebno je članom 158 Krivičnog zakonika apostrofirana zabrana diskriminacije:

(1) Ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čovjeka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti, kazniće se zatvorom do tri godine.

(2) Ako djelo iz stava 1 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Takođe, članom 443 su definisane kaznene mjere za kršenje osnovnih prava i sloboda, i to:

(1) Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu krši osnovna ljudska prava i slobode zajamčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i ratifikovanim međunarodnim ugovorima od strane SCG, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se ko vrši proganjanje organizacija ili pojedinaca zbog njihovog zalaganja za ravnopravnost ljudi.

(3) Ko širi ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagira rasnu mržnju ili podstiče na rasnu diskriminaciju, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine.

2. Strateška dokumenta

Vlada je usvojila više strategija i akcionalih planova u različitim oblastima koje su od značaja za suzbijanje diskriminacije. Među najznačajnijim su: Strategija manjinske politike (2008-2012); Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012); Nacionalni akcioni plan za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ u Republici Crnoj Gori; Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2008-2012); Strategija razvoja i redukcija siromaštva (2003-2007); Nacionalni plan akcije za mlade (2007-2011); Nacionalni plan akcije za djecu (2004-2010); Nacionalni program prevencije neprihvatljivog ponašanja djece i mladih u Crnoj Gori (2004-2006); Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i interno raseljenih lica u Crnoj Gori (2005- 2008); Strategija za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-2011); Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori (2008-2012); Strategija integracije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2016); Akcioni plan Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2009); Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2008-2012); Nacionalni strateški odgovor na droge (2008-2012); itd.

3. Edukativno promotivne mjere

Edukativno promotivne mjere u cilju suzbijanja diskriminacije po svim osnovama uključuju niz aktivnosti, prije svega edukativne aktivnosti (novi koncept obrazovanja i uvođenje građanskog obrazovanja u formal sistem, seminari, predavanja, radionice...), kampanje za podizanje svijesti javnosti, aktivnosti nevladinih organizacija, međunarodna saradnja crnogorskih državnih organa sa međunarodnim organizacijama, državama i međunarodnim nevladnim organizacijama.

Aktivnosti nevladinih organizacija u promovisanju tolerancije, suzbijanju diskriminacije i pružanju pomoći žrtvama diskriminacije je potrebno posebno naglasiti među ostalim mjerama. Te aktivnosti

većinom provode nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava i promovisanjem nediskriminacije, organizacijom seminara, radionica, treninga i ostvarivanjem projekata koji za svrhu imaju promociju jednakosti.

Mediji imaju veoma važnu ulogu u podizanju svijesti u javnosti na promovisanju tolerancije i potrebi suzbijanja diskriminacije. Sadržaji programa na javnim servisima Radio i Televizija Crne Gore umnogome oslikavaju Crnu Goru kao multinacionalnu, multietničku, multikulturalnu državu. Medijske kampanje koje sprovode državni organi (samostalno ili u saradnji sa nevladim organizacijama i međunarodnim organizacijama) rezultiraju upoznavanjem javnosti i podizanjem svijesti o šarolikosti crnogorskog društva. Najznačajnije medijske kampanje na promovisanju jednakosti i anti-diskriminaciji u proteklom periodu su bile: "Svi zajedno u školu", "Stvarno", "Dekada uključenja Roma", "Dosta", "16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama", "Rodna ravnopravnost-temeljna vrijednost demokratske Crne Gore"...

4. Institucionalni sistem

- **Vlada Crne Gore** – sva ministarstva i drugi organi državne uprave, iz domena svoje nadležnosti i djelovanja, u sprovođenju normativnih akata imaju imepartiv garancija jednakosti i nediskriminacije. Suzbijanjem diskriminacije, kao osnovom za ukupno poštovanje garantovanih ljudskih prava i sloboda, u skladu sa svojim nadležnostima bave se Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo pravde, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete i nauke, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo kulture, sporta i medija, Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave, Uprava policije, Zavod za izvršenje krivičnih sankcija, Zavod za zbrinjavanje izbjeglica, Zavod za zapošljavanje, Uprava za kadrove, itd. S obzirom na osjetljivost pitanja položaja manjinskih nacionalnih zajednica (pogotovo Roma) i rodne ravnopravnosti, u okviru Ministarstva za ljudska i manjinska prava oformljena su dva nezavisna odjeljenja, Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava RAE populacije.
- **Skupštinski Odbor za ljudska prava i slobode** - razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata i druga pitanja koja se odnose na: slobode i prava čovjeka i građanina, sa posebnim osvrtom na manjinska prava, primjenu potvrđenih međunarodnih akata koji se odnose na ostvarivanje, zaštitu i unapređivanje ovih prava; prati ostvarivanje dokumenata, mjera i aktivnosti za unaprjeđivanje nacionalne, etničke i druge ravnopravnosti, posebno u oblasti obrazovanja, zdravstva, informisanja, socijalne politike, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja i sl; učestvuje u pripremi i izradi dokumenata i usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa standardima u evropskom zakonodavstvu; sarađuje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenta i nevladim organizacijama iz ove oblasti.
- **Zaštitnik ljudskih prava i sloboda** - štiti ljudska prava i slobode zajemčene Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja. To je organ kojem se građani mogu lako, bez posebnih formalnosti i troškova, obratiti za brzu i efikasnu intervenciju ali, takođe, može postupati i po sopstvenoj inicijativi. Postupak pred Zaštitnikom je povjerljiv i niko ko podnese pritužbu ili učestvuje na bilo koji način u postupku koji sprovodi Zaštitnik ne može zbog toga biti pozvan na odgovornost niti se po tom osnovu dovesti u nepovoljan položaj. Sa svojim nalazima, stavovima i mišljenjima on upoznaje Parlament i širu javnost, čime doprinosi otvaranju i transparentnosti javne uprave i drugih javnih službi i organa prema Parlamentu, Vladi, javnosti i građanima. Prema sadašnjim normativnim rješenjima Zaštitnik ima dva zamjenika, od kojih se jedan bavi zaštitom manjinskih prava.
- **Pravosudni sistem** - U Crnoj Gori sudsku vlast vrši 15 Osnovnih sudova, dva Viša, dva Privredna, Apelacioni, Upravni i Vrhovni sud, u okviru svojih nadležnosti, utvrđenih zakonom. Ustavnom суду se najvišim pravnim aktom, uz tradicionalnu ulogu kontrole ustavnosti, dodjeljuje nadležnost da odlučuje, ne samo o usaglašenosti zakona i drugih opštih akata sa Ustavom, već i sa potvrđenim međunarodnim ugovorima, a u cilju obezbjeđenja visokog stepena zaštite ljudskih prava i sloboda uvodi se institute ustavne žalbe, kao pravnog sredstva o komeće odlučivati Ustavni sud. Svakome se daje mogućnost da se zbog povrede ljudskih prava i sloboda obrati Ustavnom суду, nakon što su iscrpljena

pravna sredstva pred drugim državnim organima. Po završetku postupaka pred domaćim pravosudnim organima, odnosno po iscrpljivanju svih pravnih sredstava, kako u upravnom tako i u sudskom postupku, nezadovoljna strana ima pravo da pokrene postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava pri Savjetu evrope. Pravo na pristup građana Crne Gore Evropskom суду за ljudska prava proizilazi iz činjenice da je Crna Gora ratifikovala Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

- **NVO** – Borbom protiv diskriminacije u različitim oblastima bavi se i niz nevladinih organizacija. S obzirom da je data mogućnost registrovanja NVO za neograničen broj oblasti, NVO nijesu u obavezi da se „opredijele“ za određene sektore ili područja djelovanja, tako da se u njihovim statutima i osnivačkim aktima, koje moraju dostaviti uz zahtjev za upis u registar kod nadležnog organa - Ministartsva unutrašnjih poslova i javne uprave, nalazi široka lepeza područja djelovanja, i to vrlo različitih i raznorodnih. Ipak, analizom podataka iz jedinstvenog Registra NVO-a, na posredan i neposredan način svoje djelatnosti usmjerene na antidiskriminaciju od svih upisanih NVO obavlja približno 2,5-3% nevladinih organizacija.

87. Molimo vas da navedete detalje o zakonskim mjerama koje osiguravaju ravnopravnost muškaraca i žena, naročito ravnopravnost u područjima kao što su zapošljavanje, rad i plata.

Ustavom Crne Gore je utvrđeno da država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti (član 18). S tim u vezi je i ustavno načelo zabrane svake neposredne ili posredne diskriminacija, po bilo kom osnovu. Pri tome, neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštitu lica koja su po bilo kojem osnovu u nejednakom položaju. Za ostvarivanje rodne ravnopravnosti značajno je ustavno određenje po kojem su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretku (član 9).

Zakon o rodnoj ravnopravnosti usvojen je 27. jula 2007. godine (Sl.listu RCG br. 46/07). Ovaj Zakon predstavlja prvi antidiskriminacioni zakon u Crnoj Gori i najznačajniji mehanizam za eliminaciju diskriminacije po osnovu pola i uspostavljenje rodne ravnopravnosti. Zakonom je, kao najvažniji institucionalni mehanizam za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, ustanovljen organ državne uprave nadležan za poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti, a to je Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti su propisani efikasni mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti, uzimajući u obzir ne samo odredbe ovog Zakona, već i odredbe zakona kojima su ili će u sistem državne uprave biti uvedene antidiskriminacione norme. U cilju eliminacije diskriminacije po osnovu pola i postizanja rodne ravnopravnosti, Zakonom su utvrđene obaveze državnih organa, organa državne uprave i lokalne samouprave, javnih ustanova, javnih preduzeća i drugih pravnih lica koja vrše javna ovlašćenja radi postizanja cilja postavljenog ovim Zakonom. U Zakonu je istaknuta i uloga civilnog sektora i dat značajan prostor za djelovanje nevladinih organizacija u ukupnim aktivnostima na postizanju rodne ravnopravnosti.

Kada je u pitanju ravnopravnost u područjima kao što su zapošljavanje, rad i plata ona je regulisana Zakonom o radu (Sl. list CG, br. 49/08) i Zakonom o zapošljavanju (Sl. list RCG, br. 5/02, 21/08). Zakonom o radu zabranjuje se neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol. Diskriminacija u smislu ovog Zakona zabranjena je u odnosu na: a) uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla; b) uslove rada i sva prava iz radnog odnosa; c) obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje; d) napredovanje na poslu; e) otkaz ugovora o radu. Isti Zakon zabranjuje uznemiravanje i seksualno uznemiravanje na radu i u vezi sa radom. Članom 9 Zakona o radu definisana je pozitivna diskriminacija. Shodno odredbama Zakona o zapošljavanju (čl. 3) nezaposlena lica u ostvarivanju prava na zaposlenje su jednaka, bez obzira na pol.

88. Koliko vremena u prosjeku osoba može biti zadržana u pritvoru prije nego bude dovedena pred nadležno zakonsko tijelo? Kolika je prosječna dužina vremena između zakonitog hapšenja i lišenja slobode neke osobe i njenog suđenja?

Prema važećem Zakoniku o krivičnom postupku (Sl. list CG, br. 71/03 i 47/06) ovlašćeni policijski službenici mogu neko lice lišiti slobode, ako postoji bilo koji od razloga za određivanje pritvora, ali su dužni da to lice, bez odlaganja, uz krivičnu prijavu, sprovedu istražnom sudiji. Policija može izuzetno zadržati lice lišeno slobode radi prikupljanja obavještenja ili saslušavanja u svojstvu osumnjičenog i to najduže 48 sati od časa lišenja slobode. Policija je dužna odmah, a najkasnije u roku od dva sata, donijeti i uručiti rješenje o zadržavanju: zadržanom licu i njegovom braniocu. Osumnjičeni mora imati branioca čim policija doneše rješenje o zadržavanju. Protiv tog rješenja osumnjičeni i branioci imaju pravo žalbe istražnom sudiju, koji je o žalbi dužan odlučiti u roku od četiri sata od dana prijema žalbe. O zadržavanju, policija je dužna obavijestiti istražnog sudiju i državnog tužioca, a istražni sudija može zahtijevati da mu policija odmah sproveđe zadržano lice. Ukoliko policija u roku od 48 sati ne podnese krivičnu prijavu i sproveđe zadržano lice istražnom sudiju, dužna je zadržano lice da pusti na slobodu.

Novi Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list CG, br. 57/09) koji će početi da se primjenjuje 26. avgusta 2010. godine uvodi novi koncept istrage koja neće više biti vođena od strane istražnog sudije (sudska istraga) već je voditi državni tužilac (tužilačka istraga). U tom smislu, ovdje je došlo do određenih promjena u odnosu na trenutno važeći Zakonik u skladu sa promjenom koncepta istrage koju uvodi novi Zakonik. Prema novom Zakoniku, ovlašćeni policijski službenici mogu neko lice lišiti slobode, ako postoji neki od razloga za određivanje pritvora, ali su dužni da o tome odmah obavijeste državnog tužioca, sačine službenu zabilješku koja obavezno sadrži vrijeme i mjesto lišenja slobode i da to lice, bez odlaganja sprovedu državnom tužiocu. Prilikom dovođenja ovlašćeni policijski službenik će državnom tužilcu predati službenu zabilješku, a državni tužilac će u zapisnik unijeti i izjavu lica lišenog slobode o vremenu i mjestu lišenja slobode. U slučaju da lice lišeno slobode ne bude sprovedeno državnom tužiocu, u roku od 12 časova od časa lišenja slobode, policija je dužna da to lice pusti na slobodu. Osumnjičenog lišenog slobode državni tužilac može zadržati ako ocijeni da postoji neki od razloga za određivanje pritvora, a najduže 48 časova od časa lišenja slobode. Zadržanom licu i braniocu državni tužilac će odmah, a najkasnije u roku od dva časa donijeti i uručiti rješenje o zadržavanju. Protiv rješenja o zadržavanju osumnjičeni i braničići imaju pravo žalbe koja se sa spisima predmeta odmah dostavlja sudiji za istragu. Sudija za istragu je dužan da o žalbi odluči u roku od četiri časa od kad je primio žalbu. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja. Kad državni tužilac doneše rješenje o zadržavanju, a ocijeni da i dalje postoje razlozi za određivanje pritvora, predložiće sudiji za istragu da osumnjičenom odredi pritvor. Ovaj predlog dostavlja se sudiji za istragu prije isteka roka zadržavanja. U ovom roku sudiji za istragu mora biti dovedeno zadržano lice. Sudija za istragu će, u prisustvu državnog tužioca, saslušati lice lišeno slobode o svim okolnostima od značaja za donošenje odluke o određivanju pritvora i odmah poslije saslušanja, a najkasnije u roku od 24 časa od kad mu je to lice dovedeno, odlučiti da li će odrediti pritvor ili odbiti predlog za određivanje pritvora.

Prosječno trajanje pritvora u predmetima koji su pravosnažno završeni u toku 2008. godine je: 70,51 dan. Kod osnovnih sudova prosječno trajanje pritvora je: 46,74 dana, a kod viših sudova: 246,41 dan. Prema podacima dobijenim od sudova u svim pritvorskim predmetima (koji su pravosnažno završeni i koji su u toku) u toku 2008. godine pritvor je od dana zakonitog lišenja slobode do prvog sudjenja prosječno trajao: 77,71 dan.

89. Do koje je mjere osigurana podrška žrtvi?

Ustav Crne Gore jemči i štiti prava i slobode. Svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda. Podrška žrtvi u pravnom sistemu Crne Gore regulisana je kroz Zakonik o krivičnom postupku, Krivični zakonik i Zakon o obligacionim odnosima.

U Zakoniku o krivičnom postupku propisano je da oštećeni ima pravo da podnese predlog da se u krivičnom postupku ostvari njegov imovinskopopravni zahtjev koji proizilazi iz krivičnog djela. Sud će prihvati taj predlog ako se time ne bi znatno odugovlačio postupak. Prema članu 234 Zakonika o krivičnom postupku imovinskopopravni zahtjev može se odnositi na naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj određenog pravnog posla. Članom 235 propisano je da predlog za ostvarivanje imovinskopopravnog zahtjeva u krivičnom postupku može podnijeti lice koje je ovlašćeno da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku.

Članom 236 Zakonika o krivičnom postupku propisano je da se predlog za ostvarivanje imovinskopopravnog zahtjeva podnosi državnom tužiocu, odnosno суду pred kojim se vodi krivični postupak najkasnije do završetka glavnog pretresa pred prvostepenim sudom. Lice ovlašćeno za podnošenje predloga dužno je da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze. Ako ovlašćeno lice nije podnijelo predlog za ostvarivanje imovinskopopravnog zahtjeva u krivičnom postupku do podizanja optužbe, obavijestiće se da može taj predlog podnijeti do završetka glavnog pretresa.

Do završetka glavnog pretresa ovlašćena lica mogu odustati od predloga za ostvarivanje imovinskopopravnog zahtjeva u krivičnom postupku i ostvarivati ga u parničnom postupku. U slučaju odustanka od predloga, takav predlog se ne može ponovo podnijeti.

Prilikom utvrđivanja imovinskopopravnog zahtjeva sud pred kojim se vodi postupak saslušaće okrivljenog o činjenicama navedenim u predlogu i ispitaće okolnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinskopopravnog zahtjeva. Sud je dužan da prikupi dokaze i utvrdi šta je potrebno za odlučivanje o zahtjevu i prije nego što je podnesen takav predlog. Ako bi se utvrđivanjem imovinskopopravnog zahtjeva znatno odugovlačio krivični postupak, sud će se ograničiti na prikupljanje onih podataka čije utvrđivanje kasnije ne bi bilo moguće ili bi bilo znatno otežano.

Prema članu 239 Zakonika o krivičnom postupku o imovinskopopravnom zahtjevu odlučuje sud. U presudi kojom okrivljenog oglašava kriminu sud može ovlašćenom licu dosuditi imovinskopopravni zahtjev u cjelini ili djelimično, a za preostali dio uputiti na parnični postupak. Ako činjenice utvrđene u krivičnom postupku ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za djelimično presuđenje, a njihovo utvrđivanje bi vodilo znatnom odugovlačenju postupka, sud će ovlašćeno lice uputiti da imovinskopopravni zahtjev u cjelini može da ostvaruje u parničnom postupku. Takođe kada sud doneće presudu kojom se okrivljeni oslobađa od optužbe ili kojom se optužba odbija ili kad rješenjem obustavi krivični postupak, uputiće ovlašćeno lice da imovinskopopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku.

Sud može u toku krivičnog postupka ili po njegovom okončanju, bez obzira na vrstu odluke koju je donio uputiti oštećenog, odnosno lice koje je podnijelo imovinskopopravni zahtjev i okrivljenog da pokušaju da svoj sporni odnos koji je predmet tog zahtjeva rješe u postupku posredovanja u skladu sa zakonom kojim se uređuju pravila postupka posredovanja.

Prema članu 240 Zakonika o krivičnom postupku ako se imovinskopopravni zahtjev odnosi na povraćaj stvari, a sud ustanovi da stvar pripada oštećenom i da se nalazi kod okrivljenog ili kod nekog od učesnika u krivičnom djelu ili kod lica kome su je oni dali na čuvanje, u presudi će odrediti da se stvar preda oštećenom.

Prema članu 241 navedenog zakonika ako se imovinskopopravni zahtjev odnosi na poništaj određenog pravnog posla, a sud nađe da je zahtjev osnovan, izreći će u presudi potpun ili djelimični poništaj tog pravnog posla, sa posljedicama koje otuda proističu, ne dirajući u prava trećih lica.

Oštećeni može uz imovinskopopravni zahtjev predložiti da se u krivičnom postupku odrede privremene mjere obezbjeđenja imovinskopopravnog zahtjeva nastalog uslijed izvršenja krivičnog djela, što je regulisano članom 243 Zakonika o krivičnom postupku. Rješenje kojim se određuju privremene mjere u istrazi donosi sudija za istragu. Poslije podignute optužnice rješenje donosi, van glavnog pretresa, predsjednik vijeća, a na glavnem pretresu vijeće.

Ako se radi o stvarima koje nesumnjivo pripadaju oštećenom, a ne služe kao dokaz u krivičnom postupku, predaje se oštećenom i prije završetka postupka. Ako se više oštećenih spore o pravu

svojine, uputiće se na parnični postupak, a sud će u krivičnom postupku odrediti samo čuvanje stvari kao privremenu mjeru obezbjeđenja. Stvari koje služe kao dokaz oduzeće se privremeno i po okončanju postupka vratiti vlasniku. Ako je ovakva stvar neophodno potrebna vlasniku, ona mu se može vratiti i prije okončanja postupka, uz obavezu da je na zahtjev doneše.

Član 254 Zakonika o krivičnom postupku propisuje da ako oštećeni ima zahtjev prema trećem licu zbog toga što se kod njega nalaze stvari pribavljene krivičnim djelom ili zbog toga što je ono uslijed krivičnog djela došlo do imovinske koristi, sud može u krivičnom postupku, na predlog ovlašćenih lica i po odredbama zakona kojim je uređen izvršni postupak odrediti privremene mjere obezbjeđenja i prema tom trećem licu.

Na učestvovanje i saslušanje oštećenog u krivičnom postupku shodno se primenjuju odredbe kojima je regulisano zaštita svjedoka od zastrašivanja kao i posebni načini učestvovanja i saslušanja zaštićenog svjedoka, kao što su saslušavanje svjedoka pod pseudonimom, saslušanje uz pomoć tehničkih uređaja (zaštitni zid, uređaji za promjenu glasa, uređaji za prenos slike i zvuka) i slično.

Zaštita oštećenog garantovana je i Krivičnim zakonikom Crne Gore kojim je u članu 114 propisano da ako je u krivičnom postupku usvojen imovinskopravni zahtjev oštećenog, sud će izreći oduzimanje imovinske koristi samo ukoliko ona prelazi dosuđeni imovinskopravni zahtjev oštećenog u tom iznosu. Oštećeni koji je u krivičnom postupku u pogledu svakog imovinskopravnog zahtjeva upućen na parnicu može tražiti da se namiri iz oduzete imovinske koristi, ako pokrene parnicu u roku od šest mjeseci od dana pravosnažnosti odluke kojom je upućen na parnicu i ako u roku od tri mjeseca od dana pravosnažnosti odluke kojom je usvojen njegov imovinskopravni zahtjev zatraži namirenje iz oduzete imovinske koristi. Oštećeni koji u krivičnom postupku nije podnio imovinskopravni zahtjev može zahtijevati namirenje iz oduzete imovinske koristi, ako je radi utvrđivanja svog zahtjeva pokrenuo parnicu u roku od tri mjeseca od dana saznanja za presudu kojom je izrečeno oduzimanje imovinske koristi, a najdalje u roku od tri godine od dana pravosnažnosti odluke o oduzimanju imovinske koristi i ako u roku od tri mjeseca od dana pravosnažnosti odluke kojom je usvojen njegov imovinskopravni zahtjev zatraži namirenje iz oduzete imovinske koristi.

Zakonom o obligacionim odnosima regulisani su i posebni slučajevi odgovornosti, kao što je odgovornost uslijed terorističkih akata, javnih demonstracija ili manifestacija gdje je država čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spriječe štetu odgovorna za štetu nastalu smrću, tjelesnom povredom ili oštećenjem, odnosno uništenjem imovine fizičkog lica uslijed terorističkih akata, kao i prilikom javnih demonstracija i manifestacija.

90. Koje garancije postoje kako bi se osiguralo javno saslušanje pred sudom? Navedite detaljne okolnosti u kojima se mogu nametnuti ograničenja javnom proglašenju presude i mjeru u kojoj se to događa.

Ustav Crne Gore propisuje da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom. Takođe, Ustavom je utvrđeno da je rasprava pred sudom javna i presude se izriču javno. Izuzetno, sud može isključiti javnost sa rasprave ili njenog dijela iz razloga koji su nužni u demokratskom društvu, samo u obimu koji je potreban: u interesu morala; javnog reda; kada se sudi maloljetnicima; radi zaštite privatnog života stranaka; u bračnim sporovima; u postupcima u vezi sa starateljstvom ili usvojenjem; radi čuvanja vojne, poslovne ili službene tajne i zaštite bezbjednosti i odbrane Crne Gore. Javnost sudskog postupka obezbjeđena je u skladu sa ustavom i Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o parničnom postupku.

Zakonik o krivičnom postupku (Sl. list RCG, br.71/03, 7/04 i 47/06) propisuje da je glavni pretres javan. Od otvaranja zasjedanja pa do završetka glavnog pretresa vijeće može, u svaku dobu, po službenoj dužnosti ili po predlogu stranaka, ali uvijek po njihovom saslušanju, isključiti javnost za cio glavni pretres ili jedan njegov dio, ako je to potrebno radi čuvanja tajne, čuvanje javnog reda, zaštite morala, zaštite interesa maloljetnika ili zaštite ličnog ili porodičnog života okrivljenog ili

oštećenog. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke, oštećenog, njihove zastupnike i branioca. Vijeće može dozvoliti da glavnom pretresu na kome je javnost isključena prisustvuju pojedina službena lica i naučni radnici, a na zahtjev optuženog, može to dozvoliti i njegovom bračnom drugu i njegovim bliskim srodnicima i licu sa kojim živi u vanbračnoj zajednici. Predsjednik vijeća upozorit će lica koja prisustvuju glavnom pretresu na kome je javnost isključena da su dužna da kao tajnu čuvaju sve ono što su na pretresu saznala i ukazaće im da odavanje tajne predstavlja krivično djelo. Odluku o isključenju javnosti donosi vijeće rješenjem, koje mora biti obrazloženo i javno objavljeno takođe je propisano da ako je javnost na glavnom pretresu bila isključena, izreka presude će se uvijek pročitati u javnom zasjedanju. Vijeće će odlučiti da li će isključiti javnost prilikom objavljivanja razloga presude.

Bitna povreda odredaba krivičnog postupka postoji ako je protivno zakonu bila isključena javnost na glavnom pretresu, što uvijek dovodi do ukidanja presude u slučajevima nezakonito isključene javnosti.

Zakonom o parničnom postupku (Sl. list RCG, br. 22/04 i 76/06), propisano je da je glavna rasprava javna. Raspravi mogu prisustvovati samo punoljetna lica. Sud može isključiti javnost za cijelu glavnu raspravu ili jedan njen dio, ako to zahtijevaju interesi čuvanja državne, službene, poslovne ili lične tajne, interesi javnog reda ili razlozi morala. Sud može isključiti javnost i u slučaju kad se mjerama za održavanje reda ne bi moglo obezbijediti nesmetano održavanje rasprave. Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke, njihove zakonske zastupnike, punomoćnike i umješače. Sud može dozvoliti da glavnoj raspravi na kojoj je javnost isključena prisustvuju pojedina službena lica kao i naučni i javni radnici, ako je to od interesa za njihovu službu, odnosno naučnu ili javnu djelatnost. U slučaju isključenja javnosti, na zahtjev stranke, sud može dozvoliti da raspravi prisustvuju najviše dva lica koja ona označi. Sud će upozoriti lica koja prisustvuju raspravi na kojoj je javnost isključena da su dužna da kao tajnu čuvaju sve ono što su na raspravi saznala i ukazaće im na posljedice odavanja tajne. O isključenju javnosti odlučuje sud rješenjem koje mora biti obrazloženo i javno objavljeno. Protiv rješenja o isključenju javnosti nije dozvoljena posebna žalba.

Bitna povreda odredaba parničnog postupka postoji ako je protivno zakonu bila isključena javnost na glavnoj raspravi što predstavlja razlog za izjavljivanje žalbe i uvijek dovodi do ukidanja presude u slučajevima nezakonito isključene javnosti.

91. Da li je prepostavka nevinosti centralni dio vašeg krivičnog pravosuđa i, ukoliko jeste, kako se to primjenjuje u praksi? Na koji način je garantovano pravo odbrane?

Prepostavka nevinosti je u centru krivičnopravnog sistema Crne Gore. Tako je Ustavom Crne Gore propisano da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica ne utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Okrivljeni nije obavezan da dokazuje svoju nevinost. Sumnju u pogledu krivice sud je obavezan da tumači u korist okrivljenog.

Prepostavka nevinosti takođe je garantovana Zakonom o krivičnom postupku da se svako smatra nevinim dok se njegova krivica za krivično djelo utvrdi pravosnažnom odlukom suda. Državni organi, mediji, udruženja građana, javne ličnosti i druga lica dužni su da se pridržavaju prepostavke nevinosti i da svojim javnim izjavama o krivičnom postupku koji je u toku ne vrijede druga pravila postupka, prava okrivljenog i oštećenog i načelo sudske nezavisnosti. Sumnju o postojanju činjenice koja čini obilježje krivičnog djela ili od koje zavisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva sud rješava na način koji je povoljniji za okrivljenog. Osumnjičeni već na prvom saslušanju mora biti obaviješten o krivičnom djelu za koje se tereti i osnovima sumnje protiv njega. Okrivljenom se mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i da iznese sve činjenice i dokaze koji mu idu u korist. Osumnjičeni, odnosno okrivljeni nije dužan iznositи svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja. Takođe, optuženi nije dužan da se izjasni o optužbi niti da iznosi svoju odbranu, pretpostavlja se da je nevin. Teret dokazivanja krivice je na strani tužioca. Ako državni ili privatni tužilac na kojima je teret dokazivanja u krivičnom postupku ne uspiju dokazati krivicu optuženom, sud će donijeti presudu kojom se optuženi

oslobađa krivice zbog nedostatka dokaza da je učinio djelo za koje je optužen, što predstavlja neposrednu primjenu pretpostavke nevinosti u praksi.

Ustavnim načelom garantuje se pravo na naknadu štete zbog nezakonitog postupanja, te lice nezakonito ili neosnovano lišeno slobode ili neosnovano osuđeno ima pravo na naknadu štete od države. Pravo na naknadu štete zbog neosnovane osude ima lice prema kome je bila pravosnažno izrečena krivična sankcija ili koje je oglašeno krivim, a oslobođeno od kazne, a docnije je povodom vanrednog pravnog lijeka novi postupak pravosnažno obustavljen ili je pravosnažnom presudom oslobođeno od optužbe ili je optužba odbijena, osim ako je do obustave postupka ili presude kojom se optužba odbija došlo zbog toga što je u novom postupku oštećeni kao tužilac, odnosno privatni tužilac odustao od gonjenja, a do odustanka je došlo na osnovu sporazuma sa okriviljenim, ili ako je u novom postupku rješenjem optužba odbačena zbog nenadležnosti suda, a ovlašćeni tužilac je preduzeo gonjenje pred nadležnim sudom. Osuđeni, odnosno oslobođeni nema pravo na naknadu štete, ako je svojim lažnim priznanjem u pretkrivičnom postupku ili na drugi način prouzrokovao vođenje krivičnog postupka, odnosno takvim izjavama u postupku prouzrokovao svoju osudu, osim ako je na to bio prinuđen. U slučaju osude za krivična djela u sticaju, pravo na naknadu štete može se odnositi i na pojedina krivična djela u pogledu kojih su ispunjeni uslovi za priznanje naknade. Pravo na naknadu štete zastarijeva za tri godine od dana pravosnažnosti prvostepene presude kojom je okriviljeni oslobođen od optužbe ili kojom je optužba odbijena, odnosno pravosnažnosti prvostepenog rješenja kojim je postupak obustavljen, a ako je povodom žalbe rješavao viši sud - od dana prijema odluke višeg suda. Prije podnošenja суду tužbe za naknadu štete oštećeni je dužan da se sa svojim zahtjevom obrati Ministarstvu pravde, radi postizanja sporazuma o postojanju štete i vrsti i visini naknade. Ako zahtjev za naknadu štete ne bude usvojen ili po njemu Ministarstvo pravde ne donese odluku u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva, oštećeni može kod nadležnog suda podnijeti tužbu za naknadu štete. Ako je postignut sporazum samo u pogledu dijela zahtjeva, oštećeni može tužbu podnijeti u pogledu ostatka zahtjeva. Tužba za naknadu štete podnosi se protiv Crne Gore. Nasljednici nasljeđuju samo pravo oštećenog lica na naknadu imovinske štete. Ako je oštećeni već stavio zahtjev, nasljednici mogu nastaviti postupak samo u granicama već postavljenog zahtjeva za naknadu imovinske štete. Nasljednici oštećenog lica mogu poslije njegove smrti nastaviti postupak za naknadu štete, odnosno pokrenuti postupak, ako je oštećeno lice umrlo prije isteka roka zastarjelosti i od zahtjeva se nije odreklo, u skladu sa pravilima o naknadi štete propisanim Zakonom o obligacionim odnosima. Osim prava na naknadu štete licu kome je zbog neosnovane osude ili neosnovanog lišenja slobode prestao radni odnos ili svojstvo osiguranika socijalnog osiguranja priznaje se radni staž, odnosno staž osiguranja kao da je bilo na radu za vrijeme za koje je zbog neosnovane osude ili neosnovanog lišenja slobode staž izgubilo. U staž se uračunava i vrijeme nezaposlenosti do koje je došlo zbog neosnovane osude ili neosnovanog lišenja slobode, a koja nije nastala krivicom tog lica.

Pretpostavka nevinosti je lično pravo i zbog kršenja ovog prava moglo bi se govoriti i o pravu na naknadu nemeterijalne štete u skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima.

U skladu sa zakonom o obligacionim odnosima u slučaju povrede prava ličnosti, sud može narediti na trošak štetnika objavljivanje presude odnosno ispravke ili narediti da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena ili što drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom. Takođe, zakono o obligacionim odnosima propisuje da će sud za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda, časti ili prava ličnosti i zbog pretrplejnog straha dosuditi pravičnu novčanu naknadu. U dosadašnjoj sudskoj praksi nije bilo takvih slučajeva.

Ustavom se svakom jemči pravo na odbranu a posebno da na jeziku koji razumije bude upoznat sa optužbom protiv sebe, da ima dovoljno vremena za pripremanje odbrane i da se brani lično ili putem branioca kojega sam izabere. Ovo pravo je dalje razrađeno Zakonom o krivičnom postupku. (Vidjeti odgovor na pitanje 124 u Poglavlju 23).

92. Sloboda izražavanja i sloboda medija: Pružite informacije koje se tiču razrade i sprovodenja zakonodavstva koje se odnosi na promovisanje slobode izražavanja i informisanja uopšte, i, posebno, na slobodu i pluralizam medija. Molimo vas da detaljno opišite mjere namijenjene sprečavanju miješanja u te slobode. Kako je struktuiran Zakon o kleveti i koje kazne se primjenjuju? Kakav je opšti trend odluka suda u području slobode izražavanja (uključujući broj tužbi za klevetu i druge slučajeve koji uključuju predstavnike medija)? Da li su uzete u obzir preporuke eksperata Savjeta Evrope i OEBS-a prilikom izrade zakonodavstva kojim se osniva regulatorno tijelo za radio difuziju, a naročito Preporuka (2000)23 državama članicama Savjeta Evrope o nezavisnosti i funkcionalnosti regulatornih tijela za radio difuziju i aneks koji sadrži smjernice o nezavisnosti i funkcionalnosti regulatornih agencija za radio difuzni sektor?

Ostvarivanje prava u oblasti informisanja garantovano je Ustavom Crne Gore (Sl.list CG, br.1/07). Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanim riječju, slikom ili na drugi način.

Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugog na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore (čl. 47).

Jemči se sloboda štampe i drugih vidova obavljanja, kao i pravo da se, bez odobrenja, osnivaju novine i druga sredstva javnog informisanja, uz upis kod nadležnog organa. Ustavom se garantuje pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenijete informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljinjem netačnog podatka ili obavljanja (čl. 49).

U Crnoj Gori nema cenzure. Ustavom je predviđeno da nadležni sud može spriječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavljanja samo ako je to neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka, zatim očuvanje teritorijalnog integriteta Crne Gore, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela, kao i sprečavanja propagiranja rasne, nacionalne ili vjerske mržnje ili diskriminacije (čl. 50).

Po Ustavu svako ima pravo pristupa informacijama u posjedu državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja koje se može ograničiti ako je to u interesu: zaštite života, javnog zdravlja, morala i privatnosti, vođenja krivičnog postupka, bezbjednosti i odbrane Crne Gore, spoljne, monetarne i ekonomске politike (čl. 51)

Ustavnim zajamčena prava na slobodu izražavanja u Crnoj Gori bliže se uređuju medijskom regulativom u čijem okviru su zakoni:

- Zakon o medijima (Sl. list RCG, br. 51/02 i 62/02)
- Zakon o radio-difuziji (Sl. list RCG, br. 51/02, 62/02, 46/04, 56/04, 77/06, Sl. list CG, br. 50/08 i 79/08)
- Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o prekograničnoj televiziji (Sl. list CG, br. 01/08)
- Zakon o javnim radio difuznim servisima Crne Gore (Sl. list CG, br. 79/08)
- Zakon o elektronskim komunikacijama (Sl. list CG, br. 50/08)

Zakon o medijima je sistemski medijski zakon kojim se uređuje osnivanje medija, obavezno objavljinje podataka, prava i obaveze u informisanju, pravo na ispravku i odgovori i inostrana informativna djelatnost.

Ovaj Zakon je regulisao obavezu države da obezbijedi i jemči slobodu informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama (OUN, OEBS, Savjet Evrope, EU). Odredbom člana 1 ovog Zakona propisano je da ovaj Zakon treba tumačiti i primjenjivati u skladu sa principima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda uz korišćenje prakse precedentnog prava Evropskog suda za ljudska prava, da su mediji slobodni, kao i da je zabranjena cenzura.

Ovim Zakonom se garantuje pravo na osnivanje i nesmetan rad medija zasnovano na: slobodi izražavanja mišljenja, slobodi istraživanja, prikupljanja, širenja, objavljinja i prikupljanja

informacija, slobodnom pristupu svim izvorima informacija, zaštiti čovjekove ličnosti i dostojanstva i slobodnom protoku informacija. Takođe je zagarantovano ravnopravno učešće u informisanju i domaćim i stranim pravnim i fizičkim licima (član 2).

Zakon propisuje da država obezbeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajamčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije, po osnovu programskih sadržaja koji su značajni za razvoj nauke i obrazovanja, razvoj kulture i informisanje osoba oštećenog sluha i vida. Radi ostvarivanja ovih prava, Crna Gora usmjerava finansijska sredstva za programske sadržaje na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa (član 3).

Zakonom je takođe garantovano ravnopravno učešće u informisanju domaćim i stranim pravnim i fizičkim licima (član 2), u skladu sa ovim i Zakonom o radio-difuziji

U slučaju kršenja ustavom i zakonom zajamčene slobode informisanja, Zakonom o medijima je predviđena sudska zaštita (član 4).

Zakon o medijima pravu na ispravku i odgovor posvećuje poglavlje VI, a u članu 26 tog poglavlja se navodi da svako fizičko i pravno lice i ma pravo na ispravku i odgovor kada smatra da je putem objavljenog programskog sadržaja povrijeđeno neko njegovo Ustavom i zakonom ustanovljeno pravo.

Zakon o radio-difuziji uređuje rad elektronskih medija, kao specifičnu formu ostvarivanja prava na slobodu izražavanja na načelima- slobode, profesionalizma i nezavisnosti elektronskih medija, zabrane svakog oblika cenzure ili nezakonitog miješanja u njihov rad, kao i razvoja konkurenčije i pluralizma u kontekstu afirmacije osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Stupanjem na snagu Zakona o elektronskim komunikacijama i Zakona o javnim radio difuznim servisima Crne Gore 2008. godine, pojedina rješenja iz Zakona o radio-difuziji su djelimično ili u potpunosti ukinuta. Prije svega, ukinute su nadležnosti Agencije za radio-difuziju u dijelu dodjele prava na korišćenje radio-difuznih frekvencija. Donošenjem Zakona o potvrđivanju Konvencije o prekograničnoj televiziji, Crna Gora je prihvatile takav pravni okvir kojim se širi polje slobode izražavanja saglasno članu 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore reguliše prava i obaveze nacionalnih javnih radio-difuznih servisa u medijskom sistemu Crne Gore.

Saglasno ovom zakonu, javni radio-difuzni servis koncipiran je tako da uz primjenu visokih standarda profesionalne etike i kvaliteta, bez diskriminacije, svojim programskim sadržajima zadovoljava i štiti interes javnosti na nacionalnom i lokalnom nivou putem informativnih, kulturnih, obrazovnih, sportskih i zabavnih programa, posebno vodeći računa o djeci i omladini, pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, licima sa invaliditetom, socijalno ugroženim i drugim specifičnim grupama čime se ostvaruje promocija i poštovanje ljudskih prava i sloboda, promocija pluralizma društvenih i socijalnih ideja, unapređenje kulture javnog dijaloga, kao i poštovanje jezičkih razlika. Na ovaj način se doprinosi slobodnom formiraju mišljenja, uz postojanje uređivačke nezavisnosti u pogledu utvrđivanja programske šeme koncepcije proizvodnje i emitovanja programa, uređivanja i emitovanja informacija o aktuelnim događajima i organizovanja obavljanja djelatnosti (član 9).

S obzirom da uređivačka nezavisnost (član 13) podrazumijeva i nezavisnost novinara koji pripremaju programske sadržaje, Zakonom o javnim radio-difuznim servisima je garantovana nezavisnost novinara RTCG u radu i djelovanju u interesu javnosti, kao i njihova zaštita od odgovornosti za stavove i mišljenja koja su izražena u skladu sa profesionalnim standardima i programskim pravilima (član 14).

Javni radio-difuzni servisi rade u interesu građana /javnosti i odgovorni su isključivo javnosti (član 12).

Zakonom o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore propisano je da se budžetom Crne Gore obezbeđuje dio sredstava za proizvodnju i emitovanje posebnih programskih sadržaja od značaja za: razvoj nauke i obrazovanja, kulture, za informisanje osoba oštećenog sluha i vida, kao i za iste ove sadržaje na albanskom i jezicima drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Zakon propisuje da se finansijska sredstva koja obezbeđuje država mogu koristiti samo za proizvodnju navedenih programskih sadržaja (član 17).

Ovim Zakonom predviđena je i mogućnost osnivanja regionalnih radio i tv studija s posebnom obavezom proizvodnje i emitovanja regionalnih i programa na jezicima pripadnika manjinskih naroda i nacionalnih zajednica na tom prostoru (član 8).

Saglasno medijskim zakonima, usaglašenim sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, medijsku scenu u Crnoj Gori karakterišu slobodno osnivanje i rad medija što doprinosi medijskoj raznovrsnosti i pluralizmu- u štampanim i elektronskim medijima.

Donošenjem Zakon o slobodnom pristupu informacijama doprinosi se ostvarivanju i afirmaciji slobode izražavanja. Zakonom o slobodnom pristupu informacijama (Sl. list RCG, br. 68/05) uređuje se način i postupak za ostvarivanje prava građana da traže, primaju i koriste informacije koje su u posjedu organa vlasti. Pristup informacijama u posjedu organa vlasti je sloboden. Ovim Zakonom pravo na pristup informacijama garantuje se na nivou principa i standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama. Članom 3 Zakona je propisano da je objavljivanje informacija u posjedu organa vlasti u javnom interesu.

Prilikom izrade Zakona o radio-difuziji iz 2002. godine uvaženi su principi i smjernice koje su sadržane u Preporuci državama članicama Savjeta Evrope Rec (2000)23 o nezavisnosti i funkcijama regulatornih tijela za sektor radio-difuzije i njen aneks. Saglasno tome:

- usvajanjem ovog Zakona regulisano je osnivanje nezavisnog regulatornog organa u oblasti radio-difuzije tj. Agencije za radio-difuziju;
- regulisana su prava, obaveze i nadležnosti tako da su Agenciji za radio-difuziju, kao regulatornom organu u oblasti radio-difuzije data ovlašćenja koja su joj omogućavala da obavlja svoje zadatke u skladu sa zakonom, na djelotvoran, nezavisan i transparentan način, u skladu sa smjernicama sadržanim u Aneksu ove Preporuke. Tako su Zakonom bili regulisani: nezavisan i zakonom ustanovljen status/položaj Agencije; nezavisni i zakonom ustanovljeni izvori finansiranja; zakonom ustanovljena odgovornost javnosti odnosno građanima.

U toku 2008. godine, donošenjem Zakona o elektronskim komunikacijama i Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore stavljene su van snage pojedine odredbe Zakona o radio-difuziji koje utiču na neke nadležnosti Agencije za radio-difuziju (učešće u proceduri dodjele prava na radio-difuzne frekvencije, licenciranje radio i TV programa,...), kao i njene izvore finansiranja (ukinute su naknade za izdate dozvole ali i svi drugi stabilni izvori finansiranja). U Nacrt zakona o elektronskim medijima (koji se nalazi na javnoj raspravi), ugrađeni su principi i smjernice sadržane u Aneksu Preporuke Savjeta Evrope Rec (2000)23.

Ustavom Crne Gore garantovan je širok korpus ljudskih prava i sloboda od kojih vezano za slobodu izražavanja možemo istaći- jednakost svih pred zakonom, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo; da se jemči dostojanstvo i sigurnost čovjeka i nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, njegove privatnosti i ličnih prava; da svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisom riječju, slikom ili na drugi način koja se mogu ograničiti samo pravom drugog na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore; jemči se sloboda štampe i drugih vidova javnog obavlještavanja, kao i pravo da se, bez odobrenja, osnivaju novine i druga sredstva javnog informisanja, uz upis kod nadležnog organa, pravo na odgovor i pravo na ispravku neistinite, nepotpune i netačne informacije kojom je povrijeđeno nečije pravo ili interes i pravo na naknadu štete prouzrokovane objavljinjem netačnog podatka ili obavlještenja. U Crnoj Gori nema cenzure. Nadležni sud može sprječiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obavlještavanja samo ako je to neophodno radi sprječavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretkta, očuvanja teritorijalnog integriteta Crne Gore, sprječavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela; sprječavanja propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije.

U crnogorskom pravnom sistemu za povredu časti i ugleda predviđena je krivična i građanska odgovornost, koja je predmet sudova u krivičnom, odnosno građanskom postupku.

U odnosu na krivičnopravni aspekt odgovornosti za povrede časti i ugleda Krivičnim zakonom iz 2003. godine, izvršena kodifikacija krivično pravne materije uz značajne izmjene u odnosu na dotadašnja rješenja koje se, između ostalog, odnose i na klevetu i uvredu, odnosno korpus krivičnih djela protiv časti i ugleda.

Za ova krivična djela sada je propisana kao sankcija isključivo novčana kazna – kao glavna i jedina kazna umjesto dotadašnje kazne zatvora. Inače, ekspertiza Savjeta Evrope, koja je sastavni dio procedure izrade svih zakona Ministarstva pravde, sadrži i uporednopravni aspekt koji ukazuje da su krivična djela uvrede i klevete uobičajene inkriminacije u krivičnim zakonima Evrope i nisu u suprotnosti ni sa praksom Evropskog suda za ljudska prava, niti članu 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Istraživanje koje je sproveo Odsjek za medije Generalne uprave za ljudska prava Savjeta Evrope 2003. godine, pokazuje da samo dvije države u Evropi (Ujedinjeno kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske i Bosna i Hercegovina) od četrdeset zemalja u kojima je sprovedeno istraživanje u svojim krivičnim zakonima ne sadrže krivična djela protiv časti i ugleda. Dakle, nepropisivanjem kazne zatvora za krivična djela protiv časti i ugleda za Crnu Goru predstavlja značajan iskorak. Krivična djela protiv časti i ugleda gone se po privatnoj tužbi, za razliku od prethodnih zakona na osnovu kojeg su se ova djela gonila po službenoj dužnosti.

Krivičnim zakonikom- kao osnovni oblik krivičnog djela- Kleveta predviđeno je iznošenje ili pronošenje štogod neistinitog što može škoditi časti ili ugledu a teži oblik ovog krivičnog djela postoji ako je kleveta učinjena putem medija ili sličnih sredstava ili na javom skupu obzirom da se radi o tzv. javnoj kleveti, kod koje kvalifikatornu okolnost predstavlja način njenog vršenja– putem medija što ima za posljedicu upoznavanje većeg broja lica i samim tim veću opasnost nastupanja štetnih posljedica. Ako je ono što se neistinito iznosi ili pronosi dovelo ili je moglo dovesti do teških posljedica za oštećenog predviđa se veća novčana kazna. Međutim, ukoliko je okrivljeni imao osnovanog razloga da povjeruje u istinitost onoga što je iznosio neće se kazniti za klevetu ali se može kazniti za za uvredu.

Krivičnim zakonikom u ukviru poglavlja krivičnih djela protiv časti i ugleda propisana su i krivična djela–uvreda, iznošenje ličnih i porodičnih prilika,povreda ugleda Crne Gore, povreda ugleda naroda i manjinskih grupa, povreda ugleda strane države ili međunarodne organizacije.

U opštem dijelu Krivičnog zakonika predviđeno je da pri osudi za krivično djelo učinjeno putem medija za koje bi objavljivanje presude doprinijelo da se otkloni ili umanji ta opasnost sud može odlučiti da se o trošku osuđenog istim putem ili na drugi odgovarajući način objavi sudska presuda u cjelini ili u izvodu. Zakonom se može odrediti obavezno objavljivanje presude. U tom slučaju sud će odlučiti putem kojeg medija će se presuda objaviti i da li će se objaviti u cjelini ili u izvodu. Javno objavljivanje presude može se izvršiti najkasnije u roku od trideset dana od dana pravosnažnosti presude. Sprječavanje objavljivanja odgovora i ispravke, u posebnom dijelu Krivičnog zakonika propisano je kao krivično djelo.

Za krivično djelo klevete i za ostala krivična djela protiv časti i ugleda, imajući u vidu propisanu kaznu-novčana kazna u skladu sa odredbama Zakona o sudovima nadležan za postupanje je osnovni sud.

U odnosu na građansko-pravnu zaštitu, odnosno naknadu nematerijalne štete, Zakonom o obligacionim odnosima propisano je, između ostalog, da za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, sud će, ako nađe da okolnosti slučaja a naročito jačina bolova i njihovo trajanje to opravdava, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu.

Broj krivičnih postupaka, zbog krivičnog djela-Kleveta

godina	ukupan broj	protiv medija
2004. god.	93	10
2005. god.	80	6
2006. god.	73	3
2007. god.	78	9

Izvor: Vrhovni sud

Iz gornje tabele je vidljivo da je pred sudovima u Crnoj Gori, zbog krivičnog djela kleveta protiv novinara vođeno 32 postupka. U tim predmetima donijete su: 13 oslobođajućih presuda, 4 osuđujuće presude i to na novčane kazne u iznosima od 800 €, 1.200 €, 2000 € i 5000 €, dok je u 15 predmeta postupak u toku.

U parničnom postupku po tužbi za naknadu nematerijalne štete sud može naređiti objavljivanje presude, odnosno ispravke, ili naređiti da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena, ili što drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom.

Tužba za naknadu štete za pretrpljene duševne bolove zbog povrede ugleda i časti, podnosi se protiv lica koje je takvu povredu učinilo, odnosno protiv autora i osnivača medija - Zakon o medijima .

Tužbe za naknadu štete, zbog klevete putem medija.

godina	broj tužbi	dosudjeni iznosi
2004. god.	1	-
2005. god.	7	2x5.000 €; 8000 €, 10.000 € i 2x5000 €
2006. god.	9	1.000 €; 3.000 €; 3 x 5.450 €
2007. god.	9	1.000 €, 5.000 €; 3 x 4.300 €
2008. god.	5	500 €; 525 €; 4.000 €; 5.000 € i 8000€

Izvor: Vrhovni sud

93. Da li je pravo vlasništva priznato Ustavom? Kako je osigurano pravo vlasništva? Koja su dozvoljena opravdanja za bilo koja moguća ograničenja koja su postavljena pri ostvarivanju tog prava i koje tijelo može nametnuti ta ograničenja?

Ustavom Crne Gore, u poglavlju 4, definisana su ekomska, socijalna i kulturna prava i slobode. U članu 58 Ustava, propisano je da se "jemči pravo svojine, da niko ne može biti lišen i ograničen prava svojine, osim kad to zahtijeva javni interes, uz pravičnu naknadu".

Pravo svojine i druga stvarna prava, državina na pokretnim i nepokretnim stvarima, način sticanja, prenos, zaštita prava svojine i prestanak ovih prava, uređeni su Zakonom o svojinsko pravnim odnosima (Sl. list CG, br.19/09). Shodno ovom Zakonu, vlasnik može tužbom zaštiti povrijedjeno pravo. Zakon o svojinsko pravnim odnosima uredjuje tužbu za povraćaj stvari, Publicijansku tužbu i tužbu zbog uznemiravanja stvari.

1) Tužba za povraćaj stvari, kojom vlasnik stvari može zahtijevati od držaoca povraćaj individualno određene stvari. Vlasnik stvari mora dokazati da na stvari, čiji povraćaj traži, ima pravo svojine, kao i da se stvar nalazi u faktičkoj vlasti tuženog (držaoca stvari). Nesavjestan držalač je dužan da plati naknadu za korišćenje stvari, dok savjesni držalač nije dužan da plati naknadu za korišćenje stvari. Pravo na podnošenje tužbe za povraćaj stvari ne zastarjeva, dok zastarjeva pravo vlasnika da od nesavjesnog držaoca zahtijeva predaju ubranih plodova i naknadu vrijednosti plodova koje je potrošio, otuđio, propustio da ubere ili uništo, za tri godine od dana predaje stvari;

2) Publicijanska tužba, lice koje je pribavilo individualno određenu stvar po pravnom osnovu i na zakoniti način, a nije znalo i nije moglo znati da nije postalo vlasnik, ima pravo da zahtijeva njen povraćaj i od savjesnog držaoca kod koga se ta stvar nalazi bez pravnog osnova ili po slabijem pravnom osnovu. Lice čija je državina podobna za sticanje prava svojine vanrednim održajem, ima pravo da zahtijeva povraćaj stvari od lica koje nema istu takvu državinu na toj stvari. Kad dva lica

imaju jednaku državinu za sticanje prava svojine održajem, jači pravni osnov ima lice koje je stvar steklo teretno u odnosu na lice koje je stvar steklo besteretno. Ako su pravni osnovi ovih lica iste jačine, prvenstvo ima lice kod koga se stvar nalazi. U pogledu uslova pod kojima savjesni držalac stvari može zahtijevati njen povraćaj i vraćanje njenih plodova, kao i uslova pod kojima držalac može zahtijevati naknadu troškova koje je imao u vezi održavanja stvari, shodno se primjenjuju odredbe o tužbi vlasnika za povraćaj stvari;

3) Tužbu zbog uznemirivanja svojine, vlasnik odnosno svojinski držalac stvari može podnijeti sudu, ako treće lice neosnovano uznemirava vlasnika ili svojinskog držaoca na drugi način, a ne oduzimanjem stvari, pa vlasnik, odnosno svojinski držalac može tužbom zahtijevati da to uznemiravanje prestane. Savjesnost držaoca i zakonitost državine se prepostavljaju. Tuženi je dužan da dokaže postojanje nekog svog prava čijim vršenjem ometa vlasnika stvari. Upis u javnu knjigu (katastar nepokretnosti) je dokaz o postojanju određenog prava tuženog na nepokretnosti. Kada je uznemiravanjem vršenja prava svojine prouzrokovana šteta, vlasnik ima pravo da zahtijeva naknadu štete po opštim pravilima o naknadi štete. Pravo na podnošenje tužbe zbog uznemiravanja svojine ne zastarijeva.

Zakon o svojinsko pravnim odnosima predviđa i zaštitu susvojine i zajedničke svojine.

U praksi, za suđenje u sporovima o pravu svojine i drugim stvarnim pravima nadležni su redovni sudovi, dok je za sporove o pravu svojine i drugim stvarnim pravima na nepokretnosti, u sporovima zbog smetanja posjeda na nepokretnosti, kao i u sporovima iz zakupnih odnosa na nepokretnosti isključivo je nadležan sud na čijem području se nepokretnost nalazi. Ako se nepokretnost nalazi na području više sudova, nadležan je svaki od tih sudova.

Zaštitu imovine predviđa i krivično zakonodavstvo Crne Gore. Krivični zakonik Crne Gore u glavi dvadesetdva, članovi 239 do 257 KZ CG, propisuje više krivičnih djela protiv imovine.

Pravo svojine može se ograničiti u skladu sa zakonom i na osnovu zakona. Opšti okvir ograničenja prava svojine propisan je članom 10 Zakona o svojinsko pravnim odnosima (Sl. list CG, br.19/09) u kome je određeno da se pravo svojine može ograničiti u skladu sa zakonom. Niko ne može biti lišen prava svojine, osim kad to zahtijeva javni interes utvrđen zakonom ili na osnovu zakona, uz naknadu koja ne može biti niža od pravične. Vlasnik može, u svrhu koja nije zabranjena, svoje pravo ograničiti ili opteretiti. Pravo svojine u javnom interesu se može se ograničiti i oduzeti na osnovu odluke nadležnog organa o postojanju javnog interesa za oduzimanje, odnosno ograničenje prava svojine u korist određenog lica i ako se propiše da ta vrsta stvari ne može biti u svojini. U skladu sa Zakonom o eksproprijaciji (Sl. list RCG, br.55/00 i Sl. list CG, br.21/08), pravo svojine se ograničava kada to zahtijeva javni interes, uz pravičnu naknadu.

Javni interes za eksproprijaciju nepokretnosti utvrđuje se zakonom. Eksproprijacija može biti **potpuna** kada se mijenja vlasnik na eksproprijsanoj nepokretnosti i **nepotpuna** kada može da se ustanovi i službenost na nepokretnostima i zakup na zemljištu na određeno vrijeme.

Postupak eksproprijacije nepokretnosti za koju je utvrđen javni interes sprovodi nadležni organ uprave. Predlog za eksproprijaciju može podnijeti korisnik eksproprijacije nakon što je, u skladu sa zakonom, utvrđen javni interes za eksproprijaciju nepokretnosti. Predlog za eksproprijaciju nepokretnosti mora da sadrži naziv i sjedište korisnika eksproprijacije, nepokretnost za koju se predlaže eksproprijacija i mjesto gdje se ta nepokretnost nalazi, podatke o vlasniku nepokretnosti za koju se predlaže eksproprijacija kao i svrhu zbog koje se predlaže eksproprijacija.

Po sprovođenju postupka eksproprijacije nadležni organ uprave kao prvostepeni organ donosi se rješenje o eksproprijaciji, na koje nezadovoljna strana može izjaviti žalbu drugostepenom organu odnosno Ministarstvu finansija. Troškove postupka eksproprijacije snosi korisnik eksproprijacije. Na osnovu predloga za eksproprijaciju, nadležni organ uprave po službenoj dužnosti u katastar nepokretnosti upisuje zabilježbu eksproprijacije. Danom pravosnažnosti rješenja o eksproprijaciji, korisnik eksproprijacije stiče pravo da stupi u posjed eksproprijsane nepokretnosti. Korisnik eksproprijacije do pravosnažnosti rješenja o eksproprijaciji može da odustane od predloga za eksproprijaciju. Imovinsko– pravne odnose, izmedju korisnika eksproprijacije i vlasnika nepokretnosti u slučaju spora, rješava redovni sud.

Takođe, pravo svojine može se ograničiti radi zaštite životne sredine, odbrane odnosno bezbjednosti države, zaštite zdravlja ljudi i životinja, ako se radi o istorijskim, kulturnim ili drugim dobrima za koja je zbog njihovog značaja propisan poseban način vršenja svojinskih ovlašćenja.

94. Denacionalizacija: Koliki je postotak imovine vraćene osobama kojima je komunistički režim oduzeo imovinu? Da li ste se suočavali sa nekim problemima u ovom procesu?

Prema sada raspoloživim podacima nije moguće navesti precizne statističke podatke o nacionalizovanoj imovini.

Pitanje povraćaja – restitucije poljoprivrednog zemljišta u Crnoj Gori bivšim vlasnicima realizovano je primjenom Zakona o vraćanju ranijim vlasnicima poljoprivrednog zemljišta iz društvene svojine iz aprila 1992. godine. Crna Gora je ovu obavezu realizovala u periodu od 1992. do 1996. godine. Po ovom Zakonu ukupno je bilo podnijeto 6.200 zahtjeva bivših vlasnika kojima je tretirana površina od 110.000.000 m². Pozitivno je riješeno 4.153 (66,98%) zahtjeva na osnovu kojih je ukupno bivšim vlasnicima vraćeno 42.000.000 m² poljoprivrednog zemljišta odnosno 38,18% zemljišta čiji je povraćaj zahtijevan shodno tom Zakonu. Ovaj postupak sprovodio je Republički zavod za geodetske i imovinsko-pravne poslove Crne Gore, sadašnja Uprava za nekretnine Crne Gore.

Nakon usvajanja Zakona o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju iz 2004. godine, kao i nakon njegove izmjene iz 2007. godine u Crnoj Gori je ukupno podnijeto 10.721 zahtjev za povraćaj oduzetih imovinskih prava i/ili obeštećenje.

Komisije, opštinske i regionalne, su donijele odluke u ukupno 1.914 predmeta tj. 17,85% ukupnog broja podnijetih zahtjeva u Crnoj Gori. Broj pozitivno riješenih zahtjeva je 1.037 odnosno 54,179% od broja riješenih predmeta, od čega se 119 rješenje odnosno 6,217% rješenja odnosi na povraćaj oduzete stvari u naturi odnosno 824.538 m², dok se 918 odnosno 47,962% rješenja odnosi na obeštećenje u novcu, koje ukupno iznosi 172.970.355,70 €.

Broj rješenja kojima je odbijen zahtjev kao neosnovan je 414 odnosno 21,63% broja riješenih predmeta, dok je broj odluka kojima je zahtjev odbačen (kao neblagovremen ili nedozvoljen) je 463 odnosno 24,19% od broja riješenih predmeta.

U Crnoj Gori bivšim vlasnicima je ukupno vraćeno 42.824.538 m² zemljišta i objekata.

Tabelarni prikaz:

Statistički podaci o nazionalizovanoj imovini počev od 1945 godine				
Nacionalizovane kuće	bez podataka	bez podataka	bez podataka	bez podataka
Nacionalizovano poljoprivredno zemljište nije predmet povraćaja po Zakonu o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju iz 2004 i 2007 godine, već ranijeg Zakona o vraćanju ranijim vlasnicima poljoprivrednog zemljišta iz društvene svojine iz aprila 1992 godine	6.200 je ukupan broj zahtjeva bivših vlasnika koji se odnosi na ukupnu površinu od 110.000.000 m ² .		110.000.000m ²	
Nacionalizovane šume i šumsko zemljište	bez podataka	bez podataka	bez podataka	bez podataka

Raspoloživi podaci ukazuju da je bivšim vlasnicima u odnosu na površinu oduzete imovine čiji su povraćaj zahtjevali Zakonom iz 1992 godine procentualno iskazano vraćeno 38,18% oduzete imovine.

Regionalne komisije za povraćaj i obeštećenje	Komisija Podgorica	Komisija Bar	Komisija Bijelo Polje	UKUPNO
Broj podnijetih zahtjeva	3596	2522	4603	10.721
Broj obradjenih zahtjeva	885 (24,61%)	378 (14,98%)	651 (14,14%)	1.914 (17,85%)

II Ljudska prava

Broj završenih zahtjeva	885 (24,61%)	378 (14,98%)	651 (14,14%)	1.914 (17,85%)
Broj prihvaćenih zahtjeva	459 (51,864%)	116 (4,599%)	462 (70,967%)	1.037 (54,179%)
Broj rješenja o povraćaju imovine	31 (3,502%)	64 (2,537%)	24 (3,686%)	119 (6,217%)
Broj rješenja o obeštećenju	428 (48,361%)	52 (2,061%)	438 (67,281%)	918 (47,962%)
Broj rješenja o odbijanju zahtjeva	174 (19,661%)	142 (5,63%)	98 (15,053%)	414 (21,63%)
Broj zaključaka o odbacivanju zahtjeva	252 (28,474%)	120 (4,758%)	91 (13,978%)	463 (24,19%)
Površina vraćene imovine u m ²	314.318 m ²	500.000 m ²	10.220 m ²	824.538 m ²

Procenat ukupno završenih predmeta je obračunat u odnosu na ukupan broj od 10.721 zahtjev u Crnoj Gori.

Procenti vrsta odluka su obračunati u odnosu na broj zahtjeva o kojima je donijeta odluka.

Po Zakonu o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju (restituciji), koji je u primjeni od 2004. godine, formirane su prvo opštinske komisije za povraćaj i obeštećenje, a Zakonom o izmjenama i dolunama navedenog Zakona iz 2007. godine, formirane su tri Regionalne prvostepene komisije za povraćaj i obeštećenje, od kojih se jedna za sjeverni dio Crne Gore nalazi u Bijelom Polju, za jug u Baru i za centralni dio u Podgorici. Ove komisije su formirane u okviru Ministarsva finansija. Drugostepeni organ u ovom postupku je Komisija za žalbe za povraćaj i obeštećenje koju je formirala Vlada Crne Gore. Protiv rješenja Komisije za žalbe i obeštećenje, nezadovoljna stranka može tužbom pokrenuti upravni spor pred Upravnim sudom Crne Gore.

Na osnovu procjene zasnovane na iskustvu u dosadašnjoj obradi zahtjeva, proces denacionalizacije će trajati još oko 8 do 10 godina.

Problemi sa kojima se nadležne komisije najčešće susreću su nedostatak potrebne validne dokumentacije za donošenje pravilne i zakonite odluke. Radi se o imovini koja je bivšim vlasnicima oduzimana od 1945. do 1968. godine, pa stranke često nijesu u mogućnosti da dostave traženu dokumentaciju jer je ne posjeduju (izgubljena, uništena i dr.). Takođe, značajan problem predstavlja i nemogućnost identifikacije oduzetih nepokretnosti zbog nevođenja i nepostojanja odgovarajuće katastarske evidencije u momentu oduzimanja, kao i činjenice da veliki broj lica kojima je izvršeno oduzimanje imovinskih prava više nije u životu.

Ekonomski, socijalni i politički prava

95. Molimo vas da pružite informacije o tome kako i u kojoj mjeri je zagarantovano pravo na obrazovanje u zakonskom i praktičnom smislu. Molimo vas da date komentar o raspodjeli sredstava i institucionalnom okviru uspostavljenom kako bi se olakšalo ostvarivanje ovog prava.

Crna Gora je 2000. godine, otpočela sveobuhvatnu reformu sistema obrazovanja, koja se temelji na nekoliko principa, među kojima su najvažniji oni koji se odnose na pristup i pravo na obrazovanje, a tiču se pružanja jednakih mogućnosti i izbora u skladu sa individualnim potrebama, kako bi se ostvario cilj da se svakom građaninu u okviru obrazovnog sistema pruži ista šansa.

U zakonskom pogledu, ovako koncipirano pravo na obrazovanje obezbeđuje se Ustavom Crne Gore, ali i pojednačnim zakonima iz oblasti obrazovanja. Tako se u Ustavu Crne Gore (član 75) jemči pravo na školovanje pod jednakim uslovima, a osnovno obrazovanje je obavezno i besplatno.

Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju (Sl. list RCG, br. 64/02, 31/05 i 49/07) koji tretira predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (gimnazijsko i stručno) garantuje se građanima Crne Gore jednakost u ostvarivanju prava na obrazovanje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo (član 9).

Zakon o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 60/03) ističe, takođe, dostupnost visokog obrazovanja svim licima, kao i da u ostvarivanju prava na visoko obrazovanje nije dozvoljena diskriminacija po osnovu: pola, rase, bračnog stanja, boje, jezika, vjere, političkog ili drugog ubjedenja, nacionalnog, etničkog ili drugog porijekla, pripadnosti nacionalnoj zajednici, imovinskom statusu, onesposobljenosti (invalidnosti) ili drugom sličnom osnovu, položaju ili okolnosti (članovi 6 i 7).

Nastava se u vaspitno-obrazovnim ustanovama odvija na crnogorskom jeziku, u sredinama u kojima albansko stanovništvo čini većinsku populaciju nastava se odvija na albanskem jeziku ili dvojezično (na crnogorskom i albanskem jeziku), dok se u jednoj privatnoj osnovnoj školi za obrazovanje djece stranih državljanina, nastava odvija na engleskom jeziku.

Rasporedom ustanova na teritoriji Crne Gore u obezbeđuje se građanima jednaka dostupnost u sticanju obrazovanja i vaspitanja, pri čemu je mreža ustanova osnovnog obrazovanja, koje je Ustavom Crne Gore definisano kao obavezno, najkompleksnija. U školskoj 2008/09 godini, mrežu osnovnih škola činile su 162 javne osnovne škole i 300 područnih odjeljenja, kao i jedna privatna osnovna škola za obrazovanje djece stranih državljanina.

Ustanove predškolskog obrazovanja, njih 21, postoje u svim crnogorskim opštinama, ali je zbog nedostatka prostora ovim sistemom obuhvaćeno svega oko 30% djece predškolskog uzrasta.

U svakoj od crnogorskih opština realizuju se gimnazijski i programi srednjeg stručnog obrazovanja, i to kroz mrežu od 47 javnih i 2 privatne srednje škole. Ministarstvo prosvjete i nauke prilikom definisanja upisne politike u srednjim stručnim školama posebnu pažnju posvećuje razmatranju prioritetnih oblasti, koje su neophodne za dalji razvoj svake od tri crnogorske regije (sjeverne, centralne i južne).

Visokobrazovne ustanove su dostupne studentima sve tri regije Crne Gore, sa univerzitetskim jedinicama i studijskim programima koji su organizovani na teritoriji 9 opština u državi. Akademske 2008/09 godine pravo na visoko obrazovanje moglo se ostvariti na jednom državnom univerzitetu (Univerzitet Crne Gore) u čijem sastavu je 19 univerzitetskih jedinica, jednom privatnom univerzitetu (Univerzitet „Mediteran“) sa 6 univerzitetskih jedinica, kao i na 9 privatnih samostalnih studijskih programa.

U praktičnom smislu, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore kreira i sprovodi politiku, koja podržava Ustavom i zakonima zagarantovana prava. Ove aktivnosti, odnose se, prije svega, na posebnoj brizi o najranjivijim kategorijama učeničke populacije, kao što su djeca sa posebnim potrebama, na čijoj se inkluziji u redovan sistem obrazovanja insistira kad god za to postoje realni uslovi. U skladu sa ovom intencijom, donešen je i Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece (Sl. list RCG, br. 80/04) sa posebnim potrebama, kao i Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori. Istovremeno, veliki broj aktivnosti usmjeren je i na uključivanje Romske djece u obrazovni sistem, ali i na podršku djeci koja potiču iz socijalno ugroženih porodica. U tom svjetlu, Ministarstvo prosvjete i nauke, u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja, počev od školske 2004/05 godine obezbeđuje besplatne udžbenike za svu djecu čiji su roditelji korisnici materijalnog obezbeđenja porodice (MOP), obezbeđujući na taj način jedan od elementarnih uslova za jednak pristup obrazovanju.

Budžetska odvajanja za obrazovni sistem u Crnoj Gori iznose 9% od ukupnog budžeta Crne Gore za 2009. godinu, dok je za pojedinačne nivo obrazovanja distribucija sredstava namijenjenih za obrazovanje izvršena na sljedeći način:

Budžetski korisnik	Iznos sredstava
--------------------	-----------------

MPIN	Predškolsko obrazovanje	12 016 773.94 eura
	Osnovno obrazovanje	69 029 903.38 eura
	Srednje obrazovanje	33 002 567.15 eura
	Centar za stručno obrazovanje	614 738.54 eura
	Učenički studentski standard	8 334 388.88 eura
	Nauka	2 243 194.96 eura
	Projekat za unapređenje obrazovnog sistema	55 800.00 eura
	Zavod za udžbenike i nastavna sredstva	710 123.00 eura
Univerzitet Crne Gore		17 033 500.00 eura
Zavod za međunarodnu naučnu, prosvjetno – kulturnu i tehničku saradnju		667 420.79 eura
Zavod za školstvo		1 490 138.52 eura
Ispitni centar		989 704.18 eura
UKUPNO:		146 188 253.34 eura

96. Pobliže opišite zakonske i upravne strukture uspostavljene kako bi se osigurala djelotvorna zaštita prava djeteta.

Pravno – institucionalni okvir

Prihvaćeni međunarodni instrumenti u oblasti ljudskih prava i prava djeteta

Crna Gora je na osnovu sukcesije pristupila Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima uključujući oba Fakultativna protokola, Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvenciji protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Međunarodnoj konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena i Opcionom protokolu, Konvenciji o pravima djeteta uključujući oba Fakultativna protokola, Konveniciji UN o borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala 2000. i Protokol protiv trafikinga emigranata kopnom, morem i vazduhom i Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, posebno ženama i djecom, Konvenciji o građansko-pravnim vidovima međunarodne otmice djece, Konvenciji o spriječavanju i kažnjavanju zločina genocida, Konvenciji o suzbijanju i kažnjavanju zločina aparthejda, Konvenciji protiv aparthejda u sportu, Konvenciji o statusu izbjeglica, Konvenciji o statusu lica bez državljanstva i Ženevskim konvencijama. Crna Gora je potpisnica Međunarodne konvencije o zaštiti prava radnika migranata, Konvencije o zaštiti svih lica od prinudnog nestanka, Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom i Opcionog protokola o pravima osoba sa invaliditetom. Prihvatiла је и konvencije Savjeta Evrope: Evropsku konvenciju o priznanju i izvršenju odluka o staranju o djeci i o ponovnom uspostavljanju odnosa staranja, Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njene protokole, Konvenciju o spriječavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja sa dva protokola.

Prava djece prema Ustavu Crne

Članom 9 Ustava propisan je princip supremacije međunarodnog prava: „Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretku, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva”.

Ustavom Crne Gore zaštita prava i interesa djece propisana je članovima: 6, 17, 40, 48, 69, 72, 73, 74, 75, 79.

Strategije i planovi

Vlada je usvojila više strategija i akcionih planova u različitim oblastima koje su od značaja za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. To su: Strategija razvoja i redukcija siromaštva (2003-2007); Nacionalni plan akcije za djecu (2004-2010); Nacionalni program prevencije neprihvatljivog ponašanja djece i mladih u Crnoj Gori (2004-2006); Strategija za trajno rješavanje pitanja izbjeglica i internu raseljenih lica u Crnoj Gori (2005- 2008); Nacionalni akcioni plan za „Dekadu uključenja Roma 2005-2015“ u Republici Crnoj Gori; Strategija za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti (2007-2011); Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori (2008-2012); Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori (2008-2012); Strategija integracije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2016); Akcioni plan Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori (2008-2009); Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori (2008-2012); Nacionalni strateški odgovor na droge (2008-2012); Akcioni plan za implementaciju Nacionalnog strateškog odgovora na droge (2008-2009).

Instuticinalni okvir za zaštitu i ostvarivanje prava djeteta su: sudovi, organi starateljstva, Savjet za prava djeteta, Zaštitnik za ljudska prava i resorna ministarstva (Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete i nauke, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave). U različitim segmentima ostvarivanja zaštite i promocije prava djeteta učestvuju i Ministarstvo zaštite životne sredine, Ministarstvo finansija, Ministarstvo inostranih poslova, Kancelarija za rodnu ravnopravnost, Kancelarija za saradnju sa NVO, Kancelarija Nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, Zavod za zbrinjavanje izbjeglica, Uprava policije i druge.

Institucionalna zaštita

Sudovi

Sudije koje postupaju u porodičnopravnim predmetima imaju, prema Porodičnom zakonu, obavezu posebne edukacije iz oblasti prava djeteta (član 316). Edukacija se obavlja u okviru Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije koji je posebna organizaciona jedinica Vrhovnog suda Crne Gore. Prema Zakonu o edukaciji u pravosudnim organima, edukacija se organizuje na osnovu godišnjeg programa i posebnih programa edukacije (član 8). U pripremi je Zakon o maloljetničkom pravosuđu kojim se predlaže da postupak prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela vodi sudija za maloljetnike koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava djeteta i prestupništva mladih. Specijalizacija se zahtjeva i za tužioce za maloljetnike, branioce maloljetnika, predstavnike policije.

Organ starateljstva

Organ starateljstva je stručna služba socijalne zaštite i zakonom ovlašćeni organ pravne zaštite porodice. Poslove organa starateljstva vrše posebni državni organi – centri za socijalni rad, koji se formiraju u opštinama. Drugostepeni organ je ministarstvo nadležno za socijalno staranje. Pravnu zaštitu porodice i djece organ starateljstva ostvaruje u okviru porodičnog prava ali i u drugim granama prava (krivično, socijalno, građansko, upravno). Posebno je značajna uloga organa starateljstva u saradnji sa sudom radi zaštite i ostvarivanja prava djeteta. Organ starateljstva u sudskom postupku može imati procesni položaj stranke, zastupnika, umješača, vještaka. Organ starateljstva pruža pomoć i podršku, savjetuje, upozorava, posreduje, donosi zaštitne mjere. Takođe, ovaj organ, u pripremanju, donošenju i sprovodenju rješenja i pojedinih mjer koristi sve oblike socijalne zaštite, metode socijalnog i drugog stručnog rada, kao i usluge socijalnih, zdravstvenih, vaspitno-obrazovnih i drugih organizacija i ustanova.

Savjet za prava djeteta

Vlada Crne Gore formirala je 2007. godine Savjet za prava djeteta, sa zadatkom: da prati implementaciju Nacionalnog plana akcije za djecu od 2004. do 2010. godine; štiti i unaprijeđuje prava djeteta u oblasti socijalne i dječje zaštite, zdravstvene zaštite, vaspitanja i obrazovanja i drugim oblastima od značaja za zaštitu prava i interesa djeteta; prati primjenu propisa koji se

odnose na zaštitu prava djeteta; prati izvršavanje obaveza Crne Gore koje proizilaze iz Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava djeteta; inicira donošenje propisa za unaprijeđenje i zaštitu prava djeteta; unaprijeđuje saradnju sa lokalnom samoupravom u procesu implementacije i zaštite prava djeteta; unaprijeđuje saradnju sa nevladnim organizacijama u procesu implementacije i zaštite prava djeteta; upoznaje javnost o pravima djeteta i obavještava o stanju prava djeteta. Savjet u obavljanju predviđenih poslova ostvaruje saradnju sa agencijama UN i drugim međunarodnim organizacijama koje se bave zaštitom prava djeteta. Savjet ima 9 članova (6 ministara u Vladi, predstavnik Zavoda za statistiku, predstavnik nevladinih organizacija i predstavnik javnog i kulturnog života).

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (ombudsman) ustanovljen je 2003. godine. Osnivanje ove institucije uslovljeno je potrebom da se u Crnoj Gori, obezbijedi efikasnija institucionalna zaštita ljudskih prava i sloboda.

Osnovni zadatak i cilj institucije je zaštita ljudskih prava i sloboda, ali i stvaranje svijesti i ambijenta o potrebi vladavine prava, o potpunom i dosljednom ostvarivanju sloboda i prava građana, pravnoj sigurnosti, zakonitosti i transparentnosti rada državnih organa, pred kojima građani ostvaruju svoja prava. Postupajući po pritužbama građana ili po sopstvenoj inicijativi, Zaštitnik ispituje povrede ljudskih prava i sloboda kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa ili drugih nosilaca javnih ovlašćenja i preduzima aktivnosti, u skladu sa zakonom, za njihovo oticanje (član 23). Zaštitnik djeluje u dva smjera: pravovremeno upozorava na povrede ljudskih prava građana i pomaže njihovom ostvarivanju i doprinosi demokratskoj kontroli uprave i njenom poboljšavanju i unaprijeđenju.

Zaštitnik se bavi i opštim pitanjima od značaja za zaštitu i unaprijeđenje ljudskih prava i sloboda i ostvaruje saradnju sa odgovarajućim organizacijama i institucijama koje se bave ljudskim pravima i slobodama. Svi građani, pa i djeca, mogu se pritužbom, bez posebnih formalnosti i troškova, obratiti Zaštitniku za brzu i efikasnu intervenciju. U Crnoj Gori nema posebnog zaštitnika za prava djeteta, ali će Skupština uskoro imenovati jednog zamjenika Zaštitnika koji će se baviti isključivo zaštitom prava maloljetnih lica.

DEFINICIJA DJETETA

Zakonom nije određen pojam djeteta. Najčešće se za lice koje nije navršilo 18 godina koristi termin maloljetnik. U krivičnom zakonodavstvu dijete je lice do 14 godina, a maloljetnik lice od 14 do 18 godina.

Prema članu 45 Ustava aktivno i pasivno biračko pravo ima državljanin Crne Gore koji je navršio 18 godina života.

Prema Porodičnom zakonu punoljetstvo se stiče sa navršenom 18 godinom života.

Potpuna poslovna sposobnost stiče se punoljetstvom ili sklapanjem braka prije punoljetstva uz dozvolu suda (član 11). Dijete ima pravo na obrazovanje u skladu sa svojim sposobnostima, željama i sklonostima.

Dijete koje je navršilo 15 godina života i koje je sposobno za rasuđivanje može odlučiti koju će srednju školu pohađati (član 65).

Shodno Porodičnom zakonu, brak ne može sklopiti lice koje nije navršilo 18 godina života (član 24). Izuzetno, sud može dozvoliti sklapanje braka maloljetnom licu starijem od 16 godina, na njegov zahtjev. Pri tome će sud na pogodan način ispitati sve okolnosti koje su od značaja za utvrđivanje da li postoji slobodna volja i želja maloljetnika da zaključi brak, kao i da li je maloljetno lice dostiglo tjelesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku. Dijete koje zaključi brak uz dozvolu suda istovremeno stiče potpunu poslovnu sposobnost.

Dijete koje je navršilo 14 godina života može preduzimati pravne poslove uz prethodnu ili naknadnu saglasnost roditelja, odnosno saglasnost organa starateljstva kad treba otuđiti ili opteretiti nepokretne stvari

ili vrijednije pokretne stvari i prava iz imovine djeteta. Dijete koje je navršilo 15 godina života može preduzimati pravne poslove kojima upravlja i raspolaže svojom zaradom ili imovinom koju je steklo sopstvenim radom (član 66).

Pravo na nasljeđivanje stiče se rođenjem, ali se i začeto dijete smatra nasljednikom, pod uslovom da se živo rodi. Dijete određenog uzrasta može testamentom raspolagati svojom imovinom mortis causa. Shodno Zakonu o nasljeđivanju testament može napraviti svako lice sposobno za rasuđivanje koje je navršilo 15 godina života (član 59).

Očinstvo može priznati muškarac sposoban za rasuđivanje koji je navršio 16 godina života (član 104). Isto tako potrebna je saglasnost djeteta koje je starije od 16 godina ako neko lice želi da ga prizna kao svoje djete (član 106). Za usvojenje djeteta starijeg od 10 godina potreban je njegov pristanak (član 133).

Shodno Zakonu o radu, ugovor o radu može zaključiti lice ako je lice navršilo najmanje 15 godina života i da ima opštu zdravstvenu sposobnost (član 16). Ugovor o radu može se zaključiti sa licem mlađim od 18 godina života, uz pisanu saglasnost roditelja, usvojioca ili staraoca, ako takav rad ne ugrožava njegovo zdravlje, moral i obrazovanje, odnosno ako takav rad nije zabranjen zakonom. Lice mlađe od 18 godina života može da zaključi ugovor o radu samo na osnovu nalaza nadležnog zdravstvenog organa kojim se utvrđuje njegova sposobnost za obavljanje poslova za koje zaključuje ugovor o radu i da takvi poslovi nijesu štetni za njegovo zdravlje (član 17).

Krivični zakonik propisuje da se prema licu koje u vrijeme izvršenja protivpravnog djela određenog u zakonu kao krivično djelo nije navršilo četrnaest godina (dijete) ne mogu se primijeniti krivične sankcije (član 80). Maloljetniku, koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio četrnaest, a nije navršio šesnaest godina (mlađi maloljetnik) mogu se izreći samo vaspitne mjere. Maloljetniku, koji je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršio šesnaest, a nije navršio osamnaest godina (stariji maloljetnik) mogu se izreći vaspitne mjere, a izuzetno mu se može izreći kazna maloljetničkog zatvora. Maloljetniku se mogu izreći i mjere bezbjednosti, pod zakonom propisanim uslovima. Maloljetniku se ne mogu izreći uslovna osuda i sudska opomena (član 81).

Slično propisuje i Zakon o prekršajima. Prema maloljetniku koji u vrijeme izvršenja prekršaja nije navršio 14 godina (dijete) ne može se voditi prekršajni postupak (član 41). Prema maloljetniku koji je u vrijeme izvršenja prekršaja navršio 14, a nije navršio 16 godina (mlađi maloljetnik) mogu se izreći samo vaspitne mjere. Maloljetniku koji je u vrijeme izvršenja prekršaja navršio 16 godina, a nije navršio 18 godina (stariji maloljetnik) može se izreći vaspitna mera ili kazna. Zaštitna mera može se izuzetno izreći maloljetniku uz vaspitnu mjeru, ako je zbog prirode prekršaja to neophodno (član 42).

Prema Zakonu o osnovnoj školi sva djeca od sedme do petnaeste godine života obavezna su da pohađaju osnovnu školu (član 4). Osnovno obrazovanje lica starijih od 15 godina ostvaruje se u posebnim odjeljenjima osnovne škole, ili u osnovnim školama za obrazovanje odraslih lica (član 5).

Prema Zakonu o vojsci vojna obaveza nastaje početkom kalendarske godine u kojoj vojni obveznik navršava 18 godina života (član 173). Vojnoj obavezi podliježu svi crnogorski državlјani za vrijeme vanrednog ili ratnog stanja. Za vrijeme mira vojni obveznici se mogu, na principu dobrovoljnosti, pozivati na obuku radi sticanja neophodnih znanja i za obavljanje dužnosti u ratu, u trajanju od najduže 15 dana u toku kalendarske godine (član 172).

Prema Zakonu o parničnom postupku dijete se može saslušati kao svjedok, ako sud na osnovu nalaza nadležnog organa ili stručnog lica ocijeni da je sposobno da svjedoči (član 231). Pozivanje kao svjedoka maloljetnog lica, koje nije navršilo 16 godina života, vrši se preko roditelja, odnosno zakonskog zastupnika (član 238). Dijete može biti svjedok i u krivičnom postupku, ali može kao i druga lica, biti oslobođeno dužnosti svjedočenja u zakonom propisanim slučajevima. Zakonik o krivičnom postupku propisuje da maloljetno lice koje, s obzirom na uzrast i duševnu razvijenost, nije sposobno da shvati značaj prava da ne mora svjedočiti, ne može se saslušati kao svjedok, osim ako to sam okrivljeni zahtjeva (član 97).

Nema izričite odredbe o minimalnom uzrastu djece neophodnom za dozvoljenu konzumaciju alkohola. Ipak, Zakonom o javnom redu i miru propisana je kazna za prekršaj licu koje alkoholno piće prodaje licu koje nije navršilo 16 godina (član 22).

Samostalo istupanje djeteta u sudu regulisano je Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o parničnom postupku. Prema Zakoniku o krivičnom postupku maloljetnik koji je navršio šesnaest godina može i sam podnijeti privatnu tužbu (član 53), a dijete kao oštećeni u krivičnom postupku koje je navršio šesnaest godina ovlašćeno je da samo daje izjave i preduzima radnje u postupku (član 63). Zakon o parničnom postupku propisuje da maloljetnik koji nije stekao potpunu poslovnu sposobnost parnično je sposoban u granicama u kojima mu se priznaje poslovna sposobnost (član 77, stav 3).

Pravo na život, opstanak i razvoj

Polazeći od zaštite nesumnjivo najvažnijeg ljudskog prava - prava na život - Ustav Crne Gore zabranjuje smrtnu kaznu (član 26) i garantuje dostojanstvo i sigurnost čovjeka, nepovrijedljivost njegovog fizičkog i psihičkog integriteta (član 28).

Zaštita prava na život obezbjeđuje se i kroz krivično zakonodavstvo, propisivanjem krivičnih djela ubistva i drugih krivičnih djela sa smrtnim posljedicama i propisivanjem krivičnih sankcija za njihove izvršioce (Krivični zakonik – Glava XIV – Krivična djela protiv života i tijela). Takođe, u Krivičnom zakoniku predviđeno je nekoliko krivičnih djela protiv zdravlja ljudi (čl. 287 – 302), protiv životne sredine (čl. 303 – 326), kao i krivična djela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine (čl. 327 – 338). U cilju zaštite djece, posebno su propisana: krivično djelo ubistva djeteta pri porođaju (član 146) kao i kvalifikovani oblici djela navođenja na samoubistvo i pomaganja u samoubistvu ako su učinjeni prema djetetu mlađem od 14 godina, odnosno prema djetetu između 14 i 18 godina (član 149).

Najbolji interes djeteta

Porodičnim zakonom propisano je da je svako dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta u svim aktivnostima koje se tiču djeteta (član 5). U sporovima za zaštitu prava djeteta i u sporovima za vršenje, odnosno ograničenje i lišenje roditeljskog prava sud je uvijek dužan da se rukovodi najboljim interesom djeteta (čl. 78 – 87).

Organ starateljstva dužan je da roditeljima pruža odgovarajuće oblike pomoći i podrške i preduzima potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja. U postupcima za usvojenje i za hraniteljstvo predviđeno je da se dijete može usvojiti, odnosno da se hraniteljstvo može zasnovati samo ako je to u njegovom najboljem interesu (čl. 123 i 158).

Tužbu za zaštitu prava djeteta mogu podnijeti: dijete, roditelji djeteta, državni tužilac i organ starateljstva. Tužba za zaštitu prava djeteta može se podnijeti u pogledu svih prava koja su djetetu priznata ovim zakonom, a nijesu zaštićena nekim drugim postupkom (član 354, stav 1).

Ako između djeteta i njegovog zakonskog zastupnika postoje suprotni interesi, dijete zastupa kolizijski staratelj. Dijete koje je navršilo 10 godina života i koje je sposobno za rasuđivanje može samo, odnosno preko nekog drugog lica ili ustanove zatražiti od organa starateljstva da mu postavi kolizijskog staratelja. Dijete koje je navršilo 10 godina života i koje je sposobno za rasuđivanje može samo, odnosno preko nekog drugog lica ili ustanove zatražiti od suda da mu postavi privremenog zastupnika zbog postojanja suprotnih interesa između njega i njegovog zakonskog zastupnika (član 356).

Uz to, Porodični zakon propisuje da je postupak za zaštitu prava djeteta hitan (član 360). U sporovima o utvrđivanju ili osporavanju očinstva ili materinstva organ starateljstva može djetetu da postavi posebnog staraoca, ako između roditelja i djeteta postoje u toj parnici suprotni interesi. Ako sud procijeni da u sporu za zaštitu prava djeteta ili u sporu za vršenje roditeljskog prava dijete kao stranka nije zastupano na odgovarajući način, dužan je da djetetu postavi privremenog zastupnika (član 357 stav 2).

Čitav niz mjera zaštite interesa djeteta predviđen je u oblasti maloljetničkog pravosuđa. Tako se u Zakoniku o krivičnom postupku, koji sadrži posebne odredbe o postupku prema maloljetnicima, predviđa da su pri preduzimanju radnji kojima prisustvuje maloljetnik, a naročito pri njegovom saslušanju, učesnici u postupku dužni su da postupaju obazrivo, vodeći računa o duševnoj razvijenosti, osjetljivosti, ličnim svojstvima i privatnosti maloljetnika, kako vođenje krivičnog postupka ne bi štetno uticalo na razvoj maloljetnika (član 468 stav 2). Bez dozvole suda ne smije se objaviti tok krivičnog postupka prema maloljetniku, ni odluka donesena u tom postupku. Objaviti

se može samo onaj dio postupka, odnosno samo onaj dio odluke za koji postoji odobrenje, ali u tom slučaju ne smiju se navesti ime maloljetnika i drugi podaci na osnovu kojih bi se moglo zaključiti o kom je maloljetniku riječ (član 475). Organi koji učestvuju u postupku prema maloljetniku, kao i drugi organi i ustanove od kojih se traže obavještenja, izvještaji ili mišljenja dužni su najhitnije da postupe kako bi se postupak što prije završio (član 476).

Nediskriminacija

Ustav Crne Gore propisuje da je zabranjena svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu. Istovremeno, Ustavom je utvrđeno da se neće smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjeri koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Posebne mјere se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete (član 8). Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama, u članu 39 stav 2, zabranjuje svaku neposrednu ili posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjedenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta.

Zakon o radu propisuje da je zabranjena neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo (član 5). Ovaj Zakon je bliže odredio ove diskriminacije. Kao neposredna diskriminacija smatra se svako postupanje uzrokovano nekim od osnova kojim se lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji. Posredna diskriminacija, u smislu ovog Zakona, postoji kada određena odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica, lice koje traži zaposlenje kao i zaposleno lice, zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja (član 6). Ovi oblici diskriminacije zabranjeni su u odnosu na uslove zapošljavanja i izbor kandidata za obavljanje određenog posla; uslove rada i sva prava iz radnog odnosa; obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje; napredovanje na poslu; otkaz ugovora o radu. Shodno članu 10 Zakona o radu u slučajevima diskriminacije lice koje traži zaposlenje, kao i zaposleni, može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom, u skladu sa zakonom.

Pravo na slobodu mišljenja i stavova

Ustav Crne Gore svakome garantuje pravo na slobodu mišljenja i slobodu izražavanja govorom, pisanim riječju, slikom ili na drugi način (čl. 46 i 47).

Porodični zakon garantuje pravo djetetu da izradi svoje mišljenje u različitim situacijama. Kao opšti princip propisano je da dijete koje je sposobno da formira svoje mišljenje ima pravo slobodnog izražavanja tog mišljenja (član 67). Ono ima pravo da blagovremeno dobije sva obavještenja koja su mu potrebna za formiranje svog mišljenja. Mišljenju djeteta mora se posvetiti dužna pažnja u svim pitanjima koja ga se tiču i u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima, a u skladu sa godinama i zrelošću djeteta. Dijete koje je navršilo 10 godina života može slobodno i neposredno izraziti svoje mišljenje u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima. Dijete koje je navršilo 10 godina života može se samo, odnosno preko nekog drugog lica ili ustanove, obratiti sudu ili organu uprave i zatražiti pomoć u ostvarivanju svog prava na slobodno izražavanje mišljenja. Nadležni organ utvrđuje mišljenje djeteta u neformalnom razgovoru koji se obavlja na prikladnom mjestu, u saradnji sa školskim psihologom, odnosno organom starateljstva, porodičnim savjetovalištem ili drugom ustanovom specijalizovanom za porodične odnose i u prisustvu lica koje dijete samo izabere.

Predviđena je i obaveza suda da omogući djetetu da izradi svoje mišljenje. Ako sud utvrdi da je u sporu za zaštitu prava djeteta ili u sporu za vršenje roditeljskog prava stranka dijete koje je sposobno da formira svoje mišljenje, dužan je da: 1) se stara da dijete blagovremeno dobije sva obavještenja koja su mu potrebna; 2) dozvoli djetetu da neposredno izradi svoje mišljenje i da mišljenju djeteta posveti dužnu pažnju u skladu sa godinama i zrelošću djeteta; 3) mišljenje djeteta

utvrdi na način i na mjestu koje je u skladu sa njegovim godinama i zrelošću, osim ako bi to očigledno bilo u suprotnosti sa najboljim interesom djeteta (član 357).

GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE

Lično ime djeteta

Prema Zakonu o matičnim registrima rođenje djeteta upisuje se u matični registar rođenih u opštini u kojoj je dijete rođeno. Ako je dijete rođeno u saobraćajnom sredstvu upisuje se u matični registar rođenih u opštini u kojoj se završilo putovanje majke. Rođenje djeteta čiji su roditelji nepoznati upisuje se u matični registar rođenih u opštini u kojoj je dijete nađeno. Upis se vrši na osnovu rješenja organa starateljstva koje sadrži: ime, prezime, pol i mjesto rođenja. Kao mjesto rođenja upisuje se mjesto u kojem je dijete nađeno. Rješenje se donosi se na osnovu zapisnika o nalasku djeteta. Zapisnik se, uz rješenje, dostavlja matičaru (član 18).

Rođenje se prijavljuje u roku od tri dana od dana rođenja djeteta. Rođenje mrtvorođenog djeteta prijavljuje se u roku od 24 časa od rođenja mrtvog djeteta. Ako je dijete rođeno u porodilištu ili drugoj zdravstvenoj ustanovi prijavu za upis podnosi zdravstvena ustanova, po pravilu, elektronskim putem. Rođenje djeteta van zdravstvene ustanove obavezan je da prijavi otac djeteta, odnosno majka ako je u mogućnosti. U slučaju da ova lica nijesu u mogućnosti da prijave rođenje djeteta, rođenje djeteta je obavezno da prijavi lice koje je porođaj obavilo ili koje je prisustvovalo porođaju, odnosno lice u čijem je stanu dijete rođeno (član 19).

Shodno članu 6 lično ime djeteta određuju roditelji sporazumno. Ako jedan od roditelja nije poznat, nije živ ili ne može vršiti roditeljsko pravo, određivanje ličnog imena vrši drugi roditelj. Dijete može dobiti prezime jednog ili oba roditelja. Ako roditelji djeteta nijesu živi ili su u nemogućnosti da vrše roditeljska prava, lično ime djeteta određuje staralac po prethodnom odobrenju nadležnog organa starateljstva. Lično ime djeteta čiji su roditelji nepoznati određuje nadležni organ starateljstva. Ako je dijete čiji su roditelji nepoznati usvojeno prije određivanja ličnog imena, lično ime djeteta određuje usvojilac. Ako se roditelji ne sporazumiju o ličnom imenu djeteta ni uz pomoć organa starateljstva, o ličnom imenu odlučiće sud u vanparničnom postupku na prijedlog jednog ili oba roditelja ili organa starateljstva.

Očuvanje identiteta

Zakonom o ličnom imenu utvrđeno je pravo i propisan postupak za promjenu ličnog imena. Lično ime ili samo prezime ili samo ime može se promijeniti nakon promjene porodičnog ili ličnog statusa (usvojenje, utvrđivanje očinstva ili materinstva, sklapanje, razvod ili poništenje braka) ili po zahtjevu (član 9). Za promjenu ličnog imena djeteta potrebna je saglasnost roditelja. Ako se mijenja lično ime maloljetnog lica, koje je napunilo deset godina, potrebna je njegova saglasnost, ukoliko je sposobno da izrazi svoje mišljenje (član 17). Ako promjenu ličnog imena zahtijeva staralac maloljetnog lica, potrebno je odobrenje nadležnog organa starateljstva. Prilikom usvojenja usvojenik dobija zajedničko prezime usvojilaca, a ako usvojenci nemaju zajedničko prezime, sporazumno će odrediti prezime usvojenika.

Saglasno članu 12 Ustava u Crnoj Gori postoji crnogorsko državljanstvo. Prema Zakonu o crnogorskom državljanstvu, crnogorsko državljanstvo se stiče: porijeklom, rođenjem na teritoriji Crne Gore, prijemom, po međunarodnim ugovorima i sporazumima (član 4). O crnogorskim državljanima vodi se registar koji predstavlja računarski vođenu bazu podataka o imenu i prezimenu, mjestu i datumu rođenja, jedinstvenom matičnom broju, roditeljima, načinu sticanja državljanstva i drugim relevantnim činjenicama (član 34). Crnogorski državljanin koji je rođen u Crnoj Gori upisuje se u registar u mjestu rođenja, a crnogorski državljanin, čije mjesto rođenja nije u Crnoj Gori, upisuje se u registar u mjestu gdje je upisan u evidenciji rođenih u Crnoj Gori, u skladu sa zakonom.

Crnogorsko državljanstvo gubi se: po zahtjevu crnogorskog državljanina, po sili zakona, po međunarodnim ugovorima i sporazumima (član 19). Otpust iz crnogorskog državljanstva može se dati djetetu, pod uslovom da ne ostane bez državljanstva.

Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti

Ustav Crne Gore garantuje svakome pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, kao i pravo da promijeni vjeru ili uvjerenje i slobodu da, sam ili u zajednici sa drugima, javno ili privatno, ispoljava vjeru ili uvjerenje molitvom, propovijedima, običajima ili obredom. Niko nije obavezan da se izjašnjava o svojim vjerskim i drugim uvjerenjima. Sloboda ispoljavanja vjerskih uvjerenja može se ograničiti samo ako je to neophodno radi zaštite života i zdravlja ljudi, javnog reda i mira, kao i ostalih prava zajemčenih Ustavom (član 46).

Shodno Porodičnom zakonu roditelji imaju pravo i dužnost da dijete usmjeravaju ka usvajanju onih vrijednosti koje imaju univerzalan karakter (čl. 71). Pri zbrinjavanju djeteta u drugu porodicu organ starateljstva dužan je da posebnu pažnju posveti nacionalnom, vjerskom i kulturnom porijeklu djeteta, uzrastu, zdravlju i društvenom statusu djeteta, kao i udaljenosti od mjesta njegovog prethodnog prebivališta, odnosno prebivališta njegovih roditelja i školske ustanove koju pohađa (član 160).

Ustav Crne Gore jemči da svako ima pravo na prigovor savjesti. Niko nije dužan da protivno svojoj vjeri ili ubjedjenju ispunjava vojnu ili drugu obavezu koja uključuje upotrebu oružja (član 48). Isto pravo garantovano je i Zakonom o vojsci Crne Gore (član 177).

Sloboda udruživanja i mirnog okupljanja

Ustav Crne Gore garantuje slobodu udruživanja i slobodu okupljanja. Članom 53 jemči se sloboda političkog, sindikalnog i drugog udruživanja i djelovanja, bez odobrenja, uz upis kod nadležnog organa. Niko se ne može prisiliti da bude član nekog udruženja. Država pomaže politička i druga udruženja, kada za to postoji javni interes. Sloboda mirnog okupljanja garantuje se, bez odobrenja, uz prethodnu prijavu nadležnom organu. Sloboda okupljanja može se privremeno ograničiti odlukom nadležnog organa radi sprječavanja nereda ili vršenja krivičnog djela, ugrožavanja zdravlja, morala ili radi bezbjednosti ljudi i imovine, u skladu sa zakonom (član 52).

Udruživanje u neprofitne organizacije regulisano je Zakonom o nevladinim organizacijama (ranije Zakonom o udruživanju građana). Prema ovom zakonu udruženje može osnovati najmanje pet lica sa prebivalištem, boravištem ili sjedištem u Republici.

Centar za prava djeteta Crne Gore, koji radi u oblasti promocije i zaštite dječjih prava sa misijom unaprijeđenja kvaliteta života djece i omladine u Crnoj Gori, imao je različite programske aktivnosti: kampove, savjetovališta, edukacije, participacije u izradi strategija o djeci, klubske aktivnosti, formiranje dječjih parlamenta (u 19 osnovnih škola u Crnoj Gori).

Pravo na privatnost

Krivičnim zakonom regulisana su krivičnih djela koja se odnose na povredu prava privatnosti, i to: narušavanje nepovrednosti stana, protivzakonito pretresanje, neovlašćeno otkrivanje tajne, povreda tajnosti pisma i drugih pošiljki, neovlašćeno prisluškivanje i snimanje, neovlašćeno fotografisanje, neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka, neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka (čl. 169-176). U tom cilju regulisana su i krivična djela protiv časti i ugleda: uvreda, kleveta, iznošenje ličnih i porodičnih prilika (čl. 195-197). Zakonik o krivičnom postupku zabranjuje objavljivanje toka krivičnog postupka prema maloljetniku i odluka donesena u tom postupku, bez odobrenja suda (član 475).

Zakon o medijima sadrži odredbe o zaštiti privatnosti. Shodno članu 20 ovog Zakona, ako medij objavi programski sadržaj kojim se narušava zakonom zaštićeni interes lica na koje se informacija odnosi ili kojim se vrijeđa čast ili integritet pojedinca, iznose ili prenose neistiniti navodi o njegovom životu, znanju i sposobnostima, zainteresovano lice ima pravo na tužbu nadležnom sudu za naknadu štete protiv autora i osnivača medija.

Propisana je takođe i obaveza medija da moraju štititi integritet maloljetnih osoba. Programski sadržaj medija koji može ugroziti zdravstveni, moralni, intelektualni, emotivni i socijalni razvoj djeteta mora biti unaprijed jasno i vidno označen kao takav i distribuiran na način za koji je najmanje vjerovatno da će ga dijete koristiti. Takođe, mediji ne smiju objavljivati identitet maloljetnih osoba umiješanih u krivična djela, bilo kao žrtve ili kao optuženi (član 22).

Pravo djeteta na zaštitu od mučenja i nezakonitog ili proizvoljnog lišenja slobode

Ustavom je utvrđeno da pritvor maloljetnika ne može trajati duže od 60 dana (član 30, stav 7). Zakonom o krivičnom postupku određeno je trajanje pritvora, u zavisnosti od faze postupka. Shodno članu 488, izuzetno, sudija za maloljetnike po službenoj dužnosti ili na prijedlog državnog tužioca može odrediti da se maloljetnik stavi u pritvor, kad za to postoje razlozi propisani Zakonom. Na osnovu rješenja o pritvoru koje je donio sudija za maloljetnike, pritvor u pripremnom postupku može trajati najduže mjesec dana. Vijeće za maloljetnike istog suda može, iz opravdanih razloga, produžiti pritvor najduže još za mjesec dana. Nakon završetka pripremnog postupka pritvor može da traje najduže četiri mjeseca za mlade maloljetnike, odnosno šest mjeseci za starije maloljetnike.

Pravilo je da maloljetnik izdržava pritvor odvojeno od punoljetnih lica. Izuzetno, sudija za maloljetnike može odrediti da maloljetnik bude u pritvoru zajedno s punoljetnim licima, ako bi usamlijenje maloljetnika duže trajalo, a postoji mogućnost da se maloljetnik stavi u prostoriju sa punoljetnim licem koje na njega ne bi štetno uticalo (član 489).

Zakon o policiji propisuje da pri preduzimanju radnji prema maloljetnom licu, a naročito pri njegovom saslušanju, policijski službenik je dužan da postupa obazrivo, vodeći računa o duševnoj razvijenosti, osjetljivosti, ličnim svojstvima i privatnosti maloljetnika. Prema maloljetnom licu policijska ovlašćenja se, po pravilu, primjenjuju u prisustvu roditelja ili zakonskog zastupnika (član 16).

PORODIČNA SREDINA I ALTERNATIVNA NJEGA

Pravo na roditeljsko staranje

Prema Porodičnom zakonu porodica je životna zajednica roditelja, djece i drugih srodnika koji u smislu ovoga Zakona imaju međusobna prava i obaveze, kao i druga osnovna zajednica života u kojoj se njeguju i podižu djeca (član 2). Posebnu ustavnu zaštitu jednako uživa svaka porodica: bračna, vančračna, porodica po usvojenju, bez obzira na to jesu li potpune ili nepotpune.

Roditeljsko pravo pripada majci i ocu zajedno. Ako je jedan od roditelja umro ili nije poznat ili je lišen roditeljskog prava, roditeljsko pravo pripada drugom roditelju. Roditelj se ne može odreći roditeljskog prava. Zabranjena je zloupotreba roditeljskog prava (član 60).

Porodični zakon izričito propisuje da roditelji imaju pravo i dužnost da se staraju o djetetu. Staranje o djetetu obuhvata: čuvanje, podizanje, vaspitanje, obrazovanje, zastupanje, izdržavanje, kao i upravljanje i raspolažanje imovinom djeteta. Roditelji imaju pravo da dobiju sva obavještenja o djetetu od obrazovnih i zdravstvenih ustanova (član 69).

Specijlizovane stručne službe ili stručni timovi za savjetovanje u oblasti porodičnih odnosa funkcionišu u svim Centrima za socijalni rad. U Crnoj Gori organizованo je 10 Centara za socijalni rad, koji sa svojim službama obuhvataju svih 21 opštinu.

Odgovornost roditelja

Shodno članu 76 Porodičnog zakona roditelji roditeljsko pravo vrše zajednički i sporazumno kada vode zajednički život. Roditelji roditeljsko pravo vrše zajednički i sporazumno i kada ne vode zajednički život ako zaključe sporazum o zajedničkom vršenju roditeljskog prava i ako sud procijeni da je taj sporazum u najboljem interesu djeteta. Samo na osnovu odluke suda ili na osnovu sporazuma roditelja koji je po ocjeni suda u interesu djeteta, roditeljsko pravo vrši jedan roditelj.

Prema Porodičnom zakonu roditelji imaju pravo i dužnost da čuvaju i podižu dijete tako što će se oni lično starati o njegovom životu i zdravlju. Roditelji ne smiju podvrgavati dijete ponižavajućim postupcima i kaznama koje vrijeđaju ljudsko dostojanstvo djeteta i dužni su da dijete štite od takvih postupaka drugih lica. Roditelji ne smiju ostavljati bez nadzora dijete predškolskog uzrasta. Roditelji mogu privremeno povjeriti dijete drugom licu samo ako to lice ispunjava uslove za staratelja (član 70).

Pored toga roditelji imaju dužnost da obezbijede osnovno školovanje djetetu, da ga zastupaju u svim pravnim poslovima i postupcima, da ga izdržavaju i da upravljaju njegovom imovinom.

Shodno članu 80 organ starateljstva dužan je da roditeljima pruža odgovarajuće oblike pomoći i podrške i preduzima potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja. Ako opravdani interesi djeteta to zahtijevaju, organ starateljstva upozoriće roditelje na greške i propuste u vaspitanju i podizanju djeteta i pomoći im da dijete pravilno odgajaju, a može ih uputiti da se sami ili sa djetetom obrate određenom savjetovalištu, zdravstvenoj, socijalnoj, vaspitnoj ili drugoj odgovarajućoj ustanovi.

U opravdanim slučajevima organ starateljstva može da zahtijeva od roditelja polaganje računa o upravljanju imovinom djeteta. Takođe organ starateljstva može tražiti da sud u vanparničnom postupku, radi zaštite imovinskih prava djeteta, dozvoli sredstva obezbjeđenja na imovinu roditelja, a može i radi zaštite imovinskih interesa djeteta, zahtijevati da sud odluči da roditelji u pogledu upravljanja imovinom djeteta imaju ulogu staraoca (član 84).

Odvajanje od roditelja

Porodičnim zakonom je propisano da djeca imaju pravo da žive sa svojim roditeljima i pravo da se roditelji staraju o njemu prije svih drugih. Pravo djeteta da živi sa roditeljima može biti ograničeno samo sudskom odlukom kada je to u najboljem interesu djeteta. Sud može donijeti odluku o odvajanju djeteta od roditelja ako postoje razlozi za ograničenje ili lišenje roditeljskog prava ili u slučaju nasilja u porodici. Dijete koje je navršilo 15 godina života i koje je sposobno za rasuđivanje može odlučiti sa kojim će roditeljem živjeti (član 62).

Dijete ima pravo da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi (član 63, stav1). Pravo djeteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi može biti ograničeno samo sudskom odlukom kada je to u najboljem interesu djeteta.

Roditelj koji ne vrši roditeljsko pravo ima pravo i dužnost da izdržava dijete, da sa djetetom održava lične odnose i da o pitanjima koja bitno utiču na život djeteta odlučuje zajednički i sporazumno sa roditeljem koji vrši roditeljsko pravo (član 79, stav 3). Kao pitanjima koja bitno utiču na život djeteta, u smislu ovog Zakona, smatraju se naročito: obrazovanje djeteta, preduzimanje većih medicinskih zahvata nad djetetom, promjena prebivališta djeteta i raspolaganje imovinom djeteta velike vrijednosti (član 79, stav 4).

Porodičnim zakonom propisana je isključiva nadležnost suda u postupcima odvajanja djeteta od roditelja, pri čemu nije zanemarena ni preventivna ni konsultativna uloga organa starateljstva. Prije nego što doneše odluku o zaštiti prava djeteta ili o vršenju roditeljskog prava, sud je dužan da zatraži nalaz i stručno mišljenje od organa starateljstva, porodičnog savjetovališta ili druge specijalizovane ustanove (član 361).

Sud u vanparničnom postupku može po službenoj dužnosti ili na predlog roditelja, odnosno staratelja ili drugog lica kome je dijete povjereno na čuvanje i vaspitanje i organa starateljstva, donijeti odluku kojom će dijete uputiti u odgovarajuću ustanovu za vaspitanje ili drugu porodicu, ako je došlo do poremećaja u ponašanju djeteta koji zahtijeva organizovan vaspitni uticaj i izdvajanje djeteta iz sredine u kojoj živi. Sud će odrediti i vrijeme trajanja ove mjere, koje ne može biti duže od godinu dana (član 83).

Sud odlukom u vanparničnom postupku može roditelju koji nesavjesno vrši prava ili dužnosti prema djetetu ograničiti roditeljsko pravo. Ograničenjem roditeljskog prava roditelju se može oduzeti vršenje jednog ili više prava i dužnosti prema djetetu, osim dužnosti da izdržava dijete. Sud će roditelju oduzeti pravo da živi sa djetetom ako u većoj mjeri zanemaruje podizanje i vaspitanje djeteta ili zbog prilika u porodici postoji opasnost za pravilno podizanje djeteta (član 85).

Smatra se da roditelj u većoj mjeri zanemaruje podizanje i vaspitanje djeteta naročito ako ne brine dovoljno o ishrani, higijeni, odijevanju, medicinskoj pomoći, redovnom pohađanju škole, ne sprječava dijete u štetnom druženju, skitnji, prosjačenju ili krađi. Postupak za ograničenje roditeljskog prava pokreće sud po službenoj dužnosti, na prijedlog organa starateljstva, drugog roditelja ili djeteta.

Roditelj koji zloupotrebljava roditeljska prava ili grubo zanemaruje roditeljske dužnosti, lišava se roditeljskog prava.

Odluku o lišenju roditeljskog prava donosi nadležni sud u vanparničnom postupku. Postupak za lišenje roditeljskog prava može pokrenuti drugi roditelj, organ starateljstva ili državni tužilac.

Nezakonito odvođenje i zadržavanje djeteta u inostranstvu

U slučaju nezakonitog odvođenja, zadržavanja i nevraćanja djece iz inostranstva, koji se mogu kvalifikovati kao povreda prava na staranje o djeci, odnosno povreda prava na viđenje (lične odnose), primjenjuju se odredbe Konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece. Kao centralni izvršni organ za sprovođenje Konvencije određeno je Ministarstvo pravde. To ministarstvo prima iz inostranstva i otpravlja ka centralnim organima drugih zemalja članica, zahtjeve za vraćanje djece koja su nelegalno odvojena od roditelja ili lica koja imaju roditeljsku odgovornost.

Crna Gora prihvatile je i Evropsku konvenciju o priznanji i izvršenju odluka o staranju o djeci i ponovnom uspostavljanju odnosa staranja i Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima djeteta. Crna Gora je, takođe, potpisala niz bilateralnih ugovora o pravnoj pomoći između sudske i drugih nadležnih organa, odnosno država, u izvršavanju odluka koje se odnose na staranje o djeci, a koji treba na doprinesu efikasnijoj zaštiti djece koja su protivpravno odvojena od roditelja.

Krivičnim zakonom predviđeno je krivično djelo oduzimanje maloljetnog lica (član 217).

Izdržavanje djeteta

Prema Porodičnom zakonu roditelji su bezuslovno dužni da izdržavaju svoju maloljetnu djecu. Prema mogućnostima dužni su da izdržavaju i punoljetnu djecu do isteka vremena trajanja školovanja u odgovarajućoj školi, odnosno fakultetu, a ako je školovanje iz opravdanih razloga produženo, najkasnije do navršene 26-te godine života (član 259).

Ako je dijete nakon punoljetstva zbog bolesti, tjelesnih ili duševnih nedostataka nesposobno za rad, nema dovoljno sredstava za izdržavanje ili ih ne može ostvariti iz postojeće imovine, roditelji su dužni da ga izdržavaju dok to stanje traje (član 256). Roditelj koji je lišen roditeljskog prava ne oslobađa se dužnosti da izdržava svoju djecu (član 272). Obaveza članova porodice koji su dužni da daju izdržavanje utvrđuje se srazmerno njihovim mogućnostima, a u granicama potreba tražioca izdržavanja. Ako roditelj ne traži izvršenje odluke kojom je dosuđeno izdržavanje, organ starateljstva će, u ime maloljetnog djeteta, podnijeti sudu prijedlog za izvršenje odluke, po odredbama Zakona o izvršnom postupku.

Sud je obavezan da svaku odluku o izdržavanju dostavi nadležnom organu starateljstva. Ako roditelj, koji je na osnovu sudske odluke dužan da plaća određeni iznos za izdržavanje djeteta, ne izvršava svoju obavezu redovno, organ starateljstva, na prijedlog drugog roditelja ili po službenoj dužnosti, preuzima mjere da se djetetu obezbijedi privremeno izdržavanje po propisima o socijalnoj i dječjoj zaštiti sve dok roditelj ne počne da izvršava svoju obavezu (član 282). Ako se visina izdržavanja određuje u procentu, ona ne može biti manja od 15% niti veća od 50 % redovnih mjesecnih primanja dužnika (član 281, stav 3). Ako roditelj, koji je na osnovu sudske odluke dužan da plaća određeni iznos za izdržavanje djeteta, ne izvršava svoje obaveze redovno, organ starateljstva na prijedlog drugog roditelja ili po službenoj dužnosti, preuzima mjere da se djetetu obezbijedi privremeno izdržavanje po propisima o socijalnoj i dječjoj zaštiti sve dok roditelj ne počne da izvršava svoju obavezu (član 282).

Obezbiđena je i krivičnopravna zaštita izdržavanja djece. Krivični zakonik predviđa penalizaciju izbjegavanja izdržavanja kroz krivično djelo – nedavanje izdržavanja. Počinilac je svako ko ne daje izdržavanje za lice koje je po zakonu dužan da izdržava, a ta dužnost je utvrđena izvršnom sudscom odlukom ili izvršnim poravnanjem pred sudom ili drugim nadležnim organom, u iznosu i na način kako je to odlukom odnosno poravnanjem utvrđeno (član 221).

Centri za socijalni rad u okviru svoje nadležnosti nastoje da pomognu svakom djetetu da realizuje pravo na izdržavanje, a posebno kada se radi o izdržavanju od roditelja koji žive van teritorije naše zemlje. Posredni organ kada se radi o izdržavanju djeteta od strane roditelja koji se nalazi u inostranstvu je Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja i Ministarstvo inostranih poslova.

Spajanje sa porodicom

Zakonom o putnim ispravama utvrđena su prava djeteta i roditelja, koji su domaći državljeni, da napuste zemlju i ponovo da se u nju vrate, radi očuvanja porodičnih veza (spajanje sa porodicom),

dok su prava djeteta i roditelja koji su stranci, lica bez državljanstva i izbjeglice uređeno je Zakonom o kretanju i boravku stranaca.

Sloboda kretanja i nastanjivanja i pravo da napusti teritoriju naše države, bez obzira da li je riječ domaćim državljanima, izbjeglicama, licima bez državljanstva ili strancima, podliježe samo zakonskim ograničenjima u slučaju iz člana 37 st. 1 i 2 Povelje o ljudskim i manjinskim propisima i građanskim slobodama i člana 28 Ustava Crne Gore). Ova prva mogu se ograničiti samo ako je to neophodno za vođenje krivičnog postupka i odbranu zemlje.

U Zakonu o putnim ispravama u odredbi člana 17 je propisano da se pasoš izdaje sa rokom važenja od deset godina, a izuzetno, licu do navršene četvrte godine, pasoš se izdaje sa rokom važenja od dvije godine.

Shodno navednom Zakonu za lice mlađe od 18 godina života, zahtjev podnosi jedan od roditelja, uz pisanu saglasnost drugog roditelja, odnosno zakonskog zastupnika (član 26 stav 3).

Djeca lišena porodične sredine

Zaštita djece bez roditeljskog staranja regulisana je Porodičnim zakonom i Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti. U skladu sa odredbama navedenih zakona, dijete bez roditeljskog staranja je dijete koje nema roditelje, dijete čiji su roditelji nepoznati ili je nepoznato njihovo boravište i dijete čiji su roditelji potpuno lišeni roditeljskog prava, odnosno poslovne sposobnosti.

Kao prvi postupak za zaštitu djece bez roditeljskog staranja je stavljanje pod starateljstvo, čija je svrha da se zbrinjavanjem, vaspitanjem i obrazovanjem što potpunije razvije njegova ličnost i da se osposobi za samostalan život i rad (čl. 178 -179). Pri postavljanju staraoca organ starateljstva brižljivo će ispitati prilike lica koje se stavljuju pod starateljstvo i za staraoca postaviti lice koje će s obzirom na te prilike najbolje moći da vrši starateljsku dužnost (član 188).

Osnovni vidovi porodično-pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja, prema Porodičnom zakonu, su: usvojenje i smještaj u drugu porodicu. Takođe, Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisano je pravo na smještaj u drugu porodicu i pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite, s tim da se prioritet zbrinjavanja daje smještaju u drugu porodicu. Prilikom izbora odgovarajućeg oblika zaštite nadležni organ strateljstva vrši svestrano razmatranje svakog pojedinačnog slučaja, kako bi svako rješenje bilo u skladu sa njegovim potrebama.

Ukoliko je dijete ometeno u fizičkom i psihičkom razvoju ili vaspitno zapušteno može se smjestiti u drugu porodicu samo ako je utvrđeno da su članovi te porodice, po svojim ličnim svojstvima, sposobni za čuvanje, njegu i vaspitanje takvog djeteta (član 161).

Primjena smještaja u ustanovu socijalne i dječje zaštite zastupljena je u nešto manjem obimu od porodičnog smještaja. Smještaj se obavlja preko nadležnih centara za socijalni rad, shodno Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti i Porodičnom zakonu.

Usvojenje

Shodno Porodičnom zakonu usvojenje je poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos. U Crnoj Gori usvojenje se može zasnovati kao nepotpuno i potpuno (član 121). Dijete ima pravo da zna da je usvojeno. Usvojenci su dužni da upoznaju dijete da je usvojeno najkasnije do njegove 7 godine života, odnosno odmah nakon zasnivanja usvojenja ako je usvojeno starije dijete i da o tome obavijeste organ starateljstva (član 122). Usvojenje se može zasnovati samo ako je to u najboljem interesu usvojenika (član 123).

Ne može se usvojiti dijete prije proteka tri mjeseca od njegovog rođenja. Ne može se, takođe, usvojiti ni dijete maloljetnih roditelja. Izuzetno, ovo se dijete može usvojiti po proteku jedne godine od njegovog rođenja, ako nema izgleda da će se ono podizati u porodici roditelja, odnosno drugih bližih srodnika.

Dijete čiji su roditelji nepoznati može se usvojiti tek po proteku tri mjeseca od njegovog narušavanja (član 124). Usvojiti može samo lice koje je u starosnom dobu od 30 do 50 godina i da je starije od usvojenika najmanje 18 godina. Usvojenci koji zajednički usvajaju isto dijete, mogu usvojiti i ako samo jedan od njih ispunjava navedene uslove. Ako postoje naročito opravdani razlozi, usvojilac može biti i lice starije od 50 godina, ali starosna razlika između usvojilaca i usvojenika ne smije biti

veća od 50 godina. Ako usvojici usvajaju i djecu koja su sestre i braća, ili sestre i braća po majci ili ocu, usvojiti mogu i ako jedan od njih ispunjava uslove u pogledu godina samo u odnosu na jedno dijete (član 126).

Potpuno se može usvojiti dijete do navršene 10 godine života. Potpuno usvojiti dijete mogu bračni drugovi zajednički, kao i mačeha ili očuh djeteta koje se usvaja. Potpuno mogu usvojiti dijete i vanbračni partneri koji žive u vanbračnoj zajednici duže vremena (čl.131-132).

Nepotpuno se može usvojiti dijete do navršene 18 godine života. Za usvojenje djeteta starijeg od 10 godina i sposobnog da shvati značenje usvojenja potreban je njegov pristanak. Nepotpuno mogu usvojiti bračni drugovi zajednički, jedan bračni drug uz pristanak drugog i mačeha ili očuh djeteta koje se usvaja. Lice koje nije u braku i vanbračni partneri koji žive u vanbračnoj zajednici kraće vrijeme mogu nepotpuno usvojiti dijete ako za to postoje naročito opravdani razlozi (čl.133-134).

Za vođenje postupka zasnivanja usvojenja nadležan je organ starateljstva mjesta prebivališta, odnosno boravišta djeteta, ako se njegovo prebivalište ne može utvrditi. U postupku zasnivanja usvojenja isključena je javnost.

U postupku zasnivanja usvojenja roditelj djeteta, bračni drug lica koje namjerava usvojiti i dijete daju svoj pristanak za usvojenje pred organom starateljstva koji vodi postupak ili organom starateljstva svog prebivališta, odnosno boravišta, ako se prebivalište ne može utvrditi. Ako je pristanak dat pred organom koji ne vodi postupak zasnivanja usvojenja, ovaj organ će ovjereni zapisnik odmah dostaviti organu koji vodi postupak. Dijete svoj pristanak na usvojenje daje bez prisustva roditelja i lica koje ga želi usvojiti. Roditelj svoj pristanak na usvojenje može dati i prije pokretanja postupka zasnivanja usvojenja, ali tek kad dijete navrši tri mjeseca života.

Potpunim usvojenjem se između usvojilaca i njegovih srodnika s jedne strane, i usvojenika i njegovih potomaka s druge strane zasniva neraskidiv odnos srodstva jednak krvnom srodstvu. U matičnu knjigu rođenih usvojici se upisuju kao roditelji usvojenika. Potpunim usvojenjem prestaju međusobna prava i dužnosti usvojenika i njegovih krvnih srodnika, osim ako dijete usvoji mačeha ili očuh. Usvojici sporazumno određuju ime usvojeniku. Usvojenik dobija zajedničko prezime usvojilaca. Ako usvojici nemaju zajedničko prezime, sporazumno će odrediti prezime usvojenika. Ako se ne postigne sporazum o imenu i prezimenu usvojenika odlučiće organ starateljstva. Osporavanje i utvrđivanje materinstva i očinstva nije dozvoljeno nakon zasnivanja potpunog usvojenja.

Nepotpunim usvojenjem nastaju između usvojilaca s jedne strane, i usvojenika i njegovih potomaka s druge strane prava i dužnosti koja po zakonu postoje između roditelja i djece, osim ako zakonom nije drukčije određeno. Nepotpuno usvojenje ne utiče na prava i dužnosti usvojenika prema njegovim roditeljima i drugim srodnicima (član 135 - 153).

Usvojenje između estranog državljanina kao usvojiloca i domaćeg državljanina kao usvojenika ne može se zasnovati. Izuzetno, strani državljanin može usvojiti dijete ako se ne može naći usvojilac među domaćim državljanima. Za usvojenje potrebna je saglasnost ministarstva nadležnog za poslove socijalnog staranja. Saglasnost za usvojenje daje se na osnovu mišljenja stručne komisije. Stručnu komisiju obrazuje ministar nadležan za socijalno staranje. Komisija ima 5 članova i čine je lica koja imaju profesionalno iskustvo u radu sa maloljetnim licima (član 125).

Nezakonito prebacivanje djece preko granice i nevraćanje u domovinu

Crna Gora je prihvatile Konvenciju o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece. Nadležni resorni organ za primjenu ove konvencije je Ministarstvo pravde koje postupa po zahtjevima naših državljanina kada se dijete nalazi u inostranstvu i po zahtjevima stranaca kada je dijete u našoj zemlji.

Oneomogućavanje izvršenja odluke nadležnog organa kojom je određen način održavanja ličnih odnosa maloljetnog lica sa roditeljem ili drugim srodnikom, smatra se krivičnim djelom shodno članu 217 Krivičnog zakonika i sankcionisano je novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

U skladu sa Zakonom o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih država u određenim odnosima, pod određenim uslovima, priznaju se pravnosnažne oduke po pravu druge države u kojoj su donijete. Te sudske odluke se izjednačuju sa odlukama domaćih sudova.

Zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja

Mjere zaštite djeteta od nasilja ustanovljene su u krivičnom i porodičnom zakonodavstvu pa samim tim pojedini oblici nasilničkog ponašanja roditelja povlače dvostruku odgovornost.

Porodični zakon propisuje da organi pravosuđa, drugi organi, medicinska, obrazovna i druga ustanova, nevladina organizacija i građani dužni su da obavijeste organ starateljstva čim saznaju da roditelj nije u mogućnosti da vrši roditeljsko pravo. Organ starateljstva dužan je odmah po prijemu obavještenja da ispita slučaj i preduzme mjere za zaštitu prava djeteta (član 80, stav 2 i 3).

Ako opravdani interesi djeteta to zahtijevaju organ starateljstva upozoriće roditelje na greške i propuste u vaspitanju i podizanju djeteta i pomoći im da dijete pravilno odgajaju, a može ih uputiti da se sami ili sa djetetom obrate određenom savjetovalištu, zdravstvenoj, socijalnoj, vaspitnoj ili drugoj odgovarajućoj ustanovi (član 81).

Kada je roditeljima potrebna trajnija pomoć, organ starateljstva odrediće nadzor nad vršenjem roditeljskog prava i tom prilikom će se odrediti lice koje će pratiti razvoj djeteta kao i preuzimati sve druge mjere u interesu djeteta (član 82).

Krivičnim zakonom propisana je krivična odgovornost za krivično djelo - Nasilja u porodici ili u porodičnoj zajednici (član 220). Teži oblik ovog krivičnog djela predviđen je za učinioca koji nasiljem ugrožava tjelesni i duševni integritet maloljetnog lica.

OSNOVNA ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA

Zdravstvena zaštita djece

Ustavom CG svakome je zagarantovano pravo na zaštitu zdravlja, u skladu sa zakonom. Djeca, trudnice i stara lica imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po nekom drugom osnovu (član 69).

Zakon o zdravstvenom osiguranju (član 12) propisuje da dijete ima prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja, do završetka obaveznog školovanja po propisima iz oblasti obrazovanja, a ako je na redovnom ili vanrednom školovanju, do kraja roka propisanog za redovno školovanje, a najkasnije do navršene 26. godine života. Dijete koje je zbog bolesti opravdano prekinulo školovanje, ima prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i za vrijeme trajanja te bolesti, a ako nastavi školovanje ima prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i poslije utvrđene starosne granice, ali najduže onoliko vremena koliko je trajao prekid školovanja zbog bolesti. Ako dijete postane nesposobno za samostalan život i rad, u smislu posebnih propisa, prije isteka roka za redovno školovanje (prije navršene 15. godine života), ima prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja i za vrijeme dok takva nesposobnost traje. Pravo na obavezno zdravstveno osiguranje pripada i djetetu koje postane trajno nesposobno za samostalan život i rad u smislu posebnih propisa i poslije uzrasta utvrđenog (prije navršene 15. godine života) zakonom, ako nema sopstvenih sredstava za izdržavanje. Pravom iz obaveznog zdravstvenog osiguranja obuhavaćena su djeca rođena u braku ili van braka, usvojena, pastorčad i djeca prihvaćena na izdržavanje (član 10).

Zakon o zdravstvenoj zaštiti, kao prioritetne mjere zdravstvene zaštite (čl. 10, tačka 7 i 11) propisuje zdravstvenu zaštitu djece i mlađih do kraja propisanog redovnog školovanja, zaštitu žena u vezi sa planiranjem porodice, trudnoćom, porođajem i materinstvom, kao i zdravstvenu zaštitu lica ometenih u fizičkom i mentalnom razvoju. Zdravstvena djelatnost na primarnom nivou obuhvata i zdravstvenu zaštitu majke i djeteta i planiranje porodice, kao i rehabilitaciju djece i mlađih s poremećajima u tjelesnom razvoju i zdravlju. (čl. 33, tačka 5 i 15).

Djeca ometena u razvoju

Ustavom Crne Gore (član 68) se jemči posebna zaštita lica s invaliditetom, a Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i pratećim podzakonskim aktima, utvrđena su prava za podršku djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama.

U Crnoj Gori nama preciznih podataka o broju djece sa smetnjama u razvoju. Organi i institucije kao i NVO sektor, koji pružaju određene vrste usluga djeci sa smetnjama u razvoju vode evidencije

o svojim korisnicima. Strateškim dokumentima je predviđeno uspostavljanje jedinstvene evidencije djece sa smetnjama u razvoju.

Shodno Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti, porodice sa djecom sa smetnjama u razvoju i djeca sa smetnjama u razvoju mogu ostvariti sljedeća prava: pravo na materijalno obezbjeđenje porodice, pravo na ličnu invalidinu, pravo na njegu i pomoć drugog lica, pravo na smještaj u ustanovu, pravo na pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mlađih sa posebnim potrebama pravo na zdravstvenu zaštitu pravo na dodatak za djecu i pravo na odmor i rekreaciju.

Zdravstvena zaštita djece sa smetnjama u razvoju, kao dio opšte zdravstvene zaštite stanovništva, regulisana je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, Zakonom o zdravstvenom osiguranju i Zakonom o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica. Pravo na zdravstvenu zaštitu, između ostalog, obuhvata prevenciju, pregledе i liječenje bolesti, stomatološke pregledе i liječenja, rehabilitaciju, lijekove i medicinska sredstva i medicinsko-tehnička pomagala.

Prema Pravilniku o bližim uslovima u pogledu standarda, normative i načina ostvarivanja primarne zdravstvene zaštite preko izabranog tima doktora, ili izabranog doktora, formiraju se Dnevni centri za djecu s posebnim potrebama i namijenjeni su djeci do 15 godina starosti. Trenutno postoje 3 ovakva centra u Crnoj Gori.

Obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori regulisani su Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju; Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju; Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju; Zakonom o gimnaziji; Zakonom o stručnom obrazovanju, Zakonom o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama.

Postojeći sistem obrazovanja djece i omladine sa smetnjama u razvoju organizovan je u tri osnovna oblika: ustanove za djecu sa smetnjama u razvoju, posebna odjeljenja pri redovnim školama, odjeljenja redovnih škola. U prva dva oblika sistem je organizovan tako da se djeca s istom vrstom ometenosti izdvajaju u posebne škole ili posebna odjeljenja. Ostala djeca sa smetnjama ili nekom drugom vrstom posebnih potreba nalaze se u odjeljenjima redovnih škola zajedno sa ostalom djecom, s obezbijeđenom stručnom podrškom. Pri Zavodu za školstvo su organizovani specijalizovani mobilni timovi, koji podrazumijevaju aktiviranje stručnjaka iz resursa posebnih ustanova i onih iz redovnog sistema, koji su edukovani za oblast inkluzivnog obrazovanja. Oni se uključuju u rad u redovnim školama u kojima se školjuju djeca sa smetnjama u razvoju, u zavisnosti od vrste smetnje. Ciljevi rada ovih timova su: podrška djeci sa smetnjama u razvoju, roditeljima, nastavnicima i stručnim službama u školama u kojima su uključena djeca sa smetnjama u razvoju. Inače usmjeravanje u odgovarajući oblik vaspitanja i obrazovanja obavljaju Komisije za usmjeravanje, koje su organizovane na lokalnom principu i rade u svim opštinama u Crnoj Gori. Njihov zadatak je da preporuče optimalno rješenje za vaspitanje i obrazovanje djeteta sa posebnim obrazovnim potrebama. Prijedlog o usmjeravanju radi se na osnovu pedagoške, specijalno-pedagoške, psihološke i druge dokumentacije koju dobijaju od odgovarajućih ustanova.

U Crnoj Gori postoje 4 posebne ustanove za školovanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju i to: Zavod za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine, Centar za obrazovanje i osposobljavanje „1. jun“, Zavod za školovanje i rehabilitaciju lica sa poremećajima sluha i govora, koji se nalazi u Kotoru. Same škole u okviru posebnih ustanova finansira Ministarstvo prosvjete i nauke, dok troškove smještaja i ishrane finansira Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

Socijalna zaštita i službe i ustanove za brigu o djeci

U skladu sa članom 67 Ustava Crne Gore socijalno osiguranje je obavezno i država obezbjeđuje materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema sredstva za život.

Socijalna zaštita je regulisana Zakonom o socijalno i dječjoj zaštiti. Tim zakonom obuhvaćena su i prava djece bez roditeljskog staranja i djece sa posebnim potrebama. U sistemu socijalne zaštite djeца mogu biti korisnici svih prava od opšteg interesa i to: materijalno obezbjeđenje porodice, lična invalidinina, njega i pomoć drugog lica, smještaj u ustanovu, smještaj u drugu porodicu, pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mlađih sa posebnim potrebama (član 12).

Pravo na materijalno obezbjeđenje porodice. Uslovi za ostvarivanje prava su propisani u odnosu na lični status i u odnosu na materijane prilike. Kada je u pitanju lični status porodica, odnosno član

porodice može ostvariti pravo ako je: nesposoban za rad ili sposoban za rad pod zakonom propisanim uslovima (trudnica, samohrano lice, roditelj koji izdržava maloljetno dijete ili punoljetno dijete nesposobno za rad, lice koje je završilo školovanje po obrazovnom programu sa prilagođenim izvođenjem ili posebnom obrazovnom programu i dijete bez roditeljskog staranja do zasnivanja radnog odnosa na neodređeno vrijeme ili određeno vrijeme duže od šest mjeseci).

Pravo na ličnu invalidinu. Ovo pravo ostvaruje dijete kod koga je nesposobnost za samostalan život i rad nastala prije 18 godine života. Pravilnikom o medicinskim indikacijama za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite propisana su oboljenje koja su osnov za ostvarivanje navedenog prava.

Pravo na njegu i pomoć drugog lica. Ovo pravo ostvaruje dijete koje koristi pravo na ličnu invalidinu i dijete sa teškom tjelesnom, mentalnom ili senzorskom ometenošću kojem je potrebna stalna njega i pomoć drugog lica za obavljanje osnovnih životnih potreba. Pravilnikom o medicinskim indikacijama za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite propisana su oboljenje koja su osnov za ostvarivanje navedenog prava.

Pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite i u drugu porodicu. Pravo na smještaj u ustanovu i u drugu porodicu ima: dijete bez roditeljskog staranja, djeca i mladi sa tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću i dijete sa poremećajima u ponašanju. Smještaj se vrši prako centara za socijalni rad.

Životni standard

U cilju obezbeđivanja prava djeteta na životni standard, Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisana su osnovna prava iz dječje zaštite i to: oprema za novorođeno dijete, dodatak za djecu, naknada po osnovu rođenja djeteta, naknada zarade za rad sa polovino punog radnog vremena i odmor i rekreacija djece (član 43).

Oprema za novorođeno dijete - roditelj ima pravo na naknadu za opremu za svako novorođeno dijete. Roditelj može ostvariti naknadu do navršene jedne godine života djeteta. Naknada se isplaćuje jednokratno i iznosi 100 € (član 44).

Dodatak za djecu - pravo na dodatak za djecu može ostvariti: dijete korisnika materijalnog obezbeđenja porodice, dijete sa tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću koje se može ospasobiti za samostalan život i rad, dijete sa tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću koje se ne može ospasobiti za samostalan život i rad i dijete bez roditeljskog staranja. Pravo na dodatak za djecu ostvaruje se do navršene 18 godine života, a ako je dijete na redovnom školovanju u srednjoj školi, do kraja roka propisanog za to školovanje.

Naknada po osnovu rodjenja djeteta - pravo na naknadu zarade, ima zaposleni za vrijeme porodilijskog odsustva. Pravo na naknadu zarade zaposleni ostvaruje kod poslodavca. Lice koje se bavi preduzetničkom djelatnošću kao jedini zaposleni pravo ostvaruje kod centra za socijalni rad. Visina naknade zarade je zarada koju bi zaposleni ostvario na poslovima i zadacima na kojima je rasporedjen. Visina naknade zarade ne može se utvrditi u iznosu manjem od najniže cijene rada, u skladu sa zakonom i Opštim kolektivnim ugovorom.

Naknada zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena - pravo na naknadu zarade za vrijeme odsustva sa rada za rad sa polovinom punog radnog vremena radi pojačane njege djeteta, odnosno radi staranja o oboljelom djetetu, u skladu sa zakonom, zaposleni ostvaruje kod poslodavca. Lice koje se bavi preduzetničkom djelatnošću kao jedini zaposleni, naknadu zarade ostvaruje kod centra za socijalni rad u visini 50% od osnovice na koju su plaćeni porezi i doprinosi. (član 58-61).

Odmor i rekreacija - pravo na odmor i rekreaciju ima dijete korisnika materijalnog obezbeđenja i dijete smješteno u ustanovu ili u drugu porodicu, radi sportsko-rekreativnih, kulturno-zabavnih i vaspitno-obrazovnih aktivnosti. Pravo se realizuje upućivanjem u ustanovu za odmor i rekreaciju djece (član 62).

OBRAZOVANJE, SLOBODNO VRIJEME I KULTURNE AKTIVNOSTI

Obrazovanje, uključujući stručno osposobljavanje i usmeravanje

Crna Gora je 2000. godine, otpočinjući sveobuhvatnu reformu sistema obrazovanja, za ključni cilj definisala da »Novi sistem obrazovanja mora biti kompatibilan sa strateškim razvojnim opredjeljenjima i ciljevima reformi u Crnoj Gori na izgradnji demokratskog, ekonomski prosperitetnog i otvorenog društva, zasnovanog na vladavini prava, skladnoj međuetničkoj koegzistenciji, razumijevanju i toleranciji« („Knjiga promjena“, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, Podgorica, 2001. godina).

Ukupan proces reforme obrazovanja temelji se na osnovnim principima koji uključuju: decentralizaciju sistema, pružanje jednakih mogućnosti, izbor u skladu sa individualnim mogućnostima i interesovanjima, primjenu sistema obezbjeđivanja kvaliteta, razvoj ljudskih resursa, cijeloživotno učenje, fleksibilnost, prohodnost i postupnost uvođenja promjena („Knjiga promjena“, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, Podgorica, 2001. godina).

Rasporedom ustanova na teritoriji Crne Gore obezbjeđuje se građanima jednaka dostupnost u sticanju obrazovanja i vaspitanja i građani Crne Gore su jednaki u ostvarivanju prava na obrazovanje, bez obzira na na nacionalnu pripadnost, rasu, po, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo. (Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, članovi 8 i 9).

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Crnoj Gori regulisano je Zakonom o predškolskom obrazovanju i vaspitanju i ostvaruje se kao dio jedinstvenog vaspitno-obrazovnog sistema u Crnoj Gori. Ovim sistemom obuhvaćena su djeca do polaska u osnovnu školu.

Ostvarivanje prava na osnovno obrazovanje i vaspitanje regulisano je Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i obavezno je za svu djecu uzrasta od šest do petnaest godina života. Roditelj ili staratelj mora obezbijediti da njegovo dijete ispunjava osnovnoškolsku obavezu, koja je ispunjena nakon devet godina pohađanja škole. Osnovno obrazovanje i vaspitanje traje devet godina i za sticanje osnovnog obrazovanja i vaspitanja u školi ne plaća se školarina.

Učenici srednjih škola u Crnoj Gori mogu sticati srednje opšte i srednje stručno obrazovanje u srednjim školama koje su organizovane kao gimnazije, srednje mješovite škole (istovremeno realizuju gimnazijske obrazovne progame i obrazovne programe srednjeg stručnog obrazovanja) i srednje stručne škole. Kako bi se srednješkolcima pružila mogućnost izbora, u svakoj od 21. crnogorske opštine realizuju se i gimnazijski i programi srednjeg stručnog obrazovanja.

DJECA U POSEBNIM SITUACIJAMA

Dijete izbeglica

Članom 44 Ustava Crne Gore utvrđeno je da stranac koji osnovano strahuje od progona zbog svoje rase, jezika, vjere ili pripadnosti nekoj naciji ili grupi ili zbog političkih uvjerenja može da traži azil u Crnoj Gori. Stranac se ne može protjerati iz Crne Gore tamo gdje mu, zbog rase, vjere, jezika ili nacionalne pripadnosti, prijeti osuda na smrtnu kaznu, mučenje, neljudsko ponižavanje, progon ili ozbiljno kršenje prava koja jemči ovaj Ustav. Stranac se može protjerati iz Crne Gore samo na osnovu odluke nadležnog organa i u zakonom propisanom postupku.

Zakonom o azilu propisani su principi, uslovi i postupak za davanje azila, priznavanje statusa izbjeglice i odobravanje dodatne i privremene zaštite, prava i obaveze lica koja traže azil, kojima je priznat status izbjeglice i odobrena dodatna ili privremena zaštita kao i razlozi za prestanak i ukidanje njihovog statusa. Ova lica imaju pravo na: boravak i sloboda kretanja; identifikacionu ispravu kojom potvrđuje identitet, putni list za stranca, radi putovanja u inostranstvo; besplatno osnovno i srednje obrazovanje u školama čiji je osnivač država; obezbjeđenje smještaja ukoliko je potreban, zdravstvenu zaštitu; jedinstvo porodice; socijalnu zaštitu; slobodu vjeroispovijesti; pristup Visokom komesaratu i nevladinim organizacijama, radi pružanja pomoći u postupku davanja azila; humanitarnu pomoć.

Uredbom o novčanoj pomoći za lice koje traži azil, kojem je priznat status izbjeglice i kojem je odobrena dodatna ili privremena zaštita propisan je način ostvarivanja i visina mjesečne novčane pomoći i jednokratne novčane pomoći. Visina novčane pomoći je određene kao i za korisnike materijalnog obezbjeđenja porodice za državljanе Crne Gore.

Pravo djeteta u oružanim sukobima, uključujući i pravo na fizički i psihički oporavak i reintegraciju

Zakonom o odbrani predviđena je radna obaveza građana da učestvuju u izvršavanju određenih poslova i zadataka od značaja za odbranu zemlje za vrijeme vanrednog ili ratnog stanja. Radnu obavezu imaju svi za rad sposobni građani, i to: muškarci od 18 do navršenih 65 godina života, a žene od 18 do navršenih 60 godina života, koji nijesu raspoređeni na službu u Vojsci.

Način organizovanja i izvršavanja radne obaveze uređuje Vlada (član 8).

Izvršavanje radne obaveze ne može se utvrditi građaninu, bez njegove saglasnosti, i to: roditelju djeteta koje je mlađe od 15 godina života, čiji je bračni drug na izvršavanju vojne obaveze; samohranom roditelju, koji ima dijete mlađe od sedam godina života, dvoje ili više djece mlađe od 15 godina života ili dijete koje je invalid, i kojem je, prema nalazu nadležnog zdravstvenog organa, potrebna tuđa njega; ženi za vrijeme trudnoće, odnosno materinstva - ako je dijete mlađe od 15 godina života; licu čiji je bračni drug invalid i kojem je, prema nalazu nadležnog zdravstvenog organa, potrebna tuđa njega; licu koje je nesposobno za rad (član 9)

Djeca u sukobu sa zakonom

U Krivično zakonodavstvo Crne Gore o maloljetnim počiniocima krivičnih djela i krivičnopravnoj zaštiti maloljetnih lica ugrađeni su međunarodni standardi sadržani u konvencijama i međunarodnim dokumenatima iz ove oblasti (npr. Konvencija o pravima djeteta, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Standardna minimalna pravila UN za maloljetničko pravosuđe, Smernice UN za prevenciju maloljetničke delinkvencije, Pravila UN o zaštiti maloljetnika lišenih slobode, Standardna minimalna pravila UN za mjere alternativne institucionalnom tretmanu, Evropska pravila o društvenim sankcijama i mjerama i neki drugi dokumenti Savjeta Evrope čiji smo član).

Što se tiče krivičnih sankcija, Zakon maksimalno afirmiše načelo vaspitanja u odnosu na kažnjavanje, uz isticanje da je svrha krivičnih sankcija prema maloletnicima da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiču na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, na vaspitanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbjedilo ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu.

Prema Krivičnom zakoniku djetetom se smatra lice koje je navršilo četrnaest godina, maloljetnikom se smatra lice koje je navršilo četrnaest godina, a nije navršilo osamnaest godina, dok se maloljetnim licem smatra lice koje nije navršilo osamnaest godina (čl. 142. st 8, 9 i10).

Posebne odredbe koje važe za maloljetne počinoce krivičnih djela primjenjuju se pod određenim uslovima i na punoljetna lica kada im se sudi za krivična djela koja su učinili kao maloljetnici, a izuzetno i na lica koja su učinila krivično djelo kao mlađe punoljetno lice (čl.79). Krivičnim zakonikom propisana su i pitanja vezana za isključivanje krivičnih sankcija prema djeci, odnosno određuje se donji uzrast ispod kojeg krivični pravosudni organi ne mogu biti nadležni. U skladu sa tim prema licima koja nijesu navršila 14 godina (djeca), ne mogu se primjeniti krivične sankcije. U odnosu na sistem sankcija koje se mogu izreći maloletnicima određeno je da prema mlađem maloljetniku dolazi u obzir primjena samo vaspitnih mjeru, a samo izuzetno može se izreći i kazna maloljetničkog zatvora. Maloljetniku se ne može izreći uslovna osuda i sudska opomena. Vaspitne mjeru kao vrsta krivične sankcije su osnovne krivične sankcije koje se izriču maloletnicima, a kazna maloljetničkog zatvora kao krivična sankcija može se izuzetno izreći starijim maloletnicima. Svrha vaspitnih mjeru i maloljetničkog zatvora je da se, pružanjem zaštite i pomoći maloljetnim učinocima krivičnih djela, vršenjem nadzora nad njima, stručnim osposobljavanjem i razvijanjem lične odgovornosti, obezbijedi njihovo vaspitanje, prevaspitanje i pravilan razvoj. Svrha maloljetničkog zatvora je i vršenje pojačanog uticaja na maloljetne učinioce da ubuduće ne vrše krivična djela, kao i na druge maloljetnike da ne vrše krivična djela.

Krivičnim zakonikom prema maloljetnom počiniocu krivičnih djela mogu se izreći vaspitne mjeru. Disciplinske mjeru: ukor i upućivanje u vaspitni centar za maloljetnike.

Mjere pojačanog nadzora: pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioца ili staraoca, pojačan nadzor od strane organa starateljstva i pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj

ustanovi za vaspitanje maloljetnika; zavodske mjere: upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravni dom i upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

U pogledu trajanja vaspitnih mjera predviđeno je da sve mjere pojačanog nazora i zavodske mjere traju od šest mjeseci do dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njihovom prestanku. Upućivanje u vaspitno popravni dom je u trajanju od jedne godine do četiri godine, a upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje ili upućivanje u vaspitno popravni dom najduže tri godine. Takođe je predviđena i mogućnost ponovnog odlučivanja o vaspitnoj mjeri.

Prilikom izricanje neke od vaspitnih mjera pojačanog nadzora sud može maloljetniku ako je to potrebno za uspješnije postizanje svrhe izrečene vaspitne mjere, odrediti jednu ili više obaveza (čl. 9). Pri određivanju obaveza sud će posebno ukazati maloljetniku i njegovim roditeljima, usvojiocu, odnosno staraocu da se u slučaju neispunjena ovih obaveza izrečena mjera pojačanog nadzora može zamjeniti drugom vaspitnom mjerom. U skladu sa odredbama Krivičnog zakonika maloljetnički zatvor ne može biti kraći od šest mjeseci, niti duži od osam godina. Izuzetno za krivična djela za koja je kao najmanja mjera kazne propisana kazna zatvora od deset godina može se izreći maloljetnički zatvor u trajanju od deset godina, koja sankcija se izriče na pune godine i mjesecce.

Maloljetnički zatvor stariji maloljetnici izdržavaju u posebnim kazneno popravnim domovima u kojima mogu ostati do navršene dvadeset treće godine, a ako do tada ne budu izdržali kaznu, uputiće se u kazneno-popravnu ustanovu u kojoj punoljetna lica izdržavaju kaznu zatvora Izuzetno u kazneno popravnom domu za maloljetnike može ostati lice koji je navršilo dvadeset tri godine, ako je to potrebno radi završetka njegovog školovanja ili stručnog osposobljavanja, ali ne duže od navršene dvadeset pete godine. Lice kome je izrečena kazna maloljetničkog zatvora sud može uslovno otpustiti sa izdržavanja kazne maloljetničkog zatvora, ako je izdržao trećinu izrečene kazne, ali ne manje od jedne godine i ako se na osnovu postignutog uspjeha u prevaspitanju može opravdano očekivati da će se na slobodi dobro vladati i da neće ubuduće vršiti krivična djela.

Prema maloljetnom počiniocu krivičnog djela može se izreći jedan ili više vaspitnih naloga za krivična djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, a izriće ih sud po službenoj dužnosti ili na prijedlog nadležnog državnog tužioca. Uslovi za primjenu vaspitnih naloga su: priznanje krivičnog djela od strane maloljetnika i njegov odnos prema krivičnom djelu i oštećenom, a svrha vaspitnih naloga je da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku ili da se obustavi postupak, odnosno da se primjenom vaspitnog naloga utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela.

Pravo djeteta na zaštitu od eksploracije u radu

Zakonom o radu propisano je da ugovor o radu može zaključiti lice koje ispunjava opšte uslove i posebne uslove predviđene ovim Zakonom, podzakonskim aktima i aktom o sistematizaciji. Opšti uslovi su da je lice navršilo najmanje 15 godina života i da ima opštu zdravstvenu sposobnost. Lice sa invaliditetom, koje je zdravstveno osposobljeno za rad na odgovarajućim poslovima, može zaključiti ugovor o radu pod uslovima i na način utvrđen ovim Zakonom, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno (član 16).

Ugovor o radu može se zaključiti sa licem mlađim od 18 godina života, uz pisani saglasnost roditelja, usvojoca ili staraoca, ako takav rad ne ugrožava njegovo zdravlje, moral i obrazovanje, odnosno ako takav rad nije zabranjen zakonom. Lice mlađe od 18 godina života može da zaključi ugovor o radu samo na osnovu nalaza nadležnog zdravstvenog organa kojim se utvrđuje njegova sposobnost za obavljanje poslova za koje zaključuje ugovor o radu i da takvi poslovi nijesu štetni za njegovo zdravlje (član 17).

Zaposleni mlađi od 18 godina života ne mogu da rade na radnom mestu na kojem se pretežno obavljaju naročito teški fizički poslovi, radovi pod zemljom ili pod vodom, niti na poslovima koji bi mogli štetno i s povećanim rizikom da utiču na njihovo zdravlje i život (član 104). Zaposlenom mlađem od 18 godina života ne može se odrediti da radi duže od punog radnog vremena, niti noću. Kolektivnim ugovorom kod poslodavca, zaposlenom iz stava 1 ovog člana može se utvrditi radno vrijeme kraće od punog radnog vremena. Izuzetno, zaposleni mlađi od 18 godine života može biti raspoređen na rad noću, kad je neophodno da se nastavi rad prekinut uslijed

elementarnih nepogoda, odnosno da se sprijeći šteta na sirovinama ili drugom materijalu (član 106).

Krivični zakonik propisuje da će se roditelj, usvojilac, staralac ili drugo lice koje grubim zanemarivanjem svoje dužnosti zbrinjavanja i vaspitanja zapusti maloljetno lice o kojem je dužno da se stara, kazniti zatvorom do tri godine. Teži oblik djela je u slučaju kada roditelj, usvojilac, staralac ili drugo lice koje zlostavlja maloljetno lice ili ga prinuđava na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloljetnog lica ili na prosjačenje ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj (član 219).

I Zakon o javnom redu i miru predviđa prekršaj za lice koje navodi ili iprisiljava maloljetno lice na prosjačenje, koji je zaprijećen kaznom zatvora od 30 do 60 dana. (član 27).

Pravo djeteta na zaštitu od seksualne eksploracije i zlostavljanja

Crna Gora je prihvatile međunarodne instrumente koji uređuju oblast zaštite od eksploracije i zlostavljanja: Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i prakse slične ropstvu, Konvencija za suzbijanje i ukidanje trgovine licima i eksploracije prostituisanja drugih, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka, Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostitutiji i dječjoj pornografiji.

Iz Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostitutiji i dječjoj pornografiji proizlazi i obaveza njegove primjene i njegovo usaglašavanje sa nacionalnim zakonodavstvom. S tim u vezi dopunjeno je krivično zakonodavstvo i pripremljen Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

Krivični zakonik u glavi XVIII predviđena više krivičnih djela protiv polne slobode. U članu 206 inkriminisana je obljava ili sa njom izjednačen čin sa djetetom sa zaprijećenom kaznom zatvora od jedne do deset godina. U članu 211 predviđeno je krivično djelo prikazivanje pornografskog materijala: ko djetetu proda, prikaže ili javnim izlaganjem ili na drugi način učini dostupnim tekstove, slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci. Inkriminisano je takođe i iskorišćavanje djeteta za proizvodnju slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili za pornografsku predstavu.

Značaj za zaštitu djece od seksualnog iskorišćavanja imaju i pojedina krivična djela iz glave XIX – krivična djela protiv braka i porodice. Članom 216 st. 1 i 2. – vanbračna zajednica sa maloletnikom – propisano je da krivično delo čini punoletno lice koje živi u takvoj zajednici sa maloljetnikom, ali i roditelj, usvojilac ili staralac koji omogući maloljetniku ili ga navede da živi sa punoljetnim licem u vanbračnoj zajednici. Kvalifikovani oblik krivičnog dela postoji ukoliko je djelo počinjeno iz koristoljublja, dakle ukoliko postoji i element ekonomskog iskorišćavanja.

Kao posebno krivično djelo predviđeno je rodoskrnavljenje (član 223). Ovo krivično djelo čini punoletno lice koje izvrši obljavu ili sa njom izjednačen polni čin sa maloljetnim srodnikom po krvi u pravoj liniji ili sa maloljetnim bratom, odnosno sestrom.

Zakon o javnom redu i miru u članu 24 stav 2 predviđa kaznu zatvora do 60 dana za lica koja maloletnom licu ustupaju prostorije radi prostitucije.

Trgovina, promet i nasilno odvođenje

Trgovina ljudima, i djecom posebno, inkriminisana je i Krivičnim zakonikom. Tako je u članu 444 propisano da će se kazniti zatvorom od jedne do deset godina ko silom ili prijetnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, povjerenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, radi dobijanja saglasnosti od lica koje ima kontrolu nad drugim licem: vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju prinudnog rada, dovođenja u položaj sluge, vršenja kriminalne djelatnosti, prostitucije ili prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, radi oduzimanja dijela tijela za presađivanje ili radi korišćenja u oružanim sukobima. Teži oblik djela predviđen je za slučaj da je učinjeno prema maloljetnom licu.

Predviđena su još dva krivična djela: trgovina djecom radi usvojenja (član 445) i zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu (član 446).

Pravo djeteta na zaštitu od nezakonite upotrebe narkotika i psihotropskih supstanci

Prema Zakonu o proizvodnji i stavljanju u promet opojnih droga, proizvodnja i promet istih mogu se vršiti samo u medicinske, veterinarske, nastavne, laboratorijske i naučne svrhe na osnovu odobrenja, dozvole nadležnog organa. Zakonom su propisani uslovi za proizvodnju ovih supstanci, evidenciju koja se o tome vodi i postupak nadležnih organa sa oduzetom drogom.

Krivični zakonik predviđa dva krivična djela: 1) Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga 2) Omogućavanje uživanja opojnih droga. Inkriminisana je neovlašćena proizvodnja, prerada, prodaja, kupovina radi prodaje, držanje, prenošenje, posredovanje u prodaji ili kupovini i drugo neovlašćeno stavljanje u promet supstance ili preparata koji su proglašeni za drogu (član 300). Kazni podliježe i svako ko navodi drugog na uživanje opojne droge ili mu daje opojnu drogu da je uživa on ili drugo lice ili stavi na raspolaganje prostorije radi uživanja opojne droge ili na drugi način omogućuje drugom da uživa opojnu drogu. Teži oblik krivičnog djela predviđen je za onoga ko to čini prema maloljetnom licu (član 301).

Dijete pripadnik manjinske grupe

Ustav pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemči prava i slobode koja mogu uživati pojedinačno i u zajednici sa drugima. Od značaja za prava djeteta su posebno: pravo na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti; pravo na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi; pravo na školovanje na svom jeziku i pismu u državnim ustanovama i da nastavni programi obuhvataju i istoriju i kulturu pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; da osnivaju prosvjetna, kulturna i vjerska udruženja uz materijalnu pomoć države; da sopstveno ime i prezime upisuju i koriste na svom jeziku i pismu u službenim ispravama; na informisanje na svom jeziku; na osnivanje savjeta za zaštitu i unaprijeđenje posebnih prava.

Ministarstvo kulture, sporta i medija pomaže realizaciju i promociju sljedećih programskih aktivnosti manjina: štampanje časopisa i knjiga; prevođenje djela iz oblasti književnosti i istorije; programe prezentacije folklornog nasljeđa, tradicije i običaja; programe saradnje sa srodnim institucijama i ustanovama u zemljama porijekla.

Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je proteklih godina organizovalo je manifestacije »Dani kulture manjina u Crnoj Gori«. Ovim manifestacijama se na dobar način prezentuje široka lepeza različitosti kako porijekla, jezika, istorije, vjeroispovjesti, tradicije, tako i sveukupnih materijalnih i duhovnih dostignuća.

U novim obrazovnim programima koji su urađeni u sklopu reforme obrazovanja, iz oblasti maternjeg jezika, poznavanja društva, istorije, muzičke i likovne kulture, u značajnoj mjeri su ugrađeni i integrirani sadržaji koji reprezentuju jezik, stvaralaštvo, istoriju i kulturu manjinskih naroda u Crnoj Gori. U okviru Savjeta za opšte obrazovanje formirana je stručna Komisija za obrazovanje nacionalnih i etničkih grupa, koja ima zadatku da posebno prouči i da mišljenje Savjetu o novim obrazovnim programima koji su bitni za očuvanje identiteta manjinskih naroda u Crnoj Gori.

Za realizaciju obrazovnih programa na albanskom jeziku koji se implementiraju u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju, za najveći broj predmetnih programa obezbijeđeni su udžbenici na maternjem albanskom jeziku. Za predmete koji zbog malog tiraža nijesu urađeni udžbenici na albanskom jeziku, nadležni Savjet je na prepruku Komisije za obrazovanje nacionalnih i etničkih grupa odobrio korišćenje udžbenika iz regionala (Kosovo, Albanija).

Ostvarujući principe multikulturalnosti i etničke tolerancije u Crnoj Gori, novi reformisani obrazovni programi sadrže i jednu značajnu novinu, a to je njihova otvorenost. Ovim izmjenama, omogućeno je da škola i lokalna zajednica mogu predložiti i urediti 15 do 20% obrazovnog programa u skladu sa svojim potrebama i specifičnostima.

Obrazovanje ostalih manjina, prije svega Bošnjaka, Muslimana i Hrvata u Crnoj Gori, sastavni je dio jedinstvenog obrazovnog sistema i realizuje se kroz koncept zajedničkih predmetnih programa, jer jezik kojim iste govore je dio jedinstvenog jezičkog sistema. Pored integrisanih sadržaja u redovne predmetne programe, manjinske zajednice imaju i dodatnu mogućnost da u novim

predmetnim programima od značaja za njihovo školovanje, predlože i urede još oko 20% ukupnog sadržaja ovih programa, koje će posebno izučavati u skladu sa svojim bližim potrebama i interesovanjima.

Takođe, na Univerzitetu Crne Gore organizovane su učiteljske studije na albanskom jeziku za potrebe školovanja nastavnog kadra. Studije su osnovane u skladu sa važećim normativima nacionalnog sistema kvaliteta u visokom obrazovanju.

U okviru svoga rada, vjerske zajednice imaju pravo osnivanja vjerskih škola i domova za smještaj polaznika tih škola. Ove škole su van vaspitno-obrazovnog sistema Crne Gore, jer njima direktno upravljaju vjerske zajednice, one određuju program i plan nastave, kao i nastavni kadar za njegovu realizaciju. Svaka vjerska zajednica koristi ovo pravo i mogućnost, i organizuje vjersku nastavu u svojim objektima.

Crna Gora obezbeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajemčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije. Radi ostvarivanja ovih prava, Crna Gora usmjerava finansijska sredstva za programske sadržaje na albanskom i jezicima drugih manjina. Zakonom o radio-difuziji je predviđeno da "emiteri javnih radio-difuznih servisa proizvode i emituju programe namijenjene svim segmentima društva, bez diskriminacije, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, manjinske etničke grupe.....proizvode i emituju programe koji izražavaju kulturni identitet nacionalnih i etničkih grupa; proizvode i emituju programe na maternjem jeziku nacionalnih i etničkih grupa na područjima na kojima žive...".

U okviru informisanja pripadnika nacionalnih manjina putem štampanih medija u Crnoj Gori najveći broj se izdaje na albanskom jeziku, a zastupljeni su hrvatski („Hrvatski glasnik“), romski („Informativni centar“) i bošnjački jezik („Bošnjačke novine“, „Forum“).

Radio Crne Gore, saglasno zakonu, po ustaljenoj šemi emituje program na albanskom jeziku. Riječ je isključivo o informativnim emisijama, koje priprema i realizuje Redakcija na albanskom jeziku. Informisanje romske populacije u Crnoj Gori realizuje se kroz programe republičkog javnog radio-difuznog servisa. Radio Crne Gore emituje godišnje 24 priloga namijenjena Romima u trajanju od 30 minuta, dvojezično. Emisije su posvećene integraciji romskog stanovništva u Crnoj Gori. Pripremaju ih novinari romske nacionalnosti koji su završili novinarsku školu Instituta za medije.

97. Na koji je način tretirano pitanje porodičnog nasilja u vašem zakonodavstvu i u sudskoj praksi?

Ustav Crne Gore jemči da, porodica, majka i dijete uživaju posebnu zaštitu. Roditelji su obavezni da brinu o djeci, da ih vaspitavaju i školju, a dijetetu se jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloupotrebe.

Potvrđivanjem odnosno ratifikovanjem, Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencije o pravima djeteta i Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda postale su sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, što je uslovilo usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva, između ostalog, i u vezi pitanja zaštite od nasilja u porodici.

U tom smislu, preduzete su aktivnosti na pripremi Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, kojim će se urediti način zaštite od nasilja u porodici, zaštitne mjere, postupak za određivanje zaštitnih mera kao i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici.

Važećim Porodičnim zakonom Crne Gore (Sl. list RCG, br.01/07), u dijelu kojim se uređuju prava djeteta ostavljena je mogućnost суду да у slučaju nasilja u porodici doneše odluku o odvajanju djeteta od roditelja. Takođe, u slučaju nasilja u porodici sud može donijeti odluku o ograničavanju prava djeteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi.

Roditelji ne smiju podvrgavati dijete ponižavajućim postupcima i kaznama koje vrijeđaju ljudsko dostojanstvo djeteta i dužni su da dijete štite od takvih postupaka drugih lica.

Organ starateljstva dužan je da roditeljima pruža ogovarajuće oblike pomoći i podrške i preduzima potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja.

Organi pravosuđa, drugi organi, medicinska, obrazovna i druga ustanova, nevladine organizacija i grđani dužni su da obavijeste organ starateljstva čim saznaju da roditelj nije u mogućnosti da vrši roditeljsko pravo.

Ako opravdani interesi djeteta to zahtjevaju organ starateljstva upozoriće roditelje na greške i propuste u vaspitanju i podizanju djeteta i pomoći im da dijete pravilno odgajaju, a može ih uputiti da se sami ili sa djetetom obrate savjetovalištu, zdrastvenoj, socijalnoj, vaspitnoj ili drugoj odgovarajućoj ustanovi.

Kada je roditeljima potrebna trajnija pomoć i usmjeravanje u vršenju roditeljskih prava i dužnosti ili je neophodno neposredno praćenje stanja i uslova u kojima dijete živi, organ starateljstva odrediće nadzor nad vršenjem rodieljskog prava u pogledu djece ili u pogledu pojedinog djeteta.

Sud može odlukom u vanparničnom postupku roditelju koji nesavjesno vrši prava i dužnosti prema djetetu, ograničiti roditeljsko pravo.

Sud će roditelju oduzeti pravo da živi sa djetetom ako u većoj mjeri zanemaruje podizanje i vaspitanje djeteta ili zbog prilika u porodici postoji opasnost za pravilno podizanje djeteta. Sud po službenoj dužnosti, na predlog organa starateljstva, drugog roditelja ili djeteta, pokreće postupak za ograničenje roditeljskog prava. Ograničenje roditeljskog prava se određuje u trajanju do godinu dana. Prije isteka roka sud ispituje sve okolnosti slučja u najboljem interesu djeteta i novom odlukom može vratiti roditeljima ograničeno pravo, produžiti trajanje izrečene mjeru ili izreći drugu mjeru za zaštitu najboljeg interesa djeteta.

Roditelj koji zloupotrebljava vršenje roditeljskog prava ili grubo zanemaruje vršenje roditeljskih dužnosti, lišava se roditeljskog prava.

Zloupotreba prava postoji naročito ako roditelj fizički, seksualno ili emocionalno zlostavlja dijete, izrabljuje dijete prisiljavajući ga na pretjerani rad, ili na rad koji ugrožava moral, zdravlje ili obrazovanje djeteta, odnosno na rad koji je zabranjen zakonom: podstiče dijete na vršenje krivičnih djela, razvija loše navike i sklonosti i sl.

Grubo zanemarivanje dužnosti postoji naročito ako roditelj-napusti dijete ili se uopšte ne stara o osnovnim životnim potrebama djeteta sa kojim živi-izbjegava da izdržava dijete ili da održava lične odnose sa djetetom sa kojim ne živi, odnosno sprečava održavanje ličih odnosa djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi, ako sa namjerom i neopravdano izbjegava da stvori uslove za zajednički život sa djetetom koje se nalazi u ustanovi socijalne i dječje zaštite.

Odluku o lišenju roditeljskog prava donosi nadležni sud u vanparničkom postupku. Ako organ starateljstva sazna da postoji opasnost zloupotrebe roditeljskog prava ili opasnost grubog zanemarivanja roditeljske dužnosti dužan je da hitno preduzme mjeru za zaštitu ličnosti, prava i interesa djeteta.

Zapuštanje i zlostavljanje maloljetnog lica (čl.219), kao i nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici (čl.220. stav 1), tretiraju se kao krivična djela protiv braka i porodice i propisana su Krivičnim zakonikom RCG (Sl. list RCG, br.70/03, 47/06 i Sl. list CG, 40/08).

Kazniće se zatvorom do tri godine roditelj, usvojilac, staralac ili drugo lice koje grubim zanemarivanjem svoje dužnosti zbrinjavanja i vaspitanja zapusti maloljetno lice o kojem je dužno da se stara.

Roditelj, usvojilac, staralac ili drugo lice koje zlostavlja maloljetno lice ili ga prinuđava na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloljetnog lica ili na prosjačenje ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj– kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine, ko primjenom nasilja ugrožava tjelasni ili duševni integritet članova svoje porodice ili porodične zajednice.

Ako je pri izvršenju ovog djela korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje tesko naruši, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do tri godine, a kaznom zatvora od jedne do pet godina kazniće se ako je usled djela nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloljetnom licu.

U slučaju da nastupi smrt član porodice ili porodicne zajednice, učinilac će se kazniti zatvora od tri do dvanaest godina.

Ko prekrši mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci.

98. Da li postoji posebna zakonska zaštita prava starijih osoba? Molimo da objasnите:

Ustav (Sl. list CG, br. 1/07) kao najviši pravni akt u Crnoj Gori, u dijelu „Ekonomski, socijalni i kulturni prava i slobode“, utvrđuje da država obezbeđuje materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema sredstava za život (član 67) i da dijete, trudnica, staro lice i lice sa invaliditetom imaju pravo na zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako to pravo ne ostvaruju po drugom osnovu (član 69).

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti (Sl. list RCG, br. 39/04) članom 10 propisano je da u prioritetne mjere zdravstvene zaštite spada i zdravstvena zaštita (preventivna i kurativna) građana preko 65 godina života. Zakonom o zdravstvenom osiguranju (Sl. list RCG, br. 39/04) članom 17 propisano je da Vlada Republike Crne Gore utvrđuje obim propisanih prava i standarde zdravstvene zaštite posebno vodeći računa o nekim kategorijama lica među kojima su i lica starija od 65 godina života. Istim Zakonom je predviđeno (član 61) da ličnim učešćem u troškovima korišćenja zdravstvene zaštite ne podliježu lica iznad 65 godina života.

Porodičnim zakonom Crne Gore (Sl. list RCG, br. 1/07) u članu 178 predviđeno je da se pod starateljstvo može staviti punoljetno lice koje nije u mogućnosti da se stara o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama.

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti (Sl. list RCG, br. 78/05), definiše Osnovna prava iz socijalne zaštite koja se odnose i na stara lica.

Prava iz socijalne zaštite koja može ostvariti staro lice su:

- materijalno obezbjeđenje porodice;
- lična invalidnina;
- njega i pomoć drugog lica;
- smještaj u ustanovu;
- smještaj u drugu porodicu;
- zdravstvena zaštita;
- troškovi sahrane;
- jednokratna novčana pomoć.

Materijalno obezbjeđenje porodice

Pravo na materijalno obezbjeđenje, kao osnovno pravo iz socijalne zaštite, je vid novčane pomoći, koju ostvaruje porodica, odnosno član porodice ako je nesposoban za rad ili sposoban za rad pod uslovima predviđenim Zakonom u zavisnosti od prihoda i imovine. Lice starije od 65 godine života smatra se nesposobnim za rad. Međutim, Zakonom je predviđeno da je svako dužan da radom, prihodima i imovinom stvari uslove za zadovoljenje životnih potreba i doprinese sprječavanju, otklanjanju ili ublažavanju socijalne ugroženosti, kao i socijalne ugroženosti članova porodice, posebno djece i drugih članova koji nijesu u mogućnosti da se sami o sebi brinu. Zakonom je takođe predviđeno da lice koje je nesposobno za rad može da izdržava srodnik, sa kojim ne živi u porodici, a koji je, u skladu sa Zakonom, dužan da ga izdržava, uz predhodno utvrđivanje mogućnosti srodnika da pruži izdržavanje, ako ta obaveza nije predhodno utvrđena odlukom suda. Pravo na materijalno obezbjeđenje može ostvariti porodica koja ima imovinu, ukoliko sa centrom za socijalni rad zaključi ugovor o doživotnom izdržavanju.

Lična invalidnina

Pravo na ličnu invalidninu ima lice kod kojeg je nesosobnost za samostalan život i rad nastala prije navršene 18 godine života. I ovo je vid novčane pomoći.

Njega i pomoć drugog lica

Pravo na njegu i pomoć drugog lica je takođe vid novčane pomoći i može je ostvariti lice:

- korisnik materijalnog obezbjeđenja kojem je, zbog trajnih zdravstvenih promjena ili starosti, potrebna stalna njega i pomoć drugog lica za obavljanje osnovnih životnih potreba;
- korisnik lične invalidnine;
- lice sa teškom tjelesnom, mentalnom i senzornom ometenošću, kojem je potrebna stalna njega i pomoć drugog lica za obavljanje osnovnih životnih potreba.

Pravo na njegu i pomoć drugog lica može ostvariti lice pod uslovom da ovo pravo nije ostvarilo po drugom osnovu.

Smještaj u ustanovu i Smještaj u drugu porodicu

Penzioneri i druga stara lica koja nijesu u mogućnosti da samostalno žive u svom domaćinstvu, odnosno u porodici, kojim se uslijed stambenih, zdravstveni socijalnih ili porodičnih prilika ne može obezbijediti zaštita na drugi način obezbjeđuje se smještaj u ustanovu ili smještaj u drugu porodicu.

Troškove smještaja u ustanovu ili u drugu porodicu snosi korisnik, odnosno srodnik koji je dužan da izdržava korisnika i drugo pravno ili fizičko lice koje je preuzele plaćanje troškova smještaja.

Zdravstvena zaštita

Pravo na zdravstvenu zaštitu obezbjeđuje se starom licu ako je korisnik: materijalnog obezbjeđenja, lične invalidnine, smještaj u ustanovu ili smještaja u drugu porodicu, ukoliko ovo pravo nije ostvarilo po drugom osnovu.

Troškovi sahrane

Troškove sahrane obezbjeđuju se za staro lice ako je bilo korisnik: materijalnog obezbjeđenja, lične invalidnine, smještaja u ustanovu ili smještaja u drugu porodicu.

Jednokratna novčana pomoć

Pravo na jednokratnu novčanu pomoć može ostvariti porodica ili pojedinac koji se, zbog posebnih okolnosti koje utiču na stambeno, materijalno i zdravstveno stanje, nađe u stanju socijalne potrebe.

U Crnoj Gori su brojna domaćinstva na selu čiji članovi su se bavili poljoprivredom kao glavnim zanimanjem a nijesu bili u mogućnosti da ostvare pravo na penziju. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede staračkim naknadama podržava nosioce poljoprivrednih gazdinstava. Staračka naknada obezbjeđuje se za jednog supružnika, ukoliko živi na selu i bavi se poljoprivredom, a nema druga primanja. Pravo na staračku naknadu mogu ostvariti muškarci stariji od 65 godina, a žene starije od 60 godina.

Država može obezbijediti i druga prava iz socijalne zaštite u skladu sa materijalnim mogućnostima. Nizom podzakonskih akata, donesenih na osnovu ovog Zakona, detaljnije se regulišu uslovi i način ostvarivanja prava.

Sistem socijalne zaštite starih lica dalje će se razvijati u skladu sa Strategijom razvoja socijalne zaštite starih lica.

99. Da li postoji posebna zakonska zaštita prava osoba s invaliditetom? Da li postoje mјere predviđene da osiguraju njihovu nezavisnost, kao i socijalnu i profesionalnu integraciju? Molimo da objasnite:

U Ustavu Crne Gore, u članu 68, licima sa invaliditetom jemči se posebna zaštita (čl. 68).

Prava lica sa invaliditetom predmet je opštih zakona i podzakonskih akata koji tretiraju ovu oblast, kao i više specifičnih zakona koji uređuju probelmatiku osoba sa invaliditetom, a takođe, ova oblast predmet je Strategiju za integraciju osoba sa invaliditetom, za period 2008. do 2016. godine, koju je Vlada Crne Gore usvojila 2007. godine. Ovaj dokument je nastao u partnerskoj saradnji između vladinih institucija, nevladinog sektora koji se bavi zaštitom osoba sa invaliditetom i međunarodnih organizacija iz ove oblasti. Strategija tretira oblasti zdravstve zaštite, socijalne zaštite i penzijsko invalidskog osiguranja, oblast obrazovanja, profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja, pristupačnost, kulturu, sport i rekreaciju, kao oblast koja se odnosi na položaj organizacija osoba sa invaliditetom u civilnom društvu. Strategijom su predviđene mјere i aktivnosti, koje treba preduzeti u predviđenom periodu, kako bi položaj osoba sa invaliditeom u Crnoj Gori bio u skladu sa evropskim standardima i standardima propisanim Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom.

Strategijom je predviđeno da se akcioni planovi za implementaciju donose svake dvije godine, pa je u skladu sa tim Vlada usvojila prvi Akcioni plan za implementaciju Strategije, za period 2008. i 2009. godinu, kojim su određene prioritetne aktivnosti, koje treba sprovesti u svim navedenim oblastima, integrisanjem pitanja invaliditeta u sve sektore posredstvom koherentnih politika i koordiniranjem aktivnosti.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja formiralo je Radnu grupu za vršenje poslova koji se odnose na praćenje implementacije akcionih planova Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori. Radnu grupu čine predstavnici svih relevantnih ministarstava, državnih institucija i predstavnika nekoliko nacionalnih nvo, koji se bave osobama sa invaliditetom. Zadatak Radne grupe je da prati sprovođenje aktivnosti iz Akcionog plana i Strategije i da sačinjava godišnji izvještaj o realizaciji predviđenih mјera i o tome izvještava Vladu Crne Gore i šиру javnost.

U nastavku je dat prikaz osnovne zakonske zaštite prava osoba sa invaliditetom:

Oblast zdravstvene zaštite u odnosu na lica sa invaliditetom tretiraju:

- Zakon o zdravstvenoj zaštiti (Sl.list RCG, br. 39/04);
- Zakon o zdravstvenom osiguranju (Sl.list RCG, br. 39/04);
- Zakon o zaštiti mentalno oboljelih lica (Sl.list RCG, br. 32/05);
- Pravilnik o načinu i postupku ostvarivanja prava na medicinsko-tehnička pomagala (Sl. list RCG, br. 74/06 i Sl. list CG, br. 28/08).

Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti, kao prioritetne mјere predviđene su zdravstvena zaštita boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata, članova njihovih porodica i korisnika prava na novčanu naknadu materijalnog obezbjeđenja boraca, kao i korisnika socijalno zaštitnih prava, u skladu sa posebnim propisima, kao i zdravstvena zaštita lica ometenih u fizičkom i mentalnom razvoju.

Prema Zakonu o zdravstvenom osiguranju, borci, vojni invalidi, civilni invalidi rata, članovi njihovih porodica i korisnici prava na novčanu naknadu materijalnog obezbjeđenja boraca, imaju pravo na zdravstveno osiguranje, ako nijesu osigurani po drugom osnovu.

Zakonom o zaštiti mentalno oboljelih lica uređen je način obezbjeđivanja zaštite i ostvarivanja prava mentalno oboljelih lica, organizovanje i sprovođenje zaštite, kao i stvaranje uslova za primjenu mјera zaštite tih lica od diskriminacije.

Prema Pravilniku o načinu i postupku ostvarivanja prava na medicinsko-tehnička pomagala utvrđuju se indikacije za medicinsko tehnička pomagala, standardi za materijale od kojih se izrađuju, rokovi korišćenja pomagala, kao i uslovi za izradu novih pomagala prije isteka roka za njihovo korišćenje i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava na pomagala.

Oblast socijalne zaštite i penzijsko invalidskog osiguranja u odnosu na lica sa invaliditetom tretiraju:

- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti (Sl.list RCG, br. 78/05);
- Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom (Sl.list CG, br. 80/08);
- Zakon o kretanju slijepog lica uz pomoć psa vodiča (Sl.list CG, br. 18/08);
- Zakon o boračkoj i invalidskoj zaštiti (Sl.list RCG, br. 69/03 i 21/08);

- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju (Sl.list RCG, br. 54/03, 39/04, 47/07 i Sl.list CG, br.79/08);
- Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom (Sl.list CG, međunarodni ugovori, br. 2/09).

Prema Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na:

- materijalno obezbjeđenje porodice;
- ličnu invalidinu;
- njegu i pomoć drugog lica;
- smještaj u ustanovu;
- smještaj u drugu porodicu;
- pomoć za profesionalnu rehabilitaciju i radno sposobljavanje;
- zdravstvenu zaštitu;
- troškove sahrane;
- jednokratnu novčanu pomoć.
- oprema za novorođeno dijete;
- dodatak za djecu;
- naknada po osnovu rođenja djeteta;
- naknada zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena;
- odmor i rekreacija djece.

Prema Zakonu o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom, lice sa invaliditetom ima pravo na povlasticu na putovanje u drumskom i željezničkom saobraćaju na teritoriji Crne Gore Pravo na povlasticu na putovanje ima i pratilec lica sa invaliditetom.

Prema Zakonu o kretanju slijepog lica uz pomoć psa vodiča predviđeno je pravo slijepog lica da sa psom vodičem koristi prevozna sredstva u javnom prevozu i ima slobodan pristup na javna mjesta.

Prema Zakonu o boračkoj i invalidskoj zaštiti, borcima, porodicama palih boraca, vojnim invalidima, civilnim invalidima rata i članovima njihovih porodica obezbjeđuju se prava za slučaj:

- invalidnosti ili tjelesnog oštećenja pri vršenju vojnih dužnosti i drugih dužnosti za ciljeve odbrane i bezbjednosti zemlje;
- pogibije lica pri vršenju vojnih dužnosti i drugih dužnosti u ratu za ciljeve odbrane i bezbjednosti zemlje;
- pogibije lica pri vršenju vojnih dužnosti i drugih dužnosti u miru za očuvanje suverenosti, teritorije, nezavisnosti i ustavnog poretku Crne Gore;
- invalidnosti, ili tjelesnog oštećenja kod civilnog stanovništva u ratu i poslijeratnom periodu od zaostalog ratnog materijala;
- smrti korisnika prava.

Prema Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju pravo na invalidsku penziju imaju zaposleni kod kojih je nastao potpuni ili djelimični gubitak radne sposobnosti od 75% zbog promjena u zdravstvenom stanju prouzrokovanih povredom na radu, profesionalnom bolešću, povredom van rada ili bolešću koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili medicinskom rehabilitacijom (član 30).

Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih Nacija o pravima lica sa invaliditetom sa Opcionim protokolom podrazumijeva obavezu realizacije mjera u pogledu poboljšanja položaja lica sa invaliditetom u skladu sa navedenom Konvencijom.

Oblast obrazovanja pored toga što je tretirana u Strategiji za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori, takođe je detaljno razrađena Strategijom inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori.

Zakoni i podzakonska akta, koja regulišu ovu oblast su:

- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju (Sl.list RCG, br.64/02, 31/05 i 49/07);
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju (Sl.list RCG, br. 64/02 i 49/07);
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju (Sl.list RCG,br. 64/02 i 49/07);
- Zakon o Gimnaziji (Sl.list RCG, br. 64/02 i 49/07);
- Zakon o stručnom obrazovanju (Sl.list RCG, br. 64/02 i 49/07);
- Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama (Sl.list RCG, br. 80/04);

- Pravilnik o kriterijumima za određivanje oblika i stepena nedostataka, smetnje odnosno poremećaja djece i mladih s posebnim potrebama i načinu uključivanja u obrazovne programe (Sl.list RCG, br. 23/06).

U Opštem zakonu o obrazovanju i vaspitanju članovi 2 (stavovi 6 i 7), 8 i 9 odnose se na djecu s posebnim potrebama. U Zakonu o predškolskom vaspitanju i obrazovanju članovi 9, 11, 14, 15 i 18 odnose se na djecu s posebnim potrebama. U Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju na djecu s posebnim potrebama odnose se: član 2 (stav 7), 9, 11, 34. U Zakonu o gimnaziji članovi 10 i 35 odnose se na učenike s posebnim potrebama. U Zakonu o stručnom obrazovanju članovi 2, 9 i 10 odnose se na učenike s posebnim potrebama.

Svi ovi Zakoni u najširem smislu daju prostor za inkluziju i pozitivno je afirmišu. Posebno Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama prati reformska rješenja kao i preporuke i standarde evropskih zakona u ovoj oblasti. Prepoznaje potrebu inkluzivnog obrazovanja i predstavlja dobru podlogu za propise koji proizilaze iz njega, a usmjereni su na razvijanje inkluzivnog obrazovanja.

Pravilnik o kriterijumima za određivanje oblika i stepena nedostataka, smetnje odnosno poremećaja djece i mladih s posebnim potrebama i načinu uključivanja u obrazovne programe, koji proizilazi iz člana 24 Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim potrebama, propisuje osnovne kriterijume na osnovu kojih se vrši usmjeravanje u obrazovne programe.

Oblast profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja regulisana je sljedećim zakonima koji se odnose na osobe sa invaliditetom:

- Zakon o profesionalnom osposobljavanju i zapošljavanju lica s invaliditetom (Sl.list CG, br. 49/08);
- Zakon o zapošljavanju (Sl.list RCG br. 5/02, 79/04, 29/05, 12/07, 21/080 i Sl.list CG, br. 49/08).

Prema Zakonu o profesionalnom osposobljavanju i zapošljavanju lica s invaliditetom, ova lica ostvaruju pravo na profesionalnu rehabilitaciju, radno osposobljavanje i zapošljavanje, na način i pod uslovima propisanim Zakonom i u skladu sa međunarodnim konvencijama. Profesionalna rehabilitacija, radno osposobljavanje i zapošljavanje lica s invaliditetom, ostvaruje se na otvorenom tržištu rada i pod posebnim uslovima.

Prema Zakonu o zapošljavanju propisana je novčana naknada za vrijeme trajanja privremene nesposobnosti za rad, utvrđene po propisima o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju, dok ta nesposobnost traje, ali najduže do roka utvrđenog tim propisima, kada se nezaposleno lice upućuje na ocjenu invalidnosti.

Oblast pristupačnosti vezana za osobe sa invaliditetom regulisana je sljedećim zakonom i podzakonskim aktom:

- Zakon o izgradnji objekata (Sl.list CG, br. 51/08);
- Pravilnik o obezbjeđenju pristupačnosti objekata osobama smanjene pokretljivosti (Sl.list CG, br. 10/09)

Zakonom o izgradnji objekata je predviđeno da novi objekti u javnoj upotrebi, koji se grade na osnovu odredbi ovog Zakona, moraju obezbjeđivati osobama sa invaliditetom adekvatan pristup i upotrebu.

Pravilnik o obezbjeđenju pristupačnosti objekata osobama smanjene pokretljivosti, koji se zasniva na evropskim standardima, utvrđuje nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad osobama sa invaliditetom, u objektima javne, poslovne i stambene namjene.

U oblasti zakonske regulative, koja se odnosi na kulturu, sport i rekreaciju važno je istaći da je Ministarstvo kulture, sporta i medija u 2008. godini donijelo Zakon o kulturi i Zakon o kinematografiji i Zakonom o sportu čime su, pored ostalog, stvorene zakonske pretpostavke u pogledu dostupnosti kulturnih i sportskih objekata osobama sa invaliditetom.

U cilju ostvarivanja zajemčenih prava na informisanje, Ministarstvo kulture, sporta i medija, u okviru svoje nadležnosti, redovno realizuje obavezu države shodno Zakonu o radio difuziji, kojim se

propisuje obezbjeđivanje sredstava za sufinansiranje programskih sadržaja nacionalnog javnog servisa RTCG, koji su od značaja za informisanje osoba oštećenog sluha i vida.

U oblasti koja se odnosi na položaj organizacija osoba sa invaliditetom u civilnom društvu u odnosu na zakonsku regulativu, važno je istaći da je donijeta nova Uredba o kriterijumima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjelje dijela prihoda od igara na sreću. Prema ovoj Uredbi za projekte vezane za oblast zadovoljavanja potreba osoba sa invaliditetom u 2008. godini odbreno je 1.179.965,00 €.

100. Molimo vas da navedete koji su koraci preduzeti kako bi se sprovela Evropska socijalna povelja od kad ju je Crna Gora ratifikovala.

Crna Gora je obnovila članstvo u Savjetu Evrope u maju 2007. godine i preuzeala sva prava i obaveze koje proističu iz tog članstva, čime je, između ostalih, utvrđena i obaveza potvrđivanja Izmijenjene Evropske socijalne povelje.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja, kao resorno u predmetnoj stvari, preduzelo je odgovarajuće korake i koordinira postupkom u cilju potvrđivanja navedenog instrumenta.

S tim u vezi je u novembru 2007.godine i novembru 2008.godine, dakle nakon prijema Crne Gore u Savjet Evrope, Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja pod pokroviteljstvom Savjeta Evrope-Sekretarijata za Evropsku socijalnu povelju, organizovalo je seminare na kojima su se predstavnici vladinih institucija i stručna javnost Crne Gore, bliže upoznali sa odredbama Izmijenjene Evropske socijalne povelje i na taj način steknu uvid u benefite koje će građani Crne Gore imati nakon ratifikacije ovog instrumenta.

Takođe je isto Ministarstvo imenovalo svog službenika za člana Vladinog komiteta za Evropsku socijalnu povelju Savjeta Evrope, koji učestvuje u radu navedenog komiteta dva puta godišnje.

Aktivnosti u procesu potvrđivanja su se nastavile, izvršen je konačan odabir članova, te se pristupilo izradi Zakona o potvrđivanju ovog instrumenta, formirana je radna grupa za izradu zakona koja je izradila tekst Prijedloga i dostavila ga na mišljenje nadležnim ministarstvima u Vladi Crne Gore. Predlog zakona o potvrđivanju Izmjenje Evropske socijalne povelje Vlada je utvrdila 24. septembra 2009.godine i uputila ga Skupštini Crne Gore na usvajanje.

Programom postprijemne saradnje između Crne Gore i Savjeta Evrope kao i Akcionim planom za saradnju Crne Gore sa Savjetom Evrope koji je Vlada usvojila u januaru 2008.godine, Izmijenjena Evropska socijalna povelja je instrument koji je predviđen za potvrđivanje u Parlamentu Crne Gore, sa rokom 2008.-2010.godine, a Programom rada Vlade Crne Gore za 2009.godinu planirano je njegovo potvrđivanje za treći kvartal ove godine.

Prava manjina i zaštita manjina

101. Molimo vas da pružite statističke podatke koji se tiču broja ljudi koji pripadaju etničkim, vjerskim i lingvističkim manjinskim grupama u vašoj zemlji. Molimo vas da navedete izvor podataka (popis stanovništva ili drugo).

Osnovna demografska karakteristika Crne Gore je prisutnost različitih etničkih i vjerskih zajednica na relativno malom prostoru. Istorische okolnosti, kao što su iseljavanje naroda i neprestani ratovi u daljoj prošlosti, uz često mijenjanje granica, osnovni su uzrok crnogorske šarolikosti.

U Crnoj Gori u periodu od 1946. do 2003. godine sedam puta je vršen popis stanovništva obuhvatajući i nacionalnu strukturu (1948., 1953., 1961., 1971., 1981., 1991. i 2003. godine).

Tehnika popisa stanovništva se razlikovala od popisa do popisa, postepeno se usavršavala, te je u kasnijim popisima sistematicniji pristup i preciznija obrada podataka.

Posljednji popis stanovništva, domaćinstava i stanova sproveden je u periodu od 01. do 15. novembra 2003. godine. Za razliku od ranijih popisa gdje su u stalno stanovništvo ubrajani i crnogorski građani na privremenom radu u inostranstvu, kao i članovi njihovih porodica (bez obzira na dužinu boravka), ovaj popis je, u skladu sa međunarodnim preporukama i Zakonu o popisu, u stalno stanovništvo obuhvatio crnogorske građane čiji je boravak u inostranstvu kraći od godinu dana, kao i strane državljanе koji u Crnoj Gori rade ili borave u svojstvu članova porodice duže od godinu dana.

Takođe, treba istaći da se na zadnjem popisu stanovništva posebno vodilo računa da su, u sredinama gdje pripadnici manjina čine većinu ili značajan dio stanovništva, popisivači bili iz redova tih manjina. Podaci o nacionalnom i vjerskom sastavu stanovništva u popisu 2003. godine prikupljeni su na osnovu slobodnog izjašnjavanja stanovnika. Članom 34. tadašnjeg Ustava, građanima je bila zajamčena potpuna sloboda izjašnjavanja o nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti. Prema istom članu, građanin je imao pravo i da se ne izjasni po ovim pitanjima.

Stanovništvo prema nacionalnoj pripadnosti

r/b	Nacionalna pripadnost	2003.god.	
		Broj pripadnika	Procentualni udio
1.	Crnogorci	267 669	43.16%
2.	Srbi	198 414	31.99%
3.	Jugosloveni	1 860	0.30%
4.	Albanci	31 163	5.03%
5.	Bošnjaci	48 184	7.77%
6.	Egipćani	225	0.04%
7.	Italijani	127	0.02%
8.	Makedonci	819	0.13%
9.	Mađari	362	0.06%
10.	Muslimani	24 625	3.97%
11.	Njemci	118	0.02%
12.	Romi	2 601	0.42%
13.	Rusi	240	0.04%
14.	Slovenci	415	0.07%
15.	Hrvati	6 811	1.10%
16.	Ostali	2 180	0.35%
17.	Neizjašnjeni	26 906	4.34%
18.	Regionalna pripad	1 258	0.20%
19.	Nepoznato	6 168	0.99%
UKUPNO		620 145	100%

Izvor: Monstat

II Ljudska prava

Broj i procentualni udio manjina po opštinama¹

r/b	Opština	Bošnjaci		Albanci		Muslimani		Hrvati		Romi	
		broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
1.	Andrijevica	0	0	0	0	8	0.14	2	0.03	0	0
2.	Bar	919	2.30	3 046	7.61	2 575	6.43	259	0.65	56	0.14
3.	Berane	5 662	16.15	36	0.10	2 301	6.56	46	0.13	119	0.34
4.	Bijelo Polje	11 377	22.63	31	0.06	7 936	15.78	45	0.09	133	0.26
5.	Budva	24	0.15	55	0.35	204	1.28	178	1.12	39	0.25
6.	Danilovgrad	1	0.01	7	0.04	58	0.35	46	0.28	5	0.03
7.	Žabljak	0	0	0	0	1	0.02	2	0.05	0	0
8.	Kolašin	1	0.01	1	0.01	32	0.32	11	0.11	0	0
9.	Kotor	16	0.07	76	0.33	106	0.46	1 762	7.68	48	0.21
10.	Mojkovac	9	0.09	2	0.02	14	0.14	4	0.04	0	0
11.	Nikšić	148	0.20	28	0.04	695	0.92	132	0.18	335	0.44
12.	Plav	6 809	49.32	2 719	19.70	788	5.71	4	0.03	0	0
13.	Plužine	0	0	0	0	1	0.02	1	0.02	0	0
14.	Pljevlja	1 865	5.21	8	0.02	2 913	8.14	16	0.04	0	0
15.	Podgorica	2 307	1.36	9 296	5.50	4 399	2.60	709	0.42	1 389	0.82
16.	Rožaje	18 628	82.09	1 008	4.44	1 510	6.65	4	0.02	15	0.07
17.	Tivat	37	0.27	144	1.06	156	1.14	2663	19.54	20	0.15
18.	Ulcinj	297	1.46	14 638	72.14	681	3.36	77	0.38	115	0.57
19.	Herceg Novi	79	0.24	25	0.08	220	0.67	798	2.42	198	0.60
20.	Cetinje	5	0.03	43	0.23	22	0.12	49	0.27	129	0.70
21.	Šavnik	0	0	0	0	5	0.17	3	0.10	0	0

Stanovništvo prema vjeroispovjesti²

r/b	Vjeroispovjest	Broj	Procentualni udio
1.	Islamska	110 034	17.74%
2.	Judaistička	12	0.002%
3.	Katolička	21 972	3.54%
4.	Pravoslavna	460 383	74.28%

¹ Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2003.god.; Podaci-MONSTAT

² Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2003.god.; Podaci-MONSTAT

II Ljudska prava

5.	Protestantska	383	0.06%
6.	Proorientalni kultovi	58	0.009%
7.	Druge vjeroispovjesti	2 424	0.39%
8.	Neizjašnjen	13 867	2.24%
9.	Nije vjernik	6 003	0.97%
10.	Nepoznato	5 009	0.81%
U K U P N O		620 145	100%

Stanovništvo prema maternjem jeziku³

r/b	Maternji jezik	Broj	Procentualni udio
1.	Srpski	393 740	63.49%
2.	Crnogorski	136 208	21.96%
3.	Albanski	32 603	5.26%
4.	Bosanski	14 172	2.28%
5.	Bošnjački	19 906	3.21%
6.	Mađarski	255	0.04%
7.	Makedonski	507	0.08%
8.	Njemački	126	0.02%
9.	Romski	2 602	0.42%
10.	Slovenački	232	0.04%
11.	Hrvatski	2 791	0.45%
12.	Ostali jezici	3 101	0.50%
13.	Nije se izjasnio i nepoznato	13 902	2.24%
U K U P N O		620.145	100%

102. Na koji način i do koje mjere su zaštićena i poštovana prava manjina? Molimo vas da date pregled ustavne i zakonske regulative u odnosu na ovo pitanje, kao i o strateškim i političkim sredstvima koja su usvojena kako bi se ove odredbe sprovele?

1. Normativni okvir zaštite manjinskih prava

U Ustavu Crne Gore, u članu 6 jemči se zaštita ljudskih prava i sloboda, kao nepovrijedivih kategorija; u članu 7 zabranjena je izazivanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kojem osnovu, dok je se u članu 8 zabranjuje svaki vid diskriminacije, kao opšteg preduslova za uživanje svih ljudskih

³ Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2003.god.; Podaci-MONSTAT

prava i sloboda. Tačnije, u članu 8 jemči se zabrana svake posredne ili neposredne diskriminacije po bilo kom osnovu, a takođe, utvrđeno je da se neće smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Posebne mjere se mogu primjenjivati, samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete, što ostavlja prostor za uspostavljanje dodatnih mehanizama zaštite i unapređenja prava manjina, odnosno integraciju manjina sa očuvanjem svoje posebnosti. Pored nacionalnog zakonodavstva, kojim se garantuje poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i prava manjina, Crna Gora je, odredbom člana 9 Ustava, utvrdila da potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava su sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, te da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Pored osnovnih ljudskih prava i sloboda, u cilju zaštite ukupnog nacionalnog identiteta, Ustav i zakoni Crne Gore obezbeđuju manjinama u Crnoj Gori i posebna prava: Ustav u članovima 79 i 80 pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemči prava i slobode, koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima, a zabranjuje asimilaciju pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; takođe, država je dužna da zaštići pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica od svih oblika nasilne asimilacije.

Ustavom se jemče sljedeća posebna - manjinska prava:

- na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti;
- na izbor, upotrebu i javno isticanje nacionalnih simbola i obilježavanje nacionalnih praznika;
- na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi;
- na školovanje na svom jeziku i pismu u državnim ustanovama i da nastavni programi obuhvataju i istoriju i kulturu pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu organi lokalne samouprave, državni i sudske organe vode postupak i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- da osnivaju prosvjetna, kulturna i vjerska udruženja uz materijalnu pomoć države;
- da sopstveno ime i prezime upisuju i koriste na svom jeziku i pismu u službenim ispravama;
- da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i naselja, kao i topografske oznake budu ispisani i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije;
- na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave;
- na informisanje na svom jeziku;
- da uspostavljaju i održavaju kontakte sa građanima i udruženjima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko porijeklo, kulturno- istorijsko nasljeđe, kao i vjerska ubjedjenja;
- na osnivanje savjeta za zaštitu i unapređenje posebnih prava.

Ove Ustavne garancije posebno su razrađene nizom posebnih zakona, a naročito Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, kojim je na bliži način uređujen set manjinskih prava i mehanizmi zaštite tih prava. Zakon se odnosi na očuvanje nacionalnog identiteta manjina, tj. zaštita od asimilacije manjina, kao i omogućavanje djelotvornog učešća manjina u javnom životu. Zakon obuhvata više oblasti značajnih za očuvanje identiteta i davanje jednakih šansi za pripadnike manjina:

- uz protežiranje nediskriminatorskog odnosa, daju se prava izražavanja, čuvanja, razvijanja, prenošenja i javnog ispoljavanja nacionalnog, jezičkog, etničkog, kulturnog i vjerskog identiteta;
- mogućnost osnivanja ustanova, društava, udruženja, nevladinih organizacija u svim oblastima društvenog života, kao i finansiranje ovih organizacija od strane države;

- sloboden izbor i korišćenje ličnog i porodičnog imena, kao i upis tih imena u dokumenta na svom jeziku i pismu;
- regulacija slobodne i službene upotrebe jezika i pisma;
- pristup informacijama i medijima, kao i programski sadržaji o manjinama u javnim servisima;
- školovanje na svom jeziku i pismu i odgovarajuću zastupljenost sadržaja u nastavnim planovima i programima, te principe afirmativne akciju u upisnoj politici;
- upotreba nacionalnih simbola i obilježavanje značajnih datuma i ličnosti iz svoje tradicije i istorije;
- slobodno udruživanje i ostvarivanje nesmetanih kontakata sa sunarodnicima van granica Crne Gore;
- politička participacija manjina u Skupštini CG i skupštinama lokalnih zajednica;
- srazmjerne zastupljenost u javnim službama državne vlasti i lokalne uprave;
- mehanizme zaštite zadiranja u pitanja od vitalnog interesa za život manjina, kako na državnom, tako i na lokalnom nivou;
- artikulisane svojih zahtjeva kroz mogućnost formiranja manjinskih savjeta sa posebnim ingerencijama;
- osnivanje Fonda za manjine radi materijalne podrške države za održavanje nacionalnih posebnosti;
- zaštita pomenutih prava kroz domaće i međunarodno zakonodavstvo;

Krivičnim zakonom su predviđene krivične sankcije za djela kojima se uskraćuju ili ograničavaju prava manjina, i to:

Član 158.

Ko suprotno propisima o upotrebi jezika i pisma naroda ili pripadnika manjinskih nacionalnih i etničkih zajednica koji žive u SCG uskrati ili organiči građaninu da pri ostvarivanju svojih prava ili pri obraćanju organima ili organizacijama upotrijebi jezik ili pismo kojim se služi, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Član 159.

(1) Ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubjeđenja, pola, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porijekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čovjeka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti, kazniće se zatvorom do tri godine.

(2) Ako djelo iz stava 1 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom od tri mjeseca do pet godina.

Član 160.

(1) Ko sprječava drugog da izražava svoju nacionalnu ili etničku pripadnost ili kulturu, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

(2) Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko prinuđava drugog da se izjašnjava o svojoj nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti.

(3) Ako djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učini službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom do tri godine.

Član 370.

(1) Ko izaziva i raspiruje nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama koje žive u Crnoj Gori, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ako je djelo iz stava 1 ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

(3) Ko djelo iz st. 1 i 2 ovog člana vrši zloupotrebotom položaja ili ovlašćenja ili ako je uslijed tih djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etničkih grupa koje žive u Crnoj Gori, kazniće se za djelo iz stava 1 ovog člana zatvorom od jedne do osam godina, a za djelo iz stava 2 zatvorom od dvije do deset godina.

Član 426.

Ko u namjeri da potpuno ili djelimično uništi neku nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku grupu naredi da se vrše ubistva ili teške povrede tijela ili teško narušavanje fizičkog ili duševnog zdravlja članova grupe ili prinudno raseljavanje stanovništva ili da se grupa stavi u takve životne uslove koji dovode do potpunog ili djelimičnog istrebljenja grupe ili da se primijene mjere kojima se sprječava rađanje između pripadnika grupe ili da se vrši prinudno preseljavanje djece u drugu grupu ili ko u istoj namjeri izvrši neko do navedenih djela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili kaznom zatvora od trideset godina.

Član 427.

Ko kršeći pravila međunarodnog prava, u okviru šireg ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva, naredi: vršenje ubistava; stavljanje stanovništva ili jednog njegovog dijela u takve životne uslove koji vode njihovom potpunom ili djelimičnom istrebljenju; porobljavajuće; prisilno preseljavanje; mučenje; silovanje; prinuđavanje na prostituciju; prisiljavanje na trudnoću ili sterilisanje radi promjene etničkog sastava stanovništva; proganjanje ili protjerivanje na političkoj, vjerskoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, polnoj ili kakvoj drugoj osnovi; zatvaranje ili otmicu lica bez davanja informacija o tome kako bi im se uskratila pravna zaštita; ugnjetavanje rasne grupe ili uspostavljanje dominacije jedne takve grupe nad drugom; ili druge slične nehumane postupke kojima se namjerno prouzrokuju teške patnje ili ozbiljno ugrožava zdravje ili ko izvrši neko od navedenih djela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili kaznom zatvora od trideset godina.

2. Oblasti zaštite manjinskih prava

2.1. Obrazovanje

U Crnoj Gori politika obrazovanja počiva na principima demokratije, poštovanja građanskih i ljudskih prava i obezbeđenja jednakih mogućnosti za sve. Imperativ reforme obrazovanja u Crnoj Gori jeste postići kvalitetno obrazovanje za sve. U skladu sa tekućim društveno - ekonomskim promjenama i tendencijom globalizacije i ukidanja granica, škola treba da mlade ljude pripremi za život u multikulturalnoj Evropi i demokratskom društvu.

Crna Gora je 2001. godine objavila KNJIGU PROMJENA, koja predstavlja osnovni dokument koji sadrži ciljeve i smjernice na kojima se temelji reforma obrazovnog sistema u Crnoj Gori. Nakon toga, donijet je set zakona iz oblasti obrazovanja i vaspitanja, i to:

- Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju
- Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju
- Zakon o gimnaziji
- Zakon o stručnom obrazovanju
- Zakon o obrazovanju odraslih
- Zakon o visokom obrazovanju
- Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim potrebama
- Zakon o prosvjetnoj inspekciji
- Zakon o naučno – istraživačkoj djelatnosti

Zakon o priznavanju i vrednovanju obrazovnih isprava je usvojen u Skupštini Crne Gore 26.12.2007.godine. Ovim Zakonom je skraćen vremenski period za vrednovanje-nostifikaciju obrazovnih isprava, znatno smanjen novčani iznos za postupak nostifikacije, ukinute su postojeće barijere u procesu nostifikacije, uspostavljena je saradnja sa ENIC centrima u okruženju koji se bave ovom problematikom. I u Crnoj Gori je, u okviru TEMPUS programa, formiran centar koji

razmjenjuje potrebne informacije sa centrima u okruženju. Sada je veoma lako provjeriti nastavne planove i programe pojedinih fakultetskih profila i uporediti ih sa postojećim planovima i programima u Crnoj Gori. Ovo je velika olakšica za sve građane koji žele izvršiti vrednovanje svojih obrazovnih isprava, pa i za pripadnike manjina.

Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju obezbeđuje se dostupnost i jednakost svih građana u sticanju obrazovanja i vaspitanja. Raspoloženjem ustanova na teritoriji Crne Gore, obezbeđuje se građanima jednak dostupnost u sticanju obrazovanja i vaspitanja. Građani Crne Gore su jednak u ostvarivanu prava na obrazovanje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo.

Takođe, navedenim Zakonom i posebnim zakonima iz oblasti obrazovanja i vaspitanja, predviđeni su, između ostalih, i sljedeći ciljevi obrazovanja i vaspitanja: razvijanje svijesti, potrebe i sposobnosti za očuvanje i unapređenje ljudskih prava, pravne države, prirodne i društvene sredine, multietičnosti i različitosti; razvijanje svijesti o nacionalnoj pripadnosti, kulturi, istoriji i tradiciji; obezbeđivanje osnovnog obrazovanja svim građanima; vaspitanje za poštovanje nacionalnih vrijednosti istorije i kulture, kao i za uvažavanje kulturnih i ostalih osobenosti drugih naroda; razvijanje demokratskih stavova, tolerancije i kooperacije (u školi i izvan nje) i poštovanja prava drugih; vaspitanje za međusobnu toleranciju, poštovanje različitosti, saradnju sa drugima, poštovanje prava čovjeka i osnovnih sloboda, a time i razvijanje sposobnosti za život u demokratskom društvu.

Zakonom o visokom obrazovanju u članu 7, propisano je da u ostvarivanju prava na visoko obrazovanje nije dozvoljena diskriminacija po osnovu: pola, rase, bračnog stanja, boje, jezika, vjere, političkog ili drugog ubjedjenja, nacionalnog, etničkog ili drugog porijekla, pripadnosti nacionalnoj zajednici, imovinskom statusu, onesposobljenosti (invalidnosti) ili drugom sličnom, osnovu, položaju ili okolnosti. Takođe, Pravilnikom o sadržaju i obliku diplome i dopune diplome, vođenju matične knjige studenata, evidenciji i sadržaju javnih isprava koje izdaje univerzitet i ustanove visokog obrazovanja je članom 6, stav 2 rečeno da kada se nastava određenog studijskog programa izvodi na jeziku nacionalne manjine, odnosno na nekom od stranih jezika, diploma se štampa i na jeziku na kojem se nastava izvodi. Akademskom osoblju je garantovana sloboda misli, ideja, provjere stečenih znanja, odnosno obezbeđuje se sloboda organizovanja i udruživanja i zaštita akademskog osoblja od diskriminacije po bilo kom osnovu.

Nastavni planovi i udžbenici istorije za osnovne i srednje škole u posljednje četiri godine inovirani su i značajno unaprijeđeni. Otklonjen je najznačajniji dio primjedbi koji je ranije upućivan od različitih relevantnih struktura. U procesu izrade novih programa i udžbenika nastavak unaprijeđenja pažnje prema manjinama ključni je doprinos jačanju građanskog i multikulturalnog koncepta države Crne Gore.

Prosvjetna inspekcija Ministarstva prosvjete i nauke nadležna je za kontrolu sproveđenja odredbi Zakona iz oblasti obrazovanja, pa time i za eventualno kršenje odredbi zakona koje se odnose na prava manjina.

Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore teži uspostavljanju novog reformisanog sistema obrazovanja koji će što većem broju djece omogućiti kvalitetnije vaspitanje i obrazovanje. U tom pravcu posebno je značajno obezbijediti izučavanje maternjeg jezika, istorije i kulture, i garantovati jednak pristup i pravo na obrazovanje svakom pojedincu, bez obzira na pol, socijalno i kulturno porijeklo, vjeroispovijest i nacionalnu pripadnost.

Programi građanskog obrazovanja koji se realizuju, razvijaju bolju komunikaciju među djecom i odraslima, doprinose razumijevanju i poštovanju različitosti, promociji jednakih prava za sve.

Obrazovanje pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica je dio ukupnog državnog integralnog obrazovnog sistema koji uvažava specifičnost manjina i garantuje im mogućnost obrazovanja na svom maternjem jeziku uz očuvanje njihovog nacionalnog i kulturnog identiteta.

U novim obrazovnim programima koji su urađeni u sklopu reforme obrazovanja, iz oblasti maternjeg jezika, poznavanja društva, istorije, muzičke i likovne kulture, u značajnoj mjeri su ugradjeni i integrirani sadržaji koji reprezentuju jezik, stvaralaštvo, istoriju i kulturu manjinskih naroda u Crnoj Gori.

U okviru Savjeta za opšte obrazovanje formirana je stručna Komisija za obrazovanje nacionalnih i etničkih grupa, koja ima zadatak da posebno prouči i da mišljenje Savjetu o novim obrazovnim programima koji su bitni za očuvanje identiteta manjinskih naroda u Crnoj Gori.

Za realizaciju obrazovnih programa na albanskom jeziku koji se implementiraju u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju, za najveći broj predmetnih programa obezbijeđeni su udžbenici na maternjem albanskom jeziku. Za predmete koji zbog malog tiraža nijesu urađeni udžbenici na albanskom jeziku, nadležni Savjet je na prepruku Komisije za obrazovanje nacionalnih i etničkih grupa odobrio korišćenje udžbenika iz regiona (Kosovo, Albanija).

Ostvarujući principe multikulturalnosti i etničke tolerancije u Crnoj Gori, novi reformisani obrazovni programi sadrže i jednu značajnu novinu, a to je njihova otvorenost. Ovim izmjenama, omogućeno je da škola i lokalna zajednica mogu predložiti i urediti 15% do 20% obrazovnog programa u skladu sa svojim potrebama i specifičnostima.

Obrazovanje ostalih manjina, prije svega Bošnjaka, Muslimana i Hrvata u Crnoj Gori, sastavni je dio jedinstvenog obrazovnog sistema i realizuje se kroz koncept zajedničkih predmetnih programa, jer jezik kojim iste govore je dio jedinstvenog jezičkog sistema. Pored integrisanih sadržaja u redovne predmetne programe, manjinske zajednice imaju i dodatnu mogućnost da u novim predmetnim programima od značaja za njihovo školovanje, predlože i urede još oko 20% ukupnog sadržaja ovih programa, koje će posebno izučavati u skladu sa svojim bližim potrebama i interesovanjima.

Upoznavanjem sa maternjim jezikom i sa drugim jezicima, odnosno čitanjem književnih tekstova nacionalne književnosti i književnosti drugih naroda, razvijaju se osjećaji kulturnog identiteta učenika i osjećaj poštovanja i tolerancije prema drugim narodima i njihovoj kulturi. Značajnu novinu u reformi obrazovanja, predstavljaju i novi urađeni obrazovni programi iz istorije u osnovnom i srednjem obrazovanju. Ovi programi uvažavaju istorijske činjenice i iz istih su odstranjeni sadržaji koji imaju elemente nacionalnog zanosa i uvredljivi su za druge narode.

U Crnoj Gori, u skladu sa Ustavom i zakonom, škole koje izvode nastavu na albanskom jeziku čine dio jedinstvenog školskog sistema. Nastava na maternjem albanskom jeziku, u sredinama u kojima značajan dio stanovništva čine pripadnici albanske nacionalne zajednice organizovana je po nivoima:

- predškolskog vaspitanja i obrazovanja,
- osnovnog obrazovanja i
- srednjeg obrazovanja.

Takođe, na Univerzitetu Crne Gore organizovane su učiteljske studije na albanskom jeziku za potrebe školovanja nastavnog kadra. Studije su osnovane u skladu sa važećim normativima nacionalnog sistema kvaliteta u visokom obrazovanju.

- U predškolskim ustanovama vaspitno – obrazovni rad na albanskom maternjem jeziku je organizovan u opštinama Ulcinj i Podgorica;
- U osnovnom obrazovanju nastava na albanskom jeziku organizovana je i izvodi se u 5 opština: Ulcinj, Bar, Podgorica, Plav i Rožaje. U toku školske 2005/06. godine ovu nastavu je pohađalo 3.458 učenika ili 4,7% učenika ukupne populacije u osnovnom obrazovanju Crne Gore.
- U srednjem obrazovanju nastava na albanskom jeziku je organizovana u tri opštine: Ulcinj, Podgorica i Plav. Ovu nastavu je u toku 2005/06. godine pohađalo 1.062 učenika ili 3,34% učenika ukupne populacije srednjeg obrazovanja u Crnoj Gori.

Članom 17 stavom 1 Zakona o manjinskim pravima i slobodama, propisano je da manjine i njihovi pripadnici imaju pravo da osnivaju vaspitno - obrazovne ustanove. Školske 2006/07 godine u Ulcinju, osnovana je i počela sa radom prva privatna gimnazija na albanskom jeziku „Drita“. Gimnazija „Drita“ je licencirana od strane Ministarstva prosvjete i nauke i izvodi javno važeći obrazovni program koji je usvojio nadležni Savjet za opšte obrazovanje.

Članom 14 Zakona o manjinskim pravima i slobodama propisano je da, odjeljenje sa nastavom na jeziku i pismu manjine može se osnovati i za manji broj učenika od broja utvrđenog za rad te ustanove, a koji ne može biti manji od 50 % broja učenika predviđenih propisima iz oblasti

obrazovanja. Direktor javne obrazovne ustanove koja ima potrebu za korišćenjem sniženog praga za otvaranje manjinskog jezičkog odjeljenja se obraća Ministarstvu prosvjete i nauke koje, shodno zakonskim mogućnostima, odobrava oformljenje takvog odjeljenja. Do sada je bilo ovakvih slučajeva koje je Ministarstvo prosvjete i nauke rješilo pozitivno.

U skladu sa članom 114 stav 2 Opštег zakona o obrazovanju i vaspitanju, u školama u kojima se nastava izvodi na jeziku pripadnika nacionalnih i etničkih grupa, pedagoška evidencija štampa se i vodi na jeziku koji je u službenoj upotrebi i na jeziku pripadnika nacionalnih, odnosno etničkih grupa.

Odredbama člana 115 stav 3 Opštег zakona o obrazovanju i vaspitanju, propisano je da se u školi u kojoj se nastava izvodi na jeziku pripadnika nacionalnih i etničkih grupa, javne isprave štampaju se i izdaju na jeziku koji je u službenoj upotrebi i na jeziku pripadnika nacionalnih i etničkih grupa.

Hrvatska manjina u Crnoj Gori koja je uglavnom naseljena u Boki Kotorskoj, dobila je saglasnost od Ministarstva prosvjete i nauke da organizuju časove dodatne nastave iz hrvatskog maternjeg jezika, što se realizuje. Uz finansijsku pomoć Matice Hrvatske obezbjeđen je profesor hrvatskog jezika, koji kroz kurs daje časove učenicima iz opština Tivat i Kotor. Osnovna škola u Tivtu je ustupila prostor za ovu namjenu. Ovaj kurs nije dio formalnog obrazovanja.

Vlada Crne Gore je 2001. godine donijela Odluku o upisu studenata iz reda manjina koji ispunjavaju uslove za upis, ali se ne nalazi u kvoti studenata za upis. Student iz reda manjina koji ispunjava opšte uslove za upis želenog fakulteta, ali se ne nalazi u kvoti studenata za prijem obraća se Ministarstvu za zaštitu ljudskih i manjinskih prava. Ministarstvo, koristeći mehanizam iz pomenute Odluke, upućuje pisma rektoratu i dekanima fakultetskih jedinica, sa imenima studenata koji su se obratili. S obzirom na autonomnost Univerziteta, te nakon sagledavanja mogućnosti, eksluzivno pravo dekana fakulteta je da dodatno, po ovom principu, upišu studente iz reda manjina. Dosadašnja praksa je pokazala puno razumijevanje od strane dekana.

2.2. Kultura

Opšta obaveza države u očuvanju i staranju o kulturnoj baštini, u Crnoj Gori dodatno je podstaknuta činjenicom da je njena struktura i multietnička i multikonfesionalna. Na taj način se u Crnoj Gori, osim ukazivanja na pozitivnu obavezu države, podstiče širi društveni osjećaj o potrebi očuvanja ukupne kulturne baštine i spomeničnog fonda Crne Gore, sa svim njenim kulturnim, etničkim i etnološkim različitostima kao opštom vrijednošću.

Generalno govoreći, u pogledu zaštite kulturnog identiteta manjinskog korpusa, takođe se može konstatovati da su suštinski primjenjeni međunarodnopravni standardi, a ovdje su problemi i mnogo manje izraženi, jer je kulturno naslijeđe manjina dio jedinstvenog kulturnog naslijeđa Crne Gore. Isto tako, evidentno je da, na javnom servisu, ima sve više kvalitetnih sadržaja, kojima se predstavlja kultura i kulturna baština manjina.

Više od jedne decenije Crna Gora, u skladu sa objektivnim političkim, društvenim i ekonomskim mogućnostima, radi kako na primjeni međunarodnih, tako i na razvijanju sopstvenih, mehanizama manjinske zaštite posebno insistirajući na građanskom i multikulturalnom konceptu crnogorske državne politike u oblasti kulture. To je opredjeljenje ranijih i aktuelne Vlade. Takođe, jedinstveno je opredjeljenje svih relevantnih društvenih subjekata da proces definisanja nacionalne kulturne politike ne može imati smisla bez odgovornog razmišljanja o manjinama i njihove istinske participacije u njemu.

Kada je u pitanju oblast kulture i umjetnosti, Crna Gora je donijela Zakon o kulturi (Sl. list CG, br. 49/08) kojim su utvrđeni principi ostvarivanja kulture na osnovu slobode stvaralaštva i poštovanja prava na kulturu, uz ravnopravno očuvanje svih kulturnih identiteta i poštovanje kulturnih različitosti. Istim Zakonom kao javni interes u kulturi utvrđena je obaveza države za stvaranje uslova za ravnomjeran razvoj kulture na cijeloj teritoriji Crne Gore.

Ministarstvo kulture, sporta i medija u obezbjeđivanju materijalne osnove za unapređenje i razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva, kroz interna pravila i kriterijume obezbjeđuje finansijsku potporu

kreativnom potencijalu manjina i njihovih pripadnika, podstičući na taj način prezentaciju i razvijanje njihovog kulturnog identiteta, tradicije i kulturnog nasljeđa. Na ovaj način Ministarstvo pomaže realizaciju i promociju sljedećih programskih aktivnosti manjina:

- štampanje časopisa i knjiga,
- prevođenje djela iz oblasti književnosti i istorije,
- programe prezentacije folklornog nasljeđa, tradicije i običaja,
- programe saradnje sa srodnim institucijama i ustanovama u zemljama porijekla.

Zakonima iz oblasti zaštite spomenika kulture i kulturnog nasljeđa se posebno ne tretiraju pitanja prava manjina jer je kulturna baština Crne Gore sama po sebi multikulturalna i raznolika i jednako tretirana kao zajednička baština svih građana Crne Gore. Dakle, kulturni prostor Crne Gore odlikuje multikulturalnost u najširem smislu riječi, a kroz raznovrsnost registrovanih i zakonom zaštićenih spomenika kulture se iščitava istorija ovog prostora i materijalni su dokaz o multikulturalnom miljeu Crne Gore. U Crnoj Gori spomenici kulture se štite na jedinstven način, kroz pomenuto zakonodavstvo i institucionalni okvir. Veoma značajan i najbitniji segment kulturne baštine Crne Gore pripada sakralnoj arhitekturi i čine ga manastirski kompleksi, crkve i džamije svih nacionalnih grupa. Ovaj dio kulturne baštine sastoji se od 205 spomeničkih jedinica, sve tri konfesije (pravoslavne, katoličke i islamske).

Vlada Crne Gore je donijela Odluku o osnivanju **Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina**. Imenovan je Upravni odbor, obezbjeđen prostor i neophodna materijalno-tehnička sredstva, imenovan direktor i ova značajna institucija za očuvanje i razvoj kulture manjina je započela sa svojom misijom početkom 2009.godine. Mandat u oblasti kulture imaju i formirani savjeti manjina, posebno kroz osnivanje svojih organizacionih oblika, koji podstiču pozorišne, muzičke, likovne i književne programe.

Polazeći od osnovnih prepostavki da interkulturalnost i različitosti predstavljaju društvene vrijednosti koje treba njegovati i unapređivati, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je proteklih godina organizovalo manifestaciju »**Dani kulture manjina u Crnoj Gori**«. Ovom manifestacijom se na dobar način prezentuje široka lepeza različitosti kako porijekla, jezika, istorije, vjeroispovjesti, tradicije, tako i sveukupnih materijalnih i duhovnih dostignuća. U okviru manifestacije se održavaju likovne izložbe, književne večeri, prezentuje izdavaštvo, organizuju se koncerti narodnih igara i pjesama, organizuju se okrugli stolovi itd. Do sada je manifestacija organizovana šest puta za redom, i to u Podgorici, Tivtu, Ulcinju, Rožajama, peti put uporedno u Bijelom Polju, Tuzima i Kotoru, a šesti put u Tivtu, Tuzima, Baru i Plavu.

2.3. Informisanje

U Crnoj Gori, pravo na informisanje pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica regulisano je Ustavom i zakonima: -Zakonom o medijima, Zakonom o radio-difuziji i Zakonom o javnim radio difuznim servisima Crne Gore - na nivou standarda sadržanih u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama.

Ustavom Crne Gore (Sl.list CG, br. 1/07) zajamčeno je pravo na slobodu izražavanja i slobodu štampe (čl. 47 i 49), a pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u poglavљу 5. Posebna – manjinska prava (član 79), dodatno se jemči i pravo na informisanje na svom jeziku.

Zakon o medijima (Sl.list RCG, br. 51/02 i 62/02) propisuje da "Crna Gora obezbjeđuje i jemči slobodu informisanja na nivou standarda koji su sadržani u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama (OUN, OSCE, Savjet Evrope, EU), kao i da "Ovaj Zakon treba tumačiti i primjenjivati u skladu sa principima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, uz korišćenje prakse precedentnog prava Evropskog suda za ljudska prava"(član 1). Takođe, "Crna Gora garantuje pravo na slobodno osnivanje i nesmetan rad medija zasnovan na slobodi izražavanja mišljenja, slobodi istraživanja, prikupljanja, širenja, objavljivanja i primanja informacija, slobodnom pristupu svim izvorima informacija, zaštiti čovjekove ličnosti i dostojanstva i slobodnom protoku informacija" (član 2). Članom 23 istog zakona je "zabranjeno

objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili neppripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredijeljenosti."

Takođe, ovim Zakonom je propisano da "država obezbeđuje dio finansijskih sredstava za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajamčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije. Radi ostvarivanja ovih prava, Republika usmjerava finansijska sredstva za programske sadržaje na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa". (član 3).

Zakon o radio-difuziji (Sl.list RCG, br. 51/02) propisuje da "emiteri javnih radio-difuznih servisa proizvode i emituju programe namijenjene svim segmentima društva, bez diskriminacije, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, manjinske etničke grupe.....proizvode i emituju programe koji izražavaju kulturni identitet nacionalnih i etničkih grupa; proizvode i emituju programe na maternjem jeziku nacionalnih i etničkih grupa na područjima na kojima žive..." (član 95).

Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore (Sl.list CG, br. 79/08) propisuje obavezu RTCG » da, uz primjenu visokih standarda profesionalne etike i kvaliteta, bez bilo kojeg oblika diskriminacije ili socijalne različitosti, proizvodi i emituje programske sadržaje koji...su namijenjeni svim segmentima društva, posebno vodeći računa o...pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica; ...doprinose poštovanju i unapređivanju osnovnih ljudskih prava i sloboda..." (član 9). Ovim Zakonom je propisano da Savjet RTCG, u okviru svojih nadležnosti, imenuje i razrješava Komisiju za programske sadržaje na albanskom jeziku i jezicima drugih pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica (član 22, tačka 16).

Zakonom o manjinskim pravima i slobodama (Sl.list RCG, br. 31/06, 51/06 i 38/07) propisuje niz obaveza državnih i drugih organa u implementaciji propisa posvećenih manjinskim pravima i slobodama u različitim oblastima. U domenu informisanja propisano je da se „manjinama i njihovim pripadnicima obezbeđuje sloboda informisanja na nivou standarda sadržanih u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama. Pripadnici manjina imaju pravo na slobodno osnivanje medija i nesmetan rad zasnovan na slobodi izražavanja mišljenja, istraživanja, prikupljanja, širenja, objavljivanja i primanja informacija, slobodnom pristupu svim izvorima informacija, zaštiti čovjekove ličnosti i dostojanstva i slobodnom protoku informacija“ (član 12).

Ministarstvo kulture, sporta i medija kao organ državne uprave koji je, pored ostalog nadležan za sistem informisanja u Crnoj Gori, posebnu pažnju posvećuje pitanjima od značaja za ostvarivanje i unapređenje prava na informisanje pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica na svom jeziku. Ministarstvo, u okviru svojih nadležnosti, predlaže mjere za utvrđivanje i vođenje politike u ovoj oblasti na sledeći način:

- planiraju se sredstva u budžetu Crne Gore za proizvodnju i emitovanje programa javnog servisa Radio Crne Gore i Televizija Crne Gore, kao i za programske sadržaje u štampanim medijima u cilju ostvarivanja prava na informisanje na albanskom i jezicima drugih nacionalnih i etničkih grupa
- sufinansiraju se tematski programi i projekti, putem javnog konkursa u cilju promovisanja tema od značaja za manjinske narode i manjinske nacionalne zajednice u Crnoj Gori;
- realizuju se planirana sredstava u budžetu Države za medijsku prezentaciju "Dekade uključenja Roma 2005-2015".

Crna Gora je polazeći od ustavnih odredbi i osnovnih rješenja datih u Zakonu o manjinskim pravima i slobodama, kao i međunarodno preuzetih obaveza, usvojila **Strategiju manjinske politike (2008)**, kao osnovni planski dokument koji definije politiku Vlade Crne Gore u oblasti poštovanja i zaštite prava manjina. Strategijom su definisane, pored ostalog, i mjere u informativnoj oblasti čija primjena treba da omogući pravovremeno, potpuno, objektivno i kvalitetno informisanje manjina, posebno o pitanjima koja su od vitalnog značaja za njihov status. S tim u vezi, pored učešća predstavnika manjina u tijelima koja utvrđuju programske sadržaje na javnom servisu, mjerama su utvrđene obaveze države i lokalne samouprave u pogledu sufinansiranja programskih radio i TV sadržaja na jezicima manjina, koji su od značaja za razvoj nauke, kulture i informisanja, zatim sufinansiranje programskih sadržaja posvećenih manjinama u skladu sa raspoloživim sredstvima Fonda za manjine, kao i reemitovanje odgovarajućih radio i TV programa javnih servisa

iz država najbližeg okruženja i mogućnost uvođenja posebnog kanala na javnom servisu za manjine.

2.4. Upotreba jezika i pisma

Ratifikacijom Evropske povelje o regionalnim i/ili manjinskim jezicima, Crna Gora je, kao manjinske jezike, prihvatile albanski i romski, s obzirom da su ostali jezici (srpski, bosanski i hrvatski) srodni, gotovo identični jezici.

U Crnoj Gori, službeni jezik je crnogorski, a jezici u službenoj upotrebi su srpski, bosanski, hrvatski i albanski. Službena upotreba jezika posebno podrazumijeva korišćenje jezika u upravnom i sudskom postupku i u vođenju upravnog i sudskog postupka, kod izdavanja javnih isprava i vođenja službenih evidencija, na glasačkom listiću i drugom izbornom materijalu i u radu predstavničkih tijela.

U Crnoj Gori postoje jasni i vidljivi pokazatelji sprovođenja prava pripadnika albanske nacionalne manjine na službenu upotrebu jezika i pisma. U upravnom postupku koji se vodi na službenom jeziku, pripadnicima albanske manjine dozvoljeno je da tok upravnog postupka prate preko tumača i da, ukoliko žele, mogu dobiti prepis rješenja, odnosno zaključka na albanskem jeziku u opštinama u kojima čine većinu ili značajan dio. Ovo se odnosi na opštine: Ulcinj, Podgorica, Plav i Gradska opština Tuzi. Pored toga, pripadnicima albanske nacionalnosti u upravnom postupku je dozvoljeno da podneske u postupku mogu slati nadležnim organima lokalne uprave na svom jeziku, ali do sada to pravo nisu koristili. Izдавanje dokumenata kod nadležnih organa lokalne uprave se vrši i na albanskem jeziku u navedenim opštinama ukoliko stranke to zatraže.

U skupštinama lokalnih zajednica prilikom pretresa akata i drugih dokumentata, kao i u radnim tjerima Skupštine dozvoljena je upotreba albanskog jezika. Nacrt akata koje usvaja Skupština objavljaju i na albanskem jeziku, dok se objavljuvanje opštih akata vrši u gradskoj opštini Tuzi i djelimično u Opštini Ulcinj.

Pravo pripadniku manjine da bude obavješten o razlozima hapšenja i o prirodi i razlozima optužbe protiv njega, kao i da se brani u tom postupku, na jeziku koji razumije bliže je definisano kroz odredbe Zakonika o krivičnom postupku. Članom 7. Zakonika definiše se upotreba jezika i pisma u krivičnom postupku. Stavom 2. navedenog člana definiše se da u sudovima na čijim područjima većinu ili značajan dio stanovništva čine pripadnici nacionalnih manjina, u službenoj upotrebi su njihovi jezici i pisma, u skladu sa zakonom. Članom 8. Zakonika definiše se da stranke, svjedoci i druga lica, koja učestvuju u postupku, imaju pravo da u postupku koriste svoj jezik, ako se postupak ne vodi na jeziku tog lica, obezbjeđuje se usmeno prevođenje onoga što ono, odnosno drugi iznose, kao i isprava i drugog pisanog dokaznog materijala. Takođe, o pravu na prevođenje na svoj jezik upoznaje se svako lice koje učestvuje u postupku. U zapisniku je obavezno zabilježiti da je navedena pouka data. U okviru postupka u skladu sa članom 9. Zakonika, strani državljanin može upućivati sudu podneske na svom jeziku.

Zakon o parničnom postupku članom 7. definiše da se postupak vodi na jeziku u službenoj upotrebi, što znači pod istim uslovima kao i u Zakoniku o krivičnom postupku, kada su u pitanju pripadnici nacionalnih manjina. S druge strane, stranke ili drugi učesnici u postupku koji ne razumiju ili ne govore jezik koji je u službenoj upotrebi u sudu imaju pravo da se služe svojim jezikom ili jezikom koji razumiju, bilo kada su neposredno u sudu, bilo kada se sudu obraćaju podnescima. Sud je u skladu sa članom 99. Zakona dužan, ako se postupak ne vodi na jeziku stranke, odnosno drugih učesnika u posupku, na njihov zahtjev, obezbijediti prevođenje na njihov jezik ili jezik koji razumiju svih podnesaka i pismenih dokaza, kao i onoga što se na ročištu iznosi. U stavu 2. istog člana navedena je obaveze o pravnoj pouci o pravu da usmeni postupak pred sudom prate na svom jeziku posredstvom tumača. U zapisniku se vrši zabilježba date pouke.

Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o parničnom postupku i Zakon o upravnom sporu ne dovode u pitanje valjanost pravnih dokumenta samo zbog toga što su donijeti na regionalnom ili manjinskom jeziku, već se njihova valjanost cijeni u skladu i na način predviđen navedenim zakonima, kao i za druge dokumente. Dakle, ne postoji zakonska odredba koja dovodi u pitanje

validnost nekog dokumenta samo zbog toga na kojem je jeziku isti sačinjen. Naprotiv, dokument će u sudskom ili upravnom postupku biti uzet kao dokaz nevezano za jezik koji je upotrijebljen pri njegovom sačinjavanju, a njegova vjerodostojnost može se dovoditi u pitanje samo iz drugih razloga, odnosno iz onih razloga koji se uzimaju u obzir prilikom ocjene valjanosti dokumenta sačinjenog na službenom jeziku.

Pored Ustavnih normi kojima je manjinama omogućena slobodna upotreba jezika i pisma, Zakonom o ličnom imenu član 2 stav 3 propisano je da pripadnici nacionalnih i etničkih grupa lično ime mogu upisati na svom pismu. Takođe, Zakonom o manjinskim pravima i slobodama (član 10) pripadnicima manjina omogućeno je pravo na slobodan izbor i korišćenje ličnog i porodičnog imena i imena svoje djece, kao i pravo na upisivanje tih imena u matične knjige i lična dokumenta na svom jeziku i pismu. Pored ovog prava koje je dato individuama, Zakon je omogućio pravo na naziv i upisivanje naziva na jeziku i pismu manjine i manjinskim organizacijama, udruženjima, ustanovama, društvima.

Zakon o ličnom imenu je donijet 29. jula 2008. godine i u članu 5, stav 2 utvrđeno je da crnogorski državljanin lično ime može upisati u matične registre na jednom od jezika u službenoj upotrebi (srpski, bosanski, albanski i hrvatski).

Zakon o ličnoj karti je donijet 29. novembra 2007. godine, i u članu 7 je utvrđeno: „obrazac lične karte štampa se na crnogorskom i na engleskom jeziku i popunjava na crnogorskom jeziku. Za građane koji u službenoj upotrebi koriste srpski, bosanski, albanski ili hrvatski jezik sadržaj obrasca lične karte i podaci unose se i na tim jezicima, osim imena i prezimena koji se unose na jeziku i pismu podnosioca zahtjeva, ako on to zahtjeva“. Prilikom predaje neophodne dokumentacije za izdavanje ličnih dokumenata, obaveza ovlašćenog službenika je da podnosioca zahtjeva upozori i pita na kom jeziku želi svoja dokumenta.

Zakon o matičnim registrima (donijet kad i Zakon o ličnom imenu) - ovim Zakonom uređuje se evidentiranje rođenja, zaključenje braka, smrti i drugih zakonom utvrđenih podataka koji se odnose ili su u vezi sa ličnim i porodičnim statusom crnogorskih državljana nastalim u Crnoj Gori i drugoj državi, kao i državljana drugih država i lica bez državljanstva. Zakonom je propisano da se matični registri rođenih, vjenčanih i umrlih vode na crnogorskom jeziku, a izvodi i uvjerenja se izdaju na crnogorskom jeziku. Takođe Zakonom je propisano da se podaci u matičnim registrima koji se odnose na pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica upisuju se i na jeziku i pismu tih manjina u skladu sa Zakonom. Lično ime pripadnika manjine upisuje se u matični registar na njegovom jeziku i pismu u skladu sa zakonom. Izvodi i uvjerenja iz matičnog registra za pripadnika manjine izdaju se i na jeziku i pismu manjine kojoj pripada.

2.5. Upotreba nacionalnih simbola

Zakonom o upotrebi nacionalnih simbola (Sl. list RCG, br. 55/00) dato je pravo i utvrđeni su uslovi upotrebe i isticanja nacionalnih simbola. Nacionalnim simbolima se smatraju simboli koje pripadnici manjina upotrebljavaju za izražavanje svog nacionalnog identiteta.

Ovim Zakonom je data mogućnost da u jedinicama lokalne samouprave u kojima pripadnici manjina čine većinsko stanovništvo, u danima državnih praznika, ispred organa lokalne samouprave, pored državnih simbola, se ističu i nacionalni simboli. Privatna upotreba nacionalnih simbola (prilikom porodičnih i drugih proslava), je slobodna.

Zaštita identiteta manjinskih zajednica se može posmatrati sa dva nivoa: a) zaštite individualnih prava pripadnika manjina i njihovih identitetskih obilježja i b) zaštite nacionalnih simbola, toponima, natpisa i slično kao kolektivnih obilježja.

U praktičnoj primjeni ovog zakona do sada nije bilo problema, tj. pripadnici manjina su nesmetano koristili ovo pravo, kao i jedinice lokalne samouprave.

2.6. Prekogranična saradnja

Pospješivanje duha razumijevanja i tolerancije i razvijanje međunarodnih odnosa u skladu sa načelima dobrosusjedstva, prijateljskih odnosa i saradnje među država jeste smjernica spoljne politike Crne Gore i u domenu manjinskih prava. Komunikacija Crne Gore sa svim državama, pogotovu sa državama u okruženju, ostvaruje se u duhu ovih odredaba. U vremenu poslije smirivanja ratnih dešavanja u okruženju, pomjenom političkih prilika i kursa politike poslije 1997.godine, Crna Gora je izgrađivala dobrosusjedske odnose sa Hrvatskom i Bosnom i Hercegovinom, kao i svim bivšim jugoslovenskim republikama, a sada samostalnim državama. U vremenu funkcionisanja Državne zajednice Srbija i Crna Gora, Crna Gora je zadržala svoje ministarstvo inostranih poslova, a u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini otvorila svoje misije.

Obnovom državnosti, u razvoju diplomatsko-konzularne mreže, pored prioriteta na najznačajnijim adresama (Brisel, Vašington, London, Berlin, Njujork-UN, OEBS itd.), Crna Gora je otvorila svoja diplomatsko-konzularna predstavništva u Sarajevu, Zagrebu, Beogradu, Skoplju, Ljubljani.

I u dosadašnjoj praksi, i u budićim namjerama, na spoljnopolitičkom planu Crne Gore postoji interes i dobra volja prekogranične saradnje. U svim komunikacijama državnih organa i institucija Crne Gore sa zemljama u okruženju ističe se značaj i obostrani interes saradnje. Crna Gora je i u ranijem periodu, a pogotovo u periodu poslije obnove nezavisnosti, uspostavila saradnju sa zemljama u okruženju, koja se najviše ogleda na kulturnom, sportskom, naučnom, ekonomskom idr. planu.

Zahvaljujući aktivnostima Vlade, lokalnih samouprava i posebno civilnog društva, u kojem su pripadnici manjina intenzivno uključeni, razvijeni su intenzivni prekogranični kontakti u svim oblastima. Posebno je razvijena svijest o zajedničkim naporima na polju održivog razvoja, zaštite prirodne i kulturne baštine (granično područje sa Albanijom i basen Skadarskog jezera).

Kulturni prekogranični kontakti su omogućeni i Vlada ih različitim mjerama podstiče (sajmovi knjiga, kulturni festivali itd.).

Značajnu podršku za razvijanje prekograničnih kontakata na tromeđi Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine pružio je East West Institute. U sklopu njihovih višegodišnjih programa povezane su lokalne vlasti, mladi, pripadnici manjina, preduzetnici, univerziteti i mediji a značajna pažnja je posvećena suočavanju s prošlošću i prevazilaženju negativnih nasljeđa iz prošlosti.

2.7. Ekonomski razvoj

Jedan od ekonomskih imperativa Crne Gore je ujednačen regionalni razvoj. Još od vremena usvajanja Strategije regionalnog razvoja Crne Gore⁴ Vlada je posvećena realizaciji projekata koji za svoj cilj imaju uravnoteženje regionalnog razvoja. Ova činjenica je veoma značajna i sa aspekta zaštite i unapređenja manjinskih prava, s obzirom na činjenicu da je veliki broj manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica skoncentrisan na manje razvijenim sjevernim područjima.

I Strategijom manjinske politike je ekonomski razvoj sredina sa znatnim učešćem manjinske populacije prepoznat kao oblast kojoj se treba posvetiti još veća pažnja. Ciljevi precizirani navedenom Strategijom u ovoj oblasti su:

⁴ Vlada Crne Gore je usvojila ovaj dokument 2005.godine. Koncept Strategije regionalnog razvoja polazi od osnovnih opredjeljenja strategije razvoja Crne Gore i predstavlja njenu dalju razrdu i konkretizaciju po pojedinim cijelinama. Polazi se od činjenice da znatne razlike u stepenu razvijenosti izmedju regiona, a prije svega zaostajanje Sjevernog regiona, proističu iz uslova i mogućnosti razvoja u dužem periodu. Osnovni konceptualni prilaz u Strategiji je da se u procesu ukupnog razvoja Crne Gore realizuje politika ravnopravnog razvoja regiona i pojedinih plansko-funkcionalnih zona, polazeći od prirodnih uslova, raspoloživih resursa, privrednih fondova i tempa razvoja infrastrukture. Strategijom se preferira održivi razvoj, otvorena tržišna ekonomija usmjerena na uključivanje u ekonomske tokove Evropske Unije i trajno očuvanje ekološke ravnoteže.

- izrada planskih dokumenata, kojima se pospješuje regionalni razvoj i zapošljavanje, posebno, u područjima nastanjenim manjinskom populacijom, posebno u sjevernom dijelu Crne Gore;
- stimulusanje ekonomskih aktivnosti, koje su u funkciji razvoja nedovoljno razvijenih regiona u kojima pretežno žive manjinski narodi.
- ustanovljavanje posebnih zaštitnih mehanizama socijalne politike na regionalnom principu, sa posebnim ostvrom na stanje vulnerablenih grupa (djeca, žene, starije osobe, osobe sa posebnim potrebama);
- decentralizacija socijalne politike (sistem socijalnog staranja);
- prioritetni razvoj infrastrukture (putna, energetska i dr.);
- podsticaj kreditnih plasmana ka projektima lokalnog i regionalnog značaja;

3. Strateška dokumenta

3.1. Strategija manjinske politike

U skladu sa uporedno-pravnim međunarodnim standardima, ovom Strategijom su definisane mjere za sprovođenje Zakona o manjinskim pravima i slobodama i unapređivanje uslova života manjina u cjelini, koje su državni organi dužni postepeno da realizuju u periodu implementacije dokumenta. U tom pogledu Strategija predstavlja skup konkretnih mjer i aktivnosti u narednom desetogodišnjem periodu pravnog, političkog, ekonomskog, socijalnog kulturno-informativnog, obrazovnog i svakog drugog karaktera, kao i definisanje nosilaca, rokova i finansijskih troškova, prije svega resora Vlade Crne Gore, u cilju opštег poboljšanja položaja manjina i njihove bolje integracije u društvene tokove. Strategijom se stvaraju preduslovi za implementaciju politike zaštite i unapređenja manjinskih prava u Crnoj Gori, što podrazumijeva konkretnu primjenu međunarodno-pravnih i na njima zasnovanih ustavnih i zakonskih standarda koji se odnose na ljudska i manjinska prava. Strategija takođe podrazumijeva koordinirane, udružene i sinhronizovane napore i aktivnosti Vlade Crne Gore, na finansijskom i svakom drugom planu, međunarodne zajednice i organizovanog civilnog sektora u Crnoj Gori (posebno različitih nevladinih organizacija koje se bave zaštitom i unapređenjem ljudskih i manjinskih prava).

3.2. Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012

Strategija predstavlja skup konkretnih mjer i aktivnosti pravnog, političkog, ekonomskog, socijalnog, urbanističko-komunalnog, obrazovnog, kulturno-informativnog, zdravstvenog i svakog drugog neophodnog karaktera, njihovih nosilaca, rokova i finansijskih troškova, u narednom četvorogodišnjem periodu. Pored osnovnih ciljeva i namjera koje se žele postići implementacijom ovog dokumenta, u Strategiji su definisana područja djelovanja, prioritetni zadaci, metodi realizacije, trajanje strategije, mehanizmi evaluacije itd. Kao prioritna područja djelovanja izdvajaju se: izrada baze podataka o RAE populaciji, rješavanje pravnog statusa RAE populacije (registracija i rješavanje problema ličnih dokumenata), obrazovanje, očuvanje kulture i tradicije, zapošljavanje i prava iz radnog odnosa, zdravlje i zdravstvena zaštita, socijalna i dječja zaštita, poboljšanje uslova stanovanja i učešće u javnom i političkom životu. U svakoj oblasti poseban akcenat je dat rodnoj ravnopravnosti.

4. Institucionalni okvir zaštite manjina

U Crnoj Gori zaštitom prava i unapređenjem položaja manjina bavi se više značajnih institucija i organa.

4.1. Kao produkt demokratskog iskoraka i osnovnih stremljenja sadržanih u »Sporazumu o minimumu principa za razvoj demokratske infrastrukture u Crnoj Gori⁵« iz 1997. godine, već naredne godine, poslije vanrednih parlamentarnih izbora i formiranja nove Vlade, konstituisano je

⁵ Sporazum potpisani od strane tadašnje Vlade RCG i opozicije;

Ministarstvo za zaštitu prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa. Novom organizacionom strukturu Vlade RCG 2006.godine, ovo ministarstvo mijenja naziv u **Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava**, u skladu sa novim nadležnostima za praćenje i zaštitu ljudskih prava koja nijesu u nadležnosti drugih resora. Nakon proglašenja sastava Vlade u novom sazivu, u skladu sa Uredbom o organizaciji i načinu rada organa državne uprave, ovo ministarstvo funkcioniše pod nazivom **Ministarstvo za ljudska i manjinska prava**, u čijoj nadležnosti je praćenje, proučavanje, te zaštita prava manjina u skladu sa Ustavom Crne Gore i međunarodnim dokumentima koji se odnose na ovu problematiku, a u skladu sa demokratskim ciljevima kojima Crna Gora teži. U skladu sa opredjeljenjima Vlade Crne Gore, a imajući u vidu značaj pitanja rodne ravnopravnosti i unapređenje položaja Roma u crnogorskom društvu, u ministarstvu, kao zasebna odjeljenja obrazovani su Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava RAE populacije.

Imajući u vidu programsku orientaciju Ministarstva za ljudska i manjinska prava, ovo Ministarstvo aktivno radi na realizaciji svojih osnovnih strateških projekcija. Osnova te strategije je puna integracija manjinskih naroda u društveni život uz dalje očuvanje i razvijanje njihove nacionalne i kulturne posebnosti, te unapređenje njihovih zakonskih prava i sloboda. To se ostvaruje stalnom komunikacijom Ministarstva sa predstvincima svih manjinskih naroda, političkih subjekata, nevladinih organizacija, institucija i ustanova, te partnerskim odnosom sa relevantnim međunarodnim organizacijama i institucijama koje se bave pitanjima zaštite ljudskih i manjinskih prava.

4.2. U Skupštini Crne Gore osnovano je stalno radno tijelo - **Odbor za ljudska prava i slobode**, koji razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata i druga pitanja koja se odnose na: slobode i prava čovjeka i građanina, sa posebnim osvrtom na manjinska prava, primjenu potvrđenih međunarodnih akata koji se odnose na ostvarivanje, zaštitu i unapređivanje ovih prava; prati ostvarivanje dokumenata, mjera i aktivnosti za unaprjeđivanje nacionalne, etničke i druge ravnopravnosti, posebno u oblasti obrazovanja, zdravstva, informisanja, socijalne politike, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja i sl; učestvuje u pripremi i izradi dokumenata i usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa standardima u evropskom zakonodavstvu; sarađuje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenta i nevladinih organizacijama iz ove oblasti.

4.3. Takođe, kao samostalna i nezavisna institucija djeluje i **Zaštitnik ljudskih prava i sloboda**. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori štiti ljudska prava i slobode zajamčene Ustavom, zakonom, ratifikovanim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa lokalne samouprave i javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja. To je organ kojem se građani mogu lako, bez posebnih formalnosti i troškova, obratiti za brzu i efikasnu intervenciju ali, takođe, može postupati i po sopstvenoj inicijativi. Postupak pred Zaštitnikom je povjerljiv i нико ko podnese pritužbu ili učestvuje na bilo koji način u postupku koji sprovodi Zaštitnik ne može zbog toga biti pozvan na odgovornost niti se po tom osnovu dovesti u nepovoljan položaj. Sa svojim nalazima, stavovima i mišljenjima on upoznaje Parlament i širu javnost, čime doprinosi otvaranju i transparentnosti javne uprave i drugih javnih službi i organa prema Parlamentu, Vladi, javnosti i građanima. Prema sadašnjim normativnim rješenjima Zaštitnik ima dva zamjenika, od kojih se jedan bavi zaštitom manjinskih prava.

4.4. Savjeti manjina - U cilju implementacije Zakona o manjinskim pravima i slobodama, Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je donijelo *Pravila za prve izbore savjeta manjina i Uputstvo o jedinstvenim obrascima za sprovođenje izbora za članove savjeta* (Sl. list RCG, br. 46/07). Ova Pravila i Uputstva preciziraju sastav i broj članova savjeta manjina, način izbora savjeta, način sazivanja i rada elektorske skupštine, način izbora članova savjeta, a daju i jasna uputstva u ovom procesu. Ovim aktima stvorene su pravne prepostavke za izbor prvih savjeta manjina. Pored toga, svi ovi akti objavljeni su na zvaničnom sajtu ministarstva, štampani su kao dodatak dnevnom listu »Pobjeda« i na albanskom jeziku u nedeljniku »Koha Javore«, obznanjeni su preko javnog servisa RTCG, TV IN i lokalnih radio i televizijskih stanica, sa nevladinih organizacijama iz svih manjinskih zajednica su održani sastanci i prezentovan im je postupak formiranja savjeta manjina. Shodno zakonskim rješenjima, do sada su održane elektorske skupštine za izbor članova sljedećih savjeta: Hrvatski savjet (21.12.2007.god.), Bošnjački savjet

(15.03.2008.god.), Romski savjet (22.03. 2008.god.), Muslimanski savjet (29.03.2008.god.), Albanski savjet (19.04.2008.god.) i Srpski savjet (27.09.2008.god.). Održane su Konstitutivne sjednice savjeta, a savjeti su registrovani kod Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Od avgusta 2008.godine rad savjeta se finansira preko ovog Ministarstva (svaki savjet je dobio mjesecni iznos od po 5.000,oo eura). Za 2009.godinu odobrena su sredstva za rad savjeta u iznosu od 298.800,oo eura.

4.5 Na predlog Vlade Crne Gore, Skupština je u februaru 2008.godine donijela Odluku o osnivanju **Fonda za manjine** (Sl. list Crne Gore, br. 13/08). Fond za manjine je osnovan radi podrške aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etičkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, etičkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. U julu 2008.god. je izabran petnaestočlani Upravni odbor, a Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o Budžetu Crne Gore za 2008.godinu dodijeljena su sredstva za rad Fonda u iznosu od 422.125 eura. U 2009.godini, za rad Fonda za manjine, obezbeđena su sredstva u iznosu od 975.704,76 eura.

4.6. Kultura i zaštita kulturnog nasledja je jedan od osnovnih segmenata zaštite ukupnog nacionalnog identiteta. Prepoznajući značaj interkulturnalnosti i crnogorsku kulturnu šarolikost, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je preduzelo aktivnosti na profunkcionisanju Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina. Poslije usvajanja izmjena Odluke o osnivanju **Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina** (12.04.2007.god.), imenovan je četveročlani Upravni odbor, obezbeđen je adekvatan prostor za obavljanje djelatnosti i neophodna materijalno-tehnička sredstva za rad, imenovan direktor i ova značajna institucija za očuvanje i razvoj kulture manjina je započela sa svojom misijom početkom 2009.godine.

4.7. U Crnoj Gori djeluje niz veoma kvalitetnih i aktivnih **nevladinih udruženja i organizacija** koje se bave problematikom zaštite prava manjina i unapređenjem položaja manjinskih zajednica u crnogorskem društvu.

103. Da li je ratifikovana Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina i drugi međunarodni instrumenti? Na koji način se ove konvencije sprovode i nadziru?

Crna Gora je, nakon obnove nezavisnosti, pismom ministra inostranih poslova RCG od 06. juna 2006. godine, izjavila da prihvata sve obaveze koje proizilaze iz konvencija i sporazuma Savjeta Evrope koje je potpisala ili ratifikovala bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora. Dodjeljujući status posmatrača Crnoj Gori, Komitet ministara Savjeta Evrope je još u pretprijemnom periodu priznao Crnoj Gori članstvo u konvencijama i protokolima otvorenim za pristup država nečlanica, kao i sukcesorski status u određenom broju tzv. zatvorenih konvencija, između ostalih i Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina.

Republika Crna Gora je 11. maja 2007. godine postala punopravna članica Savjeta Evrope, a članstvo u Okvirnoj konvenciji joj je priznato od 06. juna 2006. (datuma izjave o sukcesorskom statusu u konvencijama i protokolima SE, kojih je strana ili potpisnica bila bivša državna zajednica Srbija i Crna Gora).

Na osnovu odredbe iz člana 25 stav 1 Okvirne konvencije, ugovorne strane su dužne da u roku od godinu dana od njenog stupanja na snagu, dostave Generalnom sekretaru Savjeta Evrope puna obavještenja o zakonodavnim i drugim mjerama preduzetim radi ostvarivanja načela utvrđenih Okvirnom konvencijom. Crna Gora je podnijela svoj Prvi državni izvještaj o sprovođenju ove konvencije u junu 2007.godine. Ovaj Izvještaj je sačinila Radna grupa koju su činili predstavnici resornih ministarstava na koje se odnose odredbe Okvirne Konvencije i dva predstavnika nevladinog sektora.

Savjetodavni komitet Okvirne konvencije je Crnoj Gori uputio Listu tačaka za dopunska informisanje u odnosu na podnijeti Izvještaj, a u oktobru 2007.godine su proslijeđeni odgovori na ova dopunska pitanja. Delegacija Savjetodavnog komiteta je posjetila Crnu Goru u periodu od 4. do 8. decembra 2007.godine, da bi dobila dodatne informacije od predstavnika Vlade, NVO sektora i drugih nezavisnih izvora u vezi sprovođenja Okvirne konvencije. Savjetodavni komitet je

usvojio svoje mišljenje o Crnoj Gori na svom 31. sastanku, 28.02.2008. godine - ACFC/OP/I(2008)001.

Od drugih međunarodnih instrumenata na polju zaštite manjinskih prava, Crna Gora je prihvatile Evropsku povelju o regionalnim i/ili manjinskim jezicima - 1992 (SE), Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije - 1963 (UN), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima – 1966 (UN), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima – 1966 (UN). Kao članica OEBS-a, Crna Gora se u oblasti manjinskih prava rukovodi i važnim preporukama ove organizacije (Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na obrazovanje - 1996, Preporuke iz Oslo o pravu nacionalnih manjina na upotrebu spostvenog jezika - 1998, Preporuke iz Lunda o djelotvornom učešću nacionalnih manjina u javnom životu - 1999).

Sprovođenje Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, Evropske povelje o regionalnim i/ili manjinskim jezicima, Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, OEBS-ovih preporuka iz Lunda, Oslo i Haga idr. vrši se kroz usaglašavanje domaćeg zakonodavstva sa ovim međunarodnim dokumentima i praktičnom primjenom tih odredaba. Nadzor nad sprovođenjem ovih dokumentata vrši Vlada Crne Gore kroz Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Takođe, s obzirom na obaveznost podnošenja periodičnih izvještaja o sprovođenju konvencija Ujedinjenih nacija i Savjeta Europe, specijalizovani komiteti ovih asocijacija daju svoja mišljenja i preporuke prilikom podnošenja tih izvještaja.

104. U kontekstu sprovođenja ustavnih odredbi o zaštiti nacionalnog identiteta pripadnika manjina, koje su mjere preduzete kako bi se osiguralo učešće manjina u političkom i javnom životu, konkretno učešće u izabranim tijelima i u državnoj upravi (na centralnom i lokalnom nivou) Molimo vas da date statističke podatke, ukoliko su dostupni. Da li svi građani, uključujući pripadnike manjina, imaju pristup ličnim dokumentima i na koji način je zagarantovano ovo pravo?

1) **Učešće ili zastupljenost pripadnika manjina u političkom i javnom životu Crne Gore** ima uporište u postojećem zakonodavstvu. Ustav Crne Gore u članu 79, tačka 9 i 10 jemči pravo na **autentičnu zastupljenost** u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije, kao i pravo na **srazmernu zastupljenost** u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave.

Postojeći zakonski okvir otklonio je nedostatke u pogledu ustavnog osnova za rješenje pitanja autentične zastupljenosti i afirmativne akcije u **političkoj reprezentaciji manjina**. Obzirom da su odredbe važećeg Zakona o manjinskim pravima i slobodama u pogledu izbornog modela suspendovane kao neustavne u odnosu na predhodni Ustav, kao jedan od prioritetnih zadataka novog skupštinskog saziva, istaknut je rad na **novom izbornom zakonodavstvu** u kojem će se implementirati ustavne garancije na autentičnu političku zastupljenost manjina. Vlada Crne Gore je na svojoj sjednici od 05.11.2009.godine usvojila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, kojim je definisano da će se ustavna garancija o autentičnoj zastupljenosti manjina u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave, po principu afirmativne akcije, rješiti novim izbornim zakonodavstvom.

Važećim izbornim zakonodavstvom utvrđeno je da se izbor odbornika obavlja u opštini kao jedinstvenoj izbirnoj jedinici, a izbor poslanika u Republici kao jedinstvenoj izbirnoj jedinici. U Crnoj Gori, kao jedinstvenoj izbirnoj jedinici, od ukupnog broja poslanika (81), pet poslanika se bira na biračkim mjestima (određenim posebnom odlukom Skupštine Crne Gore) u kojima Albanci čine većinu.

Na posljednjim parlamentarnim izborima održanim **29.marta 2009.godine**, zajednička lista Demokratske partije socijalista, Socijaldemokratske partije, Bošnjačke stranke i Hrvatske građanske inicijative osvojila je 48 mandata, Socijalistička narodna partija 16, Nova srpska demokratija 8, Pokret za promjene 5 mandata, a Demokratska unija albanaca, Nova demokratska snaga "Forca", Albanska lista i Albanska koalicija po jedan poslanički mandat.

Najveći broj partija u Skupštini Crne Gore je građanske orijentacije, a ima i jedan broj nacionalnih političkih partija. Među poslanicima građanskih partija ima i pripadnika gotovo svih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i u političkom smislu ne iskazuju nacionalnu pripadnost.

Prema podacima Ministarstva za ljudska i manjinska prava, na bazi ličnog izjašnjavanja poslanika prilikom konstituisanja savjeta manjina, u ovom sazivu Skupštine Crne Gore, zastupljenost pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica je sljedeća:

r/b	Nacionalnost poslanika	Broj mandata	Udio u ukupnom broju mandata (81)	Udio u stanovništvu
1.	Bošnjaci – ukupno	11	13.58%	7.77%
	- SDP	5		
	- DPS	3		
	- BS	3		
2.	Albanci – ukupno	6	7.41%	5.03%
	- DPS	2		
	- UDSH	1		
	- FORCA	1		
	- Lidhja Demokratike në Mal të Zi	1		
	- Albanska koalicija Perspektiva	1		
3.	Muslimani ukupno	1	1.23%	3.97%
	- DPS	1		
4.	Hrvati ukupno	1	1.23%	1.10%
	- HGI	1		
UKUPNO		19	23.46%	17.87%

Izborom nove Vlade Crne Gore 10. juna 2009.godine, od 21 člana Vlade, 3 su pripadnici manjinskih naroda (14,28%). Ministar rada i socijalnog staranja je po nacionalnoj pripadnosti Musliman, Ministar za ljudska i manjinska prava Albanac, a Ministar bez portfelja je Bošnjak.

Kada je u pitanju **srazmjerna zastupljenost manjina u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave**, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u dva navrata (1999. i 2003. godine) pokušalo da prikupi informacije o broju zaposlenih pripadnika manjina u organima državne uprave, lokalne samouprave i sudske vlasti. U oba pokušaja glavna prepreka u dobijanju relevantnih podataka je bila **mogućnost da se ispitanici ne moraju opredjeliti u nacionalnom smislu**. Takođe, niti jedan državni i lokalni organ u tom periodu nije vodio evidenciju zaposlenih po nacionalnoj strukturi. Drugim riječima, kadrovske evidencije, po tadašnjim odredbama Zakona o državnim službenicima i namještenicima, su sadržavale rubriku o nacionalnoj pripadnosti koja nije bila obavezna za popunjavanje s obzirom na ranije ustavno određenje da građanin nije dužan da se nacionalno izjašnjava.

U Strategiji manjinske politike, koju je Vlada Crne Gore usvojila 2008.godine, navodi se da »učešće ili zastupljenost pripadnika manjina u državnim organima srazmjerno svom učešću u ukupnom stanovništvu ima uporište u postojećem zakonodavstvu. Međutim, taj koncept je potrebno dograditi ustanovljavanjem sistema evidencije i usklađivanja istog sa standardima zaštite podataka o ličnosti, čime bi se te evidencije stavile isključivo u funkciju svrhe za koju su i ustanovljene. Prethodno, sistem obrazovanja i edukacije treba iskoristiti za stvaranje kadrovske osnove za ispunjenje ovog standarda, uz jednako vezivanje za etničku pripadnost, stručnost i referentnost kao ciljeve ukupne reforme uprave. To se posebno odnosi na oblasti u kojima je koncept edukacije i usavršavanja službenika i nosilaca javnih funkcija zaživio i na nivou zakona (pravosuđe, uprava i sl.)“.

Strategija manjinske politike je projektovana da se implementira u narednom periodu od 10 godina (2008-2018). U pogledu proporcionalne zastupljenosti u organima državne i lokalne uprave Strategija projektuje rok od jedne godine za stvaranje jedinstvene kadrovske evidencije manjina u organima državne i lokalne uprave. Kada se to tiče zastupljenosti u pravosudnim organima Strategija se oslanja na istovrsni akt u oblasti reforme pravosuđa koji predviđa rok od dvije godine u kom će se stvoriti sistem kadrovskih evidencija.

Ovi procesi moraju poći od pretpostavke da adekvatno uključivanje manjinskog aspekta kod odabira kadrova u organima državne uprave, lokalne uprave i pravosuđa, što će predstavljati poštovanje zagarantovanog ustavnog načela u formalno pravnom smislu, a na sociološkom planu

čini osnovu za sticanje dodatnog povjerenja u rad svih crnogorskih institucija od strane pripadnika manjinskih zajednica.

Uprava za kadrove, u skladu sa članom 118 Zakona o državnim službenicima i namještenicima (Sl. list CG, br. 50/08), vodi **Centralnu kadrovsku evidenciju** o državnim službenicima i namještenicima, koja između ostalog, obuhvata i podatke o ličnosti (ime i prezime, **nacionalnost i maternji jezik**, adresa i jedinstveni matični broj građana - JMBG i dr). Na ovaj način, Zakonom je obezbeđena **obaveza** vođenja kadrovske evidencije koja sadrži i podatke o manjinskom aspektu zaposlenih. Iako je ova obaveza propisana Zakonom, ažuriranje kadrovskih evidencija u državnim organima i organima lokalne samouprave nije još u potpunosti realizovano.

U vezi sa dostupnim **statističkim podacima**, na dan 06.10.2009. godine u bazu Centralne kadrovske evidencije (CKE), svega 14 organa državne uprave je izvršilo unos podataka o maternjem jeziku, **a 34 organa je izvršilo unos podataka o nacionalnoj pripadnosti**. Drugim riječima, ukupan broj državnih službenika i namještenika, koji su se izjasnili o nacionalnoj pripadnosti u CKE iznosi svega 1325, a ukupan broj državnih službenika i namještenika, koji su se izjasnili o maternjem jeziku iznosi svega 192. Imajući u vidu navedeno, statistički podaci još uvijek nisu kompletirani, pa stoga ne mogu ni biti dostupni. Statistika može biti relevantna, tek kada se u potpunosti ažurira CKE, što je prioritet u okviru mjera za sprovođenje Strategije manjinske politike, i obaveza Uprave za kadrove u narednom periodu.

Uprava za kadrove vrši i **poslove praćenja i sprovođenja mjera** u cilju postizanja srazmjerne zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima, pa se zainteresovani kandidati u postupku internog, javnog oglasa ili javnog konkursa, koje sprovodi Uprava za kadrove, **mogu** u prijavi na iste izjasniti o svojoj nacionalnoj pripadnosti.

Učešće manjina u političkom i javnom životu je dodatno unapređeno odredbama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, kojim je propisao da manjine i njihovi pripadnici imaju **pravo da osnivaju ustanove, društva, udruženja i nevladine organizacije** u svim oblastima društvenog života, a sve u cilju očuvanja i razvoja nacionalnog ili etničkog identiteta. U skladu sa svojim materijalnim mogućnostima, država se obavezuje na finansiranje ovih organizacija.

Posebna mogućnost koju daje Zakon o manjinskim pravima i slobodama jeste mogućnost osnivanja **manjinskih savjeta**, kao svojevrsnog vida manjinske samouprave, a sve u cilju unapređenja sloboda i prava manjina. Jedna manjina može izabrati samo jedan savjet, a savjet čine članovi po funkciji, koji to žele, i članovi koji se biraju na elektorskoj skupštini. **Članovi savjeta** po funkciji mogu biti poslanici sa manjinske liste, članovi Vlade koje predlažu predstavnici te manjinske liste, predsjednici opština u kojima manjina čini većinu i drugi poslanici i članovi Vlade kao i predsjednici opština iz odnosne manjine, predsjednici manjinskih parlamentarnih stranaka, kao i predsjednici odborničkih klubova manjinskih stranaka.

Osnovne ingerencije savjeta, date Zakonom, su: savjet predstavlja i zastupa manjinu; podnosi predlog državnim organima, organima lokalne uprave i javnim službama za unapređenje i razvoj prava manjina i njihovih pripadnika; podnosi inicijativu Predsjedniku Crne Gore da zakon kojim se narušavaju prava manjina i njihovih pripadnika ne proglaši; učestvuje u planiranju i osnivanju vaspitno-obrazovnih institucija; daje mišljenje na predmetne programe koji izražavaju posebnost manjina; predlaže upis određenog broja studenata na Univerzitet Crne Gore; pokreće inicijativu za izmjenu propisa i drugih akata kojima se uređuju prava pripadnika manjina. Radi izgradnje međusobnog povjerenja, o pitanjima o kojima raspravljaju organi državne vlasti i javne službe, a tiču se prava manjina i njihovih pripadnika, neophodno je ostvariti saradnju sa savjetima manjina.

Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava je donijelo **Pravila** za prve izbore savjeta i **Upuststvo** o jedinstvenim obrascima za sprovođenje izbora za članove savjeta. Ovi akti su objavljeni u Sl. istu RCG, br. 46/07, nalaze se na zvaničnom sajtu ministarstva, štampani su kao dodatak dnevnom listu »Pobjeda« i na albanskom jeziku u nedeljniku »Koha Javore«, obznanjeni su preko javnog servisa RTCG, TV IN i loklanih radio i televizijskih stanica, sa nevladinim organizacijama iz svih manjinskih zajednica su održani sastanci i prezentovan im je postupak formiranja savjeta manjina. Shodno Zakonu o manjinskim pravima i slobodama i ovim Pravilima, pokrenute su inicijative i održane elektorske skupštine za izbore savjeta, i to: Hrvatskog savjeta (21.12.2007.god.), Bošnjačkog savjeta (15.03.2008.god.), Romskog savjeta (22.03.2008.god.), Muslimanskog savjeta (29.03.2008.god.), Albanskog savjeta (19.04.2008.god.) i Srpskog savjeta

(27.09.2008.god.). Ministarstvo je pratilo cijelokupan tok formiranja savjeta do konstitutivnih sjednica.

Kada je u pitanju **sastav savjeta**, situacija je sljedeća:

- Hrvatski savjet – ukupno članova 17; 4 ex-officio, 13 izabralih na elektorskoj skupštini;
- Bošnjački savjet – ukupno članova 35; 16 ex-officio, 19 izabralih na elektorskoj skupštini;
- Romski savjet - ukupno članova 17; svih 17 izabralih na elektorskoj skupštini;
- Muslimanski savjet - ukupno članova 25; 2 ex-officio, 23 izabralih na elektorskoj skupštini;
- Albanski savjet - ukupno članova 35; 23 ex-officio, 12 izabralih na elektorskoj skupštini;
- Srpski savjet - ukupno članova 35; 5 ex-officio, 30 izabralih na elektorskoj skupštini.

Sredstva za rad savjeta idu na teret budžeta Crne Gore. Preko Ministarstva za ljudska i manjinska prava, za rad svakog konstituisanog savjeta u prethodnoj godini isplaćivan je mjesecni iznos od 5.000,00 eura. Za 2009.godinu odobrena su sredstva za rad savjeta u iznosu od 298.800,00 eura.

Pripadnici manjina u praksi koriste ustavne i zakonske mogućnosti slobodnog udruživanja na nacionalnom principu. Nijesu registrovani primjeri opstrukcija, prepreka ili onemogućavanja pripadnicima manjina prava na slobodu udruživanja.

a) Pripadnici **bošnjačke manjine** organizovani su preko nevladinih organizacija i političkih partija. Političko organizovanje Bošnjaka, kao uostalom svih manjina u Crnoj Gori, je različito. Pripadnici ove manjine okrenuti su kako nacionalnim (Bošnjačka stranka i Bošnjački blok), tako i građanskim partijama, uglavnom vladajućim strukturama.

b) Kod **Albanske manjine** u Crnoj Gori izuzetno je razvijen politički pluralizam. Organizovani su preko nekoliko nacionalnih političkih partija: Demokratska unija Albanaca, Demokratski savez u Crnoj Gori, Albanska alternativa, Forca, Partija demokratskog prosperiteta. Pored nacionalnih partija, albanski glasači podržavaju i građanske partije, uglavnom vladajuće DPS i SDP. U opštinama u kojima izrazito žive Albanci razvijeno je djelovanje preko institucija civilnog društva. Pojedine nevladine organizacije iz tih sredina, po ozbiljnošći i kvalitetu svog rada, prepoznate su na nacionalnom i širem nivou.

c) **Muslimani** u Crnoj Gori politički su organizovani preko građanskih partija, kao i preko nevladinih organizacija među kojima je najprepoznatljivija «Matica muslimanska Crne Gore».

d) Pripadnici **hrvatske manjine** organizovani su na političkom i na nivou nevladinih organizacija i to uglavnom na području Boke, u kojoj je skoncentrisana hrvatska manjina. Politički, Hrvati su organizovani preko građanskih partija i preko „Hrvaska građanska inicijativa“, jedine nacionalne partije Hrvata.

e) **Romi** u Crnoj Gori nijesu organizovani, i pored određenih najava, preko nacionalnih političkih partija. Iako na izborima glasaju za građanske partije, nijesu dovoljno uključeni u partijski život bilo koje građanske partije. Romski NVO sektor je izuzetno razvijen i na nacionalnom nivou djeluje koalicija udruženja „Romski krug“.

Pravni okvir za osnivanje i djelovanje nevladinih organizacija izrazito je povoljan. Prema ocjenama međunarodne i domaće javnosti **Zakon o nevladinim organizacijama** jedan je od najliberalnijih u Evropi. Njime je omogućeno, po jednostavnoj i kratkoj proceduri, osnivanje dvije vrste nevladinih organizacija - udruženja i fondacija. Nije moguće osnivati subjekte koji podstiču rasnu, vjersku ili nacionalnu mržnju ili netrpeljivost. Ministarstvo pravde, kroz svoju praksu, odbilo je izvršiti registraciju onih udruženja čiji osnivački akti sadrže diskriminatore odredbe prema manjinama.

2. Pristup ličnim dokumentima - svi crnogorski državlјani su ravnopravni i jednaki u ostvarivanju prava i obaveza za pribavljanje putnih isprava i ličnih identifikacionih dokumenata. Nijesu propisana, shodno odredbama Zakona o putnim ispravama (Sl.list CG, br. 21/08 i 25/08) i Zakona o ličnoj karti (Sl.list CG, br. 12/07), nikakva ograničenja po osnovu nacionalne, vjerske, rasne, polne ili druge pripadnosti u pogledu ostvarivanja prava na regulisanje putnih isprava i lične karte.

Radi ostvarivanja prava na upotrebu jezika i pisma, članom 15 Zakona o putnim ispravama, propisano je, da se na zahtjev državljanina ime i prezime pripadnika manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice, u obrascu putne isprave unosi na jeziku i pismu manjine kojoj pripada. Takodje na zahtjev podnosioca, prezime i ime unosi se i ciriličnim pismom.

Takođe, radi ostvarivanja prava na upotrebu jezika i pisma, članom 7 Zakona o ličnoj karti, propisano je za građane koji u službenoj upotrebi koriste srpski, bosanski, albanski ili hrvatski jezik sadržaj obrasca lične karte unosi se na crnogorskom jeziku i na tim jezicima, osim imena i prezimena koji se unose na jeziku i pismu podnosioca zahtjeva, ako to on zahtjeva.

105. Obezbijedite opis postojećih rješenja koja se tiču obrazovanja na jeziku manjinske zajednice i prava na uključivanje istorije i kulture osoba koje pripadaju ovim zajednicama u nastavne planove i programe.

Prava manjina i njihovih pripadnika, koja se tiču obrazovanja, uređena su Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju i zakonima za pojedine nivoe obrazovanja (Sl. list RCG, br. 64/02, 31/05 i 49/07), kao i Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, (Sl. list RCG, br. 31/06 i 38/07).

Zakoni iz oblasti obrazovanja garantuju svim svojim građanima da su jednaki u ostvarivanju prava na obrazovanje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo ili drugo lično svojstvo. U školskoj 2008/2009. godini u Crnoj Gori od ukupno 161 osnovnih škola, nastavu na albanskom jeziku pohađala su djeca u 12 škola. Od ukupno 47 srednjih škola, nastavu na albanskom jeziku djeca mogu da pohađaju u 4 škole. U tri predškolske ustanove, u vaspitnim grupama vaspitno-obrazovni proces se realizuje na albanskom jeziku. Udžbenici za sve razreda osnovne škole štampani su na albanskom jeziku, kao i za prvi, drugi i treći razred gimnazije. U toku je prevodenje udžbenika za četvrti razred gimnazije.

Zakoni za sve nivoe obrazovanja predviđaju da odjeljenje sa nastavom na jeziku i pismu manjine može imati manji broj učenika i to do 50% od broja učenika predviđenog propisom Ministarstva.

U školama u kojima se nastava izvodi na jeziku manjina i njihovih pripadnika, pedagoška evidencija štampa se i vodi na jeziku koji je u službenoj upotrebi i na jeziku manjina. Takođe, u ovim školama, javne isprave štampaju se i izdaju na jeziku koji je u službenoj upotrebi i na jeziku pripadnika manjina.

Za direktora javne ustanove sa nastavom na jeziku i pismu manjine može biti izabrano lice koje, pored opštih uslova za direktora, ima aktivno znanje jezika i pisma te manjine i jezika koji je u službenoj upotrebi u Crnoj Gori.

Obrazovanje na svim nivoima ostvaruje se u skladu sa javno važećim obrazovnim programima, pri čemu prije utvrđivanja posebnog dijela javno važećeg obrazovnog programa u odnosu na predmetne programe koji izražavaju posebnost manjina, Savjet manjine daje mišljenje nadležnom savjetu. Ministarstvo prosvjete i nauke ne može mijenjati posebni dio javno važećeg obrazovnog programa koji utvrđi nadležni savjet.

U skladu sa preporukama Zakona o manjinskim pravima i slobodama predmetni programi za potrebe obrazovanja sadrže teme iz oblasti istorije, umjetnosti, književnosti, tradicije i kulture manjine. Obrazovni program u ustanovama i školama sa nastavom na službenom jeziku sadrži teme iz maternjeg jezika i književnosti, istorije, umjetnosti i kulture manjina i druge sadržaje koji podspješuju međusobnu toleranciju i suživot.

U okviru visokog obrazovanja organizovan je studijski program za učitelje na albanskom jeziku. Radi punog uživanja manjinskih prava Univerzitet Crne Gore, na predlog Savjeta manjine, može svake školske godine upisati određeni broj studenata, pripadnika manjina, u skladu sa aktom Univerziteta.

Manjine i njihovi pripadnici imaju pravo da osnivaju vaspitno-obrazovne ustanove, što je i urađeno u Ulcinju, osnovana je privatna gimnazija „Drita“, koja izvodi javno važeći obrazovni program.

Vaspitni i obrazovni rad u školskoj ustanovi ili posebnom odjeljenju redovne škole sa nastavom na jeziku manjine obavljaju nastavnici iz reda te manjine, koji imaju aktivno znanje jezika manjine, odnosno nastavnici koji nijesu iz reda odnosne manjine, a imaju aktivno znanje jezika i pisma te manjine.

106. Da li u Crnoj Gori žive "osobe bez državljanstva" kao rezultat raspada SFRJ i Državne zajednice Srbija i Crna Gora? Da li je Crna Gora ratifikovala Konvenciju o izbjegavanju apartheidnosti u odnosu na države sukcesore Molimo da objasnite:

1. Evropski sistem sticanja državljanstva, a time i sistem FNRJ, SFRJ, SRJ, itd, poznaje sljedeće načine sticanja državljanstva:

- porijeklom, na osnovu državljanstva roditelja djeteta u trenutku rođenja djeteta (osnovni način sticanja),
- rođenjem na teritoriji države djeteta čiji su roditelji nepoznati, nepoznatog državljanstva ili su bez državljanstva (rijetko se javlja u praksi),
- prijemom stranca u državljanstvo, o čemu odlučuju ministarstva unutrašnjih poslova,
- na osnovu zaključenog i ratifikovanog međunarodnog sporazuma i ugovora.

Prva dva načina sticanja državljanstva znače da se državljanstvo stiče momentom rođenja – de jure, bez donošenja rješenja, jer se sama prijava za upis u matičnu knjigu rođenih smatra prijavom za upis u knjigu državljanina koju vode organi lokalne uprave, a za ostala da se odlučuje po zahtjevu i donosi rješenje.

S obzirom na dosadašnje postojanje saveznog i republičkog državljanstva, kao i činjenicu da je jedno lice moglo imati samo jedno republičko državljanstvo, savezni propisi o državljanstvu sadržali su i kolizione norme koje rješavaju pitanje sukoba republičkih zakona o državljanstvu u pogledu sticanja državljanstva porijeklom.

Tako npr. Zakonom o državljanstvu SFRJ (Sl. list SFRJ, br. 58/76) propisano je:

- republičko državljanstvo djeteta određuje se po zakonu republike čije državljanstvo imaju oba roditelja u trenutku njegovog rođenja (član 22.stav 1).
- dijete čiji roditelji u trenutku njegovog rođenja imaju različito republičko državljanstvo stiče državljanstvo po zakonu republike na čijoj je teritoriji rođeno, ako to republičko državljanstvo ima jedan roditelj, a roditelji mogu sporazumno da odrede da dijete stiče republičko državljanstvo po zakonu republike čiji je državljanin drugi roditelj (član 22.stav2).
- dijete čiji roditelji u trenutku njegovog rođenja imaju različito republičko državljanstvo, a rođeno je na teritoriji republike čije državljanstvo nemaju roditelji, stiče republičko državljanstvo po zakonu republike na čijoj teritoriji je rođeno, ako roditelji sporazumno ne odrede da dijete stiče republičko državljanstvo po zakonu republike čije državljanstvo ima jedan od roditelja (član 22.stav3).

Slične odredbe sadrži i Zakon o jugoslovenskom državljanstvu (Sl.list SRJ br. 33/96) u poglavljiju V – Rješavanje sukoba republičkih zakona o državljanstvu (član 27).

Sistem evidentiranja državljanstva stečenog porijeklom (republike a time i saveznog državljanstva FNRJ, SFRJ, SRJ itd.) bio je različit u određenim periodima:

- prva evidencija državljanina u bivšoj zajedničkoj državi ustanovljena je 1948/49 godine po tzv. zavičajnosti, što je, u osnovi značilo da je državljanin republike (a time i savezne države) u kojoj je imao prebivalište u trenutku popisa (od tada pa sve do danas, evidenciju o državljanima vode opštinski organi uprave),
- kasnije, upis u evidenciju državljanina za novorođenu djecu, koja su stekla državljanstvo porijeklom (prema državljanstvu roditelja) vršen je u evidenciji državljanina one opštine u kojoj je upisan jedan roditelj, po pravilu, otac djeteta,
- od 1974/75 upis u evidenciju državljanina za novorođenu djecu vršen je u opštini u kojoj je dijete rođeno.

Za ona lica koja su državljanstvo stekla prijemom, a o čemu su odluku donosila nadležna ministarstva za unutrašnje poslove, upis činjenice državljanskog statusa po pravilu je vršen po mjestu prebivališta (u periodu postojanja SRJ, od januara 1997. god. do februara 2003. god. rješenja o prijemu u jugoslovensko državljanstvo (i istovremeno u državljanstvo ili Republike Srbije ili Republike Crne Gore) donosilo je Savezno ministarstvo za unutrašnje poslove, a upis činjenice

državljanstva vršio se u Knjigu jugoslovenskih državljana koju je vodio bivši SMUP, a koju je nakon ukidanja ovog organa preuzele Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije).

Shodno navedenom, za vrijeme postojanja bilo kojeg oblika zajedničke države, svako lice koje je na jedan od zakonom propisanih načina steklo savezno državljanstvo, sticalo je i jedno republičko državljanstvo, a za ona lica koja zbog određenih propusta nijesu bila upisana u knjige državljana, svi dosadašnji zakoni o državljanstvu su u prelaznim odredbama propisivali mogućnost utvrđivanja državljanstva i naknadnog upisa u knjige državljana.

Zakonom o crnogorskom državljanstvu (Sl.list CG, br. 13/08), u prelaznim odredbama se, prije svega, uređuje pravni kontinuitet crnogorskog državljanstva, koji nužno proizilazi iz državno-pravnog kontinuiteta Crne Gore. Sa tog razloga predviđa se rješenje da se svako lice, koje je steklo crnogorsko državljanstvo u skladu sa dosadašnjim propisima, smatra crnogorskim državljaninom ako je upisano u evidenciju državljana u Crnoj Gori (član 39 Zakona).

Ako lice, koje je crnogorsko državljanstvo steklo u skladu sa propisima, nije upisano u evidenciju državljana Crne Gore vođenu po dosadašnjim propisima, nadležni organ utvrdiće državljanstvo tog lica na njegov zahtjev (član 40 Zakona).

Iako ne postoji obaveza primjene Evropske konvencije u dijelu koji se odnosi na sukcesiju država, postojala je potreba da se licima, koja su na dan proglašenja nezavisnosti Crne Gore, dakle 03. juna 2006.godine, imala prijavljeno prebivalište u Crnoj Gori, a imala su državljanstvo republika bivše SFRJ, omogući sticanje crnogorskog državljanstva pod povoljnijim uslovima od ostalih stranaca (ne traži se 10 godina zakonitog boravka, ne traži se znanje crnogorskog jezika), ali se traži otpust iz državljanstva druge države. Rok za podnošenje zahtjeva po ovom osnovu, kao i rok za podnošenje zahtjeva za utvrđivanje crnogorskog državljanstva onih lica koja nijesu upisana u evidencije u Crnoj Gori, ograničen je na godinu dana od dana početka primjene ovog Zakona. (član 41 stav 2 Zakona) – Zakon je počeo da se primjenjuje 05.05.2008.godine.

Nakon isteka navedenog roka, lice može biti primljeno po članu 41, odnosno može mu se utvrditi crnogorsko državljanstvo po članu 40, samo ako ostaje bez državljanstva i ako podnese zahtjev u roku od tri godine od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

Shodno navedenom, raspadom SFRJ i Državne zajednice Srbija i Crna Gora, nije dolazilo do gubitka postojećeg državljanstva i stvaranja apatrida kod onih lica koja su u Crnoj Gori zakonito boravila i imala jedno od republičkih državljanstava bivše SFRJ, bez obzira koje su državljanstvo imala prije sticanja nezavisnosti Crne Gore. Postavlja se jedino pitanje, da li će ova lica aplicirati za prijem u crnogorsko državljanstvo i ispuniti propisane uslove za prijem (jedan od uslova je otpust iz državljanstva druge države) ili će se pak odlučiti da u Crnoj Gori nastave da žive i svoj dalji status regulišu u skladu sa Zakonom o strancima.

2. Vlada Crne Gore je, na sjednici od 05.11.2009.godine, usvojila Predlog zakona o ratifikaciji Konvencije o izbjegavanju apatridnosti u odnosu na države sukcesore i isti proslijedila Skupštini Crne Gore na razmatranje i usvajanje.

Razlog više je i to što je Zakon o crnogorskom državljanstvu u svojim odredbama implementirao opšte principe Evropske konvencije o državljanstvu, koja je bila pravni osnov za donošenje Konvencije o izbjegavanju apatridnosti u odnosu na države sukcesore.

Aneksi:

Aneks 5 - Zakon o povraćaju oduzetih
imovinskih prava i obeštećenju, 28